

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**TRABZONÎ EMİN HİLMÎ EFENDİ DİVANİ'NİN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ**

Adem EYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Giresun, 2020

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**TRABZONÎ EMİN HİLMÎ EFENDİ DİVANI'NIN
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Adem EYDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Beyhan KESİK

Giresun, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik tezi olarak sunduğum “Trabzonî Emin Hilmî Efendi Dîvânı’nın Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlüğü” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/09/2020

Adem EYDEMİR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR.....	7
ÖN SÖZ.....	8
ÖZET.....	10
ABSTRACT	11
GİRİŞ	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
TRABZONÎ EMİN HİLMÎ EFENDİ’NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI.....	14
1.1. Hayatı.....	14
1.2. Edebî Kişiliği.....	15
1.3. Divanı	17
İKİNCİ BÖLÜM	18
BAĞLAMLI DİZİN-İŞLEVSEL SÖZLÜK VE ÜSLUP	
1. Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük.....	18
2. Dil İçi Bağlamla İlgili Örnekler	18
2.1. Zamirler	19
2.2. Bağlaçlar	20
2.3. Edatlar	21
2.4. Ünlemler	23
2.5. İsimler	24
2.6. Fiiller	26
2.7. Birleşik Fiiller.....	28
2.8. Kalıplaşmış İfadeler.....	29
2.9. Atasözleri	30
2.10. Deyimler.....	33
2.11. Divan’da Geçen Yer İsimleri	40
3. Şairin Ruhsal Durumunu İfade Eden Beyitler	45
3.1. Sevinç	45

3.2. Beklemek.....	46
3.3. Korku	46
3.4. Şaşırmak	47
3.5. Merhamet	47
3.6. Ölüm.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	49
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK	49
A.....	49
B.....	76
C.....	98
Ç.....	106
D.....	111
E.....	124
F.....	135
G.....	142
H.....	151
I.....	167
İ.....	169
J.....	179
K.....	180
L.....	194
M.....	199
N.....	217
O.....	227
Ö.....	230
P.....	234
R.....	241
S.....	251
Ş.....	268
T.....	278
U.....	292
Ü.....	296

V.....	300
Y.....	308
Z.....	317
SONUÇ.....	326
KAYNAKÇA	328
ÖZ GEÇMİŞ.....	331

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

c.: Cilt

G: Gazel

Haz.: Hazırlayan

Hız.: Hazreti

K: Kaside

Kıt: Kıta

M: Mısra

Mhm.: Muhammes

Mfr.: Müfret

R: Rubai

s.: Sayfa

Ş: Şarkı

T: Tarih

Thm: Tahmis

vb.: Ve benzeri

ÖN SÖZ

XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar sürekliliğini devam ettiren klasik Türk edebiyatı, uzun soluklu bir dönemi olarak bilinmektedir. Devamlılığını muhafaza etmeyi başarabilen bu edebiyat sadece dinî veya beşerî aşkı değil aynı zamanda siyasi veya toplumsal konuları da bünyesinde barındırır. Nitekim kaleme alınan manzumeler bazen sevgiliye mektup olarak ithaf edilirken bazen de toplumun aksayan yönleri üzerinde durulur. Estetik bir kaygıyla yazılan bu şiirler sayesinde de dönemin hem edebî hem de siyasi anlayışı hakkında bilgi sahibi olunur.

TEBDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü) Projesi ilk olarak Günay Karaağaç'ın danışmanlığında hazırlanan Vassfî Divanı Gramer İndeksi, *Sarıca Kemal Divançesi'nin Gramatikal İndeksi*, *Helâkî Divanı Gramer İndeksi* vb. tezler ilk örnekleri oluşturur.¹ Daha sonrasında Furkan Öztürk'ün *Bâkî Divanı Sözlüğü* adlı doktora tezi ilk çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra 2011 yılında Özer Şenödeyici'nin *Naili Divanı Sözlüğü* adlı tez çalışması bulunmaktadır. Meydana getirilen bu çalışmalar diğer araştırmacılara örnek teşkil etmektedir.

Klasik Türk edebiyatının son dönem şairlerinden olan *Trabzonî Emin Hilmî Efendi Divanı*'nın bağlamsal sözlüğü hakkında çalışma yapılmıştır. Bu süreçte esas alınan kaynak Ahmet Hilmi İmamoğlu'nun çalışması olmuştur. Hakkında fazla çalışma yapılmayan Trabzonî Emin Hilmî Efendi'nin eseri, TEBDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü) projesiyle ayrıntılı inceleme olanağına sahiptir.

Eser, XIX. yüzyılda kaleme alındığı için transkripsiyona gerek duyulmadan TEBDİZ proje sistemine aktarılmıştır. Hilmî Efendi'nin Divanı'nın sözvarlığını oluşturan sözcükler, deyimler, atasözleri, ayet, hadis, dua cümleleri tespit edilerek sisteme girilmiş ve anlamlandırılmıştır.

¹ <http://www.tebdiz.com/index.php?sayfa=hakkimizda>

Anlamlandırılan kelimeler cümle içerisinde farklı renkle gösterilmiştir. Divan'da yer alan bazı atasözlerinin günümüzdeki atasözleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu durum çalışma içinde gösterilmiştir.

Çalışmamız temelde üç bölümden oluşmaktadır. “Birinci Bölüm”de Trabzonî Emin Hilmî Efendi'nin hayatı ve edebî kişiliği ve Divanı üzerinde durulmuştur. “İkinci Bölüm”de Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük hakkında açıklama yapılmış, daha sonra ise fiiller, edatlar, zamirler, atasözleri, deyimler vb. bilgiler örnekler hâlinde yer verilmiştir. “Üçüncü Bölüm”de ise kelimeler alfabetik sıraya göre düzenlenmiş ve anlamlandırılmıştır.

Çalışmanın belirlenmesinde ve hazırlanma aşamasında desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Beyhan KESİK'e, bilgilerinden yararlandığım Arş. Gör. Şermin BAKA TELLİ hocaya ve yanımda olan Yavuz KILIÇ'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

EYDEMİR, Âdem. Trabzonî Emin Hilmî Efendi'nin Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü, Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2020.

Klasik Türk edebiyatı XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar varlığını muhafaza eden köklü bir edebiyat olarak karşımıza çıkar. Trabzonî Emin Hilmî Efendi de bu edebiyatın son dönem şairidir.

Yılların vermiş olduğu birikimden dolayı bir kelimenin birden fazla anlamı olduğu ve beyitte yer alan bazı kelimelerin mazmun olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitekim beyitte geçen “meyhâne” ya da “sâkî” kelimeleri farklı bakış açıları sunmaktadır. “Meyhâne” ve “sâkî” kelimelerini içki meclisi çevresinde geliştiği düşünülse de arka planında meyhânenin bir dergâh; sâkînin ise mürşidi kastedildiği bilinmektedir.

Trabzonî Emin Hilmî Efendi Divanı'nın Bağlamsal Dizin ve İşlevsel Sözlüğü adlı çalışmamız İ. Hakkı Aksoyak önderliğinde hazırlanan TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağimli Dizin ve İşlevsel Sözlük) Projesi esas alınarak meydana getirilmiştir. Trabzonî Emin Hilmî Efendi Divanı'nda yer alan şiirlerin bağlamlı dizini oluşturulmuş ve bu oluşturma sürecinde birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Uzun araştırma sürecinden sonra kelime ve kelime grupları anlamlandırılarak sisteme girilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Trabzonî Emin Hilmî Efendi, Bağlam, Dizin, İşlevsel Sözlük.

ABSTRACT

EYDEMİR, Âdem. The Concordance and Functional Glossary for the Divan of Trabzonî Emin Hilmî Efendi, Master's Thesis, Giresun, 2020.

It is seen that a word has different meanings as well as having multiple meanings in Classical Turkish Literature over years.

Some words in the couplet are used as image and we analyse them in the thesis. When the couplets in Classical Turkish Literature are analysed, most of the words we come accross have different meanings and indeed, they take the reader from the worldly feelings to an eternal world. The words ‘meyhâne’ and ‘sâkî’ used in the couplet might be thought in the framework of liquor but if the content is considered, it is understood that ‘meyhâne’ means dergâh (islamic monastery) and ‘sâkî’ means derviş (the member of an islamic monastery). Thus, we endeavor to uncover the deep meanings in the couplets by the project TEBDİZ.

The master Emin Hilmî from Trabzon is a poet who appeared in the last period of Classical Turkish Literature. The poet who had been in many places throughout the civil servant and mentioned these places in his work also contributed to history. This study aims to expound the couplets in the Divan and to decode implied meanings of the used words in the work.

Key Words: Trabzonî Emin Hilmî Efendi, Context, Concordance, Functional Glossary.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı XIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devamlılığını sağlayan zengin edebiyattır. Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı zamanda klasik Türk edebiyatı da doruk noktasına ulaşmıştır. Devlet, duraklama dönemine girse de edebiyat gelişimini devam ettirmiştir. Padişahların şiire önem vermesi ve şiir yazmaları edebiyatın zirveye ulaşmasında büyük etken olmuştur.

Şairler sadece aşk konusunu işlememiştir bunun yanı sıra farklı muhtevada eserler yazmışlardır. Aşk konulu şiirler meydana getirilirken âşık, maşuk ve ağyar üçlemesi dikkatimizi çekmektedir. Bu üçleme ilk olarak beşerî aşkı aklımıza getirse de bazen ilahî aşkı da işlemektedir. Sevgili, bazen Allah'ı bazen Hz. Peygamber'i bazen ise herhangi bir şeyhi temsil etmektedir. Beşerî aşkı anlatan şair sevgilinin bütün özelliklerini şiirinde işlemektedir. Sevgilinin boyu servi ağacına, kaşları yaya, saçları zincire, dişleri inciye, yüzündeki ince tüyler çimene benzetilmektedir. Klasik Türk edebiyatında sevgiliye kavuşmak, sevgilinin dikkatini çekmek imkânsızdır.

Şairler bir eser meydana getirirken Arapça ve Farsça kelimelere sıkça başvurmaktadır. Emin Hilmî Efendi de Arapça ve Farsça dilini iyi derecede bildiği için beyitlerde sıkça bu dillerden yararlanmıştır. Günümüzde bu dillerde yazılan eserlerde anlaşılma sorunu doğmuştur. Anlaşılma sorununu ortadan kaldırmak için kelimeler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada Trabzonî Emin Hilmî Efendi Divanı incelenmiştir. İlk bölümde Hilmî Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve Divan hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise şairin ruhsal durumunu anlatan beyitlere yer verilmiştir. Son bölümde ise kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve beyitte kastedilen anlam verilmeye çalışılmıştır.

Trabzonî Emin Hilmî Efendi'nin bağlamsal dizini şu şekilde oluşturulmuştur: Çalışmanın çoğu yerinde Ahmet Hilmî İmamoğlu'nun Şair-i Mâhir Trabzonî Emin Hilmî Efendi Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı

adlı kitaptan alınmıştır. Divan, XIX. yüzyılda yazıldığı için transkripsiyona gerek duyulmadan TEBDİZ'e aktarılmıştır. Kelime anlamlandırma bölümünde ilk olarak kelimenin sözlük anlamı girilmiş daha sonra -/- ayraç işaretinden sonra şairin kastettiği anlama yer verilmiştir. Kelime siyah renk olarak beyit içinde gösterilmiştir. Şu şekilde oluşturulmuştur:

KESİT 1

G 1/10 Düşürdü gulgule gülzâr-ı kevne bülbül-i dil / O gül-izâra fakat **Hilmî** etmiyor te'sîr

G 3/10 Bir nîm-nigâh lutfuna değmezse sevdiğim / **Hilmî** yolunda nâfile mi cân fedâ eder

G 10/9 **Hilmî** birağub ortaya bir nev-gazel yine / Nazm-âverân-ı asra yeniden eder salâ

G 32/8 Âteş-i aşkımı itfâya nedir bu ibrâm / Kimse söndürmez **ocağımı** berây-ı hâtır

K 21/29 Söndürdün **ocağımı** bütün ehl-i şekânın / Gül öksüzüne döndü eşirrâ-yı vilâyet

“hâl” sözcüğü beyitlerde farklı anlamlara gelmektedir. Şu şekilde oluşturuldu:

KESİT 2

hâl

1.hâl: bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, vaziyet.

G 98/5 Rahm etmedi hiç **hâlimize** kuru kuruya / Bûs-ı lebi ümmîdi ile ağızı sulatdık

2.hâl: ben, vücutta meydana gelen nokta. Edebiyatta sık sık karşımıza çıkmaktadır. Yanak, saç, kaş vb. unsurlarla birlikte kullanılmaktadır. Benin dâne olduğunu şiirlerde sıkça görülmektedir. Gönül bir kuş, saçlar da tuzaktır.²

G 64/1 Çevirdi mâh-ruhun hemçü hâlê dîdelerim / Bakar mı bir dahı semt-i hilâle dîdelerim

² İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 1989, s. 184.

BİRİNCİ BÖLÜM

TRABZONÎ EMİN HİLMÎ EFENDİ’NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI

1.1.Hayatı

Trabzonlu Alemdar Hacı Hüseyinzâde Hacı Ârif’in oğlu olan Mehmet Emin Hilmî Efendi Trabzon’da doğmuştur. Babasının Hacı Ârif Ağa olduğunu Divan’da şöyle belirtir:

Pederim Hacı Ârif Ağa’dır
*Merkadi ola makâm-ı gufrân*³
(T 131/1)

“Şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmaktadır. İlk tahsilini Trabzon’da tamamlamış daha sonra İstanbul’a dayısının yanına giderek ilim tahsil etmiştir. Dayısı, zamanın ünlü âlimlerinden Hoca Pîr Efendi’dir. Emin Hilmî, devletin farklı kademelerinde görev yapmıştır.”⁴ Önemli bir şair, yazar ve devlet adamıdır. Tanınmış edebiyat tarihçisi Nihad Sami Banarlı’nın dedesidir. Daha sonra İstanbul’a gelerek bazı dersler görür. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilir. Emin Hilmî Efendi, ilk olarak Trabzon valisi Hayreddin Paşa’nın divan kâtibi olarak memurluğa başlar. Daha sonra ise Trabzon Meclis-i Kebir azalığına getirilir.

1861 tarihinde, Trabzon ve Vakfikebir’e bağlı köylerin kayıtlarını yapmıştır. Daha sonra Erzurum vilayeti defterdar muavinliğine tayin edilse bile Trabzon’a duyduğu aşırı sevgiden dolayı Erzurum’a gitmez ve Trabzon’da kalır. 2000 kuruş maaş ile Trabzon Vilayeti Mektûbî (Mektupçu) muavinliğine,

³ Ahmet Hilmi İmamoğlu, Şair-i Mâhir Trabzonî Emin Hilmî Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı, Serander Yayınları, 2009, s.19.

⁴ Mustafa Uzun, “Emin Hilmî Efendi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 115-116.

bunun akabinde 1500 kuruş maaş ile Vilayet Gazetesi muharrirliğine getirilir. Görevlerindeki başarısından ötürü Sâniye (Albay) rütbesine yükseltilir.

1877’de 4000 kuruş maaş ile Batum askerî fırkası, Başkitabeti’ne gönderilmesi hakkında emir gelse de Osmanlı Meclis-i Meb’usânı’na Trabzon mebusu seçildiği için Batum’a gidememiştir. Daha sonra 4000 kuruş maaş ile Batum ve havalisi muhacirlerinin iskânına memur edilmiş ve Trabzon’a geri dönmüştür. Bu görevde 4 yıl kaldıktan sonra yeniden İstanbul’a dönmüştür.

Dürüstlüğüyle ve çalışma hayatı boyunca hiç ceza almayan Emin Hilmî Efendi bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

Sadâkat ise re’sü’l-mâl-ı dükkân-ı hayâtımdır

İhânet sûretiyle etmedim sermâyeden noksân

(K 5/131)

6 Ekim 1884 Pazar günü, çocukluğundan beri süregelen kalp rahatsızlığından dolayı yatağa düşmüş fakat fazla sürmeden hayata veda etmiştir. Mezarı Edirnekapı dışında, dayısı ve hocası olan Trabzonlu Pîr Efendi’nin mezarı yakınındadır. Dayısının mezarı yer alırken Emin Hilmî Efendi’nin mezarına rast gelinmemiştir.

1.2. Edebî Kişiliği

Emin Hilmî Efendi’nin şiirlerinden yola çıkarak oldukça yetenekli bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Divanda kendisine bu konuda ne kadar güvendiğine dair beyitler yer almaktadır. Kaynaklarda nesrinin nazmından daha çok beğenildiği söylenir. Şiir ve inşâda başarılı olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Birâz da kesb-i şöhret etdiğimden fenn-i inşâda

Olur âsâr-ı hâmem lâik-i dest-i hüner-mendân

(K 5/127)

Emin Hilmî Efendi’nin şiirlerinde işlediği aşk manevi ve tasuvvufidir. Emin Hilmî Efendi zamanın en iyi şairi olduğunu belirterek kendini Nef’î ile bir tutar:

*Şâir-i Nef'î-edâyım ki tutar el üstüne
Nef' için her nazmımı sâhib-dilân-ı merhamet*
(K 11/57)

Emin Hilmî Efendi'nin şiirlerindeki en dikkat çeken sanat cinastır. Kelimeleri farklı anlamlarda kullanan şair; cinası en çok Müfredat ve Mısraat bölümlerinde kullanır.

*Evlenirsen durma taşı zenbil
Böyle zahmetlidir işte zen bil*
(MFR 5/1)

İştikak ve cinas sanatlarına sıkça başvuran şair, tarih manzumelerinde söz ettiği kişinin ismiyle ilgili kelimeleri kullanarak şiirini yazmaktadır.

Şiirlerinde hikemî tarzı benimseyen Emin Hilmî Efendi beyitlerde atasözlerini ve hikmetli sözleri sık sık kullanarak tavsiyede bulunarak beyitlerini bu çerçevede oluşturmaktadır.

*Bünyâd-ı kasr-ı ülfeti bozmak ise garaz
Ahbâba eyle anı havâle hemân bozar*
(G 25/12)

Ayet ve hadislerden de iktibaslarda bulunan şair, bazen ibarenin tümünü bazen de bir kısmını alıntılanmaktadır.

Divan'da esprili ifadelerine rastlanan şair, aslında ne kadar muzip bir mizaca sahip olduğu görülmektedir. Özellikle tarih manzumelerinde sıkça bu tür ifadelere rastlanmaktadır.

*Dayandı dişine diş ağrısının **diş sıkub** ammâ
Çekildi hısn-ı sabrının nihâyet dişine bir sed*

(T 143/1)

1.3.Divanı

Emin Hilmî Efendi'nin en önemli eseri olan Divan, 1877 yılında Trabzon'da Münşeat'ı ile birlikte basılmıştır. Eserde 22 kaside, 4 Tahmis, 1 Muhammes, 147 Tarih, 108 Gazel, 11 Rubai, 106 Müfred, 35 Mısra, 3 Şarkı yer almaktadır. Bunlardan 18 kaside ve Canik Mutasarrıfı Rıza Efendi'nin gerçekleştirdiği ıslahatı anlatan 125 beyitlik manzume bulunur. 147 tarih manzumesinden 85 tanesi Trabzon'la ilgilidir. Bu bölümde Trabzon'u, Trabzon'da yapılan çalışmaları ve Trabzon kültürünü bulmak mümkündür. Müfredler ilk harflerine göre sıralanmaktadır. Mısraların her biri öğüt verici özellik taşımaktadır. Şair bu bölümde Cinas sanatına sıkça başvurmuştur.

Emin Hilmî 17 değişik aruz kalıbı kullanmış ve en çok Remel bahrinde şiir yazmıştır. En çok kullandığı kalıp, Hezec bahrinde Mefâ'ilün-mefâ'ilün-mefâ'ilün- mefâ'ilün kalıbıdır. Bu kalıpla 100 şiir yazmıştır. Bunu, Hezec bahrinde Fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün kalıbıyla yazdığı 92 şiir izlemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞLAMLI DİZİN-İŞLEVSEL SÖZLÜK VE ÜSLUP

1. Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük

Bağlamlı dizin, metinleri vücuda getiren sözcüklerin sıklıklarının ve bağlamlarının tespit edilmesine yarar ve bir işlevsel sözlük hazırlayabilmek için gerekli malzemeyi sağlar. Burada “bağlam (context)” ile kastedilen dilbilimsel bağlamdır (context linguistic). Modern dilbilimde bu terim, göstergenin diğer göstergelerle oluşturduğu bütün içinde kazandığı anlamı karşılar. Sözcüklerin cümle içinde diğer sözcüklerle kurduğu ilişki sayesinde kazandığı birbirinden farklı anlamlar; metinlerin tanıklığıyla tespit edilebilir. Daha önce yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, proje kapsamında eşzamanlı olarak birçok metnin dijital ortama aktarılması neticesinde oldukça kapsamlı ve işlevsel bir sözlüğün elde edileceği söylenebilir.⁵

Divan edebiyatı birçok unsuru barındırmaktadır. Bazı kelimeler karıştırılmakta ve yanlış şerh edilmektedir. Bu projeyeyle hem yanlış şerhi ortadan kaldırmak hem de kelimelere veya tamlamalara rahatlıkla ulaşabilme imkânı sağlamaktadır.

2. Dil İçi Bağlamla İlgili Örnekler

Cümlelerin meydana gelmesinde en önemli unsurlardan birisi de bağlamdır. Cümleleri birbirine bağlamakta ve cümlelere farklılık katmaktadır. Çalışmamızda bağlamlar beyitler hâlinde verilmiş ve bağlamların cümleye kattığı anlamlar gösterilmiştir. Bu başlık adı altında zamirlere, fiillere, edatlara, bağlaçlara, atasözlerine, deyimlere, kalıplaşmış ifadelerle vb. yer verilmiş ve örnekler hâlinde sıralanmıştır.

⁵ Özer Şenödeyici, “Üslûp Araştırmaları Açısından Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâîf Örneği”, Journal Of Turkish Language and Literature, 2017, s 282-306.

2.1. Zamirler

İsim olmadıkları hâlde isim gibi kullanılan, isimlerin yerini tutan kelimelere denir. Beyitte birçok yerde kullanılan zamirler “ben, sen, o biz, siz, onlar” gibi kişi zamirlerinin yanında işaret zamirleri de sıkça kullanılmaktadır.

“o” teklik üçüncü şahıs zamiri.

*Mihr-i evc-i himem Edhem Beg Efendi kim **anın***

Çeşm-i ehl-i emele kuhl-ı safâ hâk-i deri

(T 46/1)

Neslini teksîr için işte diyâr-ı ğaybdan

*Kıldı bir bint-i perî-peyker **ana** Mevlâ nasîb*

(T 41/6)

*Çıkdı biri Hilmîyâ söyledi târîh **ana***

Fâtıma virdi ziyâ dîde-i kâma zehî

(T 42/1)

Güher-veş atdı bahr-ı hâme taşra Hilmî târîhin

*Boğuldu bahrda Tûfân Efendi âh **ana** sad âh*

(T 79/10)

“onlar” üçüncü çokluk şahıs zamiri.

Ey ba's-ı rusûl eyleyen akvâm-ı enâma

*Vey **anlara** da eyleyen inzâl-i kütüb hem*

(K 2/14)

işaret zamiri.

Etme bir vech ile tahrîb-i binâ-yı hâtır

*Kâil olmaz **buna** bânî-i serây-ı hâtır*

(G 32/2)

*Yapılır sâye-i Abdü'l-azîz Hânî'de **bunlar** da*

Ohundu çünkü icâbât-ı inşâiyyesi inhâ

(K 18/173)

Edüb bir gîcede hep ecnebî me'mûrların da'vet

Bununla pek mükemmel bir ziyâfet verdi erkâne
(T 20/24)

Bu da âyetle sâbit hulkun a'zam yâ Resûlellâh
O nûrdur dahı insâna mâye-i îmân
(K 3/2)

Buna da gayret-i akrân sebeb olmadadır
Ağzıma almaz idim yohsa makâl-i ihsân
K 7/45

Bunu isbâta delîl istenilürse hâzır
Dedi çünkü kudemâ gökden inermiş esmâ
(K 17/11)

2.2. Bağlaçlar

Eş görevli sözcük ve gruplarını, anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere denir. Tek başına anlamı olmayan, kelimelerle birlikte anlam kazanırlar. Kullanımı alanı geniş olup bu eserde de büyük oranda kullanıldığı görülmektedir.

ama: fakat, lakin.

Kemâhı etse Kemâhî mahall-i fahr ola
*Vücûdı başka **amâ** kendi nâdirü 'l-emsâl*
(T 113/10)

ancak:

Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder
***Ancak** cefâ vü serzenişin hep bana eder*
(G 3/2)
Bunlar etdikçe kaçan tertîb-i saf vakt-i sefer
*Düşmenin **ancak** medâr-ı nutkıdır eyne 'l-meFerr*
(Ş 2/12)
*Görürüm zât-ı mekârimkârını dünyâda **fakat***
Mâlik-i ahsen-i ahlâk u hisâl-i ihsân
(K 7/35)

*Leb lebe verüb de ağzın öpmek isterdim **fakat***
Çiğnenilmez o lebi sekr-i demürden leblebi
(G 84/5)

de: "de, da " bağlacı.

*Olub şimdi hakikatsiz bir âhû çeşme **de** mâil*
Fezâ-yı aşkın ey dil kalmışım semt-i mecâzında
(G 77/7)

eger: eğer, şayet.

*Ruh-ı kamer-veşini şab deyü öperdim **eger***
Geleydi gizlüce bir şeb o şûh-ı şâb bana
(G 8/5)

***Egerçi** var ise de cüz'i medhali sa'yin*
Binâ-yı matlabı ancak kader yaparsa yapar
(G 40/16)

çünkü: çünkü, bu yüzden, beyitlerde çün şeklinde de görmek mümkündür.

Ede ömr ü devletin müzdâd Hallâk-ı kader
***Çünkü** budur maksad-ı her abd-i ihlâs intisâb*
(K 20/28)

ile: birlikte.

*Sıhhat **ile** bu beldede ikisi de yâ Rab*
Dâ'im ola bir vefk-ı temennâ-yı Trabzon
(G 2/13)

2.3. Edatlar

Tek başlarına bir anlam taşımayan, kendisinden önceki kelimeyle ilgi kurarak cümle içinde anlam kazanan sözcüklere denir.

"gibi" edatı.

*Bulunmaz şimdicek Hilmî **gibi** bir şâir-i mâhir*

Aransa büsbütün ecnâs-ı nâsın sınıf-ı Lazında
(G 77/9)

*Hilmî cevher **gibi** târîh-i güşâdîdır bu*
Mâlik oldum şu iki telden ibâret sakala
(T 123/1)

Yukarda bulunan “gibi” edatı cümleye benzetme anlamı kattığı için söz sanatı içerisindedir.

içün: "amacıyla ve uğruna" anlamı.

*Habîb-i hâsını bir şeb visâle da'vet **içün***
Kemâl-i lutf ile Cibrîli gönderüb Ma'bûd
(K 4/69)

*Gitdi havâdis almak **içün** kûy-ı dilbere*
Peyk-i sabâ-yı himmete Allâh yol vere
(G 103/9)

kadar: "ölçüsünde, derecesinde" anlamında edat, beyitte yer alan “kadar” edatı cümleye üstünlük ve karşılaştırma anlamı katmıştır.

Yakar dünyâyı söyletme beni bir nebze şerh etsem
*Derûnumda tecemmu eylemişdir ol **kadar** âteş*
(G 49/16)

cümleye, “aşağı yukarı, yaklaşık” anlamı katar.

Hafâ hâlinde de iskât-ı hasm etmek tarîkıyle
*Sahîhan ortalıkda oynadı yüzbin **kadar** lîrâ*
(K 18/34)

Birçok kullanım alanı bulunan “kadar” edatı yukardaki beyitte cümleye yaklaşık olarak, aşağı yukarı anlamı katmıştır. Yukarda belirttiğimiz edatlarla söz sanatları iç içe meselesine değinecek olursak “kadar” edatı cümleye karşılaştırma anlamı kattığı için söz sanatları içerisine dâhil olmaktadır.

göre: göre, uygun olarak.

*Vücûdî var ise etmiş meger firâr-ı adem
Zamâneye göre lafz-ı kerem nedir bilmem
(G 65/8)*

üzre: doğrultusunda, yönünde.

*Reh-i matlabda şitâb üzre bulunma zîrâ
Her yorulduğu mahalde kişinin hân olmaz
(G 41/9)*

cümleye ‘‘amaç, koşul’’ anlamları katar.

*Kavağın çârşusu da yapıldırıldı intizâm üzre
Olundu hem yeni bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ
(K 18/199)*

2.4. Ünlemler

Hayatımızın her alanında dilimizden düşmeyen bazen de kelimelerin bittiği yerde jest ve mimiklerle anlatabildiğimiz kapsamlı bir konudur. Ünlemler bir bakıma üzüntü, acı, kaygı, kızgınlık, sevinç vb. bütün hislerimizi anlattığımız sözcüklerdir.

ah: üzüntü bildiren ünlem.

*İşte Giresun’da Beyâzîd-zâdelerden âh kim
Veysel Efendi’yi dahı etdi türâb içre defin
(T 75/5)*

Şair beyitte Veysel Efendi’nin ölümü üzerine yazmış olduğu beyitte ‘‘ah’’ sözcüğüyle üzüntüsünü dile getirmektedir.

*Güher-veş atdı bahr-ı hâme taşra Hilmî târîhin
Boğuldu bahrda Tûfân Efendi âh ana sad âh
(T 79/10)*

ey: seslenme ünlemi.

Olmayaydın rû-yı hilkat görmez idi kâinât
Ey nebî-yi mazhar-ı fermân-ı levlâk-i Hudâ
(G 6/4)

Tavr-ı vasatda ey dil-i dânâ zemîn gözet
Ne gözle saff-ı na'li ne a'lâ zemîn gözet
(G 13/1)

Beyitlerde sıkça kullanılan “ey” sözcüğü, seslenme anlamını taşıdığı gibi olaya dikkat çekme ve farklılık katma anlamı da taşımaktadır. Beyitlerde daha çok Allah, Peygamber ve sevgili için kullanılan bu sözcük beyitlerin vazgeçilmezi olmuştur.

meded: "imdat, yetiş" anlamlarına gelen söz.

Beyitler tasavvuf anlamı varsa Allah ya da din büyükleri, beşerî anlam taşıyorsa genellikle sevgili için kullanılır. Âşık, maşuğa kavuşmaktan öte âşığın kendisine bakmasını yeterli bulmaktadır. Bu uğurda ölmeyi bir görev atfeden âşık sevgiliden yardım ister.

Gönlüm misâl-i gülhan olub pür-şerer meded
Yandım cehîm-i hasret-i Hamâmi-zâde 'ye
(MHM 80/1)

Anın içün min gayr-ı had ümmîd ile lutfu meded
Eyler kulun bulub rasad dergâhına arz-ı merâm
(T 9/23)

2.5. İsimler

Varlıkları ve kavramları karşılayan sözcüklere isim denir. Beyitlerde en çok bulunan sözcükler olarak karşımıza çıkmaktadır.

câmi: Müslümanların içinde ibadet ettikleri mekân.

Yedi câmi yapıldı gerçi ıslâhât-ı diğerde
Kılındı secde-i şükr edecek denlû himem-itâ
(K 18/133)

cân: beden, ruh, insanın maddi ve manevi varlığı.

Tab 'ımca benim hâsılı bir şûh-ı cihânsın

O nâz ile reftârına bin cân ola kurbân

(Ş 1/6)

Beyitte can, âşığı simgelemektedir. Âşık, sevgilinin mahallesinde yatıp kalkan, ayağının tozu olmayı isteyen hatta sevgilinin kapısında bulunan köpeklerle yemek yemeyi istemektedir. Düşünceye göre âşıklar sevgilinin saçına esir olur. Sevgilinin bir bakışı âşığın gönlüne saplanan bir oka benzetilir ve âşık can vermeyi hedefler.

cihân: âlem, kâinat, dünya.

Vakt olur eyler 'ibârâtın yine ezber cihân

Nüsha-i mahmûdesin edüb 'umûmen hırz-ı cân

(K 20/9)

dehr: dünya, âlem, cihan. İl devir, zaman.

Bârekallah zehî şevk u şeref kim komadı

Dehrde hüzn ile bir sîne-figâr-ı devlet

(T 1/50)

dest: el.

İşte Çârsû Câmi '-i pâki müezzîn-zâdesi

Çekdi mihrâb-ı hayâtından nihâyet dest ü pây

(T 108/6)

duzeh: cehennem.

Cehennem, İslam'a göre günahkâr kişilerin, cennet ise sevap işleyenlerin gideceği yerdir. Şair hem cenneti hem de cehennemi aynı beyitte işlemiştir.

Riyâz-ı cennet olsa ârzû gelmez bana sensiz

Beni terk etmesün dûzehde de olsam Hudâ sensiz

(G 42/2)

hâk: toprak, türap.

*Bir avuç **hâk** gibi lutfına nisbetle zemîn*

Bir içim su gibi cûduna izâfetle bihâr

(K 8/27)

Şiirde “toprak” bazen sevgilinin ayağının tozu olarak bazen de âşığın dergâh kapısında bulunmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Tuna: Tuna Nehri, Almanya’nın güneyinde bulunan, Donaueschingen kasabasından geçen iki nehrin birleşmesiyle birlikte meydana gelir.

Trabzon’un nüfûs kâtipliğinden infisâliyle

*Giderken **Tuna’ya** oldu garîk-i bahr-ı mevt eyvah*

(T 79/6)

yâr: sevgili.

*İki ebrûsı **yârin** safha-i menşûr-i hüsnünde*

Sanî’-i kilîk-i kudret çifte tuğrâ-yı muhabbetdir

(G 91/5)

Divan edebiyatının kuruluşundan itibaren şiirin temelini oluşturmaktadır. Şiir “yâr” kelimesi merkezinde varlığını korumuştur. Beyitlerde “yâr” kelimesi bazen beşerî aşkı, çoğu zaman ise tasavvufî aşkı simgelemektedir. Nedim’in şiirlerinde “yâr” kelimesi beşerî aşka atıf yaparken Fuzuli’nin şiirlerinde ise tasavvufa atıf yapılmıştır.

yıl: sene, yıl.

Gönülden böyle doğdu Hilmîya târîh-i ra’nâsı

*Bu **yılda** geldi me’vâ-yı vücûba Âyişe Hânım*

(T 63/6)

2.6. Fiiller

al: almak, şöhret kazanmak.

Derdnâk-i aşk idik Vâmıkla Azrâ yoğiken

*Böyle nâm **almuşdık** esmâ vü müsemmâ yoğiken*
(THM 2/2)

cümleye “isteğe erişememek, ulaşamamak” anlamı katar.

*Genç idi dünyâ murâdın **almamışdı** yâ İlâh*
Hem-celîs olsun ana cennetde hûrî vü melek
(T 82/3)

cümleye “haber alma” anlamı katar.

*Gitdi **havâdis almak** için kûy-ı dilbere*
Peyk-i sabâ-yı himmete Allâh yol vere
(G 103/9)

et: etmek, yapmak.

*Zamân olur ki felek çâk **eder** girîbânın*
Bugün o kimse ki fahr-ı fer-i kaba eyler
(R 10/3)

Îzârında hutût-ı hattını ezberlerim şimdi
***Ederdim** nüsha-i hüsnün egerçi bir zamân ezber*
(G 35/8)

Mazhar-ı neşv ü nemâ oldu riyâz-ı âlem
*Bülbül-i gam-zede feryâd **edecek** günlerdir*
(G 93/4)

oku: okumak.

*Huzûra hep selâm **okuyarak** olurdular rû-mâl*
Tekellüm-sâz olub eşcâr-ı bî-fem yâ Resûlellâh
(K 3/61)

Rîk-i her sâhil-i ihsânı cibâl-i meşhûr
***Okusun** şübhe ederse bunu gavvâs-ı şu'ûr*
(THM 1/98)

ol: olmak.

*Çünkü gözden geçirüb âlemi **oldum** âgâh
Geldi hep tab’-ı kerîmâne kelâl-i ihsân
(K 7/31)*

*Uşşâkın **olur** muntazır-ı ni’met-i vuslat
Ey şâh-ı cefâ-pîşe irâde sana mahsus
(G 52/5)*

cümleye “hâline gelmek, bir vasma sahip olmak” anlamı katar.

*Muzîf **olalı** şu mihnet-serây-ı gurbetde
Yer etdi hâne-i hâtırda ârzû-yı vatan
(G 75/3)*

***Olanca** nûr-i pâkin şu’le-bahş-ı âlem-i envâr
Dururdu tıyn u mâ beyninde âdem yâ Resûlellâh
(K 3/3)*

gel: gelmek.

*Ben diyemem o meh-veşe Hilmî vefâsı yok
Gel semt-i kûy-ı vuslata dersem gelür gider
(G 24/14)*

***Geldi** üçler dedi târîh-i hitânın Hilmîyâ
Sünnet oldu mîr-i İbrâhim u Ahmed Beg nazîf
(T 71/9)*

cümleye “aklına getirmek, hatırlamak” anlamı katar.

***Gelince** hâtırına bezm-i meyde fikr-i lebin
Gelür dimâğ-ı dile neş’e-i şarâb-ı nebîz
(G 23/3)*

2.7. Birleşik Fiiller

hiss et: hissetmek.

*Ziyâ-yı şems-i adliyle karîrü 'l-ayn olur âlem
Şuâ'-ı şem'-i lutfun **hiss eder** çeşmân-ı nâ-bînâ*
(K 18/16)

zann et: zannetmek, olduğunu düşünmek.

*Fakat düşdü ahâlî ârzû-yı kâr-ı i 'mâra
Geçer **zann ederim** bir mislini az günde ser-tâ-pâ*
(K 18/118)

*Lebindir mest eden bezm-i muhabbetde beni yohsa
Sakın zann etme sâkî sâgar-ı ser-şâre dil verdim*
(THM 4/20)

seyr et: seyretmek.

*Subha dek hasret-i hûrşîd-i ruhunla cânâ
Seyr edüb mâh-ı münîri oyalandım bu gice*
(G 102/4)

*Hayretde kalur hüsnini **seyr eyleyen** insân
Bu beyti nola vird-i zebân eylese rızvân*
(Ş 1/7)

arz et: arz etmek, sunmak.

*İşte benden de o kısmın kasemen **arz ederim**
İştihâr-âveriyim şehr-i cihânda ammâ*
(T 43/19)

2.8. Kalıplaşmış İfadeler

âb-ı hayât: ölümsüzlük suyu.

Ölümsüzlük suyu. Efsaneye göre İskender Zülkarneyn ordusuyla bir memlekete uğramış. Ülkede kendisine ab-ı hayattan bahsetmişler daha sonra İskender veziri Hızır'ı ve İlyas'ı da yanına alarak karanlıklar ülkesine varmış. İskender bir yöne Hızır ile İlyas farklı bir yere ab-ı hayatı aramaya başlamışlar. Hızır ile İlyas yorulunca bir pınarın başında oturup karınlarını doyurmak istemişler. Hızır'ın yanında getirdiği pişmiş balıklara elini yıkadıktan sonra bir damla düşmüş ve balık canlanmış. Ab-ı hayat olduğunu anlamışlar.⁶

*Âb-ı hayât içmiş gibi dünyâda dursun çok zamân
Reyyân ede kendiisini cennetde mâ-i selsebîl*
(T 146/5)

duâ-yı hayr: hayır duası.

*Duâ-yı hayr ile verdim netîce sohbete zîrâ
Kısa söz nezd-i vâlâ-yı ekâbirde bulur hürmet*
(T 30/27)

Rabb-i âlem: âlemlerin Rabb'i.

*Oldu Rabb-i âlemin lutfiyle bâ-ıkbâl ü şân
Dâhiliyye müsteşârı Mîr Mahmûdu'l-celâl*
(T 32/33)

darb-ı mesel: atasözü.

*Hücûm-ı mevce-i keyd-i adiivden pek sakın zîrâ
Kabudandır gemisin kurtaran darb-ı meseldir bu*
(MFR 100/2)

2.9. Atasözleri

⁶ İskender Pala, a.g.e., s. 3.

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.”⁷ Bir anda meydana gelmeyen atasözleri yüzyıllar süren bilgi birikimi ve ataların tecrübelerinden ortaya çıkmıştır.

Adu aduya Kur’ân okumaz: Düşman düşmana Kur'an okumaz. Düşman hiçbir zaman dostça yaklaşmaz.⁸

Adu aduya okumaz Kur’ân

(MHM 25/1)

Ağlamayan çocuğa meme vermezler: İnsan derdini, sıkıntısını anlatmazsa kimse onun ihtiyacını bilmez ve yardım etmez.⁹

Meme olmaz dediler ağlamayan etfâle

(M 31/1)

Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur: İnsan dostlarından ayrı düşse de bir gün mutlaka onlarla karşılaşabilir.¹⁰

Kavuşmaz ise de dağ dağa insân kavuşur derler

Umulmazken kavuşdum o büte semt-i Cibâli'de

(MFR 73/2)

Düş uykudan sonra görülür: Uyumayan kişi rüya göremez.¹¹

Bu bir eski meseldür görülür düş uykudan sonra

(M 5/1)

Eşek çamura düşünce çü diyeni çok olur: Eşek çamura batınca yol gösteren çok olur. Bu atasözü “Araba devrilince yol gösteren çok olur.” ve “Teker kırılınca yol gösteren çok olur.” atasözleriyle benzerlik göstermektedir.

⁷ Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, s. 37.

⁸ Metin Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, s. 179.

⁹ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 304.

¹⁰ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 168.

¹¹ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 505.

Eşek çamura düşünce çü diyeni çok olur

(M 3/1)

Garîb kuşun yuvasını Allah yapar: Kimsesiz, çaresiz kimseleri Allah korur ve onlara yardım eder.¹²

Garîb kuşun yuvasını yapar Hakk

(MHM 26/1)

İmâm bildigin okur olsa câmi' ne kadar ekber: Cami ne kadar büyük olsa da imam bildiğini okur. Bir toplulukta çok kişi ve fikir olsa da karar verme yetkisine sahip kimseler kendi bildiklerini uygularlar.

İmâm bildigin okur olsa câmi' ne kadar ekber

(M 4/1)

Görünen köy kılavuz istemez: sonucu apaçık ortada olan işler için fazla araştırılmaya gerek duyulmaz.¹³

Görünen köy kılavuz istemez

(MFR 65/1)

Kâdı da'vâcı olunca yardımcı Tanrı gerek: Davacısı kadı olanın yardımcısı Allah olsun. İnsan kendisinden çok güçlü veya yargılama hakkına sahip birisiyle anlaşmazlığa düşmüşse davayı kazanması artık şansa kalmıştır.¹⁴

Kâdı da'vâcı olunca Tanrı yardımcı gerek

(M 28/1)

Mum dibine ışık vermez: Hayırsever kimseler başkalarına yardım ederken kendi işlerine bakmazlar.¹⁵

¹² Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 45.

¹³ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 88.

¹⁴ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 13.

¹⁵ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 520.

Ziyâ verdiğini kim gördi dibine mumun

(M 22/1)

Sağır için iki ezân okunmaz: Sağır için iki kere kamet olmaz. Herkesin aynı oranda faydalanması gereken şeylerde bir kişiye bile ayrıcalık tanınmaz.¹⁶

Sağır için meseldür iki ezân okunmaz

(M 19/1)

Suya düşen yılanı sarılır: Kişi bazen sevmediği kişilerden tardım istemek zorunda kalır.¹⁷ Beyitte atasözü cümlesinin bir bütünlük oluşturmadığı ve beyite yayıldığı görülmektedir. Şair, çaresizliği dile getirmektedir.

Şevk-i la'lin beni bend etse nola kâkülüne

Suya düşen kişi nâ-çâr yılanı sarılır

(MFR 54/2)

Zalimin mumu sabaha kadar yanmaz: Bu atasözü günümüzde “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.” atasözüyle benzerlik göstermektedir.

Zâlimin şem'i subha dek yanmaz

(M 24/1)

2.10. Deyimler

Genellikle mecaz anlam taşıyan, cümleye zenginlik katan söz öbeklerine denir. Deyimler bir milletin tecrübelerinden meydana gelmektedir. İnsanların yaşamından izler taşıyan deyim, tıpkı atasözleri gibi oluştuğu bilinmektedir.

baldırı çıplak: ayaktakımından, işsiz, serseri (kimse).

Kande bir baldırı çıplağı görürse can atar

O lebi kandime söz anlatamam genç begdir

¹⁶ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 438.

¹⁷ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 520.

(MFR 74/1)

baştan atmak: uydurma sebeplerle bir şey isteyen yanından uzaklaştırmak, aldatmak, defetmek, kurtulmak.

*Zîr-i külehde zülf-i siyâhın nihân edüb
Uşşâkı **başdan atma** degildir sana revâ*

(G 10/4)

bir baltaya sap olmak: bir işe yaramak.

*Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim felegin
Âkıbet **olamadım** dehrde **bir baltaya sab***

(G 12/3)

bir içim su: çok güzel.

*Bir avuç hâk gibi lutfına nisbetle zemîn
Bir içim su gibi cûduna izâfetle bihâr*

(K 8/27)

*Bir vâlî-i mükrim ki **yem-i lutfına** nisbet
Kalur **bir içim su** gibi deryâ-yı Trabzon*

(K 14/13)

boyun bükme: acındırıcı bir tavır takınmak; ister istemez kabul etmek.¹⁸

*Bir fâris-i meydân-ı keremsin ki yedinde
Boynun bükerek durmada çevgân-ı adâlet*

(K 10/26)

¹⁸ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 240.

boyun eğmek: itaat etmek; katlanmak; istemeye istemeye uymak; ister istemez razı olmak, rıza göstermek; teslim olmak, mağlup olmak.¹⁹

Neşr-i ilm etdikce âlemde esâtîz-i zamân

Rahle-i tedrîse şâkirdân eğdikce boyun

(T 16/12)

can atmak: bir şeyi elde etmeyi çok istemek, arzulu ve hevesli olmak.²⁰

Can atılır idi ammâ ne çâre ki ma'lûm

Ma'âşın azlığı eyler idâreyi ta'sîr

(K 9/76)

Dedim güher gibi târîh-i fevtini Hilmî

Can atdı kasr-ı behište birâderim Ahmed

(T 125/4)

Kande bir baldırı çıplağı görürse can atar

O lebi kandime söz anlatamam genç begdir

(MFR 74/1)

cânına kıymak: kendisini öldürmek.

Yigirmi yaşına varmış iken bir duhterin hayfâ

Felek cânına kıyub etdi anı dehrde bî-nâm

(T 145/4)

canını dişine almak: bir işi başarmak için her türlü sıkıntı ve felaketi göze almak; var kuvvetiyle çabalamak.²¹

¹⁹ Metin Yurtbaşı, Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü, s. 241.

²⁰ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 246.

²¹ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 250.

Anınçün cânını dişine alup da dişin çekdi

Nazîf Beg rişte-i sinn ü hayâta versün artık med

(T 143/3)

dış kapının mandalı: uzak; önemsiz.

Sen rakîbe ne gezersin burada dedim dedi

Kûy-ı cânânında ben dış kapının mandalıyam

(MFR 53/1)

dış sıkamak: sabır ve tehammül göstermek; dayanmak, göğüs germek.²²

Dayandı dişine diş ağrısının dış sıkub ammâ

Çekildi hısn-ı sabrının nihâyet dişine bir sed

(T 143/1)

elden gitmek: bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

Sînemi de eylemiş tîr-i müjen levh-i nişân

İhtiyâr elden gidüb hüsnin görünce nâgehân

(MHM 1/24)

el çekmek: vazgeçmek.

Gelince ye 's ile tev'em hisâb-ı ebcedde

Emelden el çeker oldum elem nedir bilmem

(G 65/6)

el kiri: kolayca vazgeçilir, atılır şey.

Ey hâce tapma sîm u zere hûş-yâr isen

²² Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 278.

El kiri kalur âdeme dirhem gelür gider

(G 24/8)

fedâ etmek: kıymak, gözden çıkarmak.

Mâ-melekden başka nakd-i cânı bile sevdiğim

Râh-ı aşkında fedâ etsem de nem var nem gider

(G 36/6)

Bir nîm-nigâh lutfuna değmezse sevdiğim

Hilmî yolunda nâfile mi cân fedâ eder

(G 3/10)

gökte ararken yerde bulmak: çok güçlükle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak

Gökde ararken yerde buldum ey meh-i garra seni

Kâkülün târına asılmış dil-i âlem bütün

(THM 6/6)

gözden geçirmek: incelemek, göz gezdirmek.

Çünkü gözden geçürüb âlemi oldum âgâh

Geldi hep tab'-ı kerîmâne kelâl-i ihsân

(K 7/31)

kanına girmek: birini öldürmek veya öldürtmek.

Bî-muhâbâ sevdiğim her lahza gel git yanıma

Eyleyüb ağyâr ile ülfet de girme kanıma

(MHM 1/12)

kelle kulak yerinde: beden yapısı iri ve gösterişli.²³

Eger kelle kulak dersin yerinde

Benim senden nem eksikdir efendi

(R 11/1)

kıyamet kopmak: kıyamet günü gelmek; bir yerde çok gürültü ve telaş olmak.

Kıyâmeti koparınca nidâ-yı vâveylâ

Edince nevha-i hayret revâk-ı arşa su'ûd

(K 4/125)

nam almak: tanınmak, ünü her yerde duyulmak; ün kazanmak.²⁴

Derdnâk-i aşk idik Vâmıkla Azrâ yoğiken

Böyle nâm almışdık esmâ vü müsemmâ yoğiken

(THM 2/2)

nefse uymak: bedenın arzu ve heveslerinin etkisinde kalmak ve heveslerin doğrultusunda hareket etmek.²⁵

Nefse uyarak etmedigim ism ü güneh yok

Her cürmüm olur cirm-i cebelden daha a'zam

(K 2/39)

salkım sacak: dağınık, düzensiz.

Atarak salkım sacak nâdide bî-ad dahmeler

Sal dahı sallatdı deryâyı kökünden nâgehân

(K 6/57)

²³ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 364.

²⁴ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 394.

²⁵ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 397.

şakk-ı mû: kılı kırk yarmak; titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, önemle üstünde durmak.

Re 'y-i hikmet-perveri müşkil-güşâ-yı her umûr

Şakk-ı mû eyler dahı fıkır-i dekâyık-güsteri

(K 13/14)

şeref vir: şereflendirmek, onurlandırmak; doğmak, dünyaya gelmek.

Söyledi târîhin üçler gelerek Hilmîyâ

Dâr-ı cihâna şeref virdi Muhammed Besîm

(T 65/4)

yanub yakılmak: sızlanmak, şikâyet etmek.

Biraz da hâlîme yanub yakılayım Hilmî

Edüb te 'emmül-i hâl-i Cehîm-i zâtü vekûd

(K 4/109)

yol almak: yolda ilerlemek.

Amâsiye tarîki de yol aldı hadd-i ta'mîre

Yürüdüldü bu yolda dahı pâ-yı himmet-i uzmâ

(K 18/83)

yol vere: geçmesine izin vermek.

Uyduk hevâ-yı vuslata Allâh yol vere

Düşdük zehî tarîkata Allâh yol vere

(G 103/2)

yüz tutmak: yönelmek, olmak üzere bulunmak, gerçekleştirmeye yaklaşmak.²⁶

Çûb-ı huşk olmuş iken tâze meserrâtından

Mîve-dâr olmağa yüz tutdu nihâl-i eşcâr

(K 8/14)

zabt etmek: hatırında tutmak.

Mektûb-i dehre böyle zabt etsün felek evsâfını

Küttâb-ı asrın ser-firâzı bir debîr-i mükte-dân

(T 56/3)

2.11. Divan'da Geçen Yer İsimleri

Şair eserinde birçok yeri işlemiştir. Beyitlere genellikle Karadeniz bölgesi ve İstanbul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alaçam: Alaçam (Samsun'nun ilçesi).

Yapılmak üzre de bir râh-ı derbend-i cefâ-güster

Alaçam'dan şürû' ile kazâ-i Gerze 'ye dek tâ

(K 18/186)

Amasiya: Amasya.

Ba'dezâ hicretle Amasiya'yı teşrîf edüb

Kıldı ârâmgâh-ı tedrîs işbu şehr-i ecvedî

(T 21/13)

Cevizlik: Cevizlik (İstanbul'da bir bölge).

Egerçi aldamub Fındıkcık tûrna gitdinse

Ne koz kırdın o hoş oğlan bilmem Cevizlik'de

²⁶ Metin Yurtbaşı, a.g.e., s. 463.

(MFR 6/2)

Cerrâhpaşa: Cerrahpaşa.

Cerrâhpaşa semtinde ki ol kaşı kemânım

Tîr-i nigehiyle cigerim eyledi mecruh

(MFR 34/1)

Çakallı: Çakallı (Samsun'un Kavak ilçesine bağlı bir yer).

Çakallı nâm yerde yapılub bir köprü de şimdi

Çakal geçmeziken şütr meşy eder üstünde bî-pervâ

(K 18/202)

Çivizâde: Çivizade (İstanbul Fatih'te bir yer).

Mih-ı âhen gibi geçdi sîne-i mecrûhuma

Tîr-i müjgâmı o şûhun hayf Çivizâde'de

(MFR 92/2)

Erzurum: Erzurum.

Erzurum'da yapıdırub ez-cümle işbu mektebi

Eyledi bi 'l-cümle halkın kâm-yâb u kâm-bîn

(T 17/5)

Fatih: Fatih (İstanbul'da bir ilçe).

Feth-i bâb etmez imiş âşık-ı efgendesine

*O perî çehre ki ârâm-gehidir **Fatih'de***

(MFR 71/2)

Gedikli: Gedikli (Kocaeli'de bir yer).

Gedikpâşâ'da gâyetle güzel bir kûdek-i nâzik

Gedikli kayd olunduk defter-i üftâdegânında

(MFR 84/2)

Giresun: Giresun.

*İşte **Giresun**'da Beyâzîd-zâdelerden âh kim*

Veysel Efendi'yi dahı etdi türâb içre defin

(T 75/5)

İzmir: İzmir.

Zehî pîrâye buldu sâye-i devletde elhâsıl

*Olur **İzmir** gibi az vaktde bir belde-i kübrâ*

(K 18/240)

Kanlıca: Kanlıca (İstanbul'da bulunan bir yer).

*Dömüb **Kanlıca**'ya çeşmi ahâlî-i Sitanbûl'un*

Azâblar içre kalmış idi ehl-i cümle-i büldân

(K 5/5)

Kavak: Kavak (Samsun'un ilçesi).

***Kavağın** çârşusu da yapıldı intizâm üzre*

Olundu hem yeni bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ

(K 18/199)

kazâ-i Fatsa: Fatsa ilçesi (Ordu'nun ilçesi).

***Kazâ-i Fatsa**'da altı aded cîsr ile olmuşdur*

Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

(K 18/203)

kazâ-i Ünye: Ünye ilçesi (Ordu'nun ilçesi).

Kazâ-i Ünye eşref hânedânından Rızâ'nın âh

Nehâr-ı şevkî oldu zulmet-i mâtem ile ahşâm

(T 145/1)

Kılburun: Kılburun (Karadeniz'in kuzeybatısında bulunan bir yer).

Kılburun'da burnı kıllı rast geliüb bir zâhide

Bahs-ı zülfünde o şûhun eyledik çok kıl u kal

(MFR 76/1)

Kumceviz: Kumcağız (Samsun'a bağlı bir yer).

Kazâ-i Samsun ile Kumceviz beynindeki köprü

Olundu kum kadar ikdâm sarfıyle dahı ibnâ

(K 18/197)

Maslak: Maslak (İstanbul'da bir yer).

Maslak gibi gözyaşı döker çeşme-i çeşmim

Maslak'da mülâsık olalı o peri-rûya

(MFR 91/2)

Paris: Paris (Fransa'nın başkenti).

Olinca Paris'e de şevket ü iclâlile pâ-res

Nevâ-yı vîv-i sultân ile doldu kubbe-i devrân

(K 5/33)

Perşembe: Perşembe (Ordu'nun ilçesi).

Biri nehr-i kebîr-i hevl-nâk imiş ki üstünden

Geçenler şaşırırmış havf ile Perşembe'den zîrâ

(K 18/192)

Samsûn: Samsun.

Olunca sâye-res Samsûn'a nasfetgâh-ı teftîşe

Verildi altıbin evrâk-ı dil-sûzende-i şekvâ

(K 18/25)

Sarıgüzel: Sarıgüzel (Kahramanmaraş'ta bir bölge).

Sarıgüzel'de sarı ünlüce bir güzel

Hilmî sarartdı benzimi derd-i firâk ile

(MFR 60/1)

Şâm: Şam (Suriye'nin başkenti).

Düşünce hâtıra sevdâ-yı zülf-i müşgînin

Değil diyâr-ı Habeş belki Şâm'a dek gideriz

(G 45/4)

Trabzon: Trabzon.

Bekir Pâşâ-yı Rüstem menkabet memdûhü 'l-etvârın

Trabzon'a kudûm-ı devleti fevz-i Hudâ oldu

(G 4/26)

Terme: Terme (Samsun'un ilçesi).

Olundu Terme'de bir câmi' ile medrese tanzîm

Yanında hayli hücre zamm kulın etdi istircâ

(K 18/183)

Üsküdar: Üsküdar (İstanbul'un ilçesi).

Bir kûşesin yeni dünyâyâ değişmez idim

Üsti bir eski dârim olsaydı Üsküdar'da

(MFR 31/2)

Vefâ: Vefa semti (İstanbul Fatih sınırları içerisinde bulunan bir semt).

Bu an ki bu anda ola sâde sana mahsûs

*Gezmek yaraşur **semt-i Vefâ'da** sana mahsûs*

(G 52/1)

Zencirlikuyı semti: Zencirlikuyu semti (İstanbul'un ilçesi).

Oldum esîr-i zencîr-i zülf ü çâh-ı aşkı

***Zencirlikuyı semtinde** bir büt-i zamânın*

(MFR 16/2)

3. Şairin Ruhsal Durumunu İfade Eden Beyitler

Şair, bir eseri meydana getirirken farklı duygulara bürünür. Yeri geldiğinde kaleminden mutluluk akarken yeri geldiğinde hüznün akar. Çocuğunun doğması mutluluğa sebep olurken eşinin ölmesi onu üzüntüye sevk etmektedir. Bu bölümde de şairin farklı ruhsal durumlarını beyitler hâlinde vermeye çalıştık.

3.1. Sevinç

Şair mutluluktan bahsederken genellikle “şad” kelimesi üzerine şiirini oluşturmaktadır. Âşık üzüntüyü mutluluktan daha fazla istemektedir. Klasik edebiyatta şiirin temeli “üzüntü” üzerine kurulmaktadır.

*Yine **şâd** eyledi yümn-i kademi mesnedini*

Buldu tüccâr-ı felek nef' u yesâr-ı devlet

(THM 1/89)

Didi Hilmî-i kemter besmele sırrıyla târîhin

Emîn Pâşâ kudûmiyle Trabzon ehli şâd oldu
(T 34/22)

Hamdülillâh olub burc-ı tekerrürde bedîd

Kıldı mesrûr yine âlemi id-i azhâ
(T 24/2)

Hâcî İbrâhim Efendî'yi yine
Eyledi mesrûr Mevlâ-yı celîl
(T 104/2)

3.2. Beklemek

Âşık, ömrü boyunca bir beklenti içerisinde. Sevgilinin kapısında yatıp kalkan âşık, bir bakışı için ömrünü vermeyi ister. Beklenti sadece sevgili için değildir. Şair bazen üzüntülerin sona ermesini beklemektedir.

Rahm etmedi hiç hâlimize kuru kuruya
Bûs-ı lebi ümmûdi ile ağzı sulatdık
(G 98/6)

Ümmûd olunur ki ede feth-i der-i insâf
İblîsde mümkün ise imân-ı adâlet
(K 10/51)

Anın için min gayr-ı had ümmûd ile lutf u meded
Eyler kulun bulub rasad dergâhına arz-ı merâm
(T 9/23)

3.3. Korku

“Korku” kelimesinin bir dilbere gönül vermek için kullanıldığı görülmektedir. Bir dilbere gönül veren kişi deli divane olur, sevgilinin kapısında yatar. Dilbere gönül vermek ağıyar ile mücadele etmektir. Dilberin etrafında âşıklar vardır. Her biri sevgiliden bakış beklemektedirler.

O çeşm-i harâmî-sıfatın havf olunur kim

Cünd-i müjesi eyleye yağmâ-yı Trabzon
(G 2/5)

***Havfım** bu ki gönlüm düşecek aşkına Hilmî*
Gördüm yine bir dilber-i zîbâ-yı zamâne
(G 80/9)

Biri nehr-i kebîr-i hevl-nâk imiş ki üstünden
*Geçenler şaşırmış **havf** ile Perşembe 'den zîrâ*
(K 18/192)

3.4. Şaşırmak

Sevgilinin yüzü aya benzemektedir. Görenler ondan gözünü alamazlar. Nasıl ki Hz. Yusuf'un yüzünü gören kadınlar şaşkınlıkla, hayranlıkla bakakalmışlarsa sevgilinin yüzünü gören âşıklar da sevgilinin yüzüne bakakalmıştır.

*Cemâat şaşırub tekbîrini **hayretde** kalmışlar*
Kaçan ol nûr-ı aynım Nûr-i Osmâniyye 'den geçmiş
(G 48/3)

***Hayretde** kalur hüsnini seyr eyleyen insân*
Bu beyti nola vird-i zebân eylese rızvân
(Ş 1/7)

3.5. Merhamet

Klasik edebiyatta sevgilinin âşığa karşı merhameti yoktur. Âşık ne kadar uğraşsa da sevgili onun bu çabasını görmezden gelmektedir. Âşık, sevgiliden merhamet beklese de sevgilinin umrunda olmaz. Merhamet kelimesi sevgili için kullanıldığı gibi Allah'ın merhameti de beyitlerde dile getirilmektedir. Bir kişinin ölümü üzerine "Allah merhamet etsin." cümlesini görmekteyiz.

*Mihribân **merhameti** olana derler Hilmî*
Merd-i seng-i dil o kimse ki ola yüregi taş
(G 51/9)

Edelim hâl-i dil-i zârı o şûha tebliğ

Ola ki merhametin etmeye bir lahza diriğ
(G 95/2)

Hûrşîde mümâsil ruh-ı zîbâ-yı münîrin
Kul merhamet ahvâline Hilmî-i hakirin
(Ş 1/14)

3.6. Ölüm

Ölüm teması bütün şairlerin şiirinde görülmektedir. Şair Emin Hilmî, ölümü genellikle ailesi bağlamında dile getirmiştir. Ölüm tarihlerini dile getirirken tarih açısından bizlere de bilgi sunmaktadır.

Sonu mevt âhırı rihlet iken bu dâr-ı diünyânın
Ana meyl ü muhabbet pek hatâdır ey dil-i âgâh
(T 79/1)

Ah vâlidim deyü nice çâk-i sîne etmem
Mevtiyle âha kaldı kârım cihânda hayfâ
(T 114/8)

Mezâristânın etrâfı alındı hâit-i hıfza
Ferahyâb oldu böyle ma'nevî ervâh-ı her mevtâ
(K 18/176)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRABZONÎ EMİN HİLMÎ EFENDİ DÎVÂNÎ'NİN BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

A

a: "ey" anlamında seslenme.

T 63/2 Leâl-i hüsn-i fikret nâzım-ı âlîsidir bî-şek / Bil öyle hazret-i Fikrî Efendi'yi **a** sultânım

ana: üçüncü teklik şahıs zamiri II semender.

G 49/14 Nola gönlüm ederse âteş-i aşkın ile ülfet / Semenderdir **ana** olmak gerek cây u makarr âteş

anı: üçüncü teklik şahıs zamirinin belirtme durum eki II sevgili.

G 48/2 O şâh-ı hüsn kim sahrâ-yı Sultâniyyeden geçmiş / Görünce **anı** aklım fark-ı irfâniyyeden geçmiş

anlar: üçüncü çokluk şahıs zamiri.

K 2/14 Ey ba's-ı rusûl eyleyen akvâm-ı enâma / Vey **anlara** da eyleyen inzâl-i kütüb hem

âb: su.

K 18/124 Taharrî eyleyince mâcerâ-yı hüsn-i ta'mîrin / Suyun buldurarak her çeşme **âbın** eyledi icrâ

T 131/3 Cereyân etdiren işbu **âbı** / İçene ayn-ı şifâ ey atşân

âbâ: baba.

T 100/5 Ede **âbâsma** Mevlâ şefî'-i âhiret zîrâ / Hadîsü's-sin iken sahrâ-yı rahmetde defîn oldu

âbâd: bakımlı, güzel, bayındır.

G 93/6 Geldi ta'mîre yine âlemi mi'mâr-ı bahâr / Bağ-ı şehri dili **âbâd** edecek günlerdir

G 100/12 Etdin nîgeh-i nâz ile dil mülkini berbâd / Etmez misin **âbâd** senin yandım elinden

Abânos: Abânos (özel isim).

T 127/9 **Abânos** gibi dedi cevher-i târîhini hâmem / Abânos-zâde Mahmûd Ağa kâid oldu ukbâda

abâ-pûş-i hafâ: gizli mürşidin elbisesi.

K 14/21 Bir vâlî ki devrinde **abâ-pûş-i hafâdır** / Ketm edüb izin fitne-i ber-pâ-yi Trabzon

Abbâs ağa-yı muhterem: değerli, saygıdeğer Abbas Ağa.

T 90/5 Görmez misin **Abbâs Ağa-yı muhterem** bulmuş iken / Dergâh-ı âlî kapucıbaşılığıyla izz ü şân

Abbâs efendî: Abbas Efendî.

T 103/6 Sipîhr-i dilde tâlî' oldu Hilmî necm-i târîhi / Tevellüd eyleyüb **Abbâs Efendî** virdi nûr aya

abd: kul, yaratılan.

K 2/48 Kangı birini ma'siyetin eyleyem ihsâ / Mümkün degil **abde** göre add-i matar u nem

abd-i der: kapı kulu.

K 8/55 Nice şükr etmeyeyim '**abd-i derin** ez-cümle / Pençe-i gadre düşüb kalmışidim zâr u nizâr

abd-i dîrîn: eski köle.

K 12/29 **Abd-i dîrîn** Trabzonîyem olmaz mı aceb / İntisâbım dergeh-i ihsânına gâyet tamâm

abd-i hakîr: kıymetsiz kul.

K 2/37 Biraz da günâhın anarak **abd-i hakîrin** / Feryâd u enîn ile tutup kûşe-i mâtem

abd-i ihlâs: samimi kul.

K 20/28 Ede ömr ü devletin müzdâd Hallâk-ı kader / Çünkü budur maksad-ı her **abd-i ihlâs** intisâb

abd-i kadîm: ezeli, daimî kul.

T 1/151 Hilmî-i hâk-i derinle ki odur '**abd-i kadîm** / Sözi bir kalıba ifrâğ ile bâ-sıdk-ı samîm

abd-i kemîn: aciz kul.

T 66/28 Cümleler nâil-i şâdî-i firâvân oldu / Siyyemâ **abd-i kemîn** Hilmî-i şûrîde-edâ

K 11/67 Celb edüb **abd-i kemîn**in hâkipây-ı devlete / Ni'met-i lutfınla kıl dil-sîr-i hân-ı merhamet

abd-i kemter: değersiz kul.

K 9/74 Henî geçende idâre kitâbetin bi'z-zât / Bu '**abd-i kemtere** tensîbin etdiler tebşîr

K 13/38 Şân-ı hakkâniyyet el vermez mi zât-ı pâkine / Dest-i zâlimden halâs etdin bu **abd-i kemteri**

abd-i memlûk: bir kimsenin sahip olduğu ve tasarrufunda bulunduğu köle, kul.

K 5/63 Hıdîv ammâ hudûvân-ı zamâne **abd-i memlûku** / Azîz ammâ azîz-i Mısır ana bir bende-i fermân

abd-i nâcîz: değersiz kul.

K 6/26 Fedhulûhâ hâlidîn âvâzı da olsa n'ola / **Abd-i nâcîzin** gibi nâ-çâre zîb-i gûş-ı cân

abd-i senâ-hân: dua eden kul.

K 7/23 Doyurur âlemi bir **abd-i senâ-hânı** değil / Hân-i lutfundaki envâ'-ı nevâl-i ihsân

Abdül-azîz Hân: Sultan Abdülaziz; Osmanlı Devleti'nin 32. padişahı, İslam dininin 111. halifesidir. Ayrıca Sultan 2. Mahmut'un oğlu ve Adile Sultan'ın kardeşidir.

MFR 8/2 Olalı câlis-i taht-ı meâlî baht-ı Osmânî / Cihân **Abdül-azîz Hân** sâyesinde hep emînü'l-hâl

T 3/13 O kim **Abdü'l-azîz Hân** ibn-i Mahmûd Hândır elbet / Olur halkı azîz u şöhreti beyne'l-beşer mahmûd

T 1/20 Ede bi's-şevketi ve's-şân-ı hak sâl-i nevi eymen / Meh-i lem'a-res-i çarh-ı cemâl **Abdü'l-azîz Hâna**

Abdü'l-azîz Hân-ı cihân-ârâ: cihanı süsleyen Abdülaziz Han.

K 18/1 Şeh-i vâlâ-haşem **Abdü'l-azîz Hân-ı cihân-ârâ** / Adâlet-pîşe hayr-endîşe hâkân-ı kerem-fermâ

Abdülazîz hân-ı hakâyık: hakikatler padişahı Abdülaziz Han.

K 5/62 Ne şâh-ı asr kim revnak-dih-i dîhîm-i Osmânî / Hıdîv-i kâmrân **Abdülazîz Hân-ı hakâyıktan**

Abdü'l-azîz hân-ı kamer: aya benzeyen Abdülaziz Han.

K 22/1 **Abdü'l-azîz Hân-ı kamer** ruhsâr u bedr-i burc-ı zeyn / Mihr-i sipîhr-i rahîmdır ol şâh-ı târem âsitân

Abdullah Pâşâ: Abdullah Paşa.

T 105/1 Merhum **Abdullah Pâşâ'nın** garîk-i nûr ola / Süls-i mâlîndan tecemmu' etdi bu su çeşmede

Abdü'l-mecîd: Osmanlı Devleti'nin 31. padişahı.

T 10/2 Hâmi-i şer'-i metîn ü hâfız-ı bünyâd-ı dîn / İntizâm-bahşâ-yı iklîm-i cihân **Abdü'l-mecîd**

T 10/4 Mihr-i evc-i saltanat bedr-i sipihr-i ma'delet / Ya'nî sultân-ı selâtin-i zamân **Abdü'l-mecîd**

'abes: boş, anlamsız, saçma.

G 17/1 Etmek ümîd-i vuslatın ey serv-kadd **abes** / Bâlâ-yı nahle hâhiş-i îsâl-i yed **abes**

âb-ı cân-fezâ: cana hayat veren, iç açan su II zemzem suyu.

T 78/4 Hacca azîmetinde etmiş idi vasiyyet / Zü'l-mer'adan revânın bu **âb-ı cân-fezânın**

âb-ı çeşm: gözyaşı.

G 30/10 Kül olurum külhan-ı hasret-keşî-i yârde / **Âb-ı çeşmim** olmasa Hilmî medâr-ı intizâr

âb-ı hayât: ölümsüzlük suyu, efsaneye göre İskender Zülkarneyn ordusuyla bir memlekete uğramış. Ülkede kendisine ab-ı hayattan bahsetmişler daha sonra İskender veziri Hızır'ı ve İlyas'ı da yanına alarak karanlıklar ülkesine varmış. İskender bir yöne Hızır ile İlyas farklı bir yere ab-ı hayatı aramaya başlamışlar. Hızır ile İlyas yorulunca bir pınarın başında oturup karınlarını doyurmak istemişler. Hızır'ın yanında getirdiği pişmiş balıklara elini yıkadıktan sonra bir damla düşmüş ve balık canlanmış. Ab-ı hayat olduğunu anlamışlar.²⁷

T 146/5 **Âb-ı hayât** içmiş gibi dünyâda dursun çok zamân / Reyyân ede kendüsini cennetde mâ-i selsebîl

âb-ı lezîz: lezzetli su.

K 18/200 Kavağın çârşusu da yapıldı intizâm üzre / Olundu hem yeni bir çeşmeye **âb-ı lezîz** icrâ

âb-ı lezzet-efzâ: lezzeti arttıran su.

T 78/13 Bu **âb-ı lezzet-efzâyı** degme yapıdı varsun / Rûhî makâm-ı adne Hâcî Hüseyin Ağa'nın

âb-ı pâk-i çâh-ı zemzem: zemzem kuyusunun temiz suyu.

²⁷ İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 1989, s. 3.

K 3/16 Nice demler mukaddem oldu peydâ şehri hestîde / Seninçün **âb-ı pâk-i çâh-i Zemzem** yâ Resûlellâh

âb-ı rahmet: rahmet, merhamet suyu.

T 131/6 Dilerim hazret-i Bârî'den kim / **Âb-ı rahmet** ile kansun her an

âb-ı sirişk: gözyaşı.

G 9/5 Döksem ne gûne pâyine **âb-ı sirişkimi** / Vermez o nahl-i işve yine bir semer bana

âb-ı zemzem: Zemzem suyu.

T 67/ **Âb-ı Zemzem**'le yuya her mû-yı anber-bûyını / Her murâdın su gibi yürüte Rabb-i zü'l-celâl

âbid: ibadet eden, kulluk eden kimse, Allah'ın emirlerine titizlikle uyan, ibadete düşkün, takva sahibi kimse; bu anlamda daha çok zâhit kelimesiyle birlikte kullanılır.

T 7/12 Celb-i kulûb efkârdır iflâh-ı ahvâl kârdır / Dergâh-ı ihsânvâridir kehfü'l-emân-ı her **abîd**

âb-rû: yüz suyu.

MFR 58/2 Sakın bir dâne için hırmen-i âlemde mûr-âsâ / Kabanub pâyine nev-devletânın **âb-rû** dökme

1.aç: açmak; el açmak, dua etmek.

T 5/11 Duâya **açalım** yed ba'd-ez-in artık be-sıdku'l-bâl / Ki odur sarf-ı dîni dîni olan her müselmânın

2.aç: açmak; okulun açılması.

T 33/13 Mektebler **açıldıkça** çocuklar okudukça / Sernâme-i ikbâlini ezberleye dünyâ

3.aç: açmak; oruç açmak.

T 35/14 Oruç **açsun** nevâl-i midhatıyla ehl-i ihlâsı / Hasedkârâmı olsun lezzet-i iftârdan nevmîd

4.aç: açmak; kanat açmak.

T 96/6 Verüb sakalına hüsn-i güşâyış-i ruhsat / Siyâh nûrdan ankâ-yı vechi **açdı** kanâd

acaba: merak, şüphe ve tereddüt bildiren soru zarfı.

G 107/8 Sâkıyâ künc-i harâbât-ı meyın rindâmı / **Acaba** kande varub def'-i humâr eylemeli

K 19/37 Âdeme arz-ı ruh-ı vuslat eder mi **acaba** / Cennet-i tab'-ı halâikdeki gılmân-ı emel

‘**aceb**: garip, acayip, tuhaf, şaşırtıcı.

G 7/8 Cevr u rencişdir bütün uşşâka evzân senin / Olmamış mıdır **aceb** tab'ınla ihsân âşinâ

G 46/5 Sığmaz lisân-ı kâle **aceb** özge hâldir / Ta'rif-i şekl ü hâleti bir şey'e benzemez

‘**aceb mi**: şaşılır mı, tuhaf mı?

K 3/11 **Aceb mi** şimdi fart-ı şâdumânî eylesek izhâr / Büyük ıyd-ı meserret kıldı bu rûzı bize Yezdân

1.acemî: Acemistan, bugünkü İran.

R 3/4 Tertîb üzerine severiz âl-i resûli / Sanma bizi sen Şîi-tabîat **Acemîyiz**

2.acemî: tecrübesiz, toy.

R 3/2 Şeyheyn-i azîmeyne olan hürmetimizden / Zann etme bizi hubb-i Alî'den **acemîyiz**

âcib: şaşılacak derecede, acayip.

T 51/14 Evvelki mısra'ı düşdi Hilmî tâm târîh / İkincisine verdi üçler **âcib** revnak

acı: elem, sıkıntı, acı çekme.

G 14/7 **Acmur** öyle geçen vakt-i melâlet-âsâr / Ömre mahsûb olunur ise zamân-ı gurbet

açıl: açık hale gelmek, açılmak.

G 85/3 Bir dâğ **açıldı** sînede mânend-i revzen âh / Bâb-ı ümîd-i dâr-ı süveydâ açılmadı

âciz-perverâ: acizlik besleyen.

K 12/27 Merhametmendâ mekârimkâr u **âciz-perverâ** / Ey veliyyü'n-ni'met-i her ferd-i akvâm-ı kirâm

acz: acizlik, iktidarsızlık, el yetmeme, zayıf ve kuvvetsiz olma.

T 26/6 Tab'ın yem-i dürr-i himem yâ bâğ-ı reyhân-ı kerem / Bilmem daha ne söylesem **aczim** bu bâbda rû-nümâ

acz-i beşerîyyet: insanın acizliği.

K 17/28 Gelelim hıdmet-i memdûhasına devletce / Bunu ta'rîfde **acz-i beşerîyyet** peydâ

acz-i beyân: ifade acizliği.

G 25/30 Nazm-ı cenâb-ı eşrefe derdim nazîredir / Hilmî ne çâre zihnimi **acz-i beyân** bozar

ad: isim, ad.

G 51/2 Hîrenin Türkçede ma'nâsı kafadır ser baş / Rûy yüz çeşm gözün **adı** sirişk olmuş yaş

G 51/4 Ruh yanak surh kızl alına pîşân dinür / Tüy müydür müje kiprik **adı** ebrûdur kaş

a'dâ: düşmanlar, rakipler.

G 61/11 Bilinmez ma'nevî gıll u gış-ı ağrâzı **a'dânın** / Uyûb-ı cismi nâ-ma'lûmdur her şâhs-ı melbûsun

G 96/14 Hakkında etme azvine ağyârın iltifât / **A'dâ** ne derse cümlesi ey dil-rübâ hilâf

a'dâd: adetler, sayılar.

K 18/158 Münâsib düşdi fethiyye demekle ola şöret-gîr / Egerçi bi'l-vücûh **a'dâd** olundu haylice esmâ

adâlet-güster: adaleti yayan.

T 43/5 Vâlî-i merhamet-ârâ vü **adâlet-güster** / Âsaf-ı kâmver u dâver-i himmet-pîrâ

adâlet-pîşe: adaletli, adil.

K 18/2 Şeh-i vâlâ-haşem Abdü'l-azîz Hân-ı cihân-ârâ / **Adâlet-pîşe** hayr-endîşe hâkân-ı kerem-fermâ

add: sayma, sayılma, öyle görme, öyle bilme.

G 29/13 Nazîre **add** olunsa nazm-ı pâk-i Râşid'e Hilmî / Bu nazmım merkez-i tahsînde nazm-âverân saklar

add-i rimâl: kumları saymak.

T 9/17 Zîrâ bu bir emr-i muhâl mümkün değil **add-i rimâl** / Etmekdir ancak arz-ı hâl maksûd-ı abd-i müstehâm

aded: sayı, tane.

K 18/189 Yapıldı sa'y ile onbeş **aded** köprü dahı başka / Bütün enhâr-ı Çarşanba içün pek muhkem u akvâ

K 18/203 Kazâ-i Fatsa'da altı **aded** cîsr ile olmuştur / Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

adem: yokluk; dünya.

T 99/1 Sonı âkıbet **ademdir** şu cihân-ı bî-vefânın / İnâub da iki günlük şerefine etme râğbet

âdem: adam, insanoğlu, Hz. Âdem.

G 19/4 Cennet-i rûyundaki hâle esîrim neyleyim / Hâce insâf eyle çok mu **âdeme** bir dâne hiç

G 24/4 İnsân-ı kâmil arar isen nâdir ey gönül / Gerçi cihâne muttasıl **âdem** gelür gider

adem-âbâd: yokluk alemi.

Ş 1/10 Bu hüsn ile sen olalı zînet-res-i dünyâ / Gitdi **adem-âbâda** kadar şöhret-i Azrâ

âdem-zâde: insanoğlu.

MFR 7/1 O **âdem-zâdenin** sevdâ-yı zülf ü dâne-i hâli / Beni kendimden edüb mübtelâ-yı dâm-ı derd etdi

âdî: değersiz, vasıfsız, niteliksiz.

Ş 2/13 Hilmîyâ sanma sakın sen anları **âdî** nefer

adîl: adaletli.

T 7/10 Hulki cemîl izzî cezîl eltâf u ihsânı celîl / Sa'dî kabûl itmez **adîl** ahd-i azîzi çok saîd

adl-ârâ: adaleti süsleyen.

T 28/6 Kıldı ta'yîn-i tarahhüm ederek ez-cümle / Bize bir vâlî-i vâlâ-himem u **adl-ârâ**

(adl-i sâat)-i nutk: sözün adaletli zamanı.

T 4/11 Bilüb kalb-i dekâik celbî **(adl-i sâat)-i nutkın** / Anınçtın her dakîka lutf eyler cedd-i umrâne

adlu: adlı, isimli.

G 56/7 Verdi gazel **adlu** bana bir haylice evlâd / Kilkimle tezevvüc edeli duhter-i elfâz

adn: cennette bir makam adı.

K 6/24 Tarz-ı dil-cû-yı letâfetde riyâz-ı lutfuna / Hâzihî cennâtü **adnin** dir görenler bî-gümân

T 21/26 Çıkdı bir muhlis dedi Hilmî o dem târîhini / **Adne** İsmâîl Efendi azm ü rihlet eyledi

T 99/8 Ana hüzn ü mâtem ile dedi kilik-i Hilmî târîh / Hâcî Mustafa Efendi bula **adn** içinde rahmet

adn-i berîn: yüce cennet.

T 75/10 Bir hûri çıkub Hilmî cennetden dedi târîhini / Veysel Efendi'nin karârgâhı ola **adn-i berîn**

adû: düşmanlar.

Ş 3/16 Ditrer sadamızdan **adû** / Askerleriz ejderleriz

adu aduya Kur'ân okumaz: düşman düşmana Kur'an okumaz.

M 25/1 **Adu aduya okumaz Kur'ân**

âfâk: ufuklar, etraf, cihetler.

T 15/12 Leşker-i sa'yini arş eyleyerek arşa kadar / Verdi ikmâl-i kemâlât ile **âfâka** sadâ

âfâk-ı dünyâ: dünyanın çevresi.

T 4/7 Olur mânend-i meh **âfâk-ı dünyâyâ** şuâ'-figen / Gice mehtâba çıksa lutfile şâhâne mâhâne

âfâk-ı vücûd: vücudun etrafı.

T 58/14 Dedi târîhini kilik-i belâgatzâdım ey Hilmî / Veliyye Hânım **âfâk-ı vücûda** oldu zîver-sâz

âfâk-ı zemîn: yeryüzünün etrafı.

THM 1/19 Feyz-i re'yinle şeref bulmada **âfâk-ı zemîn** / Hüsn-i re'yinle tamâm olmada kâr-ı devlet

âferîn: aferin, bravo.

G 69/10 Yazılsa Hilmî hüner-nâme-i belâgatda / Bu nev-gazel dahı bir **âferîn** deger sanurum

âfet: afet; güzel, sevgili.

G 94/8 Zülf-i abîr-i dil-keşine olalı esîr / Semt-i hayâle her dem o **âfet** gelür geçer

âfet-i devrân: dünya güzeli; sevgili.

G 89/4 Her bir cihetle hüsnini teslîm eder gören / Gâyet güzel bir **âfet-i devrândır** o şûh

âfet-i zamân: zamanın güzeli; sevgili.

MFR 96/1 Ne çiçekdir o çiçekli giyen **âfet-i zamân** kim / Yüzi gülmez oldu kaldı sitemiyle âşıkânın

âfet-sûret: güzel yüzlü; sevgili.

MFR 62/1 Trabzon'da bir **âfet-sûretin** meftûndır gönlüm / O şîrîn-i sitiğnâ-pişenin mecnûndır gönlüm

âfitâb: güneş; sevgilinin yüzü.

K 20/4 Tîz geçüb haylûlet-i ebr-i serî'ü'l-inkılâb / Şu'le-i zâtın yine eyler irâ'e **âfitâb**

âfitâb-ı çarh-ı kebûd: göğün devreden güneşi.

K 4/56 Mükevvenâta esâs oldu zât-ı muhteremi / Yüzünden aldı ziyâ **âfitâb-ı çarh-ı kebûd**

âfiyet: sağlık, esenlik.

T 11/18 Nücûm-ı âsümân-ı saltanat şehzâdegânîde / Olalar **âfiyetde** tâ ziyâ neşr eyleye pervîn

T 57/7 Olalar vâlid u mevlûd birden **âfiyet** üzre / Mevâlîd-i selâse söylenildikce velûd oldu

afv: suçunu bağışlama, affetme.

T 75/8 Bir merd-i gayretkâr idi genç iken etdi irtihâl / **Afv** ile cürmin cennet ede kabrini Rabb-i muîn

afv ederek: bağışlamak, affetmek.

T 94/8 Âhiretde ola güلزâr-ı naîme dâhil / Cürmini **afv ederek** hazret-i Hallak-ı felek

âgâh: haberi olan, haberdâr.

K 7/31 Çünkü gözden geçürüb âlemi oldum **âgâh** / Geldi hep tab'-ı kerîmâne kelâl-i ihsân

ağrılık: yüklü, külfetli; çetin, zor.

G 28/8 Bâr-ı aşkın âşîka gelmez girân / Vermedi hammâla **ağrılık** semer

ağla: ağlamak, gözyaşı dökmek.

G 89/15 Ben **ağlayınca** kûşe-i sicn-i firâkda / Gedüb bu hâleti handândır o şüh

ağreb: garip, çok tuhaf.

THM 6/7 Bağladın bir kıl ile halkı bu ne **ağreb** füsûn / Sanma zindân-ı muhabbet içre olmazdı zebûn

âguş: kucak.

G 1/3 Alub da bir gice ol meh-cebîni **âgûşa** / Dönüb bu vâkı'ayı hayra edelim ta'bîr

G 19/7 Kâkülün **âgûşa** almak iştîyâkı olmasa / Sine-i âşîk gibi sad-çâk olur mu şâne hiç

âgûş-i lâlâ: bakıcı kucağı.

T 55/10 Ne tıfl-ı pâk kim revnak-dih-i gehvâre-i dünyâ / Necâbetde nazîri girmede **âgûş-i lâlâya**

ağyâr: yabancılar, rakipler.

G 72/9 Ağyâr veyl-i hicrde vasl-ı ruhun diler / Elbet ümîd-i cennet eder ehl-i nâr olan

G 96/13 Hakkımda etme azvine ağyârın iltifât A'dâ ne derse cümlesi ey dil-rübâ hilâf

ağyâr-i bed-efkâr: kötü fikirli rakipler.

THM 3/17 Sen ise ağyâr-i bed-efkâr ile gülzârda Dâmen-i vaslın gülüm lâik mi dest-i hârda

ağz: (sevgilinin) ağzı.

G 84/5 Leb lebe verüb de ağzın öpmek isterdim fakat / Çiğnenilmez o lebi sekr-i demürden leblebi

âh: ah etme, inleme.

G 34/7 Hicr-i izâr-ı lâle-veşi âh o gül-femin / Dâğ-ı derûn-ı âşık-ı sûzân degil midir

âh u nâle: feryat ve figan.

THM 4/7 Ne dersün bunca âh u nâleden hiç olmadı âgâh / Meyânın çekmeden ömrüm deyü âgûşa bir kez âh

ahâlî: halk, insanlar.

K 5/116 Ne vâlî kim hem işe muktedir hem muhlis-i devlet / Hemîşe kendüsinden de ahâlî hep teşekkür-hân

ahâlî-i hüner-perver: marifet sahibi insanlar.

T 33/15 Var ola ahâlî-i hüner-perverimiz de / Hep eylediler lâzime-i himmeti îfâ

ahâlî-i Sitanbûl: İstanbul'un insanları.

K 5/5 Dönüb Kanlıca'ya çeşmi ahâlî-i Sitanbûl'un / Azâblar içre kalmış idi ehl-i cümle-i büldân

ahbâb: dost, tanıdık kimse.

G 25/12 Bünyâd-ı kasr-ı ülfeti bozmak ise garaz / Ahbâba eyle anı havâle hemân bozar

ahbâr: haberler, söylentiler.

K 5/20 Ne âlî şân u şevket görmedi emsâlini âlem / Ne bâlâ ihtîşâm ahbârını işitmedi insân

ahd: söz vermek, yemin etmek.

T 7/21 Kılısun te'âkub an-be-an **ahdinde** bâ-hüsni ü emân / Abdü'l-azîz Hân'e hemân mes'ûd olub sâl-i cedîd

âhen: zincir, kılıç.

G 81/8 Etmez o şûh-ı saht-derûna neden eser / Âh-ı şerer-i bâşım eridirken **âheni**

âhir: sonu, sonunda.

R 4/3 İşbu beytin evvel u **âhir** hurûfın zamm ile / İsm-i maksûdum çıkar meydâne olur rû-nümûd

Ahret: insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Allah'a hesap vereceği yer, öbür dünya.

T 73/8 Bu âlemde uzun ömr ile merzûk olalar sonra / İkisini de etsün **Âhretde** gark-ı rahmet Hak

T 94/7 **Âhretde** ola gülzâr-ı naîme dâhil / Cürmini afv ederek hazret-i Hallak-ı felek

âhir-zamân: dünyanın son zamanı.

T 130/6 Ola müstağrak-ı envâr-ı lutf u rahmet-i Bârî / Denildikçe kıyâmet kopdu vakt **âhir-zamân** oldu

ahîz: esir, tutsak.

G 23/6 Başından aşdı şuûrum irâde refî zi-dest / Kemend-i zülfüne ey dil-rübâ olalı **ahîz**

âh-ı bülend: yüksek sesli feryat, inilti.

G 60/10 Hâb-ı nâzından o gül-rûyı uyandırır nola / Hilmîyâ bülbül-i dil **âh-ı bülend** eyleyerek

âh-ı zümre-i mazlûm: mazlumların ahı, feryadı.

K 18/48 Nevâ-yi mûhiş-i zencîr-i gadrin dinledi zâlim / Sadâ yok artık **âh-ı zümre-i mazlûmdan** aslâ

Ahkem: çok güçlü, hükmedici; Allah.

K 2/16 Ey Fâtır u Gaffâr u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u Samed A'lem u **Ahkem**

1.Ahmed: çokça övülmüş kimse; Hz. Peygamber.

K 4/20 Nebî ki müşfik-i ümmet Şefî'-i rûz-i cezâ / Nebî ki **Ahmed** ü Hâmid Muhammed ü Mahmûd

2.Ahmed: çokça övülmüş kimse; şairin kardeşi.

T 125/4 Dedim güher gibi târîh-i fevtini Hilmî / Can atdı kasr-ı behişte birâderim **Ahmed**

Ahmed Kemâl Beg: Ahmed Kemal Bey.

T 70/10 Üçler çıkub Hilmî güzel nutk etdiler târîhini / **Ahmed Kemâl Beg** virdi iklim-i vücûda çok şeref

Ahmed Nâzım: Ahmed Nazım.

T 145/5 Bırakdı öksüz **Ahmed Nâzım** isminde bir oğlan âh / Buna rahm ederek ağlarsa lâik cümle-i eytâm

ahrâ: daha layık, münasip, uygun.

K 18/86 Anadoluca tanzîmi ehem bir şâh-rehdir kim / Anı ta'mîr şân-ı pâdisâh-ı âleme **ahrâ**

ahruf-i bî-nokta: noktasız harfler.

T 39/11 Hilmî birisi çıkub ahruf-i **bî-noktadan** / Virdi şu beyt ile târîhine envâ'-ı zîb

ahşâm: akşam.

T 145/2 Kazâ-i Ünye eşref hânedânından Rızâ'nın âh / Nehâr-ı şevkî oldu zulmet-i mâtem ile **ahşâm**

ahter: yıldız; parlak.

T 23/10 Ez-an cümle atâ kıldı ilâh-i lem-yelüd şimdi / O zât-ı ekreme **ahter** gibi bir duhter-i zîbây

ahterân: yıldızlar.

K 6/58 Anda zât-ı pâdisâhî mâh-ı âlem-tâb idi / Sadr-ı âlî vü re'îs-i meclis ise **ahterân**

ahter-i burc-ı melâhat: güzellik kalesinin yıldızı.

T 58/9 Ne duhter kim sanursın **ahter-i burc-ı melâhatdır** / Meh-i enver zekâ-yı hüsnüne olur hased-endâz

ahter-i şâhâne: mükemmel yıldız.

Ş 2/3 Kuvvetin bak ceyş-i nusret **ahter-i şâhânenin** / Her biri ejder gibidir asker-i şâhânenin

ahter-i tâbende-i burc-ı ma'ârif: ilim kalesinin parlayan yıldızı.

K 11/5 **Ahter-i tâbende-i burc-ı ma'ârif** mâh-ı cûd / Neyyir-i âlem-fürûz-ı âsümân-ı merhamet

ahter-i tâbende-i şefkat: merhametin parlayan yıldızı.

K 6/34 Bedr-i burc-ı merhamet mihr-i sipihr-i âtufet / **Ahter-i tâbende-i şefkat** hudûv-i mihribân

âhû: ceylan II sevgili.

G 77/7 Olub şimdi hakîkatsiz bir **âhû** çeşme de mâil / Fezâ-yı aşkın ey dil kalmışım semt-i mecâzında

âhû-nigeh: ceylan bakışlı; sevgili.

G 98/1 Âlemde bir **âhû-nigehin** aşkına çatdık / Sayd olmadı ammâ nidelim çok kovalatdık

âhû-yı vahşet: sevgilinin (ayrılık) korkusu.

G 106/9 Çok düşdüm ardına ben o **âhû-yı vahşetin** / Dâm-ı emelde halka-i teshîre sığmadı

ahvâl-i acâyib: ilginç hâller.

T 43/2 Kalmadı artık o **ahvâl-i acâyibden** eser / Geldi hengâm-ı mükâfat-ı liyâkât hâlâ

ahvâl-i dünyâ: dünya hâlleri.

T 22/1 Bakılsa dîde-i ibret ile **ahvâl-i dünyâyâ** / Sürûrî ayn-ı mâtem varlığı mahz-ı ademdir hep

ahvâl-i kabristân: mezarlığın hâli.

G 58/6 Olma dünyânın gam u şâdiyle mesrûr u melûl / Çeşm-i ibret açarak **ahvâl-i kabristâne** bak

ahvâl-i sürûr: mutluluk hâli.

G 26/7 Görmedim ömrümde **ahvâl-i sürûr** / Her melâle dâl olur imrâr-ı dehr

âid: birine veya bir şeye mahsus, ona ayrılmış, tahsis edilmiş.

T 37/11 Halka **âid** olan meserret ise / Hilmî binler kadar değil üç-beş

akıt: akmak; gözyaşı.

T 83/2 Mahmûd Efendi'nin bint-i nâzenîni hayfâ / İki yaşında yaş **akıtdı** ana babaya

akâid: hükümler, esaslar.

G 40/ 13 Sakın mezâlik-i ikdâm olan **akâidden** / Kişi uçuruma elbet ayak basarsa kayar

akçe: para, gümüş para.

K 18/40 İliği sökülüb kendir husûsiyçün bütün halkın / Olunmuşdu bu ser-rişte ile çok **akçeler** yağma

akdem: daha, pek kademli, eski, evvel.

K 3/8 Zuhûr-ı kâf u nûna bâ'is oldu hilkatin hakkâ / Ki rûh-ı atyebinden yokdur **akdem** yâ Resûlellâh

âkıbet: son, nihayet, netice, sonuç.

G 12/4 Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim felegin / **Âkıbet** olamadım dehrde bir baltaya sab

âkil: akıllı, akıl sahibi, bilinçli.

G 53/2 Hakka makrûn degil zübde-i ma'nâ-yı garaz / Eylemez **âkil** olan fikret-i icrâ-yı garaz

akkâm-ı âsümân: gökyüzünün hizmetçisi.

K 15/27 Her şeb nücûmun arz ile **akkâm-ı âsümân** / Tenvîr-i bezm-i hıdmetine i'tinâ eder

akl: akıl, us, düşünme ve anlama yeteneği.

G 2/1 **Aklım** alalı ey gül-i ra'nâ-yı Trabzon / Oldum ne aceb bülbül-i şeydâ-yı Trabzon

G 48/2 O şâh-ı hüsn kim sahrâ-yı Sultâniyyeden geçmiş / Görünce anı **aklım** fark-ı irfâniyyeden geçmiş

akraba: aralarında soy yakınlığı olanlar.

T 84/8 Kendüsi gitdi Hilmî dâr-ı sürûra ammâ / Evlâd u **akrabâsı** oldu melûl u giryân

T 122/6 Hastelikle çok zamân yatub döşekde âkıbet / İrtihâl ile bıraktı **akrabâsın** mâteme

aks-i meserret: mutluluk yansıması.

T 20/20 Olub âvîzesi gıpta-fezâ ıkd-ı süreyyâya / Eder âyînesi **aks-i meserret** kalb-i insâne

aks-i piyâle: kadehin yansıması.

G 11/8 Bir müsteşâr-ı pîr-i mugân olmuşam meger / **Aks-i piyâle** sineme düşdi nişân bu şeb

aktâr-ı devrân: dünyanın her bir köşe bucağı, dünyanın en uzak köşesi.

T 1/4 Ne sultân-ı utârid-baht u mihr-i ufk-ı âlem ki / Ulaştı nûr-ı şân u heybeti **aktâr-ı devrâna**

akvâ: daha kuvvetli.

K 18/190 Yapıldı sa'y ile onbeş aded köprü dahı başka / Bütün enhâr-ı Çarşanba için pek muhkem u **akvâ**

1.al: almak; söz dinlemek.

M 1/34 Zerdî-i rûyım bu hâle gerçi kim şâhid yeter / **Al** sözün doğrusını gel bir de Hilmîden haber

2.al: almak; şöhret kazanmak.

THM 2/2 Derdnâk-i aşk idik Vâmıkla Azrâ yoğiken / Böyle nâm **almışdık** esmâ vü müsemmâ yoğiken

3.al: al, kırmızı; sevgilinin kırmızı yanağı.

MFR 26/1 Basma bezm-i rukabâya kadem ey ârızı **al** / Giydigin atlasa dil ola fedâ cân fesine

a'lâ: daha yüksek, en yüksek, pek yüce.

G 4/15 Hulûs üzre ne dürlü vasf edersem andan **a'lâdır** / Derûn-ı hâmede hâşâ ki endîş-i riyâ oldu

alâ-i makdem: ayak basma yüceliği.

T 45/48 Trabzonı Emîn Pâşâ-yı a'lâ himmetin yâ Hû / Yine kıldı **alâ-i makdemi** berdâr-ı şâdâm

Alaçam: Alaçam (Samsun'un ilçesi).

K 18/186 Yapılmak üzre de bir râh-ı derbend-i cefâ-güster / **Alaçam'dan** şürû' ile kazâ-i Gerze'ye dek tâ

âlâm u âfet: kederler ve belalar.

T 36/8 Te'âkub eyledikce birbirin a'yâd-ı şâd olsun / Eser ömründe yâ Rab görmesün **âlâm u âfetden**

alâmât-ı kıyâmet: kıyamet alâmeti.

K 5/89 **Alâmât-ı kıyâmetden** biri de çünkü mervîdir / Tulû' eyler hilâf-ı âde mağribden güneş ol an

alay: beş süvari bölüğünden yahut dört piyade taburundan oluşan askeri takım.

Ş 3/1 Biz bir **alay** askerleriz / Elhak er oğlu erleriz

alây-ı himmet: cömertlik alayı.

T 89/4 Umûr-ı hayrda tab'ı ulu bir zât-ı muhsindir / Eder ordu-yı hayrâta **alây-ı himmetin** isrâ

alây-ı hüsn: güzellik alayı.

G 25/25 **Alây-ı hüsn** ü âne dehâlet edüb henüz / Tâbûr-ı sabrı bir nefer-i nev-civân bozar

aldan: aldanmak, kanmak, kapılmak.

T 127/3 Sakın **aldanma** dârât-ı cihâna zıll-ı vehm olmuş / Yazılmışdır bu kıssa böyle seng-i kabr-i Dârâ da

‘**âlem**: evren, kâinat, dünya.

G 1/13 Te`âkub-ı melevân ile ola **âlemde** / Fûrûğ-ı neyyir-i ikbâli reşk-i bedr-i münîr

K 7/31 Çünkü gözden geçürüb **âlemi** oldum âgâh / Geldi hep tab`-ı kerîmâne kelâl-i ihsân

‘**âlem-i bâlâ**: yüce âlem.

T 25/14 Duâya başla kasr-ı nutk ile lâzım odur çünkü / Nihâl-i vasfı etmiş **âlem-i bâlâya** dek kad med

‘**âlem-i fânî**: gelip geçici âlem; dünya.

G 97/6 Terk et şu zıll-ı mahzda varlık tasavvurun / Bir zerre ol ki **âlem-i fânî** ne var ne yok

‘**âlem-i hestî**: varlık âlemi.

K 19/35 Olamaz nev`-i beşer **âlem-i hestîde** iken / Fâriğ-i gâile-i hırs u peşîmân-ı emel

‘**âlem-i ulvîye**: yüce âlem.

G 50/6 Alışma irtifâ`-ı şu`le-i ikbâl ile fahra / Söner çekse ne dürlü **âlem-i ulvîye** ser âteş

‘**âlemyân**: âlemler.

T 10/8 Düşmen-i bed-hâhe sell-i seyf-i harb u rezm idüb / Saldı **âlemyâne** sît-i hüsn-i şân Abdü`l-mecîd

Alî: Hz. Ali.

MFR 15/2 Uruldum Zülfikâr-ı ebrûvânına nedir çâre / **Alî** nâmında görüb bir civânı semt-i Haydar`da

âlî: yüksek, yüce, ulu.

K 5/19 Ne **âlî** şân u şevket görmedi emsâlini âlem / Ne bâlâ ihtîşâm ahbârını işitmedi insân

Ali Ağa: Ali Ağa.

T 80/2 Mutîi-zâde dinmekle şehîr ashâb-ı himmetden / **Ali Ağa** ki sarf etmişdi mâlın Hakk için hakkâ

Ali Beg: Ali Bey.

T 49/6 Didi Hilmi sürûr-ı kalb ile târîh-i tes`îdin / **Ali Beg** sünnet oldu Fâtır-ı esmâ ide mes`ûd

Ali Efendi: Ali Efendi.

T 134/8 Târîh-i rihleti düşdi Hilmî cevherîden / Azm itdi tâk-ı hulde ammim **Alî Efendî**

Alî Efendi-i memdûh: övülen Ali Efendi.

T 60/10 Çıkub bir ehl-i suhen Hilmî didi târîhin / **Alî Efendi-i memdûh** oldu defterdâr

Alî Rızâ: Ali Rıza.

T 128/4 Tevellüdine budur Hilmî cevher-i târîh / **Alî Rızâ** ile buldı cihân evi şerefi

âlim: ilimli, bilen, bilgili, bilgiç.

T 81/5 İlmiyle âmil olan bir **âlim** idi ammâ / Bulamadı tamâmiyle neşr-i ilme fırsat

âlî-nijâd: yüce yaratılışlı.

T 34/2 Trabzon vâlî-i vâlâ-vakârı müjdeler şimdi / Emîn Pâşâ-yı sâmi-himmet u **âlî-nijâd** oldu

alın: yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

G 51/15 Ruh yanak surh kızıl **alın** pîşân dinür / Tüy mûydur müje kiprik adı ebrûdur kaş

Allah: Allah, Hüdâ.

G 103/1 Uyduk hevâ-yi vuslata **Allâh** yol vere / Düşdük zehî tarîkata **Allâh** yol vere

G 103/4 Açdık sütûn-ı zevrak-ı maksûda bâd-bân / Ser-menzil-i selâmete **Allâh** yol vere

MFR 1/1 **Allah** ederse bir kuluna lutfi refîk / Halk-ı cihân ögse lâ-büdd olur şefîk

altı: altı (sayı sıfatı).

K 18/203 Kazâ-i Fatsa'da **altı** aded cîsr ile olmuşdur / Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

ama: ama, fakat.

T 113/10 Kemâhı etse Kemâhî mahall-i fahr ola / Vücûdı başka **amâ** kendi nâdirü'l-emsâl

âmâl: emeller, istekler.

G 26/5 Degme **âmâle** heveskâr olma ki / Hâmil-i âlâmdır edvâr-ı dehr

aman: yardım istenildiğini anlatan söz.

G 8/3 Uzatma silsile-i dûzahi **amân** vâiz / Gam-ı müselsel-i zülfi yeter azâb bana

Amasiya: Amasya şehri.

T 21/13 Ba'dezâ hicretle **Amasiya'yı** teşrîf edüb / Kıldı ârâmgâh-ı tadrîs işbu şehir-i ecvedî

âmed u şod: gelip ve gitme.

K 12/52 Neyyireyn-i evc-i ikbâli ola pertev-nisâr / **Âmed u şod** eyleye mâtâm-i vakt-i subh u şâm

amîm: herkese mahsus, umuma ait.

T 7/5 Sultân-ı dehr-i cûd kim adli bütün nâse **amîm** / Tab'-ı hümâyûnı kerîm şâhenşeh-i eltâf-ekîd

amîmü'l-ihsân: ihsanı, bahşîşi, bağıştı umumi olan.

T 102/6 Ammim idi İlâhî verme gam-ı kıyâmet / Kabrini cennet eyle sensin **amîmü'l-ihsân**

âmîn: Allah kabul etsin anlamlarında, duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz.

G 3/12 Vaz'-ı cebîn eyle zemîn-i du'âya kim / **Âmîn** için melâ'ike gökden sadâ eder

an: hatırlamak, düşünmek.

G 32/3 Anı **anb** da teâkub eder envâ'-ı keder / Hâsıl olsa bana bir kerre safâ-yı hâtır

ana: anne.

T 83/2 Mahmûd Efendi'nin bint-i nâzenîni hayfâ / İki yaşında yaş akıtdı **ana** babaya

anâsır: unsurlar, öğeler, elemanlar.

K 4/50 Yoğidi zerre eser kâ'inâtdan o zamân / **Anâsır** idi nihân u zamân idi nâ-bûd

an-be-an: sürekli, her an.

T 7/21 Kılun te'âkub **an-be-an** ahdinde bâ-hüsni emân / Abdü'l-azîz Hân'e hemân mes'ûd olub sâl-i cedîd

anber: Hint denizinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte, güzel kokulu bir maddedir. Anber bir ue hâlini alır daha sonra

balık tarafından dışa atılır. Sevgilinin saçı daima misk veya anber kokar. Sevgilideki hat ve ben anberin kendisidir.²⁸

G 71/3 Bû-yı zülfün miske benzettim meger **anber** imiş / Bir hatâ etdim zarûrî pîciş-i efkârdan

anber-i çîn: (sevgilinin) saçının güzel kokusu.

G 99/4 Zülf-i müşğînini bilmem neye teşbîh etsem / **Anber-i çîn** desem belki hatâdır güzelim

ancak: ama, fakat.

G 3/2 Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / **Ancak** cefâ vü serzenişin hep bana eder

andelibân: bülbüller.

G 93/10 Pîş-gâh-ı çemeni dõşedi ferrâş-ı sabâ / **Andelibâne** o gül dâd edecek günlerdir

andelîb-i ârız-ı al: kırmızı yanaklı bülbül; sevgili.

MFR 41/2 Dil pâsibân-ı bâğ-ı cemâlin degil de ne / Cân **andelîb-i ârız-ı alin** degil de ne

ân-ı adâlet: adalet zamanı.

K 10/14 Şerm-efgen olur zümre-i hûbân-ı cihâna / Ruhsâre-i lutfunda olan **ân-ı adâlet**

anıl: anılmak, zikredilmek, anımsanmak.

T 10/9 **Anıla** tâ nâm-ı rûzân u şebân-ı rûzigâr / Sâyedâr-ı dehr ola çarh-âsitân Abdü'l-mecîd

Anka: Kafdağı'nda yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan bir kuş.

MFR 77/2 Gelür dâm-ı husûle ârzû-yı dâne-i zerle / Vücûdı var ise **anka** bile Kâf-ı sitiğnadan

anla: anlamak, fark etmek, farkına varmak.

G 66/7 **Anladım** hep leâmet-i nefsi / Vâkıf-ı sırr-ı men aref gibiyim

anne: çocuğu olan kadın, ana.

T 115/5 Öksüz **annesî** idi Hak'dan ümîdimdir bu / Ede ârâm-gehini ravza-i firdevs-i alâ

²⁸ İskender Pala, a.g.e., s. 23.

arar: aramak, bir şeyi bulmaya çalışmak, araştırmak.

G 40/1 Zamâne halkı refikin işe yararsa **arar** / Cerîha-i bedeninin sanma ki yararsa sarar

ârâm-geh: dinlenme yeri.

T 115/6 Öksüz annesi idi Hak'dan ümîdimdir bu / Ede **ârâm-gehini** ravza-i fîrdevs-i alâ

arasât: mahşer yeri.

K 4/121 Muhît olunca umûm-ı halâ'iki **arasât** / Tutunca mahşeri hep nâle-i şerer-âlûd

ârâyîş: süs, ziynet.

T 55/14 Çıkub üçler dediler Hilmîya târîh-i ra'nâsın / Muhammed Beg güzel **ârâyîş** u fer virdi dünyâyâ

ârâyîş-fezâ: süs artıran.

G 4/24 Çıkub endîşeden târîh-i cevherdâr-ı ra'nâsı / İki mısra'da başka başka **ârâyîş-fezâ** oldu

ârâyîş-fezâ-yı kîse-i eltâf: iyilikler kesesinin süsünü arttıran.

T 55/3 Yed-i lutfıdır **ârâyîş-fezâ-yı kîse-i eltâf** / Nükûd-ı himmeti masrûfdur a'lâ vü ednâyâ

ârâyîş-i cennet: cennetin süsü.

K 16/3 Kenâr-ı cûybâr **ârâyîş-i Cennet** bulub hakkâ / Çemenzârı cihânın başka cây-ı dil-rübâ oldu

ârâyîş-i dünyâ: dünyanın süsü.

T 75/1 **Ârâyîş-i dünyâyâ** kılma var ise aklın heves / Bir hayme-gâh-ı âriyetdir çünkü bu çarh-ı zem

arazi: arazi, arsa.

K 18/228 Ahâlî batdığından kesret-i erbâhdan nâşî / Yedinde çoklarının ne **arâzi** kaldı ne tarla

ârif: ârif, bilge kişi.

R 6/1 **Ârif** ol şekl-i mecâzide hakikat-bîn ol / Mezra'-ı sâha-i âlemde maârif-çîn ol

Ârif Ağa: Arif Ağa.

T 114/2 Zîb-i simâh-ı cân edüb sît-i ircîyi / Göcdi civâr-ı Hakk'a el-hâc **Ârif Ağa**

Aristo: Yunan filozofu, akıl, hikmet ve doğrunun sembolü.

K 16/23 **Aristo** tıfl-ı ebced-hân olur tahkîk-i re`yinde / Felâtun mülzem-i tedbîridir dense sezâ oldu

‘ârız: yanak; sevgilinin yanağı.

G 21/1 Riyâz-ı hüsnüne sebz-i hat oldu **ârız** ey gül-had / Bu esnâda degil zevk-i çemen-zâr eylemek eb`ad

G 62/8 Çehresi hem-reng-i hûn oldu civânım seyr kıl / **Ârızından** eyleyüb aşurı şerm ü âr gül

armağan: armağan, hediye.

G 25/18 Tervîc-i kâre medhali yok deme rüşvetin / Da`vâyı reng-i âhire kor **armağan** bozar

armağan-ı merhamet: merhamet hediyesi.

K 11/74 Bakma küstâhâne arz-ı hâl-i Hilmiye sakın / Var ekâbirden hakîre **armağan-ı merhamet**

arsa: arsa, meydan II dünya.

G 37/3 Kim ki gavgâ-yı enâniyyet eder bu **arsada** / Saff-ı ünvânın bozar bir gün hücum-ı rûzgâr

arsa-i aşk: aşk meydanı.

THM 6/25 **Arsa-i aşk** içre eyler rind-i bî-pervâ seni

arş: gökyüzü; dokuzuncu gök, göğün en yüksek katı.

G 52/4 Aldın yürüdün **arş** ederek ser-had-i hüsnâ / Arşa kadar âlây-ı fütâde sana mahsûs

artık: artık, bundan sonra.

G 1/12 Gazel dükendi beyân-ı niyâz u hâl ile bes / Du`â-yı devletini **artık** edelim tezkîr

arz: yer.

G 88/14 Tenvîr etsün şems-i evc-i sa`d ü yümn ile İlâh / Her yevm-i iclâlini tâ var ola **arz** ile semâ

arz et: arz etmek, sunmak.

T 43/19 İşte benden de o kısmın kasemen **arz ederim** / İştihâr-âveriyim şehir-i cihânda ammâ

arz-ı acz: acizliğini dile getirmek, ortaya koymak.

T 11/11 Anınçün **arz-ı acz** ile eder Hilmi kulu ancak / Duâ-yı izzine nakl-i kelâm-ı ihtisâs-âyîn

arz-ı cemâl: güzel yüzünü göstermek.

THM /27 Gam degil üç günde bir **arz-ı cemâl** eyler isen / Hilmî-i gam-dîdeden teftûş-i hâl eyler isen

arzhâle: durumunu yüksek bir kimseye, makama bildirme, anlatma.

K 5/119 Bu takrîb ile buldum **arzhâle** medhal-i cür'et / Şu hengâm-ı neşâtı bilerek bir mevsim-i şâyân

ârzû: arzu, istek.

G 42/1 Riyâz-ı cennet olsa **ârzû** gelmez bana sensiz / Beni terk etmesün düzehde de olsam Hudâ sensiz

ârzû-yı ârız: yanağının arzusu, isteği; sevgili.

G 62/5 Ta'n-ı ağyâr **ârzû-yı ârızın** mahv eylemez / Mâni'-i şevk-i hezâr olmaz vücûd-ı hâr-ı gül

ârzû-yı vatan: vatan özlemi, arzusu.

G 75/4 Muzîf olalı şu mihnet-serây-ı gurbetde / Yer etdi hâne-i hâtırda **ârzû-yı vatan**

'asâ: uzun baston, değnek.

G 72/16 Bir genci sevdi koca gönül ihtiyârsız / Kullanmasun mı elde **asâ** ihtiyâr olan

âsaf: vezir, sadrazam.

K 15/3 Ya'nî vukû'-ı makdemi ile bir **âsafın** / İmlâ-yı harf-i şâdî-i bî-intihâ eder

Âsaf: Hz. Süleyman Peygamberin veziri İbn Berhıyâ'nın ismi.

K 15/6 Bir âsaf-ı zamân-ı Süleymân-hısâl kim / Hem-asrı olsa **Âsaf** ana ilticâ eder

âsaf-ı devrân: devrin, zamanın veziri.

K 21/1 Ey **âsaf-ı devrân** u saf-ârâ-yı vilâyet / Vey dâver-i dârâ-fer-i âlây-ı vilâyet

âsâr-ı meserret: mutluluk eserleri.

T 34/5 Umûma virdi **âsâr-ı meserret** emr-i teşrîfi / Kudûm-ı devleti müstelzim-i emn-i ibâd oldu

ashâb: Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtu ve's-selâm Efendimizi görüp şeref-i sohbetleriyle teşerrüf etmiş olan müminler.

G 41/4 Va'd-i bî-hâsılı terk etse kibâr-ı devlet / Hâcet **ashâbına** bundan büyük ihsân olmaz

ashâb-ı hâcet: istek sahipleri.

K 15/11 Nabz-ı niyâzın anlayub **ashâb-ı hâcet**in / Tab' u mizâcî üzre münâsib devâ eder

ashâb-ı himmet: cömertlik sahibi.

T 80/1 Mufîi-zâde dinmekle şehîr **ashâb-ı himmetden** / Ali Ağâ ki sarf etmişdi mâlın Hakk için hakkâ

ashâb-ı hüner: marifet sahipleri.

G 12/10 Gam yeme aldı yürüdiyse de Hilmî cühelâ / Yine her mesnede **ashâb-ı hünerdir** erbâb

ashâb-ı ilm: ilim sahipleri.

T 113/14 Doğub da bir nice evlâd-ı pâk u ahfâdı / Umûmen olalar **ashâb-ı ilm** u hilm u cemâl

ashâb-ı îmân: iman sahipleri.

T 8/22 Duâya başlarız savn-ı hulûs-ı bâl ile şimdi / Budur zîrâ ki en şart-ı azîm **ashâb-ı îmâna**

ashâb-ı sıdk: doğruluk sahibi.

T 36/5 Aceb mebsûtdur **ashâb-ı sıdka** zeyl-i ihsânı / Tutunca tutmalı âlemde işte böyle bir dâmen

Âsiye Hânım: Asiye Hanım.

T 122/10 Ben de hüzn ile dedim târîh-i fevtin Hilmîyâ / **Âsiye Hânım** vedâ' kıldı vefâsız âleme

aş: yemek.

G 51/8 Tuz nemek tuzlu nemek-nâk denilür etmege nân / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır **aş**

âşık: seven, Divan edebiyatında şair daima âşıktır. Salt âşıktan bahsedilen beyitlerde dahi şair kendini kastedmekte ve övünmektedir. Aşk samimidir. Maddiyat ile ilişkisi yoktur. Âşığın gıdası üzüntüdür. Sevgiliden daima lütuf bekler sevgili ile bir araya gelemes.²⁹

G 28/7 Bâr-ı aşkın **âşika** gelmez girân / Vermedi hammâla ağırlık semer

âşık-ı gam-keş: dert çeken âşık, dertli.

G 93/8 Nola azm eyler ise gülşene ol serv-i hırâm / **Âşık-ı gam-keşe** imdâd edecek günlerdir

âşık olmak: âşık olmak, bir güzele gönül vermek.

G 10/1 **Âşık olalı** haste-dilim ey sanem sana / Vashın verir verir ise derd-i dile devâ

²⁹ İskender Pala, a.g.e., s. 37.

âşikâr: apaçık, belli.

G 46/7 Bilmem ne sır ki cümleye âsârı **âşikâr** / Hâl-i ayânda gıybeti bir şey'e benzemez

âşiyân: kuş yuvası.

G 25/6 Mânend-i bûm meskeni vîrâneler olur / Her kim ki dest-i gadr ile bir **âşiyân** bozar

1.at: atmak; adım atmak.

MFR 44/2 Zâik-i câm-ı muhabbet olmak istersen eger / **At** hemân bezm-i hayât-bahş-i hakîkiye ayağ

2.at: atmak; denize atmak.

MFR 51/1 Sen iylik et de **at** deryâya yâhû / Anı Hâlik bilür bilmezse balık

ateş: yanıcı maddelerin tutuşmasıyla ortaya çıkan ısı ve ışık; aşk.

G 30/7 **Âteşîn** ruhsârının hicriyle yandı sabr-ı dil / Nârdan çünkü eşedd imiş şerâr-ı intizâr

âteş-i aşk: aşk ateşi.

G 32/7 **Âteş-i aşkımı** itfâya nedir bu ibrâm / Kimse söndürmez ocağımı berây-ı hâtır

âteş-i Nemrûd: Nemrud'un (Babil'in kurucusu olan ve Hz. İbrahim'i âteşe attıran hükümdâr) ateşi, Nemrud'un Hz. İbrahim'i yakmak için yaktığı ateş.

K 4/38 Nebî ki cedd-i mecîdi bulunduğundan için / Halîle berd ü selâm oldu **âteş-i Nemrûd**

atlas: ipekten sık dokunmuş, yüzü parlak, dâima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi.

MFR 26/2 Basma bezm-i rukabâya kadem ey ârızı al / Giydigin **atlasa** dil ola fedâ cân fesine

atlas-ı gerdûn: Dünyanın ipekten dokunmuş, yüzü parlak, düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi; dokuzuncu felek olan atlas feleği. Cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir. İçinde hiçbir yıldız veya herhangi bir nokta ve nişan olmadığı ve bu hâliyle desensiz bir kumaşı andırdığı için bu adla anılır.

K 5/42 Temâşâ ettiği esnâda da sergiyi bi'l-hâssa / O ferş-i hâk-i pâyı **atlas-ı gerdûn** ile yeksân

âvîze: tavana asılan, önceleri mum ve hava gazı, sonraları elektrikle ışık veren piring, tunç, tahta, cam vb. şeylerden, en güzelleri ise kristalden yapılmış süslü aydınlatma aracı.

T 1/7 Süreyyâ kubbe-i iclâline mahsûs **âvîze** / Sirâc-ı izzine mihr-i ziyâ meşhûn-ı pervâne

Avnî Efendî: Avni Efendi.

T 91/1 Lutf u avn-i Hakk ile **Avnî Efendî'nin** bu yıl / Sulb-i pâkinden olunca bir kerîme rû-nümûd

avuç: avuç, elin iç kısmı.

K 8/27 Bir **avuç** hâk gibi lutfuna nisbetle zemîn / Bir içim su gibi cûduna izâfetle bihâr

Avusturya: Avusturya (Avrupa ülkelerinden birisi).

K 5/52 O mevki'den de edüb ihtîşâm u şân ile avdet / **Avusturya** diyârın eyledi teşrîf ile şâdân

ay: ay, kamer; sevgilinin yanağı.

G 58/1 **Ay** gurûb etmiş ise ruhsâre-i cânâne bak / Gûyiyâ bedr-i felekdir lem'a-i pîşâne bak

ayak: ayak II kadeh.

G 33/7 **Ayağının** berekâtıyla neş'emiz artar / Ne dem ki bezme o sâkî-i gül-izâr gelür

ayb: toplumun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış; kusur, eksiklik.

G 64/15 Uyûb-ı halkı görür kendi **aybı** hakkında / Nigâh-ı ibreti etmez ihâle dîdelerim

aydınlık: ışık; nur.

G 11/2 Geldi o mâh meclise çün nâgehân bu şeb / **Aydınlık** aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

âyet: Kur'ân-ı Kerim'deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri, ayet.

K 3/2 Seninçün halk olunmuşdır dü âlem yâ Resûlellah / Bu da **âyetle** sâbit hulkun a'zam yâ Resûlellâh

âyet-i ferğab: Ancak Rabbine yönel. Kur'ân-ı Kerîm, İnşirah 94/8.

T 22/8 Geçürdi ömrini eskâm ile hayfâ şu âlemde / Hudâ afv eylesün cürmin bi-hakkın **âyet-i ferğab**

âyîne: ayna.

T 20/20 Olub âvîzesi gıpta-fezâ ıkd-ı süreyyâya / Eder **âyînesi** aks-i meserret kalb-i insâne

âyîne-i âlem-nümâ: cihanı gösteren ayna.

K 16/26 Muvâfık şer'e re'yi intizâm-ı milkete fikri / Dil-i feyz-âveri **âyîne-i âlem-nümâ** oldu

âyîne-i dil: gönül aynası.

K 16/34 Neşât-ı tâze geldi eyledim bir nev-gazel inşâd / Gubâr-ı gussa kim **âyîne-i dilden** cüdâ oldu

ayn: göz.

T 5/6 Şeh-i meh-veş ki toldı şu'le-i dâdı ile ekvân / Cilâlandırdı **aynın** şems-i lutfı ya'nî büldânın

aynı: benzer.

THM 1/100 Ol ki deryâ-yı atâyâsı yanında görünür / Bir kemîn katre gibi **aynı** bihâr-ı devlet

ayn-ı şifâ: şifa kaynağı.

T 131/4 Cereyân etdiren işbu âbı / İçene **ayn-ı şifâ** ey atşân

ayrılık: ayrı olma, birbirinden uzak düşme durumu.

G 57/5 **Ayrılık** çeşmesine döndü dem-i teşyî'de / Akdî çeşmimden o rütbe eşk-i hasret elvedâ'

azâb: dünyada işlenen suç ve kabahate karşılık olarak ahirette çekilecek ceza, eziyet, sıkıntı.

G 8/4 Uzatma silsile-i dûzehi amân vâiz / Gam-ı müselsel-i zülfî yeter **azâb** bana

azâb-ı nâr-ı dûzah: cehennem ateşinin azabı.

G 49/5 **Azâb-ı nâr-ı dûzah** bahsini lâzım degil tekrâr / Kıyâmetde bile şevkân bana cânâ yeter âteş

a'zam: büyük, ulu, yüce.

K 3/2 Seninçün halk olunmuşdır dü âlem yâ Resûlellah / Bu da âyetle sâbit hulkun **a'zam** yâ Resûlellâh

azîm: büyük, ulu.

K 3/67 Füzûndur mu'cizâtın en **azîmi** hazret-i Kur'ân / Bi-hakkın her hurûfu nass-ı muhkem yâ Resûlellâh

‘**azîz**’ büyük, ulu, kıymetli, saygın, değerli.

K 5/64 Hıdîv ammâ hıdîvân-ı zamâne abd-i memlûku / **Azîz** ammâ azîz-i Mısır ana bir bende-i fermân

azm it: azmetmek, çalışmak, uğraşmak.

T 134/8 Târîh-i rihleti düşdi Hilmî cevherîden / **Azm itdi** tâk-ı hulde ammim Alî Efendî

Azrâ: Vâmık ve Azrâ adlı mesnevilerin kadın kahramanının adıdır. İzâr (yanak) kelimesiyle olan yakınlığı dolayısıyla birlikte kullanılır. Kelime ‘‘bakire’’ anlamına geldiği için Hz. Meryem’e de Azrâ denilir.³⁰

G 73/12 Seni bu hüsn ü letâfetle göreydi Vâmık / Sarılurdu sana terk ederek **Azrâ** etegin

azv: bir söz veya hareketi birine yakıştırma, ondan bilme.

G 96/13 Hakkımda etme **azvine** ağyârın iltifât / A`dâ ne derse cümlesi ey dil-rübâ hilâf

B

1.bâb: bölüm, konu.

T 26/6 Tab`ın yem-i dürr-i himem yâ bâğ-ı reyhân-ı kerem / Bilmem daha ne söylesem aczim bu **bâbda** rû-nümâ

2.bâb: kapı.

K 12/43 Melce`-i â`mâldir **bâbın** te`ellüm eylemem / Çâkerin eyler o bâba intisâb elbet bekâm

T 114/5 Mihmâne **bâbı** açık bir zât-ı mükrim idi / Haşr olına Halîlulâh ile yevm-i ukbâ

baba: baba, evlada sahip olan erkek.

³⁰ İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 1989, s. 50.

K 15/26 Sen etdiğin mekârimi halkdan işitdiğim / Oğul **babaya** ne oğula bir baba eder

T 83/2 Mahmûd Efendi'nin bint-i nâzenîni hayfâ / İki yaşında yaş akıtdı ana **babaya**

bâb-ı cennet-i me'vâ: cennetin makam kapısı.

G 85/92 Açma rakîb-i dîve serây-ı visâlini / Şeytâna **bâb-ı cennet-i me'vâ** açılmadı

bâb-ı dâr-ı a'mâl: istekler evinin kapısı.

K 9/25 Yed-i yesârı verir **bâb-ı dâr-ı âmâlin** / Husûl-i fethine miftâh-ı sûret-i teysîr

bâb-ı ekârim: kerem sahiplerinin kapısı.

G 17/10 Oldu dahîl-i hâk-i derin Hilmî-i nizâr / Cânâ gedâyı **bâb-ı ekârimde** redd abes

bâb-ı emân-Allâh: Allah'ın yardım kapısı.

T 111/8 Dedim târîh-i fevtin Hilmîyâ gâyet teessüfle / Naîm olsun Emîne Hânım'a **bâb-ı emân-Allâh**

bâb-ı himem: cömertlik kapısı.

K 10/7 **Bâb-ı himeminde** görünür hân-ı mekârim / Hân-ı kereminde bulunur nân-ı adâlet

bâb-ı ihsân: iyilik kapısı.

K 9/67 Olur bu mes'elede işte **bâb-ı ihsânın** / Nizâ'ı hasm için elbet hakîre göre masîr

bâb-ı imkân: imkân kapısı.

T 8/18 Vezîr-i a'zamı rüşdi-i ser-erbâb-ı ihsânın / Katar-ı aklı sığmaz yâd ile her **bâb-ı imkâna**

bâb-ı maksûd: istek kapısı.

R 5/4 Kapanık kaldığına etme keder ikbâlin / Açılır bir gün olur ki sana **bâb-ı maksûd**

bâb-ı niyâz: dua kapısı.

MFR 9/1 İhlâs gerekdir âdeme **bâb-ı niyâzda** / Kulluk kılıkla olmaz efendi ne kîl u kâl

bâb-ı sarây-ı vuslat: kavuşma sarayının kapısı.

G 90/5 **Bâb-ı sarây-ı vuslatı** aç dest-i lutf ile / Künc-i firâk u gamda mekîn olduğum yeter

bâb-ı tazallüm: şikâyet etme kapısı.

G 98/8 Asla gözümüz yaşına da bakmadı ammâ / Biz **bâb-ı tazallümde** yine suyına yatdık

bâd: yel, rüzgâr

T 35/18 Be-sırr-ı bâ-i bismillâhi goftem Hilmî târiheş / Emîn Pâşâ-yı mâh-ı lutf-râ **bâd** in fitır nev'id

bâd-bân: yelken.

G 25/14 Seyr-i bihâr-ı sa`yi koyub kalma kârdan / Kalur yolundan ol gemi kim **bâd-bân** bozar

G 103/3 Açdık sûtûn-ı zevrak-ı maksûda **bâd-bân** / Ser-menzil-i selâmete Allâh yol vere

bâde: kadeh, şarap, içki.

T 127/6 Trabzon hânedânından Abânos-zâde'nin işte / Ecel verdi gülistân-ı hayâtın nâgehân **bâde**

bâde-i hasret: özlem kadehi.

THM 2/9 **Bâde-i hasretle** ser-germ-i hevâ vü aşk idik / Sâki vü humhâne vü dünyâ vü ukbâ yoğiken

bâde-nûşân: şarap içenler.

G 42/7 Tevârüd eylemez âsâr-ı neş'e **bâde-nûşâne** / Kurulsa âlem-i âb-ı muhabbet sâkiyâ sensiz

ba'de-zâ: bundan sonra.

K 4/65 Ve **ba'de-zâ** diyeyim bir hikâye-i rengin / Sımâh-ı cân ile ger istimâ' edersen öğüd

bâdî: sebep olan, sebep olucu.

G 47/5 Bu rütbe nâleme hicr-i izândır **bâdî** / Çıkar mı seyli-i dest irmedikce defden ses

bâd-ı ihlâs: doğruluk rüzgârı.

T 132/5 Geçürdi **bâd-ı ihlâs** ile el-hak keşti-i ömrin / Ümidim ola müstağrak yem-i eltâf-ı Mevlâ'ya

bâd-ı hazân: sonbahar rüzgârı; ölüm.

G 25/10 Mağrûr olub güşâyış-i ikbâle alma âh / Zibendegî-i gülşeni **bâd-ı hazân** bozar

bâd-ı sabâ: sabah rüzgârı.

K 16/6 Açıldı çeşm-i nergis intibâh-ı nev-bahâr ile / Sebeb tahrîk-i berg-i sünbüle **bâd-ı sabâ** oldu

bâdî-i efzâyış-i âlâm: acıların çoğalmasına sebep olan.

K 2/67 Her seyri olur **bâdî-i efzâyiş-i âlâm** / Dâyin yüzini görmeyeyim olsa da mahrem

bâdî-i rahmet: merhamete sebep olan.

THM 5/16 Vücûdun bâ'is-i arz u semâdır yâ Resûlellâh / Cenâb-ı Akdesindir âleme çün **bâdî-i rahmet**

bâ-duâ: duayla.

T 26/13 Ya'nî didi bi'l-i'tinâ târîh-i tâmın **bâ-duâ** / Sâl-i nevin Mevlâ sana itsün mübârek âsafâ

bâğ: bağ, bahçe II dünya.

R 8/1 Şâh-ı ümmîd açmadı bu **bâğda** bir berg-i kâm / Vermedi hiç miyve-i matlab nihâl-i ârzû

THM 3/19 **Bâğda** durma meyân-ı zümre-i ağyârda / Âşıkân hâhiş-ger-i zevk-i kenârındır senin

bâğ-bân: bahçıvan.

G 29/8 Sual etmek ne hâcet gülşen-i rûyında hâlinden / O gül-ruh bâğ-ı hüsnünde Habeş'den **bâğ-bân** saklar

bâğçe-i devrân: dünya bahçesi.

THM 1/42 Geldi envâ'-ı ferah cân u dil-i ekvâna / Düşdü âsâr-ı tarab **bâğçe-i devrâna**

Bağdâd: Bağdat şehri.

K 17/32 Alalım bir de havâfî-i Irak'ı bahse / Diyerek âşika **Bağdâd** yakındır farazâ

bâğ-ı adn: cennet bahçesi.

G 91/12 Nola her bâr-ı lutfi bâr-i cennet olsa cânânın / Ki hüsnî **bâğ-ı adn** ü kaddi tûbâ-yı muhabbetdir

bâğ-ı âlem: dünya bahçesi.

G 62/10 Hilmî-i gam-dîdenin feryâdına imdâd eder / Yok mı yâ Rab **bâğ-ı âlemde** bir insâfdâr gül

bâğ-ı berîn-i cennet: cennetin yüce bahçesi.

T 81/8 Genç iken oldu fâriğ güldeste-i hayâtın / Mevlâ ide durağın **bâğ-ı berîn-i cennet**

bâğ-ı dil: gönül bahçesi.

G 13/6 Her ne edersen eyle de uşşâk-ı zârının / **Bâğ-ı dilinde** ey gül-i ra'nâ zemîn gözet

bâğ-ı emel: istek bahçesi.

THM 4/4 Şaşırdım böyle iken bir büt-i gaddâre dil verdim / Yine **bâğ-ı emelde** serv-kad bir yâre dil verdim

bâğ-ı hüsn: güzelliğinin bahçesi.

G 29/8 Sual etmek ne hâcet gülşen-i rûyında hâlinde / O gül-ruh **bâğ-ı hüsnünde** Habeş'den bâğ-bân saklar

bâğ-ı İrem: Cennet bahçesi.

K 8/12 Durdu gülşende sevincinden ayağa ar'ar / Döndü **bâğ-ı İrem'e** neşv ü nemâda kühsâr

bâğ-ı kerem: cömertlik bahçesi.

K 2/55 Fushatuna **bâğ-ı kerem** ü lutfuna nisbet / Hâr u has-ı her cürm-i beşer katre-i şeb-nem

bâğ-ı muhabbet: aşk bahçesi.

G 73/3 Gül-ruhâ **bâğ-ı muhabbetde** tutarsam tutarım / Sen şeh-i nâz gibi bir gül-i ra'na etegin

bâğ-ı ömri: ömür bahçesi; dünya.

K 13/47 **Bâğ-ı ömri** ebr-i ikbâl ile olsun sebze-dâr / Dâ'im etdikce hudâvend-i felek bahr u beri

bağışla: affetmek.

K 5/146 Edüb ömr-i azîzin tâ zamân-ı haşre dek memdûd / **Bağışlasun** ibâdullâha zâtın Hazret-i Mennân

bâğ-ı şeh-i dil: gönül şehrinin bahçesi.

G 93/6 Geldi ta'mîre yine âlemi mi'mâr-ı bahâr / **Bâğ-ı şeh-i dili** âbâd edecek günlerdir

bağla: bağlamak; esir etmek.

G 59/7 Hayli sevdâ-zedeyi **bağladı** zencîr-i cünûn / Zîr-i fesden olalı halka nümâyân zülfün

bağr: bağır, kalp, gönül.

Ş 3/6 Şemşirimiz hasmı biçer / Kurşunumuz **bağrın** deler

bahâ: değer, bedel, fiyat.

K 15/38 Versem mezâda kâle-i rengîn-i nazmımı / Dânişverâna göre epeyce **bahâ** eder

bahâne: bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep.

G 67/10 Olup da vak'a-nüvîs-i havâdis-i hüsnün / Beyân-ı kıssa-i aşka **bahânedir** hâmem

bahâr: ilkbahar.

T 60/2 Açıldı gül gibi teşrîf idüb Trabzon'u / **Bahâr** mevsimidir çünkü her şükûfe açar

bahâ-yı kâle-i vasl: kavuşma kalesinin değeri.

G 42/11 **Bahâ-yı kâle-i vaslın** iken sermâye-i ömrüm / Geçer âlemde böyle hayf kim bâd-ı hevâ sensiz

bahr: deniz, derya.

T 79/10 Güher-veş atdı bahr-ı hâme taşra Hilmî târîhin / Boğuldu **bahrda** Tûfân Efendi âh ana sad âh

bahr-ı himem: cömertlik denizi.

T 9/15 Ey şâhzâd-ı muhterem kân-ı kerem **bahr-ı himem** / Haddim midir ki eyleyem vafında îrâd-ı kelâm

bahr-ı irfân: ilim denizi.

T 37/1 **Bahr-ı irfân** kim Emîn Pâşâ / Der-ma'ârif nebûd emsâleş

bahr-ı lutf u dâd: adalet ve cömertlik denizi.

T 34/4 Zehî vâlî-i Eflâtun-semîr u bende-perver kim / Vücûdî kân-ı hikmet tab'ı **bahr-ı lutf u dâd** oldu

bahs: bahis, mevzu, konu.

G 49/5 Azâb-ı nâr-ı dūzah **bahsini** lâzım degil tekrâr / Kıyâmetde bile şevkân bana cânâ yeter âteş

bahs-i aşk: aşk mevzusunu, meselesini.

G 20/1 **Bahs-i aşkın** eyleyüb cânâ kitâb-ı cânê şerh / Şerh düşdüm metn-i hüsn ü ânına ammâ ne şerh

bahs-ı la'l: dudağının bahsi, meselesi.

G 38/9 **Bahs-ı la'linde** sevdiğim bilsen / Hâtırına daha ne gelmededir

bahs-ı zülf: (sevgilinin) saçının bahsi, konusu.

MFR 76/2 Kılburun'da burnu kılı rast gelüb bir zâhide / **Bahs-ı zülfünde** o şûhun eyledik çok kıl u kal

bahş ede: bahşetmek, sunmak, ihsan etmek.

T 65/1 Doğdu bu tıfl-ı edîb **bahş ede** anı hemân / Vâlidî Mahmûd Efendî'ye Hudâ-yı kerîm

bâ-hüsn: güzellikle.

T 7/21 Kıl sun te'âkub an-be-an ahdinde **bâ-hüsn** ü emân / Abdü'l-azîz Hân'e hemân mes'ûd olub sâl-i cedîd

bak: bakmak.

G 58/1 Ay gurûb etmiş ise ruhsâre-i cânâne **bak** / Gûyiyâ bedr-i felekdir lem'a-i pîşâne **bak**

bâkî: ebedî, ölümsüz.

K 22/11 Oldukca **bâkî** hükm-i sünnet buk'a-i devrânda / Vâcib duâsı eylemek sıdk-ı hulûs ile beyân

MFR 21/1 **Bâkî** kalursa sende bu هفته güzelliği / Haylî tirâş-ı aşk ola yosmam sana bu nâz

bâlâ: yüksek, yüce.

K 5/20 Ne âlî şân u şevket görmedi emsâlini âlem / Ne **bâlâ** ihtîşâm ahbârını işitmedi insân

MFR 74/1 Kande bir baldırı çıplağı görürse **can atar** / O lebi kandime söz anlatamam genç begdir

baldırı çıplak: ayaktakımından, işsiz, serseri (kimse).

MFR 74/1 Kande bir **baldırı çıplağı** görürse can atar / O lebi kandime söz anlatamam genç begdir

balık: balık.

MFR 51/2 Sen iylik et de at deryâya yâhû / Anı Hâlik bilür bilmezse **balık**

bana: I. teklik şahıs zamirinin yönelme hâl eki.

G 2/4 Âşüfteliğim atma beyâbâna gamınla / Derler **bana** Mecnûn sana Leylâ-yı Trabzon

G 2/7 Verdi **bana** bir yâre ki şemşîr-i nigâhın / Kâr etmeye her nev'-i müdârâ-yı Trabzon

G 3/2 Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak cefâ vü serzenişin hep **bana** eder

bânî-i serây-ı hâtır: gönül sarayı yapan.

G 32/2 Etme bir vech ile tahrîb-i binâ-yı hâtır / Kâil olmaz buna **bânî-i serây-ı hâtır**

bârân-ı rahmet: rahmet yağmuru.

T 105/3 Kabrine cârî ola **bârân-ı rahmet** her zamân / Tâ ki bu mâ-i musaffâ ola memlû çeşmede

Bârekallâh: Allah mübârek etsin, hayırlı uğurlu olsun anlamında bir söz.

K 8/1 **Bârekallâh** zehî vakt-i letâfet-âsâr / Nâ-bedîd oldu sehâb-ı zulümât-ı ekdâr

bârgâh-ı himmet: yardım çadırı.

T 25/9 Güşâde **bârgâh-ı himmeti** ashâb-ı âmâle / Yed-i ihsânı da cünd-i gama çekmiş kavî bir sed

Bâri: Allah.

T 134/6 Gurbetde oldu medfûn-ı hâkdân-ı rahmet / Ecr-i şehâdetin ola **Bâri** behremendi

bari: bari, en azından, bir kere.

G 55/8 Yol bulunmazdı visâle evvelâ / Şimdi **bari** sen bir işe yare hat

bâr-ı aşk: aşk yükü.

G 28/7 **Bâr-ı aşkın** âşika gelmez girân / Vermedi hammâla ağırlık semer

bâr-i cennet: cennet meyvesi.

G 91/11 Nola her bâr-ı lutfi **bâr-i cennet** olsa cânânın / Ki hüsnî bâğ-ı adn ü kaddi tûbâ-yı muhabbetdir

bâr-ı lutf: iyilik meyvesi.

G 91/11 Nola her **bâr-ı lutfi** bâr-i cennet olsa cânânın / Ki hüsnî bâğ-ı adn ü kaddi tûbâ-yı muhabbetdir

bâriz: açık, meydanda, âşikâr.

K 10/77 Zerre pürüzüm olmadığı gün gibi **bâriz** / Olmaz mıyım öyle ise şâyân-ı adâlet

bas: basmak; ayak basmak.

T 39/7 Arz-ı vücûda kadem **basdığı** demde hemân / İndi semâdan ana ism-i süreyyâ-hasîb

basîret: anlayış, ileri görüşlülük.

T 66/24 Basra'ya medd-i basar etse bütün halkı eder / Emr-i mefrûz-ı itâatde **basîret** peydâ

Basra: Osmanlı'da vilayet merkezi olan ve günümüzde Irak'ta bir şehir.

T 66/23 **Basra**'ya medd-i basar etse bütün halkı eder / Emr-i mefrûz-ı itâatde basîret peydâ

baş: baş, kafa.

G 51/1 Hîrenin Türkçede ma'nâsı kafadır ser **baş** / Rûy yüz çeşm gözün adı sirişk olmuş yaş

başka: başka, farklı.

G 10/6 Hattın gelince sanma seni terk eder gönül / Verir riyâz-ı dehre çemen **başka**
bir safâ

başka başka: farklı farklı, çeşit çeşit.

G 4/24 Çıkub endîşeden târîh-i cevherdâr-ı ra'nâsı / İki mısra'da **başka başka** ârâyîş-fezâ oldu

başla: başlamak, bir işi yapmak üzere harekete geçmek.

K 12/50 Hilmîyâ bes da'vî-i cevri sipihr-i kînever / **Başla** tezkâr-ı du'â-yı hayre bâ-ihlâs-ı tâm

bat: batmak; suya gömülmek.

G 40/4 Tesâdüm-i garaz erbâbını eder berbâd / Sefîne sâhil-i sengîne ger çatarsa **batar**

bâtıl: boş, esassız.

G 21/7 Kemâl-i mâzi-i ecdâd ile fahr eylemek **bâtıl** / Siyâdetdir tevârüs eyleyen ancak eban-an-ced

batn-ı hâme: kalemin içi.

T 41/9 Cevher-i târîhi Hilmî doğdu **batn-ı hâmeden** / Fâtıma Hânım mesîl-i zühre dehre virdi zîb

Batum: Gürcistan'a bağlı bir şehir.

T 50/4 Sıdk ile hıdmet edüb her mansıbında bâ-husûs / Şimdi **Batum'da** büyük himmetler etmekte hele

bay u gedâhâ-yı Trabzon: Trabzon'un dilencisi ve zengini.

K 14/16 Bir defteri-i vakt ki hân-ı kereminde / Sîr olmadadır **bay u gedâhâ-yı Trabzon**

bâzâr: alışveriş yapılan yer, pazar, çarşı.

G 31/9 Sen hemân sarf-ı zer u sîm eyle bu **bâzârda** / Kâle-i rengîn-i vasl-ı dil-rübâdan çok ne var

K 18/193 Olundu her bir esvâkile **bâzârı** dahı tecdîd / Yapıldı dahı anda ondokuz mekteb ki pek zîbâ

bâzâr-ı arsa-i kıyâmet: kıyamet meydanının çarşısı, pazarı.

T 74/10 Sermâye-i necâta nâil ola İlâhî / Kurulduğunda **bâzâr-ı arsa-i kıyâmet**

1.bebek: bebek, meme veya kucak çocuğu.

MFR 30/1 Bir **bebek** gördüm Bebek'de san bebedir dîdede / Görmedi ehl-i Beşiktaş-ı cihân emsâlini

2.Bebek: İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde, Boğaziçi'nin Avrupa yakasında bulunan semtin adı.

MFR 30/1 Bir bebek gördüm **Bebek'de** san bebedir dîdede / Görmedi ehl-i Beşiktaş-ı cihân emsâlini

becâ: uygun, münasip, yerinde.

G 20/4 Habbetü's-sevdâ-yı hâlin hasretiyle çekdiğim / Derdi eylersem **becâdır** halka dâne dâne şerh

beden: vücut, gövde, cisim, ten.

THM 3/6 Gonce-i leb-besteler hep şerm-sârındır senin / Halk esîr-i târ-ı her mûyundur ey nâzik **beden**

bedestân: dokuma ürünleri, silah, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı çarşı.

K 18/111 **Bedestânım** da artırdı kirâsın emr-i ta'mîri / Bu ıslâhâtıdan nef'-i umûmîdir garaz zîrâ

bedr: dolunay.

K 7/14 Hâver-i merhametin matla'-ı mihr-i âmâl / **Bedr** olur târem-i tab'ında hilâl-i ihsân

bedr-i cihân-ârâ: cihanı, âlemi süsleyen dolunay.

THM 6/1 Sarmadım haylîdir ey **bedr-i cihân-ârâ** seni / Gözler idi çâr-ı çeşm ile dil-i şeydâ seni

bedr-i fûrûğ-efgen-i sahrâ-yı vilâyet: memleket meydanına parlaklık düşüren dolunay.

K 21/12 Zâtındır o hurşîd-i cihân-tâb-ı kerâmet / Yâ **bedr-i fûrûğ-efgen-i sahrâ-yı vilâyet**

bedr-veş: dolunay gibi.

G 88/15 Bâ-lutf-ı Hak her şeb zamân-ı devletinde **bedr-veş** / Necm-i zafer etrâfa envâr-efgen ola dâimâ

behişt: cennet.

T 129/6 Hurûf-ı cevherin tansîf ile Hilmî dedim târîh / Karârgâhı **behişt** ola Hafize Hânım'ın el-hak

behişt-i bâlâ: yüce, ulu cennet.

T 114/14 Bir âh ile dedi târîhini Hilmî hâmem / Rabbim ide makâm-ı pâkin **behişt-i bâlâ**

bekâ: bâkîlik, kalıcılık.

T 75/3 Yok ibtidâsında vefâ yok intihâsında **bekâ** / Bunun nesinde var safâ bak ayn-ı ibretle hemîn

T 102/2 Fânî ile berâber imiş adedde âlem / Olmaz cihânda anın için **bekâyâ** imkân

Bekir Ağa: Bekir Ağa.

T 130/1 Sakâ-zâde **Bekir Ağa** ki mevcûd idi zâtında / Hasâilden ne kim var ise makbûl-i cihân oldu

belâ: insana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, musîbet, felâket.

G 22/2 Gâyet perîşânım gamınla ey perî şânım reşîd / Sevdâ-yı zülfün başa başka bir **belâ** cânım reşîd

belde: belde, memleket, şehir.

G 2/13 Sıhhat ile bu **beldede** ikisi de yâ Rab / Dâ'im ola bir vefk-ı temennâ-yı Trabzon

belde-i kübrâ: büyük şehir.

K 18/240 Zehî pîrâye buldu sâye-i devletde elhâsıl / Olur İzmir gibi az vaktde bir **belde-i kübrâ**

belî: evet.

THM 1/118 Şemşden şu'le-i şem'-i hüneri hayli celî / Şems-i Tebrîzî de var olsa buna derdi **belî**

belki: belki, bir ihtimal.

G 9/8 Peyk-i sabâya muntazîrem kûy-ı yârdan / **Belki** şemîm-i vuslat-ı zülfî eser bana

G 45/4 Düşünce hâtıra sevdâ-yı zülf-i müşğînin / Değil diyâr-ı Habeş **belki** Şâm'a dek gideriz

be-lutf-ı rabb-i kadîr: Cenab-ı Hakk'ın yardımıyla.

K 9/72 Muvâfık-ı kader ise bu ârzû da hemân / Gelür husûle karîben **be-lutf-ı Rabb-i Kadîr**

1.ben: yüzde ve vücutta bulunan tabîî ufak ve siyah noktalar, ben, hâl.

THM 4/16 Gedâ-yı bî-ser ü sâ mân iken hünkâre dil verdim / Hoş eğler fikr-i la'lin vakt-i hasretde **beni** yohsa

THM 4/17 Hayâlin neş'e-yâb eyler o hâletde **beni** yohsa / Ne mey egler ne mînâdâr-ı işretde **beni** yohsa

2.ben: birinci tekil şahıs zamiri.

G 24/13 **Ben** diyemem o meh-veşe Hilmî vefâsı yok / Gel semt-i kûy-ı vuslata dersem gelür gider

benâm: şan ve şöhrat sahibi.

T 88/5 Olmuş iken hayli defterdârlıklarla **benâm** / İşte Râşid Beg Efendi etdi rihlet nâgehân

benân-ı himmet: iyilik parmağı.

K 9/14 Sinân-ı hâmesi sine-şikâf-ı cism-i umûr / **Benân-ı himmeti** ‘ukde-güşâ-yı kâr-ı asîr

bend et: (sevgilinin saçına) bağlanmak.

MFR 54/1 Şevk-i la’lin beni **bend etse** nola kâkülüne / Suyu düşen kişi nâ-çâr yılana sarılır

bende-i bâb: kapı kulu.

K 10/81 Bir **bende-i bâbında** ola Hilmî-i nâçâr / İhsân-ı umûmî sana der-bân-ı adâlet

bende-i nâçîz: değersiz köle.

G 79/7 **Bende-i nâçîzi** taltif eylemek bilmez misin / Rağbet eyler mûra kadrince Süleymân olsa da

bend-i vuslat: kavuşma engeli.

G 25/27 Uşşâk **bend-i vuslatı** bozsa aceb degil / Gümrükde bend-i kâleyi hep dîde-bân bozar

bend-i zencîr-i cünûn: delilik zincirine bağlanmak.

THM 6/9 Kays-veş lâ-büdd olurdu **bend-i zencîr-i cünûn** / Görmüş olsaydı eğer bu hüsn ile Leylâ seni

beni: birinci tekil şahıs zamirin belirtme hâl eki.

G 16/7 Etmedin şâd **beni** ederek icrâ-yı murâd / Hicrin etdi gözümün yaşını mânend-i Fırat

beñz: yüz rengi, sararmak.

MFR 60/2 Sarıgül’de sarı ünlüce bir güzel / Hilmî sarartdı **benzimi** derd-i firâk ile

benzet: bir kimse veya şeyin başka bir kimse veya şeyle arasında uygun ve benzer taraflar bulmak.

G 71/3 Bû-yı zülfün miske **benzetdim** meger anber imiş / Bir hatâ etdim zarûrî pîciş-i efkârdan

berâber: aynı anda, birlikte.

T 52/5 Oldı hıfzıyla **berâber** hattât / Bu yeter vasf-ı zekâvet hâli

berât-ı hüsn: güzellik fermanı.

MFR 36/2 Çekilüb hatt-ı hümayûn ruhuna / Yenilenmiş mi **berât-ı hüsnî**

berât-ı maksûd: istek fermanı.

G 63/3 Atılub küşe-i battala **berât-ı maksûd** / Olmadı gitdi gider kâbil-i tuğrâ-yı emel

berbâd et: perişan etmek.

G 40/ Tesâdüm-i garaz erbâbını **eder berbâd** / Sefîne sâhil-i sengîne ger çatarsa batar

berd: soğuk.

K 3/31 Halîl'e nûr-i pâkin **berd** kıldı nâr-ı Nemrûd'u / Bu nûkte cümle indinde müsellemlâ yâ Resûlellâh

berekât: bereketler, bolluk.

G 33/7 Ayağının **berekâtiyle** neş'emiz artar / Ne dem ki bezme o sâkî-i gül-izâr gelür

ber-karâr: devamlı.

K 22/13 Hoş hâl ile kalub serîr-i saltanatda **ber-karâr** / Şems-i felek tâ var ola artıra ömrin Müsteâ

bes: kâfi, yeter.

G 16/10 Kısa söz muteber-i mahzar-ı erbâb-ı hüner / Hilmiyâ **bes** bu temâdî-i edâ-yı kelîmât

besbeter: çok daha beter, çok daha kötü.

G 49/1 Ruhun âteş tenin âteş cemâlin **besbeter** âteş / Maâzallâh yandım senden üstün serteser âteş

Besîm Beg: Besîm Bey.

T 133/2 Zekî Pâşâ-yı vâlâ-himmetin mahdûm-ı memdûhı / **Besîm Beg** ki reh-i rüşd ü huredde mazhar-ı irşâd

besmele: Bismillâh veya bismillâhirrahmanirrahim kelâm-ı şerîfi.

T 34/21 Didi Hilmi-i kemter **besmele** sırrıyla târîhin / Emîn Pâşâ kudûmiyle Trabzon ehli şâd oldu

beş: beş (sayı sıfatı).

K 18/204 Kazâ-i Fatsa'da altı aded cısır ile olmuştur / Otuzdan fazla mekteb **beş** aded de medrese peydâ

beşer: insan cinsi, insan.

K 19/11 **Beşerin** kimisi mecrûh-ten-i nîze-i ye's / Kimi maktu'-ı ser-i hancer-i bürrân-ı emel

beyâbân: sahra, çöl.

G 2/3 Âşüfteliğim atma **beyâbâna** gamınla / Derler bana Mecnûn sana Leylâ-yı Trabzon

beyân: açıklama, anlatma, izah etme.

G 106/11 Derd-i derûnı Hilmî ne gûne edem **beyân** / Behcet beyâna gelmedi tahrîre sığmadı

beyâz: ak, beyaz, açık renk.

G 47/2 Cebîni lem'a-resâ-yı kevâkib-i künnes / **Beyâz** gerdeni nûr-ı metâli'-i hunnes

be-yevmü'l-haşr: kıyamet günüyle.

T 58/11 Bağışlasun cenâb-ı vâlidine tâ **be-yevmü'l-haşr** / O ârâyış-resâ-yı mehd-i nâzı Rabb-i bî-enbâz

beyt: beyit, iki dizeden oluşan nazım birimi.

R 4/3 İşbu **beytin** evvel u âhur hurûfın zamm ile / İsm-i maksûdum çıkar meydâne olur rû-nümûd

beyt-i âtî: gelecek beyit.

THM 2/13 **Beyt-i âtîdir** delil-i müddeâmız mâ-hasal / Encümen-ârâ-yı ikrâr olmuşıdık ez-ezel

beyt-i dil-ârâ: gönül okşayan beyit, gönlü dinlendiren beyit.

T 33/10 İkmâline çok himmet ile oldu muvaffak / Dîbâce-i vasfı ola bu **beyt-i dil-ârâ**

beytü'l-harâm: Kâbe.

G 45/10 Matâf-ı zümre-i uşşâk iken ser-i kûyun / Ne hâcet ey peri **Beytü'l-harâm'a** dek gideriz

beze: donatmak, süslemek.

K 8/15 **Bezedi** sahn-ı çemenzârı nesîm-i kudret / Etdi tezyîn gülîstân-ı cihâmı ezhâr

bezm: içkili, eğlenceli meclis, toplantı. İlbahar mevsiminde çemende, kırlarda veya gülbahçesi vb. güzel yerlerde gezmek, eğlenmek. Bezmde herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yanyana otururdu. Sâkî elindeki büyük kadehi ile ortada döner ve herkese içki kâsesinden şarap ikram ederdi. Bezm sevgilinin yüzü, dünya, güzellikler vb. yerine de kullanılır.³¹

G 33/8 Ayağının berekâtiyle neş'emiz artar / Ne dem ki **bezme** o sâkî-i gül-izâr gelür

bezm-i belâ: gam, keder meclisi.

G 4/1 Cihân-ı gam-fezâda meskenim **bezm-i belâ** oldu / Habâb-ı mey gibi esbâb-ı sâ mânım hevâ oldu

bezm-i mey: içki meclisi.

G 23/3 Gelince hâtırına **bezm-i meyde** fikr-i lebin / Gelür dimâğ-ı dile neş'e-i şarâb-ı nebîz

bezm-i gerdûn: dünya meclisi.

G 63/15 **Bezm-i gerdûnda** püf-kerde-i ye's olmağile / Yanmaz eshâra kadar şem'-i ziyâ-zâ-yı emel

bezm-i muhabbet: muhabbet meclisi.

THM 4/19 Lebindir mest eden **bezm-i muhabbetde** beni yohsa / Sakın zann etme sâkî sâgar-ı ser-şâre dil verdim

bezm-i rukabâ: rakipler meclisi.

MFR 26/1 Basma **bezm-i rukabâya** kadem ey ârızı al / Giydigin atlasa dil ola fedâ cân fesine

bezm-i sâgar: içki meclisi.

THM 1/51 Kurulub sahn-ı çemenzârda **bezm-i sâgar** / Neş'e-yâb oldu dem-i şevk ile hep bülbüller

bezm-i tarab: eğlence meclisi.

THM 6/18 Hâil-i nutk-ı şeker-rîzin mi engüşt-i edeb / Böyle bir hâlet-fezâ-yı neş'edir **bezm-i tarab**

bî-bahâ: değersiz.

G 43/8 Sorulsa kârgah-i çârsû-yı âlemde / Metâ'-ı hüsnüni ey mâh **bî-bahâ** bilürüz

³¹ İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 1989, s. 71.

bî-gümân: şüphesiz, kuşkusuz.

K 6/24 Tarz-ı dil-cû-yı letâfetde riyâz-ı lutfuna / Hâzihî cennâtü adnin dir görenler **bî-gümân**

bi-hakk: hakkıyla, tamamıyla.

K 3/41 Füzûndur mu'cizâtın en azîmi hazret-i Kur'ân / **Bi-hakkın** her hurûfu nass-ı muhkem yâ Resûlellâh

bi-hamdillâh: "Allah'a şükürler olsun" anlamında, Allah'ın nimetlerine ve lütuflarına minnet ve teşekkürü bildirmek üzere kullanılan bir ifadedir.

K 5/101 **Bi-hamdillâh** olub seyr-i cemâlinle bütün mesrûr / Tebâ`ud eyledi kalb-i umûmîden gam-ı hicrân

bihâr: denizler.

K 8/27 Bir avuç hâk gibi lutfuna nisbetle zemîn / Bir içim su gibi cûduna izâfetle **bihâr**

bî-kusûr: kusursuz, mükemmel.

T 12/13 Hıtâma irdi elân **bî-kusûr** olur demek lâik / Kusûrî gıpta-sây-ı lânegâh-ı Kayser u Kısra

bil: anlamak, kavramak, idrak etmek.

G 43/1 Ne mâcerâ-yı dü âlem ne mâsivâ **bilürüz** / Gubâr-ı dergeh-i pîriz der-i Hudâ **bilürüz**

bilâd: şehirler, kasabalar.

T 34/14 Vezîrâ dâver-i dâd-âver-i eltâf-pîrâyâ / Sadâ-yı hüsn-i şânın şâyi`-i cümle **bilâd** oldu

bilâ-şebîh ü misâl: örneksiz ve benzersiz.

T 113/8 Lebîb-i nûkte-şinâs u edîb-i cümle-i nâs / Cihân-ı rüşd ü huredde **bilâ-şebîh ü misâl**

bi'l-avde: geri gelmeyle.

K 4/108 Olub bu vechile mesrûr-ı rû`yet-i dîdâr / Zemîne eyledi **bi'l-avde** neşr-i şu`le-i sûd

bi'l-cümle: bütünüyle, tamamıyla.

K 2/21 **Bi'l-cümle** ukûl-ı ukalâ künhüne ermez / Bu bahsde imsâk-i reh-i aczdir elzem

bi'l-hâssa: özellikle.

K 5/41 Temâşâ etdiği esnâda da sergiyi **bi'l-hâssa** / O ferş-i hâk-i pâyı atlas-ı gerdûn ile yeksân

billûr: çok parlak, şeffaf, duru ve temiz (cam) ve bu camdan yapılmış (nesne), kristal.

G 84/2 Böyle vasf etsün ser-i hâmem o nâzik-meşrebi / Gûyiyâ **billûrdan** tasnî olunmuş gabgabı

bîmâr: hasta.

K 19/33 Kangı **bîmâre** aceb verdi devâ-yı hâlis / Vâkıf-ı nabz-ı enâm olalı Lokmân-ı emel

bîm-i firâk: ayrılık korkusu.

G 90/11 Çıkamaz hemîşe **bîm-i firâkın** hayâlden / Bu fikret ile ser-be-zemîn olduğum yeter

bîm-i nâr: ateş korkusu II cehennem.

G 33/12 Şerâre-pâş-ı gam-ı aşkını ki hâtırına / Ne fikr-i sûziş-i dûzeh ne **bîm-i nâr** gelür

bî-misâl: eşi benzeri olmayan, emsalsiz.

K 9/8 Müşîrdir ki mekârim ile müşâr-ı enâm / Vezîrdir ki 'inâyetde **bî-misâl** ü nazîr

bî-muhâbâ: çekinmeden, sakınmadan.

MHM 1/11 **Bî-muhâbâ** sevdiğim her lahza gel git yanma / Eyleyüb ağyâr ile ülfet de girme kanıma

binâ-i devlet: devlet binası.

T 8/7 **Binâ-i devlete** virmekte kuvvet rûz u şeb sa'yi / Tedâbîri de temkîn-sâzdır inşâ-i büldâna

bî-nâm: isimsiz.

T 145/4 Yigirmi yaşına varmış iken bir duhterin hayfâ / Felek cânına kıyub etdi anı dehrde **bî-nâm**

bint-i perî-peyker: peri yüzlü kız.

T 41/6 Neslini teksîr için işte diyâr-ı ğaybdan / Kıldı bir **bint-i perî-peyker** ana Mevlâ nasîb

bint-i pür-edeb: edepli kız.

T 101/2 Hazret-i Tevfîk Efendî-i dekâyıkdâne Hak / Eyledi tevîk bir pâkîze **bint-i pür-edeb**

bir: belgisiz sıfat.

G 2/7 Verdi bana **bir** yâre ki şemşîr-i nigâhın / Kâr etmeye her nev'-i müdârâ-yı Trabzon

bir baltaya sap olmak: bir işe yaramak.

G 12/3 Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim felegin / Âkıbet **olamadım** dehrde **bir baltaya sab**

biri: belgisiz zamir.

G 99/10 Hilmî âşüftedir ey Leyli-i devrân sana / Âşıkın **biri** de Fevzî-i gedâdır güzelim

bir içim su: çok güzel.

K 8/27 Bir avuç hâk gibi lutfuna nisbetle zemîn / **Bir içim su** gibi cûduna izâfetle bihâr

bî-rahm: acımasız, merhametsiz II sevgili.

THM 3/23 Neyleyim ammâ ki **bî-rahm** u vefâsın sevdiğim / Sîm-tensin lîk pek kân-ı cefâsın sevdiğim

bir de: ayrıca.

K 19/59 Dileriz **bir de** ale'l-âde tagazzül etmek / Nazar etsün deyü o şâh-ı gazâlân-ı emel

birâder: kardeş.

T 125/4 Dedim güher gibi târîh-i fevtini Hilmî / Can atdı kasr-ı behište **birâderim** Ahmed

1.bırak: bırakmak; üzölmek.

T 122/6 Hastelikle çok zamân yatub döşekde âkıbet / İrtihâl ile **bırakdı** akrabâsın

2.bırak: (geride evlat) bırakmak.

T 145/5 **Bırakdı** öksüz Ahmed Nâzım isminde bir oğlan âh / Buna rahm ederek ağılarsa lâik cümle-i eytâm

birden: ansızın, birdenbire.

MFR 66/1 Âlemi **birden** alub satsalar olmam mahzûn / Ne alanla alanım var ne satanla satanım

bî-şek: kuşkusuz.

T 63/1 Leâl-i hüsn-i fikret nâzım-ı âlîsidir **bî-şek** / Bil öyle hazret-i Fikrî Efendi'yi a sultânım

bî-şübhe: şüphesiz.

G 21/4 Olanlar seyr-i vechin dîde-i ağıyârden mâni' / Çeker **bî-şübhe** İskender gibi Ye'cûc'e muhkem sed

bî-vefâ: vefasız II sevgili.

THM 4/6 Tutuldum dâm-ı zülfe dâne-i ruhsâre dil virdim / Meğer bir **bî-vefâ** tıfl-ı cefâ-endiş imiş ol mâh

bi-zâr: bıkmış, usanmış.

K 8/52 Çünkü almışdı felek cendere-i âlâma / Nice bî-kesleri evvelce edüb pek **bi-zâr**

bi'z-zât: doğrudan doğruya, kendisi.

K 9/73 Henî geçende idâre kitâbetin **bi'z-zât** / Bu ‘abd-i kemtere tensîbin etdiler tebşîr

boğul: boğulmak.

T 79/10 Güher-veş atdı bahr-ı hâme taşra Hilmî târihin / **Boğuldu** bahrda Tûfân Efendi âh ana sad âh

boş yere: hiç gereği yokken, gereksiz yere, boşuna.

G 63/17 Ye’s ile tev’em iken **boş yere** zahmet çekerek / Olma pâ-beste-i zencîr-i temennâ-yı emel

boy: boy, endam.

K 18/89 Yanında bir minâre serv-i mevzûn gibi **boy** çekmiş / Zehî resm-i nevîn üzre kılındı doğrusu inşâ

boya: boyamak.

K 13/28 Gülsitâna eylese medd-i nigâh-ı âtûfet / **Boyatur** al kana haclet ile verd-i ahmeri

boyn: boyun.

G 60/8 Kıldı zencîr-i muhabbetle dil-i zârı esîr / Zülfini **boynıma** muhkemce kemend eyleyerek

boyun eğmek: boyun eğmek (yazgısını, talihini kabul etmek).

T 16/12 Neşr-i ilm etdikce âlemde esâtîz-i zamân / Rahle-i tadrîse şâkirdân **eğdikce boyun**

boz: bozmak, düzensiz hâle getirmek.

G 25/1 Ne devlet ü ne hey’et ü ne ân ü **bozar** / İş **bozarsa** bil kader-i âsümân **bozar**

bozuk: yıkık, tahrip.

K 18/212 Daha hayli yapılmak üzredir mülhak kazâlarda / Ne yerde var ise **bozuk** yıkık râh u pül-i mülgâ

böyle: "böyle, bu şekilde, buna benzer" anlamına gelen bir durum zarfı.

G 16/5 **Böyle** çekmekden ise renciş-i hâr-ı sitemin / Yegdir ölmek bize ey verd-i muattar bin kat

G 42/12 Bahâ-yı kâle-i vaslın iken sermâye-i ömrüm / Geçer âlemde **böyle** hayf kim bâd-ı hevâ sensiz

bu: bu (işaret sıfatı).

G 1/1 **Bu** iydeğhe verirsen o tıfla meyl-i zamîr / Dolâb-ı 'aşkı dü dest-i tahammül ile çevir

G 1/4 Alub da bir gice ol meh-cebîni âgûşa / Dönüb **bu** vâkı'ayı hayra edelim ta'bîr

buna: işaret zamiri.

G 32/2 Etme bir vech ile tahrîb-i binâ-yı hâtır / Kâil olmaz **buna** bânî-i serây-ı hâtır

bu sâl: bu yıl, sene.

T 110/1 Hazret-i mîr-i Şahâb'ın sulb-i pâkinden **bu sâl** / Müjde doğdu ay gibi bir duhter-i fitnat u sîm

Buhârî: Sahih-i Buhârî adıyla meşhur hadis kitabını yazan büyük hadis âlimi.

K 18/143 **Buhârî** okuyub bir câmi'-i dil-keşde de her gün / İmâm-ı Müslimîni hayr ile hâce eder isnâ

bükmek: boyun bükmek.

K 10/26 Bir fâris-i meydân-ı keremsin ki yedinde / Boynun **bükerek** durmada çevgân-ı adâlet

bulun: bulunmak, sahip olmak.

K 4/25 Nebî ki hâmil-i nûru **bulunduğundan** içün / Cenâb-ı Âdem'e cümle melekler etdi sücûd

bülbül: güzel sesiyle bilinen kuş.

G 22/4 Hüsünün gören hayrân olur âşıkların giryân olur / **Bülbül** gibi nâlân olur ey verd-i handânım reşîd

bülbül-âsâ: bülbül gibi.

MFR 23/1 **Bülbül-âsâ** getirür âşıkını feryâda / Alarak pençe-i âzârına şâhin zâde

bülbül-i dil: gönül kuşu.

G 1/9 Düşürdü gulgule gülzâr-ı kevne **bülbül-i dil** / O gül-izâra fakat Hilmî etmiyor te'sîr

bülbül-i gam-zede: gamlı, kederli bülbül II âşık.

G 93/4 Mazhar-ı neşv ü nemâ oldu riyâz-ı âlem / **Bülbül-i gam-zede** feryâd edecek günlerdir

bülbül-i şûrîde: çılgın bülbül.

G 14/5 Nice âh etmeyeyim **bülbül-i şûrîde** misâl / Hiç açılmadı bana gonçe-lebân-ı gurbet

büldân: beldeler, şehirler.

T 5/6 Şeh-i meh-veş ki toldı şu'le-i dâdı ile ekvân / Cilâlandırdı aynın şems-i lutfı ya'nî **büldânın**

bülend: yüce, yüksek.

THM 1/10 Sensin ol mâye-fezâ-yı güher-i cümle umûr / Ki **bülend** olmada kadrinle ayâr-ı devlet

bülend-âvâz: yüksek ses.

T 8/13 **Bülend-âvâz** ile sevk-i sadâ-yı heybet itmişdir / Rebâb-ı izz ü şân u hey'eti Îrân u Turân'a

bün-i gül: gülfidanı.

G 93/11 **Bün-i gülde** mey-i gül-fâm içelim ey sâkî / Bezm-i câm-ı Cem'i bünyâd edecek günlerdir

bünyâd et: bina kurmak.

G 93/12 Bün-i gülde mey-i gül-fâm içelim ey sâkî / Bezm-i câm-ı Cem'i **bünyâd** edecek günlerdir

bürhân: delil, ispat.

K 5/100 Tesâdüf etdi lafz-ı ıyd seksen dört ile zîrâ / Zamân târîh-i şâdîdir ki başka istemez **bürhân**

bürhân-ı kâfi: yeterli delil, ispat.

T 21/17 Fazlına **bürhân-ı kâfidir** halef terk etmesi / Rüşdi Pâşâ gibi bir necl-i necîb u erşedi

büt: put II güzel, sevgili.

G 65/11 Harîm-i aşkına ey **büt** dehâlet eyleyeli / Hayâl-i Ka'be vü beytü's-sanem nedir bilmem

büt-i fettân: gönül alıcı dilber; sevgili.

G 89/18 Hilmî'yi etdi çeşm-i füsûn-sâzı pek zebûn / Şevket ne çâre bir **büt-i fettândır** o şûh

büt-i gaddâr: acımasız güzel; sevgili.

THM 4/3 Şaşırdım böyle iken bir **büt-i gaddâre** dil verdim / Yine bâğ-ı emelde serv-kad bir yâre dil verdim

büt-i nâz: cilveli dilber; sevgili.

G 97/11 Cevri füzûndur o **büt-i nâzın** fütâdeye / Rahme gelince sorma hiç anı ne var ne yok

büt-i zamân: zamanın dilberi; sevgili.

MFR 16/2 Oldum esîr-i zencîr-i zülf ü çâh-ı aşkı / Zencirlikuyı semtinde bir **büt-i zamânın**

bulut: atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın.

G 59/3 Kablayub kara **bulut** gibi ruh-ı tâbânın / Oldu bak hâil-i hûrşîd-i dirahşân zülfün

bûm-ı rûzgâr: dünya baykuşu.

G 37/8 Fahr ederdi ol ki şu vîrân olası âleme / Gör terennümler eder mülkünde **bûm-ı rûzgâr**

bunca: bu denli, bu kadar.

G 12/3 **Bunca** zahm-ı teber-i kahrını çekdim felegin / Âkıbet olamadım dehrde bir baltaya sab

burc-ı ‘akreb: akrep burcu.

K 8/3 **Burc-ı ‘akrebde** idi şimdi be-lutfu’l-Mevlâ / Evc-i es’adda karâr eyledi şems-i devvâr

bûse: öpme, öpücük.

G 17/8 Başdan aşağı her neresinden bulursan öp / Zîrâ o tende **bûseye** ta’yîn-i hadd abes

bûs-ı leb: (sevgilinin) dudağını öpmek.

G 98/6 Rahm etmedi hiç hâlimize kuru kuruya / **Bûs-ı lebi** ümmîdi ile ağzı sulatdık

G 94/13 **Bûs-ı lebünden** olalı nevmîd ey perî / Seyl-i sirişk-i dîde-i hasret gelür geçer

bû-yı anber-sâ: anber gibi (güzel) koku.

K 18/102 Tahavvül etmede bâd-ı vehâmet cevdet-i hâle / Vürûd etmekde enf-i câne şimdi **bû-yı anber-sâ**

bû-yı zülf-i yâr: sevgilinin saçının (güzel) kokusu.

G 33/6 Ziyâret etmişe benzer sabâ bu şeb kûyun / Meşâmm-ı câne yine **bû-yı zûlf-i yâr** gelür

buyur: emretmek, söylemek.

K 4/76 Huzûr-ı hazrete Hakdan selâm idüb tebliğ / Dedi **buyur** gidelim kurba ey nebîyy-i Vedûd

C

câh: itibar, makam, mevki.

K 17/42 Geçmesi sadra tarab verdi sudûr-i nâsa / Nâmdâr olsun o **câhında** da Midhat Pâşâ

câh-ı cihân: dünya makamı.

T 90/4 Mağrûr-ı rıf'at olma kıl tahsîl-i zâd-ı Âhiret / Te'hîr-i mevte fâide vermez fer u **câh-ı cihân**

câhil: akılsız, bilgisiz.

G 87/4 Sakın cemâat-i ehl-i dile imâme ile / Takaddüm eyleme **câhil** imâm efendi gibi

câ'iz: yapılmasında mahzur olmayan, uygun.

T 45/35 Gül-i müşkîn-i miskin bir çiçek kalur desem **câiz** / Riyâz-ı lutfının var mu'teber bin verd u reyhânı

câlis-i taht-ı hilâfet: halifelik tahtında oturan.

T 147/5 **Câlis-i taht-ı hilâfet** oldu olur şübhesiz / Nâil-i nîl-i inâyâtı olan Mısır'a azîz

câlis-i taht-ı me'âl: mânâ tahtında oturan.

MFR 8/1 Olalı **câlis-i taht-ı meâli** baht-ı Osmânî / Cihân Abdül-azîz Hân sâyesinde hep emînü'l-hâl

Câlût: Câlût, Hz. Dâvud (a.s.) zamanında yaşamış, "Amâlika" kralının adı, kötü huyları ve beşerî istekleri temsil eder.

G 25/8 Sen kat'-ı râh-ı sıdk ile Dâvûd-haslet ol / **Câlût**ı yohsa bir hacet-i nâ-tüvân bozar

câmi': Müslümanların içinde ibadet ettikleri mekân.

K 18/133 Yedi **câmi** yapıldı gerçi ıslâhât-ı diğerde / Kılındı secde-i şükr edecek denli himem-itâ

câm-ı fikr: düşünce kadehi.

K 16/29 Mül-i himmet taraşşuh eylemekde **câm-ı fikrinden** / Derûnun mehbî-i ilhâm-ı feyz-i kibriyâ oldu

câm-ı mey: şarap kadehi.

THM 6/24 Meykede peygûlesin yap üstüne muhkem sened / **Câm-ı meyden** etme Meftûnî ferâğ u kasr-ı yed

câmi'-i bâlâ: yüce camî.

K 18/182 Yeniden bir minâre ile buldu mehçe-i ta'mîr / Çilehâne demekle müştahir bir **câmi'-i bâlâ**

câmi'-i dil-keş: gönlü cezbeden camî.

K 18/143 Buhârî okuyub bir **câmi'-i dil-keşde** de her gün / İmâm-ı Müslimîni hayr ile hâce eder isnâ

câmi'-i ferhunde-i bâlâ: yüce mübarek camî.

T 135/6 Zehî târîh-i tâmın ben de kıldım Hilmîyâ inşâd / Yapıldı ne güzel bu **câmi'-i ferhunde-i bâlâ**

câmi'-i pâkîze: mübarek, güzel camî.

T 89/2 Ulubeg hânedânından Alay Beg-zâde kılmışdır / Rızâ-yı Hakk için bu **câmi'-i pâkîzeyi**

cân: insanın maddî ve manevî varlığı, ruh.

G 27/1 Aşkın ferâgat eyleyemem **cân** ki tendedir / Senden vedâ'-ı vakt libâs-ı kefedendir

can atmak: şiddetle arzu etmek, çok istemek.

MFR 74/1 Kande bir baldırı çıplağı görürse **can atar** / O lebi kandime söz anlatamam genç begdir

T 125/4 Dedim güher gibi târîh-i fevtini Hilmî / **Can atdı** kasr-ı behište birâderim Ahmed

cânân: dilber, sevilen kadın.

G 7/2 Olmamışken nabz-ı ehl-i aşka Lokmân âşinâ / Ne aceb derd-i dil-i bîmâre **cânân** âşinâ

G 20/6 Hûn-ı eşk ile yazub aşkın kitâb-ı çehreye / Eyledim hâlim midâd-ı surhile **cânâne** şerh

G 91/11 Nola her bâr-ı lutfi bâr-i cennet olsa **cânânın** / Ki hüsni bâğ-ı adn ü kaddi tûbâ-yı muhabbetdir

cânbâz-ı kilk: kalem cambazı.

K 6/28 Çıkmağa lâzımdır eyvân-ı bülend-i vafına / **Cânbâz-ı kilke** habl-i fikrden bir nerdübân

cândan: içten, samimi, gönülден.

MFR 56/2 Sıkılma duhter-i rez mahremâne arz-ı rû eyle / Harîm-i bezmde hazır olanlar **cândandır** hep

cânına kıymak: kendisini öldürmek.

T 145/4 Yigirmi yaşına varmış iken bir duhterin hayfâ / Felek **cânına kıyub** etdi anı dehrde bî-nâm

cânını dişine almak: bütün gücünü alarak yapmak.

T 143/3 Anınçün **cânını dişine alup** da dişin çekdi / Nazîf Beg rişte-i sinn ü hayâta versün artık med

cây: yer, mahal, makam.

T 114/11 Yatdığı **câyını** cennet kabr-i pür-safâsın / Ede garîk-i nûr-ı rahmet cenâb-ı Mevlâ

cây-ı adem: yokluk yeri.

MFR 38/7 Hâl ü aslım sorar olursa cevâb-ı sâfî / Yerlüyem **cây-ı ademde** vatanım kûy-ı hayâl

cây-ı bûse: öpme, öpücük yeri.

G 13/7 Yer yer izâr-ı yârdeki **cây-ı bûseye** / Şevk-i basarla eyle temâşâ zemîn gözet

cebel: dağ.

MFR 29/2 Bahs-i da'vâ-yı taazzümde ne lâzımdır cedel / Yol geçer üstünden olsa ne kadar yüksek **cebel**

cebel-i Cûdî: Cudi dağı.

K 7/15 Mürtefi' zirve-i cûdın **cebel-i Cûdî'den** / Sâha-i tecrübede işte cibâl-i ihsân

cebhe: yüz.

K 15/29 Her gün sürünce **cebhesini** zann-ı gâlibim / Mihr-i felekde dergesine ittikâ eder

cedd: babanın veya annenin babası, büyükbaba, dede, ata.

T 39/9 Vâlid u **ceddi** ile tâ bularak ömr-i Nûh / Hassa-i ilm ü hüner kendüye olsun nasîb

cedel: savaş, kavga.

MFR 29/1 Bahs-i da`vâ-yı taazzümde ne lâzımdır **cedel** / Yol geçer üstünden olsa ne kadar yüksek cebel

cefâ: eziyet, sıkıntı.

G 3/2 Ol meh rakibe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak **cefâ** vü serzenişin hep bana eder

G 90/9 Yetmez mi bunca cevı ü **cefâ** ey melek-likâ / Nâle-resâ-yı arş-ı berîn olduğum yeter

cehâlet: bilmezlik hâli, bilgisizlik, cahillik.

G 104/3 Bâdî-i rıf'at oldu **cehâlet** zamânede / Güm-nâm-ı âlem olmada ehl-i kemâl ise

cehennem: günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekları, cezâlarını çekecekleri yer, tamu, dûzah.

G 49/4 Bakınca böyle şiddet üzre sûzân etmesi halkı / **Cehennem** tâbiş-i aşkından almışdır meger âteş

celîl: yüce, ulu.

T 7/9 Hulki cemîl izzı cezîl eltâf u ihsânı **celîl** / Sa`di kabûl itmez adîl ahd-i azîzi çok saîd

cellâd: idama mahkûm olanları idam etmeye vazifeli olan kişi II sevgili.

G 100/1 Ey gamzesi **cellâd** senin yandım elinden / Kan dökmede üstâd senin yandım elinden

cemâ`at: topluluk, grup.

G 48/3 **Cemâat** şaşırub tekbîrini hayretde kalmışlar / Kaçan ol nûr-ı aynım Nûr-i Osmâniyye`den geçmiş

cemâl: Allah`ın lutfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının gereği olarak güzellik ve rahmetle tecellisi.

G 49/1 Ruhun âteş tenin âteş **cemâlin** besbeter âteş / Maâzallâh yandım senden üstün serteser âteş

Cemâl Pâşâ: Cemal Paşa (Trabzon valisi).

T 149/10 Ricâlû'l-ğayb-ı lafzile dediler Hilmî târîhin / Trabzon vâlî-i hayr-efgeni oldu **Cemâl Pâşâ**

Cemâl Pâşâ-yı zî-şân: şanlı Cemal Paşa.

T 149/1 Kudûmiyle **Cemâl Pâşâ-yı zî-şânın** Trabzon'a / Edâ-yı rûşenî-i çeşme geldi mihr-i nûr-efzâ

cemîl: güzel.

T 7/9 Hulki **cemîl** izzî cezîl eltâf u ihsâmı celîl / Sa'dî kabûl itmez adîl ahd-i azîzî çok saîd

Cemşîd: Doğu edebiyatlarında mesnevi konusu olan klasik aşk hikâyesi. İran ve Türk edebiyatlarında Cemşîd ve Hurşîd mesnevileri sıkça kaleme alınmıştır.³²

THM 2/5 Âşıkân sermest idi **Cemşîd** u sahbâ yoğiken / Biz mukaddem mest-i sahbâ-yı safâ vü aşk idik

cenâb: şeref, onur, büyüklük.

K 5/49 Kraliçe **cenâbıyla** kibâr-ı hey'et ü millet / Büyük şenlikler ile etdiler fahr u sürûr i'lân

cenâb-ı Hak: yüce Allah.

T 129/4 Civanlık hâletinde göçdü hüzn ile şu âlemden / Makâmın cennet-i firdevs ede anın **cenâb-ı Hak**

cenâb-ı Mevlâ: yüce Allah.

T 114/12 Yatdığı câyını cennet kabr-i pür-safâsın / Ede garîk-i nûr-ı rahmet **cenâb-ı Mevlâ**

cenâh-ı nesr: kartal kanadı.

T 58/3 Cenâh-ı nesri memdûd-ı ser-i erbâb-ı inşâdır / Hümâ-yı nazmı eyler âlem-i i'câzda pervâz

cenâh salmak: kanat açmak II ölmek.

T 93/4 Dedi sirişk-i güher-rîz-i Hilmî târîhin / Saîd Efendi **cenâh saldı** uçmağa elân

Cennet: ahirette müminlere Allah tarafından va'dedilen ebedî hayat, yaşanacak yer.

K 2/74 Tekmîl-i hayât eyledigim vakt-i seferde / İmânımı kıl **Cennete** dek rehber ü hem-dem

cennet ide: cennet eylesin.

³² İskender Pala, a.g.e., s. 87.

T 107/10 Olur mieti seksenüç ile Hilmî târîh / Râşid Efendi'nin kabrin **cennet ide** Mevlâ

cennet-i âlâ: yüce, ulu cennet.

T 83/4 Ecdâdına şefâat için dem-i cezâda / Azm eyledi sabî iken **cennet-i alâya**

cerîha-i beden: vücudun yarası.

G 40/2 Zamâne halkı refikin işe yararsa arar / **Cerîha-i beden**in sanma ki yararsa sarar

Cerrâhpaşa semti: Cerrahpaşa semti.

MFR 34/1 **Cerrâhpaşa semtinde** ki ol kaşı kemânım / Tîr-i nigehiyle cigirim eyledi mecrûh

cesâret: cesurluk, yiğitlik.

G 41/2 Gazel-i pâk-i Emîn-i hüner-efzâyı Emin / Bana tanzîre **cesâret** gibi bir şân olmaz

Cevizlik: Cevizlik (İstanbul'da bir bölge).

MFR 6/2 Egerçi aldanub Fındıkcık tûrına gitdinse / Ne koz kırdın o hoş oğlan bilmem **Cevizlik'de**

cevr: cefa, eziyet.

G 77/1 O şûh-ı telh-gû ifrât eyler **cevr** ü nâzında / Aceb bilmez mi ki lezzet olur her şeyin azında

Ceyhûn: Ceyhun nehri.

G 64/5 Boyadı kane lebin hasretile **Ceyhûn'ı** / Edüb dimâ-ı sirişkim isâle didelerim

cibâl-i ihsân: cömertlik dağı.

K 7/16 Mürtefî' zirve-i cûdın cebel-i Cûdî'den / Sâha-i tecrübede işte **cibâl-i ihsân**

Cibrîl: Cebrail, Peygamberlere emir ve vahye vasıta ve memur olan dört büyük melekten biri.

K 4/70 Habîb-i hâsım bir şeb visâle da'vet için / Kemâl-i lutf ile **Cibrîli** gönderüb Ma'bûd

cidden: gerçekten, sahiden.

T 146/4 Yapdırdı işbu çeşmeyi sarf-ı nükûd-ı hayr ile / **Cidden** kazandı Âhiret için büyük ecr-i cemîl

ciger: akciğerlerle karaciğerin ortak adı; gönül.

T 114/9 Yandı **ciger** tutuşdı dil nâr-ı hasretiyle / Deryâlar edemezler sûz-i derûnum itfâ

cihân: âlem, kâinat, dünya.

G 18/5 **Cihân** bu dürlü düşer miydi fikret-i abese / Görülse safha-i âlemdeki meâl abes

cihân-ı bî-bekâ: gelip geçici, ölümlü dünya.

K 3/81 Ziyâretle **cihân-ı bî-bekâda** ravza-i pâkin / Kulun Hilmî'yi kıl şâdân u hurrem yâ Resûlellâh

cihân-ı bî-vefâ: vefasız dünya.

T 99/1 Somî âkıbet ademdir şu **cihân-ı bî-vefânın** / İnanub da iki günlük şerefine etme rağbet

cihân-ı gam: üzüntü, gam âlemi.

G 36/2 Olsun isterse harâb âlemde nem var nem gider / Şu yıkılası **cihân-ı gamda** nem var nem gider

cihân-ı nekbet: uğursuz dünya.

T 81/4 Karlıklı-zâde me'zûn-ı zû-fünûnun işte / Mânend-i berf eritdi ömrin **cihân-ı nekbet**

cihet: yön, taraf.

G 89/3 Her bir **cihetle** hüsnini teslim eder gören / Gâyet güzel bir âfet-i devrândır o şûh

cilâ: parlaklık, parıltı.

T 4/6 Meh-i tâbende-i izzî uyûn-ârâ-yı âlemdir / **Cilâ** virmekte şems-i lutfî da emsâr u büldâne

cinân: cennetler.

T 76/6 Târîh-i fevtini göz yaşıyla yazdı Hilmî / Kıldı **cinâne** rihlet Abdü's-samed Efendi

cism: beden, gövde, vücut.

G 101/7 Yandı cismim âteş-i aşkınla gel imdâdına / Ey gül-i nâzım bu hâle i'timâd etmez misin?

cisr: köprü.

K 18/203 Kazâ-i Fatsa'da altı aded **cisr** ile olmuştur / Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

civân: genç, yiğit, delikanlı II Hz. Ali.

MFR 15/2 Uruldum Zülfikâr-ı ebrûvânına nedir çâre / Ali nâmında görüb bir **civânı** semt-i Haydar'da

civâr: yakın yer, çevre, etraf.

K 18/93 **Civârında** minârâtıyla vâki'dir birer mescid / Birer de medrese tarh-efgen olmuştur ki bî-hemtâ

cüdâ: ayrı düşmüş, uzak kalmış.

G 88/7 **Cüdâ** garîk-i kulzüm-i adl-i celîlîdir enâm / Cüdâ selâtînin şehîr u a'zamıdır lâ-riyâ

cühelâ: bilgisizler, cahiller.

G 12/9 Gam yeme aldı yürüdiyse de Hilmî **cühelâ** / Yine her mesnede ashâb-ı hünerdir erbâb

cülûs: tahta geçen padişahlar için yapılan tören.

K 18/3 **Cülûsundan** berü şâh-ı bülend-i nahl-i eşfâk / Olur fark-ı ra'yyet üzre zıll-ı merhamet-bahşâ

cümle: bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce.

G 46/7 Bilmem ne sır ki **cümleye** âsârî âşikâr / Hâl-i ayânda gıybeti bir şey'e benzemez

cünûd: askerler, ordu.

K 4/36 Nebî ki kahr-ı e'âdî içün gazâ etse / Olurdu sınıf-ı melâ'ik ma'yyetinde **cünûd**

cünûd-ı adl: adalet ordusu.

K 18/52 Tazallümden eser yok rezmgâh-ı mefsedet nâbûd / **Cünûd-ı adli** kıldı kişver-i ıslâhı istilâ

cürm: suç, günah.

G 50/2 Yakamazsın cihânı olsan ey meh ser-te-ser âteş / Yakar meşhûrdur kim **cürmi** mikdârınca yer âteş

cürm-i beşer: insanoğlunun suçu.

K 2/56 Fushatuna bâğ-ı kerem ü lutfuna nisbet / Hâr u has-ı her **cürm-i beşer** katre-i şeb-nem

cûybâr: ırmak, nehir, akarsu.

THM 3/10 Çeşm-i terdir sebz-i hatt-ı gül-ruhun şâdâb iden / Gülşen-i aşkında eşkim **cûybârındır** senin

cüz'i: az miktarda.

G 40/15 Egerçi var ise de **cüz'i** medhali sa'yin / Binâ-yı matlabı ancak kader yaparsa yapar

cüz'-i elif: elif cüzü.

K 12/25 Bû-Su'ûd-ı asr kim **cüz'-i elif** hükmindedir / Nezd-i fazlında bilâ-şekk nüsha-i 'ilm-i kelâm

Ç

çağır: çağırmaq, seslenmek.

G 40/8 Verir müdâvimine neş'e-i hayât-efzâ / Müdâm aşk-ı hakîkîyi kim **çağır**sa yaşar

çâh-ı aşk: sevgilinin yanağındaki çukur, gamze.

MFR 16/1 Oldum esîr-i zencîr-i zülf ü **çâh-ı aşkı** / Zencirlikuyı semtinde bir büt-i zamânın

çâk et: elbise yakasını yırtmak.

R 10/3 Zamân olur ki felek **çâk eder** girîbânın / Bugün o kimse ki fahr-ı fer-i kaba eyler

çakal: köpeğe benzer yabani bir hayvan.

K 18/202 Çakallı nâm yerde yapılub bir köprü de şimdi / **Çakal** geçmeziken şütr meşy eder üstünde bî-pervâ

Çakallı: Çakallı (Samsun'un Kavak ilçesine bağlı bir yer).

K 18/202 **Çakallı** nâm yerde yapılub bir köprü de şimdi / Çakal geçmeziken şütr meşy eder üstünde bî-pervâ

çâker: kul, köle.

K 10/67 Sâyende tezellül mü eder **çâkerin** öyle / Nâ-merde ki gîlzetle peşimân-ı adâlet

çâker-i dîrîn: kadim köle.

K 10/80 Celb eyleyerek dergah-i ihsân-medâra / Kıl **çâker-i dîrînine** im'ân-ı adâlet

çâker-i Hilmî-i nâçîz: değersiz Hilmî'nin kulluğu.

K 18/247 Husûsiyle çekile **çâker-i Hilmî-i nâçîzin** / Berât-ı şevkine zer hâme-i lutfi ile tuğrâ

çâk-i girîbân-ı emel: istek elbisesinin yakasını yırtmak.

K 19/22 Nev'-i insân kefen-i bevş-i fenâ olmayıcak / Dest-i imkân edemez **çâk-i girîbân-ı emel**

çâk-i sîne: gönül yarası.

T 114/7 Ah vâlidim deyü nice **çâk-i sîne** etmem / Mevtiyle âha kaldı kârım cihânda hayfâ

çarçabuk: hemencecik, çabucak.

G 63/5 **Çarçabuk** neyzeni kasr-ı nefes-i himmet eder / Bir ferah-nâk sadâ verdiği dem nây-ı emel

çâre: ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çözüm yolu.

MFR 15/1 Uruldum Zülfikâr-ı ebrûvânına nedir **çâre** / Alî nâmında görüb bir civâmı semt-i Haydar'da

çarh: âlem, dünya..

K 3/20 Melekler oldu istikbâline saf-beste-i ta'zîm / Kudûmun **çarha** rif'at verdiği dem yâ Resûlellâh

çarh-ı dûn: aşağılık dünya, felek. Hâcî Mustafa Efendi'nin ölümünden duyulan üzüntü dile getirilmektedir. İslam'ın şartlarından birisi kadere imandır. Bu yüzden birinin ölmesi ya da başına gelen olumsuzlukları kadere atfetmek imana zarar vermektedir. Şairler de kader yerine ya feleği suçlar.

T 99/4 Hani(?) Nemlî-zâde göçdü Hâcî Mustafa Efendi / Ana da bu **çarh-ı dûn** etdi bakısana ihânet

çarh-ı sâlise: üçüncü felek.

T 69/5 Şu'le-bahş ola meh-i ikbâli **çarh-ı sâlise** / Mihr-i feyzi de ola pertev-res-i ufk-ı şafak

çar-ı çeşm: dört gözle beklemek.

THM 6/2 Sarmadım haylîdir ey bedr-i cihân-ârâ seni / Gözler idi **çar-ı çeşm** ile dil-i şeydâ seni

çârsû: çarşı, pazar.

G 25/19 **Çârsûya** uymaz evdeki bâzân âlemin / Anı hezâr mâni' olur nâgehân bozar

çat pat: yarım yamalak.

G 16/4 Eylemekden ise sık sık farazâ ünsiyyet / Râzıyım bir nigeht-i nîmine cânâ **çat pat**

çehre: yüz, sima.

G 18/3 Görünmez iken o meh **çehrede** vefâdan eser / Hayâl-i vuslatıdır mahz-ı iştigâl abes

çehre-i pâk: temiz yüzlü.

T 149/6 Vezîr ibni vezîr u sâhib-i ahlak-ı memdûha / Beşâşet **çehre-i pâkinde** olur şâhid-i da'vâ

çehre-i pâkîze-i hûbân-ı ân: zamanın güzellerinin temiz yüzü.

T 27/11 Hüsn-i halkı **çehre-i pâkîze-i hûbân-ı ân** / Şîve-i inşâsı tab'-ı gül-ruhâne ğunc u naz

1.çek: katlanmak, tahammül etmek; dünyanın kahrını çekmek.

G 12/3 Bunca zahm-ı teber-i kahrını **çekdim** felegin / Âkıbet olamadım dehrde bir baltaya sab

2.çek: çekmek; duvar örmek, set çekmek.

T 53/4 Bir âsaf-ı İskender-sıfat kim / Ceyş-i ğama **çekdi** sedd-i muhkem

3.çek: çekmek, el ayak çekmek, her zaman gidilen bir yere gitmemek.

T 108/6 İşte Çârsû Câmî'-i pâki müezzîn-zâdesi / **Çekdi** mihrâb-ı hayâtından nihâyet dest ü pây

4.çek: çekmek; diş çekmek.

T 143/3 Anınçün cânını dişine alup da dişin **çekdi** / Nazîf Beg rişte-i sinn ü hayâta versün artık med

çemenzâr: çimenlik, bahçe.

K 16/4 Kenâr-ı cûybâr ârâyîş-i Cennet bulub hakkâ / **Çemenzârı** cihânın başka cây-ı dil-rübâ oldu

çemenzâr-ı ümîd: istek bahçesi.

MFR 37/1 **Çemenzâr-ı ümîdi** tâzelenmiş kesb-i fer kılmış / Emirlerde görüb bir dilberi âşık yeşillenmiş

çerâğ-ı bâb-ı lutf: cömertlik kapısının mumu.

G 92/6 Esîr-i halka-i zülf-i siyeh-kârın biziz ammâ / **Çerâğ-ı bâb-ı lutfun** şâdumân-ı himmetin kimdir

Çerkes: Kafkasya'nın yerli boylarından birinin adı.

Ş 2/8 Hamleler eyler sanursın düşmene mânend-i şîr / Siyyemâ **Çerkes** bölügidir hisâr-âsâ metîn

çeşm: göz, dide, ayn; gözyaşı.

G 51/2 Hîrenin Türkçede ma'nâsı kafadır ser baş / Rûy yüz **çeşm** gözün adı sirişk olmuş yaş

G 57/6 Ayrılık çeşmesine döndü dem-i teşyî'de / Akdî **çeşminden** o rütbe eşk-i hasret elvedâ'

çeşme: genellikle yol kenarlarında herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, yalaklı su hazinesi veya yapısı, pınar.

T 105/10 Hilmîyâ mânend-i gevher söyledim târîhini / Kan şehîd-i Kerbelâ'nın aşkına bu **çeşmede**

çeşme-i âtîfet: merhamet çeşmesi, pınarı.

K 8/32 Reşha-i ma'deleti jâle-i gülzâr-ı himem / **Çeşme-i âtîfeti** menba'-ı feyz-i enhâr

çeşme-i çeşm: göz çeşmesi, pınarı.

MFR 91/1 Maslak gibi gözyaşı döker **çeşme-i çeşmim** / Maslak'da mülâsık olalı o peri-rûya

çeşme-i zîbâ: gösterişli, süslü çeşme.

K 18/78 Miyânında aceb resm-i metîn u dil-pezîr üzre / Yapıldı bir namazgâh ile bir de **çeşme-i zîbâ**

çeşm-i dil: gönül gözü.

G 3/16 Diyen bu dürlü cevher-i târîh-i makdemin / Hâk-i derinde **çeşm-i dili** rûşenâ eder

çeşm-i füsûn-sâz: çekici, büyüleyici göz.

G 89/17 Hilmî'yi etdi **çeşm-i füsûn-sâzı** pek zebûn / Şevket ne çâre bir büt-i fettândır o şûh

çeşm-i rakîb: rakibin gözü.

G 34/5 Etme irâe **çeşm-i rakîbe** izârını / Müjgân-ı çeşmi hâr-ı mugaylân degil midir

çeşm-i siyeh: siyah gözlü.

G 80/8 Bak kâmetine serv-i gülistân-ı letâfet / **Çeşm-i siyehi** nergis-i şehlâ-yı zamâne

çeşm-i ter: yaşlı, nemli göz.

THM 3/9 **Çeşm-i terdir** sebz-i hatt-ı gül-ruhun şâdâb iden / Gülşen-i aşkında eşkim cûybârındır senin

çetin: güçlük, zorluk.

K 13/30 Fark idüb hakk u hatâyı mûcibince fasl eder / Mâ bihi'l-fetvâ deyüb niçe **çetin** da'vâları

çiçek: farklı renklerde ve kokularda olabilen kır ve bahçe bitkisi.

K 5/35 **Çiçekler** atdılar birçok nazargâh-ı hümayûna / Ki oldu reh-güzârı reşk-i bağ-ı sünbül ü reyhân

çignemek: ağza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek, övütmek.

G 84/6 Leb lebe verüb de ağzın öpmek isterdim fakat / **Çiğnenilmez** o lebi sekr-i demürden leblebi

çilehâne: dervişlerin çile doldurdukları yer.

K 18/182 Yeniden bir minâre ile buldu mehçe-i ta'mîr / **Çilehâne** demekle müştehir bir câmi'-i bâlâ

çirkâbî: pis su.

K 18/107 Yapılıb kaldırımlar kaldırıldı cümle **çirkâbî** / Kılındı çârsûsı bir mutarraz resimde ibnâ

Çivizâde: Çivizade (İstanbul Fatih'te bir yer).

MFR 92/2 Mîh-ı âhen gibi geçdi sîne-i mecrûhuma / Tîr-i müjgâmı o şûhun hayf **Çivizâde'de**

çocuk: küçük yaştaki erkek veya kız.

MFR 86/2 Müdür-i dâire-i izz ü şân iken evvel / **Çocuk** lalasına döndük zamânede eyvah

çok: nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı.

G 4/8 Kenâr-ı cûda dün açub lebin evsâfını rindân / Kimi mül kimi kevserdür dedi **çok** mâ-cerâ oldu

K 18/187 Kızılırmak tarîki de yapıldı **çok** mesâiyle / Kazâ-i Köprü'ye şimdi geçen görmez kazâ aslâ

çünkü: bundan dolayı, bu yüzden.

G 5/23 Açdı ehl-i emele **çünkü** o nihrîr-i zamân / Yeni bir meslek-i müstelzim-i umrân-ı emel

T 147/3 Eyledi **çünkü** şeref-bahş-ı serîr-i saltanat / Hazret-i Abdü'l-azîz Hânı hudâvend-i azîz

D

da: "de, da" bağlacı.

G 1/3 Alub **da** bir gice ol meh-cebîni âgûşa / Dönüb bu vâkı'ayı hayra edelim ta'bîr

G 27/7 Maktûl-i tîğ-i aşkı olub **da** o meh-veşin / Sonra şikâyet etme kabâhat ölendedir

dâd: insaf.

G 101/2 Hâtır-ı nâ-şâdımı lutfunla şâd etmez misin / Hâlîme ey şâh-ı hüsnüm rahm u **dâd** etmez misin

dâd u sited: alış ve veriş.

T 134/3 **Dâd u sited** ederken bir muktezâ-yı takdîr / Sermâye-i hayâtı bu şehride tükendi

dâd-gerâ: ey adaletli padişah.

T 43/15 Âsafâ dâver-i ihsân-ı dürâ **dâd-gerâ** / Ey viren makdemi ızmâr-ı ahâlîye safâ

dâğ: gönül yarası.

G 85/3 Bir **dâğ** açıldı sînede mânend-i revzen âh / Bâb-ı ümîd-i dâr-ı süveydâ açılmadı

dağ dağa kavuşmaz ise de insân kavuşur: ne kadar uzak düşmüş olurlarsa olsunlar, insanlar günün birinde birbirleriyle karşılaşabilirler.

MFR 73/1 **Kavuşmaz ise de dağ dağa insân kavuşur** derler / Umulmazken kavuşdum o büte semt-i Cibâli'de

dâğ-ı derûn-ı âşık-ı sûzân: yanan âşığın gönlünün dağlanması.

G 34/8 Hicr-i izâr-ı lâle-veşi âh o gül-femin / **Dâğ-ı derûn-ı âşık-ı sûzân** degil midir

dâğ-ı sîne: gönlü dağlamak.

G 79/4 Seyre meyl etmez o şûh-ı lâle-haddim neyleyim / **Dâğ-ı sînem** reşk-i ezhâr-ı gülistân olsa da

daha: daha, başka.

G 38/10 Bahs-ı la'inde sevdiğim bilsen / Hâtırına **daha** ne gelmededir

dahı: bile, dahi.

G 53/4 Âkıbet şâribine derd-i ser eyler îrâs / Neş'e-bahş olsa **dahı** bâde-i hamrâ-yı garaz

dahîl-i gülşen-i vakt-i bahâr: bahar vaktinde gül bahçesinin içi.

G 72/18 Yazsun bu nazm-ı tâzeyi evrâk-ı gonceye / Hilmî **dahîl-i gülşen-i vakt-i bahâr** olan

dahîl-i hâk-i derin: derin olan toprağın içi.

G 17/9 Oldu **dahîl-i hâk-i derin** Hilmî-i nizâr / Cânâ gedâyı bâb-ı ekârimde redd abes

dâhiliyye nâzır: içişleri bakanı.

T 21/19 **Dâhiliyye nâzır** şimdi ol kenz-i kerem / Bezl-i nakd-i cûd eder hayrâta zât-ı emcedi

dâhil ol: dahil olmak, eklenmek.

T 30/4 İdince hâriciyye mesned-i ulyasını tezyîn / Fuâd-ı mülke **dâhil oldu** fart-ı şâdi vü ferhat

dâim: devamlı olarak, sürekli.

T 22/12 Dedi târîh-i fevtin eşk-i gevher-rîz ile Hilmî / İde cennetde **dâim** Fâtıma Hânım safâ yâ Rab

dakîka: bir saatlik zaman diliminin altmışta biri.

G 42/10 Hayâl-i ârızın teskîn-i nâr-ı hicr eder cânâ / Yanardım yohsa kalsam bir **dakîka** ez-kazâ sensiz

dal: dalmak; düşünmek.

T 9/2 Ey dil ele bir hâme al fikrin derin deryâya sal / Ya'nî yem-i efkâre **dal** bâ-cezr ü medd-i şevk-i tâm

dâmâd: damat, güvey.

T 37/5 İtdi **dâmâd** Enîs Beg'i kim anın / Bulamaz zâtına felek bir eş

dâmen: elbise, dağ eteği.

K 12/39 **Dâmenim** tahlîs kıl taslît-i dest-i gadrden / Kâsid-i sû'um ede çâk-i girîbân-ı merâm

dâmen-i vasl: kavuşma dağı.

THM 3/18 Sen ise ağıyâr-i bed-efkâr ile gülzârda / **Dâmen-i vaslın** gülüm lâik mi dest-i hârda

dâm-ı belâ-yı kâkûl-i yâr: sevgilinin belalı saçının tuzağı. Klasik edebiyatta sevgilinin saç bir zincir olarak düşünülür ve sevgilinin her bir saçında âşıklar asılıdır.

G 72/14 Var bin esîri sâdece murg-ı dilim degil / **Dâm-ı belâ-yı kâkûl-i yâre** şikâr olan

dâm-ı emel: arzu, istek tuzağı.

G 106/10 Çok düşdüm ardına ben o âhû-yı vahşetin / **Dâm-ı emelde** halka-i teshîre sığmadı

dâm-ı zülf: (sevgilinin) saçının tuzağı.

THM 4/5 Tutuldum **dâm-ı zülfe** dâne-i ruhsâre dil virdim / Meğer bir bî-vefâ tıfl-ı cefâ-endiş imiş ol mâh

dâne: dâne; sevgilinin yüzünde bulunan ve âşık için tuzak olarak düşünülen siyah nokta.

G 19/4 Cennet-i rûyundaki hâle esîrim neyleyim / Hâce insâf eyle çok mu âdeme bir **dâne** hiç

dâne-i eşk: gözyaşı tanesi.

K 19/4 Jâle-i ter yerine sâha-i bağ-ı hevese / **Dâne-i eşk** döker bülbül-i nâlân-ı emel

dâne-i hâl: sevgilinin yüzünde bulunan siyah nokta.

MFR 7/1 O âdem-zâdenin sevdâ-yı zülf ü **dâne-i hâli** / Beni kendimden edüb mübtelâ-yı dâm-ı derd etdi

MFR 82/1 Geldi hatı öb **dâne-i hâinden** o yârin / Harman sonu dervîşin olur eski meseldür

dâne-i ruhsâr: (sevgilinin) yanağının benî.

THM 4/5 Tutuldum dâm-ı zülfe **dâne-i ruhsâre** dil virdim / Meğer bir bî-vefâ tıfl-ı cefâ-endiş imiş ol mâh

dâr: ev, yurt.

MFR 31/2 Bir kûşesin yeni dünyâya değışmez idim / Üsti bir eski **dârım** olsaydı Üsküdar'da

dârât-ı cihân: dünyanın büyüklüğü.

T 127/3 Sakın aldanma **dârât-ı cihâna** zıll-ı vehm olmuş / Yazılmışdır bu kıssa böyle seng-i kabr-i Dârâ da

dârb et: darp etmek, dövmek.

THM 2/28 Eşk-rîz-i hasret itsekdi dü çeşm-i pür-nemi / **Dârb edüb** bir kez asâ-yı dest-i himmet-tev'emi

darb-ı mesel: atasözü.

MFR 100/2 Hücûm-ı mevce-i keyd-i adüvden pek sakın zîrâ / Kabudandır gemisin kurtaran **darb-ı meseldir** bu

dâr-ı âhiret: ahiret yurdu.

T 99/6 Büyük ehl-i hayr idi afv ede Hudâ hatâsın / Ede **dâr-ı âhiretde** yerini riyâz-ı cennet

dâr-ı âlem: dünya; dünyadaki yaşam süresi.

T 112/3 Hudâ ömrin füzûn etsün hem olsun **dâr-ı âlemde** / Cenâb-ı vâlidî gibi hüner-zây u güher-efzây

dâr-ı bekâ: ebedî yer; ebedî âleme göç etmek.

T 76/4 Ma'sûm iken bırağub bu hânkâh-ı dehri / **Dâr-ı bekâyâ** göçdü bir necî-i ercümendi

dâr-ı cennet: cennet yurdu.

T 100/8 Dedi târîhini kilik-i güher-efzâsı Hilmî'nin / Hemân Osmân Efendî **dâr-ı cennetde** mekân oldı

dâr-ı cihân: dünya yurdu.

T 65/4 Söyledi târîhin üçler gelerek Hilmîyâ / **Dâr-ı cihâna** şeref virdi Muhammed Besîm

dâr-ı fenâ: yokluk yurdu II dünya.

T 132/8 Bu tarz üzre dedi târîh-i cevherdârını Hilmî / İmâm Ağa küsüb **dâr-ı fenâyâ** göçdi ukbâyâ

dâr-ı naîm: cennetin tabakalarındandır. On üç ayette geçmektedir. Arapça'da "refah, huzur, mutlu hayat" anlamına gelen nimet kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevaya sahip olan naîm, insana mutluluk veren maddî ve manevî bütün güzellikleri ifade etmektedir.

T 88/10 Mahlası Hilmî dedi târîh-i hüzn-âsârını / Mustafa Râşid Beg'e **dâr-ı naîm** ola mekân

dâr-ı sürûr: mutluluk yurdu.

T 84/7 Kendüsi gitdi Hilmî **dâr-ı sürûra** ammâ / Evlâd u akrabâsı oldu melûl u giryân

dârü'l-fünûn: üniversite.

T 16/7 Kıldı bir de lutf ile **dârü'l-fünûn** ikmâline / Vaz'-ı miftâh-ı inâyet ol şeh-i şevket-nümûn

Dârü's-selâm: maddi ve manevi afetlerden korunmuş esenlik yurdu anlamına gelen ve Kur'ân-ı Kerîm'de cennetin isimlerinden biri olarak geçen tabir.

K 12/4 Dergeh-i devlet-medâridir melâz-ı âcizân / Âsitânıdır matâf-ı emn ü yâ **Dârü's-Selâm**

da'vâ: doğruluğuna inanılıp gerçekleşmesine uğraşılan görüş, ülkü, ideal.

G 61/5 Lisân-ı nâsda **da'vâsı** pek meşhûrdur ammâ / Aceb kangı mahâkimde verildi hükmi nâmûsun

dâver-i dâd-âver: adalet getiren padişah.

T 26/1 Ey **dâver-i dâd-âver** u destûr-ı himmet-âşinâ / Vey âsaf-ı kân-ı sehâ dinmek sana hâtem sezâ

dâver-i dârâ-haşem: Dârâ'nın haşmetli veziri (Dârâ: İran'ın meşhur şahı).

K 11/3 Âsaf-ı ferhunde-tâli' **dâver-i Dârâ-haşem** / Safder-i Cem-mertebe sâhib-kırân-ı merhamet

dâver-i Mısır: Mısır'ın veziri.

K 6/1 Habbezâ ey **dâver-i Mısır** u hûdîv-i kâmrân / Nîl-i ihsânın tereşsuhsâz-ı emsâr-ı cihân

da'vet eyler: davet etmek, çağırarak; namaza davet.

T 105/5 **Da'vet eyler** mü'minini beş vakit abdest içün / Lülenin penç olması yâ Hû bu süslü çeşmede

Dâvûd-haslet: Davut peygamberin huyu.

G 25/7 Sen kat'-ı râh-ı sıdk ile **Dâvûd-haslet** ol / Câlûtü yohsa bir hacet-i nâ-tüvân bozar

dayan: dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.

G 14/9 **Dayanursa** yeri var ey meh-i burc-ı nâzım / Künbed-i çarha firâkınla figân-ı gurbet

dâye: bir çocuğa süt veren ve bakan cariye, dadı.

T 95/5 **Dâyesi** dedi iki ninni ile târifin / Girdi gehvâre-i hestîye Muhammed Tâhir

dayı: dayı, annenin erkek kardeşi.

MFR 28/2 Bint-i matlab kocadı ey hâl-i baht artık yetiş / Kız kocayınca düşer gayret demişler **dayıya**

demek: dile getirmek, söylemek.

MFR 48/1 Sevdim seni ben şu bu ne **derlerse** desünler / Ebnâ-yı zamâne ko ne **derlerse** desünler

def: zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden yapılan çalgı.

G 47/6 Bu rütbe nâleme hicr-i izârdır bâdî / Çıkar mı seyli-i dest irmedikce **defden** ses

def'a: kez, kere.

K 18/59 Bu **def'a** redd olundu muktezâ-yı ma'delet üzre / Ne müddetde görüldü böyle hakkâniyyet-i ulyâ

def-i humâr: içkiden sonra gelen baş ağrısından kurtulma.

G 107/8 Sâkıyâ künc-i harâbât-ı meyin rindânı / Acaba kande varub **def-i humâr** eylemeli

defin: gömme, gömülme.

T 75/6 İşte Giresun'da Beyâzîd-zâdelerden âh kim / Veysel Efendi'yi dahı etdi türâb içre **defin**

defter: birbirine rabtedilmiş sade kâğıtlar.

G 98/9 Açıldı bu şeb eski elem **defteri** Hilmî / Meyl-i dili Behcet yine bir şûha yamatdık

Defterdâr: Osmanlı Devleti'nde mâlî işlerin başında bulunan yüksek memur.

T 46/7 Yümn-i ikbâl ile elhak olalı **defterdâr** / Kalmadı şehr-i Trabzon'da nuhûset eseri

defter-i amâl: amel defteri.

T 135/3 Sevâbın **defter-i amâline** kayd etdire Îzîd / Kılındıkca salat-ı hamse anda haşre dek îfâ

defteri-i devr: zamanın defteri.

K 14/23 Bir **defteri-i devr** ki gitdi hüneriyle / Sahn-ı ademe şöhret-i inşâ-yı Trabzon

defteri-i vakt: zamanın defteri.

K 14/15 Bir **defteri-i vakt** ki hân-ı kereminde / Sîr olmadadır bay u gedâhâ-yı Trabzon

değ: değmemek, yaklaşmamak.

G 26/5 **Değme** âmâle heveskâr olma ki / Hâmil-i âlâmdır edvâr-ı dehr

deger: değer, layık.

G 69/10 Yazılsa Hilmî hüner-nâme-i belâgatda / Bu nev-gazel dahı bir âferîn **deger** sanurum

degil: olumsuzluk edatı.

G 21/2 Riyâz-ı hüsnüne sebz-i hat oldu ârız ey gül-had / Bu esnâda **degil** zevk-i çemen-zâr eylemek eb'ad

değiş: değişmek; zamanın geçmesi.

MFR 31/1 Yıl **değişdikçe** dü musra' ile cevherler gibi / Kilk-i Hilmî dedi târîhin hemân Abdü'l-mecîd

dehân: ağız.

G 33/3 Gelür **dehânıma** cânım vedâ' edercesine / Ne dem ki hâtıra fikr-i leb-i nigâr gelür

dehân-ı hâme: kalem ağzı.

T 45/24 Berîde söyleyem âsâr-ı ilhâmın nedir şimdi / **Dehân-ı hâmeye** tutar isek sem'-i dil ü cânı

dehr: dünya, cihan.

G 12/4 Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim felegin / Âkıbet olamadım **dehrde** bir baltaya sab

dehr-i bî-vefâ: vefasız dünya.

T 81/2 Kıl cân tende iken tahsîl-i zâd-ı ukbâ / Etme şu lâ-bekâ **dehr-i bî-vefâyâ** râğbet

dek: "—e kadar, —e değin" anlamına gelen edat.

G 45/1 Reh-i muhabbetin ey meh tamâma **dek** gideriz / Bu yolda hadd-i hayâtı hutâma **dek** gideriz

del: delik açmak, yırtmak.

Ş 3/6 Şemşîrimiz hasmı biçer / Kurşunumuz bağrın **deler**

delîl: bir dava ve meseleyi ispata yarayan şey, alâmet.

K 17/11 Bunu isbâta **delîl** istenilürse hâzır / Dedi çünkü kudemâ gökden inermiş esmâ

dem: vakit, zaman.

G 33/8 Ayağının berekâtiyle neş'emiz artar / Ne **dem** ki bezme o sâkî-i gül-izâr gelür

dem- â -dem: her vakit, dâima, her an.

K 3/86 Huzûr-ı nâşirü'n-nûrunla cümle âl ü ashâba / Salât ile selâm olsun **dem-â-dem** yâ Resûlellâh

dem-i Cemşîd u Cem'de: Cem Sultan ve Cemşîd'in zamanı.

T 8/11 **Dem-i Cemşîd u Cem'de** ân-ı dârâda aceb hûrşîd / İrişdirmiş midir göz böyle şâh-ı sâhib-i şâna

dem-i cezâ: ceza zamanı II mahşer.

T 83/3 Ecdâdına şefâat için **dem-i cezâda** / Azm eyledi sabî iken cennet-i alâya

dem-i eşk: (âşığın) kanlı gözyaşı.

G 5/15 Nâme yazmak dilesem yâre **dem-i eşkimden** / Gark-ı hûnâb olur âlât-ı kalemdan-ı emel

dem-i hazân: sonbahar vakti.

G 33/2 Nihâl-i şevke ne neşv ü ne inkisâr gelür / **Dem-i hazân** geçer mevsim-i bahâr gelür

dem-i îsî: Hz. İsa'nın zamanı.

K 18/20 Nice demdir ki hükm-i meyyite gelmiş iken dünyâ / Eder enfâs-ı lutfiyla **dem-i îsî** gibi ihyâ

dendân: diş.

T 143/6 Dedi kilik-i güher-zâ Hilmîyâ târîh-i ihrâcın / Nazîf Beg çıkarub **dendânını** çekdi elemnden yed

denlü: derece, kadar, miktar.

K 18/134 Yedi câmi yapıldı gerçi ıslâhât-ı diğerde / Kılındı secde-i şükr edecek **denlü** himem-itâ

derbân: kapı bekçisi, kapıcı.

K 5/68 Der-i dârâtı dâr-ı ilticâdır rûh-ı Dârâya / Olurdu ber hayât olsaydı Kayser kasrına **derbân**

derbend: geçit, dar boğaz.

K 18/71 Ez-ân-cümle kuş uçmaz râddede bir yol iken **derbend** / Tevessü' ederek oldu salâ-hân-ı reh-i sahrâ

derd: dert, üzüntü, sıkıntı.

G 20/4 Habbetü's-sevdâ-yı hâlin hasretiyle çekdiğim / **Derd-i** eylersem becâdır halka dâne dâne şerh

derd-i aşk: aşk derdi.

G 38/1 **Derd-i aşkın** ki câne gelmededir / Eşk-i çeşmim revâne gelmededir

derd-i derûn: gönül derdi.

G 106/1 **Derd-i derûn** safha-i ta'bîre sığmadı / Harf-i merâm nüsha-i takrîre sığmadı

derd-i dil: gönül derdi.

G 10/2 Âşık olalı haste-dilim ey sanem sana / Vaslın verir verir ise **derd-i dile**

derd-i firâk: ayrılık derdi.

MFR 60/2 Sangüzel'de sarı ünlüce bir güzel / Hilmî sarartdı benzimi **derd-i firâk** ile

derd-i ser: baş ağrısı.

G 53/3 Âkıbet şâribine **derd-i ser** eyler îrâs / Neş'e-bahş olsa dahı bâde-i hamrâ-yı garaz

der-i devlet: devlet kapısı.

K 7/26 Dâver-i dâd-resâ âsaf-ı âlî-himemâ / Ey **der-i devleti** bâlâ-yı mahâll-i ihsân

der-i Hudâ: Cenab-ı Hakk'ın kapısı.

G 43/2 Ne mâcerâ-yı dü âlem ne mâsivâ bilürüz / Gubâr-ı dergeh-i pîriz **der-i Hudâ** bilürüz

der-i pâk-i Süleymânîye: Süleymaniye'nin temiz kapısı.

K 5/140 Murâd-ı kemterânem hâkipâye arz-ı hâcetdir / **Der-i pâk-i Süleymânîye** hâlin bildirir mûrân

der-i rahmet: merhamet kapısı.

T 145/7 Yerin râhat günâhın mağfîret kabrin **der-i rahmet** / Enîsin hûr-i cennet eylesün Rabb-i şeb u
eyyâm

dergâh: tarîkatlarda dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın
gerektirdiği biçimde yaşadıkları yer, tekke.

T 9/24 Anın için min gayr-ı had ümmîd ile lutf u meded / Eyler kulun bulub rasad **dergâhına** arz-ı
merâm

dermân: ilâç, çare.

G 22/10 Dil zülfüne pâ-bestedir Hilmî bile âşüftedir / Âşkın gamiyle hastedir ey derde **dermânım** reşîd

derûn-ı hâme: kalemin içi.

G 4/16 Hulûs üzre ne dürlü vasf edersem andan a'lâdır / **Derûn-ı hâmede** hâşâ ki endîş-i ri'yâ oldu

derûn-ı şehir: şehrin içi.

T 20/28 Hücûm-ı şu'le-i şem'-i şebistân-ı meserretten / Zalâm-ı leyl olmuşdu **derûn-ı şehir**den pinhân

dervîş: Allah için alçakgönüllülüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarîkata bağlı bulunan kimse.

MFR 82/2 Geldi hatı öb dâne-i hâinden o yârin / Harman sonu **dervîşin** olur eski meseldür

deryâ: deniz.

K 6/21 Dürre-i eltâfa **deryâdır** dil-i dâd-âverin / Tab'-ı pâkin sâhasıdır gevher-i ihsâna kân

dest: el.

K 2/57 **Destim** tutarak haclet ile yüzüme yâ Rab / Yapışmışam ancak der-i gufrânına muhkem

dest-i gadr: zulüm eli.

G 25/6 Mânend-i bûm meskeni vîrâneler olur / Her kim ki **dest-i gadr** ile bir âşiyân bozar

destûr: izin, müsaade.

T 35/5 Zehî **destûr** kim ihsân eyler hân-ı lutfında / Dehân-ı rûze dârân-ı melâle lokma-i ümmîd

devâ: çare, derman.

G 10/2 Âşık olalı haste-dilim ey sanem sana / Vaslın verir verir ise derd-i dile **devâ**

devât: divit, mürekkep hokkası.

G 67/3 Yem-i leâl-i semîn-i hüner **devâtımdır** / Sütûn-ı fülk-i maârif-nişânedir hâmem

deve: deve.

G 71/2 Derde düşdüm ârzû-yı sebz-i hatt-ı yârdan / Bir tutam ot uçurur çünkü **deveyi** yardan

devr: zaman, vakit.

K 14/21 Bir vâlî ki **devrinde** abâ-pûş-i hafâdır / Ketm edüb izin fitne-i ber-pâ-yi Trabzon

devrân: dünya.

K 8/9 Bağbân-ı kederin gözünü yumdu **devrân** / Oldu bâ-şevk u tarab dîde-i nergis bîdâr

dîdâr-ı pâk: temiz yüzlü.

K 4/101 Kemâl-i lutf ile **dîdâr-ı pâkin** arz etdi / Habîb-i Ekremine Hazret-i Hudâ-yı Vedûd

dîde: görme organı, göz.

G 64/6 Boyadı kane lebin hasretile Ceyhûn'ı / Edüb dimâ-ı sirişkim isâle **dîdelerim**

dîde-bân: gözcü, bekçi, nöbetçi.

G 25/28 Uşşâk bend-i vuslatı bozsa aceb degil / Gümrükde bend-i kâleyi hep **dîde-bân** bozar

dîde-i ağıâr: rakiplerin gözü.

G 21/3 Olanlar seyr-i vechin **dîde-i ağıârden** mâni' / Çeker bî-şübhe İskender gibi Ye'cûc'e muhkem sed

dîde-i cân: gönül gözü.

T 59/6 İdenler bunda tenvîr-i uyûn-ı ma'rifet hakkâ / Görürler **dîde-i cân** ile sırr-ı li me'allahu

dîde-i uşşâk: âşıkların gözü.

G 11/2 Geldi o mâh meclise çün nâgehân bu şeb / Aydınlık aldı **dîde-i uşşâk** inan bu şeb

dil: gönül, âşık olmanın kaynağı.

G 28/1 Cân u **dil** cânâ seni gâyet sever / Sende ise yok vefâdan hiç eser

dilber: gönül alan, güzel, sevgili.

MFR 37/2 Çemenzâr-ı ümîdi tâzelenmiş kesb-i fer kılmış / Emirlerde görüb bir **dilberi** âşık yeşillenmiş

dilberâ: ey gönül alan; sevgili.

G 31/5 Zahm-nâk-i tığ-i müjgânın olalı **dilberâ** / Âşık-ı dil-hastede meyl-i devâdan çok ne var

dile: arzu etmek, istemek, talep etmek.

G 5/15 Nâme yazmak **dilesem** yâre dem-i eşkimden / Gark-ı hûnâb olur âlât-ı kalemdan-ı emel

dil-harâb: gönlü harab olmuş, gönlü yıkılmış.

G 92/3 Egerçi nûş-i zehr-i firkatınle **dil-harâbım** ben / Aceb kim zâik-i tiryâk-i ke's-i ülfetin kimdir

dil-i gam-gîn: gamlı gönül.

MFR 45/1 Rûyını tavsîfe kudret yok dil-i **gam-gîned** / Zerrenin ta'rif-i hûrşîd etmesi emr-i muhâl

K 7/37 Bendegânın **dil-i gamgînini** mesrûr eyler / Şûh-ı tab'ın ki eder arz-ı cemâl-i ihsân

dil-i şeydâ: deli gönül.

THM 6/2 Sarmadım haylîdir ey bedr-i cihân-ârâ seni / Gözler idi çâr-ı çeşm ile **dil-i şeydâ** seni

dil-i zâr: ağlayan, inleyen gönül.

G 98/4 Ömrüm diyerek sarmağa ol genc-i civânı / Vâdî-i felâketde **dil-i zârı** kocatdık

dil-keş: gönül çekici, gönül cezbedici.

T 37/4 Hüsn-i hulki müsellemler-i âlem / Lutfi mebzûl u himmeti **dil-keş**

dil-rübâ: gönül alan; sevgili.

G 23/6 Başımdan aşdı şuûrum irâde reft zi-dest / Kemend-i zülfüne ey **dil-rübâ** olalı ahîz

dil vir: gönül vermek.

THM 4/5 Tutuldum dâm-ı zülfe dâne-i ruhsâre **dil virdim** / Meğer bir bî-vefâ tıfl-ı cefâ-endiş imiş ol mâh

dinâr: eski bir nevi altın sikke.

G 69/4 Zekât bahsini takrîr eder iken nâsıh / Taallük eyledi **dinâre** harf-i cer sanurum

dış kapının mandalı: uzak; önemsiz.

MFR 53/1 Sen rakîbe ne gezersin burada dedim dedi / Kûy-ı cânânında ben **dış kapının mandalıyam**

dış sık: dış sıkmak.

T 143/1 Dayandı dişine dış ağrısının **dış sıkub** ammâ / Çekildi hısn-ı sabrının nihâyet dişine bir sed

dîvân: bir şairin şiirlerini kafiyelerine göre ve harf sırasına uygun bir şekilde topladığı mecmua.

K 5/130 Gelince bahs-i eş'âra da hayli zâd-ı tab'ım var / Olur evrâk-ı nazmım toplanılsa bir büyük **dîvân**

dîvâr: duvar, taştan yapılan perde.

K 8/30 Dergehi cünd-i gama sedd-i Sikender gibidir / Südde-i re'feti Ye'cüc-ı kerûba **dîvâr**

diyâr-ı habeş: Habeş memleketi.

G 45/4 Düşünce hâtıra sevdâ-yı zülf-i müşgînin / Değil **diyâr-ı Habeş** belki Şâm'a dek gideriz

diz: dizmek, sıralamak.

G 64/18 Nazîre isteyüb ihvân-ı asrdan Hilmî / Bu nazmı **dizdi** hayât-ı hayâle didelerim

doğ: doğmak, dünyaya gelmek.

T 117/1 **Doğdı** bir oğlum da adını deyince Hilmîyâ / Düşdi târîh-i vilâdet ana Yûsuf Servetî

dolab: dolap.

G 83/8 Alabilmek üzre âgûşa o tıfl-ı nevreşi / İd-gehde kurılan **dolab** olaydım kâşkî

donat: donatmak, süslemek.

K 5/27 **Donadub** dürlü dürlü bandıralarla bütün belde / Dönüb gülzâra açdı gûyiyâ ezhar-ı pür-elvân

dökmek: (gözyaşı) dökmek.

G 9/5 **Döksem** ne gûne pâyine âb-ı sirişkimi / Vermez o nahl-i işve yine bir semer bana

döşek: yatak.

T 122/5 Hastelikle çok zamân yatub **döşekde** âkıbet / İrtihâl ile bıraktı akrabâsın mâteme

du'â et: dua etme, yalvarma.

K 15/42 İşte sürûr-ı kalb ile bir nev-gazel yazub / Anın sonunda zâtına hayır **du'â eder**

duâ-yı hayr: hayır duası.

T 30/27 **Duâ-yı hayr** ile verdim netîce sohbe zîrâ / Kısa söz nezd-i vâlâ-yı ekâbirde bulur hürmet

duhter-i zîbây: güzel, süslü kız.

T 23/10 Ez-an cümle atâ kıldı ilâh-i lem-yelüd şimdi / O zât-ı ekreme ahter gibi bir **duhter-i zîbây**

duzeh: cehennem.

G 42/2 Riyâz-ı cennet olsa ârzû gelmez bana sensiz / Beni terk etmesün **dûzehde** de olsam Hudâ sensiz

dü: iki (sayı sıfatı).

T 53/15 Vasf eyledi **dü** mısra'da Hilmî / Târîh-i cevher-dârını hâmem

dünyâ: cihan, âlem, kâinat.

G 49/15 Yakar **dünyâyı** söyletme beni bir nebze şerh etsem / Derûnumda tecemmu eylemişdir ol kadar âteş

dür dâne: inci tanesi.

T 71/5 Sünnet etdirdi iki **dür dânesi** mahdûmların / İkisi de birbirinden Hak bağışlasun zarîf

1.düşmek: kaleme almak, yazmak.

G 20/2 Bahs-i aşkın eyleyüb cânâ kitâb-ı cânê şerh / Şerh **düşdüm** metn-i hüsn ü ânına ammâ ne şerh

2.düşmek: isteğin peşinden gitmek.

K 7/29 **Düşdügüm** bir emelin vâdi-i icrâsında / Edemem gayrdan ümmîd-i hayâl-i ihsân

3.düşmek: âşık olmak.

G 59/11 **Düşdü** başdan başa bir kara haber sevdâna / Mülket-i Şâm'a olaldanberü sultân zülfün

düçâr-ı melâl: sıkıntıya uğramış.

THM 3/12 Zevk-i vasl-ı hâlin ile gayrlar âsûde-hâl / Sâde ben kaldım gam-ı hicrinle **düçâr-ı melâl**

düzen: belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum, nizam, sistem.

G 25/15 Dü zen olursa gözleme bir hânede **düzen** / Zîrâ evin nizâmını cem'-i zenân bozar

eb: baba.

K 2/12 Ey rahmeti eden gazab-ı zâtını sebkât / Vey kullarına ümm ü **ebinden** daha erham

eban-an-ced: babadan, büyük babadan, dededen, kuşaktan kuşağa.

G 21/8 Kemâl-i mâzi-i ecdâd ile fahr eylemek bâtil / Siyâdetdir tevârüs eyleyen ancak **eban-an-ced**

ebdân: bedenler, vücutlar.

K 4/46 Yaratdığında Hudâ rûh-ı atyeb ü pâkin / Ne ins ü cân u ne **ebdân** u cân idi mevcûd

ebedî: ebediyet ve sonsuz II Allah.

K 2/29 Zâtınla kadîmsin ezelisin **ebedîsin** / Mevcûdsun aslâ sana yok âhir u akdem

ebkem: dilsiz, konuşamayan.

T 53/8 Ey dâver-i devrân u keremkâr / İfâ-yı vasfında hâmem **ebkem**

ebnâ-yı zamân: çocukluk zamanı.

MFR 48/2 Sevdim seni ben şu bu ne derlerse desünler / **Ebnâ-yı zamâne** ko ne derlerse desünler

ebrû: (sevgilinin) kaşı.

G 91/5 İki **ebrûsı** yârin safha-i menşûr-i hüsnünde / Sanî'-i kilik-i kudret çifte tuğrâ-yı muhabbetdir

ebrûvân-ı yâr: sevgilinin kaşları.

MFR 49/2 Sizin seccâde-i rengîniniz var ise ey sôfî / Bizim de **ebrûvân-ı yârdan** mihrâbımız vardır

Ebûbekr Ağa: Ebubekir Ağa.

T 130/8 Dedim târîh-i vecherdârını Hilmî bu tarz üzre / **Ebûbekr Ağa** sâye-efgen-i câ-yı cinân oldu

ecel ver: can vermek, ölmek.

T 90/7 Erişdi en âhır **ecel verdi** hebâya ömrini / Gülzâr-ı cennet eyleye kabrini Rabb-i müsteân

ecnebî: yabancı.

T 20/23 Edüb bir gîcede hep **ecnebî** me'mûrların da'vet / Bununla pek mükemmel bir ziyâfet verdi erkâne

ecr: mükâfat, karşılık, sevap.

K 13/40 Bir yed-i tezvîre düşmüşdüm ki tahlîs eyledin / Feth kıldın **ecrde** gûyâ hisâr-ı Hayberi

edeb: insanın hataya düşüp utanılacak şeyler yapmasını önleyen, yerinde ve ölçülü davranmasını sağlayan, söz ve davranışlardaki ölçülülük, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezâket, zarâfet.

T 40/14 Hudâ lutf eylemiş zâtına bir necl-i mu'azzez kim / **Edebde** mazhar-ı sırrı ebîh ol tâli'-i es'ad

edîb: terbiyeli, saygılı, nazik kimse.

T 41/4 Kendüsi ser-defter-i irfân-ı defterdârdır / Tab'ıdır mecmû'a-i ihsân zâtıdır **edîb**

efgân: feryat, figan.

MFR 70/2 Feryâdımızı dinlemez ol gonce-i zîbâ / Cırcırda ne cırcır öterek edelim **efgân**

ef'î: engerek yılanı; sevgilinin saçı.

G 21/5 Hezâr **ef'î** hemân ser kaldırır zîr-i külâhından / Dokunsam zülf-i anber-zâsının bir mûyına şâyed

efkâr: endişe, kaygı, üzüntü, keder.

MHM 1/28 Bir Hülâgû-meşreb imiş çeşm-i hûnhârın senin / Gâlibâ sefk-i dimâ etmekdir **efkârın** senin

efkâre düş: sıkıntıya girmek.

THM 4/13 Muhâl **efkâre düşdüm** ben dahı bildim bu günlerde / Elim ermez gücüm yetmez garîb ahvâl var serde

efsûn: sihir, büyü.

G 85/7 Bilmem selefde ne kavi **efsûn** okundu kim / Kufl-ı tılısm-ı genc-i atâyâ açılmadı

efzûn: çok fazla, uzun.

T 68/10 Sayısınca mû-yı pâk-i rîşinin / Ömrini **efzûn** ede Rabb-i ibâd

eger: eğer, şayet.

G 8/5 Ruh-ı kamer-veşini şab deyü öperdim **eger** / Geleydi gizlüce bir şeb o şûh-ı şâb bana

Ehad: “Tek, Bir” anlamında, Allah'ın en güzel isimlerindendir.

K 2/15 Ey Fâtır u Gaffâr u **Ehad** Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u Samed A'lem u Ahkem

ehl: bir işin ustası, o işte becerikli, maharetli, ehliyetli, muktedir, yeterli kimse.

G 25/22 Nakd-i visâlin edeli zâyî` gönül melûl / Keyfin ticâret **ehlinin** elbet ziyân bozar

ehl-i sülûk: tarikat ehli.

G 46/4 Sırr-ı garîb u rehber-i envâr-ı gaybdır / **Ehl-i sülûka** himmeti bir şey'e benzemez

ejder: az çok yılan benzeyen efsanevi, korkunç, pek büyük hayvan.

Ş 2/4 Kuvvetin bak ceş-i nusret ahter-i şâhânenin / Her biri **ejder** gibidir asker-i şâhânenin

ekl: yiyecek, gıda, yemek yeme.

T 141/3 Çok zamân âlemde **ekl** edüb maâcîn-i hayât / Nüşa-i eczâ-i ilm ü ma`rifet tutsun eli

ekl-i helâl: helal yiyecek.

MFR 11/2 Oldu melâl-i nükteye bak mühmil-i helâl / Âlem bununçün oldu mı **ekl-i helâle** lâl

ekrem: pek cömert, bağış ve cömertliği çok olan.

K 18/17 Raiyyet-perver **ekrem** bir şehinşâh-ı zamândır kim / Dil-i ilhâm-semîri mehbit-i eltâf-ı lâ-tuhsâ

eksik: eksik, noksan.

K 5/135 Nem **eksikdir** bakıldıkca şu esbâb-ı mükâfâta / Budur ey şâh-ı âlem kalbim işte eyleyen vîrân

R 11/2 Eger kelle kulak dersin yerinde / Benim senden nem **eksikdir** efendî

ekvân: âlemler, varlıklar, mahlûklar.

G 7/10 Ben esîr-i hâl-i anber-zâsı iken Hilmîyâ / Olmamışdı nokta-i hestîye **ekvân** âşinâ

1.el: bir şeye sahip olma.

MFR 3/1 Ey dil varalım **elde** iken dâmen-i fırsat / Kul olalım ayağına sâkî-i müdâmin

2.el: elinden, yüzünden.

G 100/10 Bir lahza beni eylemedin nâil-i vuslat / Ey zâlim u bî-dâd senin yandım **elinden**

el-aman: meded, aman anlamlarına gelen bağış dileme sözü.

G 6/9 **El-aman** etme kulun Hilmî`yi lutfundan baîd / Ey şeffî`-i âsiyân-ı arsa-i rûz-i cezâ

elbette: elbette, şüphesiz.

G 50/14 Tekâbü'l görmese gayz-ı adüvv Hilmî bulur hiffet / Hevânın olmasa imdâdı **elbette** söner âteş

el çekmek: vazgeçmek.

G 65/6 Gelince ye's ile tev'em hisâb-ı ebcedde / Emelden **el çeker** oldum elem nedir bilmem

elden gitmek: bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

MHM 1/24 Sînemi de eylemiş tîr-i müjen levh-i nişân / İhtiyâr **elden gidüb** hüsün görünce nâgehân

elem: acı, üzüntü, dert, keder.

G 65/6 Gelince ye's ile tev'em hisâb-ı ebcedde / Emelden el çeker oldum **elem** nedir bilmem

elhak: doğrusu, gerçekten.

K 10/47 Hobem Brusalu Hâcî Evhad gibi **elhak** / Etmekdedir iç perdede pinhân-ı adâlet

elhâsıl: sonuç olarak, sözün kısası.

K 18/239 Zehî pîrâye buldu sâye-i devletde **elhâsıl** / Olur İzmir gibi az vaktde bir belde-i kübrâ

el kiri: kolayca vazgeçilir, atılır şey.

G 24/8 Ey hâce tapma sîm u zere hûş-yâr isen / **El kiri** kalur âdeme dirhem gelür gider

etrâf: lütuflar, iyilikler, cömertlikler.

K 22/4 Meksûr-ı hân-ı lutf u eşfâkı cihâna meh gibi / Şu tarz ile **etrâfda** eltâf u şâm dâstân

elvedâ': elveda, esen kalın anlamında bir veda ifadesi.

G 57/6 Ayrılık çeşmesine döndü dem-i teşyî'de / Akdî çeşmimden o rütbe eşk-i hasret **elvedâ'**

elzem: lazım, gerekli.

K 2/22 Bi'l-cümle ukûl-ı ukalâ künhüne ermez / Bu bahsde imsâk-i reh-i aczdır **elzem**

emanet: güvenilir bir kimseye saklaması veya birine teslim etmesi için bırakılan şey.

T 55/12 Muhammed takdılar nâmun bi-hakkın Ahmedü'l-muhtâr / **Emanet** olalar her nev'-i gamdan savn-ı Mevlâ'ya

emek: bir iş uğruna gayret ve çaba sarf etmek.

G 55/1 Çok **emekle** çıkdı rû-yı yâre hat / Safha-i eyyâmı yare yare hat

emel: istek, arzu, ümit.

G 65/6 Gelince ye's ile tev'em hisâb-ı ebcedde / **Emelden** el çeker oldum elem nedir bilmem

Emîn Pâşâ-yı zî-şânı: şanlı, şerefli Emin Paşa.

T 45/30 Trabzon-ı tarab-efzâya ya'nî eyledi vâlî / Emîn ü muhlis-i devlet **Emîn Pâşâ-yı zî-şânı**

Emîne Hânım: Emine Hanım.

T 111/8 Dedim târîh-i fevtin Hilmîyâ gâyet teessüfle / Naîm olsun **Emîne Hânım'a** bâb-ı emân-Allâh

emn ü emân: huzur ve güven.

T 147/7 Verdi dünyâya cülûs-ı şevketi **emn ü emân** / Haddi yokdur gayrı pâ-yı gadr ide bir yerde iz

emr: emir, buyruk.

T 80/6 Dedim cevher gibi târîhini Hilmî kusûrsuzca / Kusûr-ı adne göcdi Hakk'ın **emriyle** Ali Ağa

emr-i âlî: yüce buyruk.

R 6/3 **Emr-i âlîsine** peygamber-i zî-şânın uyub / Hâhiş-i ilm ile hatve-res-i râh-ı Sîn ol

emr-i da'vât-ı şehinşâh: padişahlar padişahının davet emri.

K 18/104 İlelden kurtulub kesb-i safâ-yı sıhhat etdikce / Ahâlî **emr-i da'vât-ı şehinşâhı** eder ifâ

emr-i muhâl: imkânsız emir.

T 9/17 Zîrâ bu bir **emr-i muhâl** mümkün değil add-i rimâl / Etmekdir ancak arz-ı hâl maksûd-ı abd-i müstehâm

emsâl: eş, benzer, misal.

MFR 30/2 Bir bebek gördüm Bebek'de san bebekdir dîdede / Görmedi ehl-i Beşiktaş-ı cihân **emsâlini**

en: başına geldiği kavramın en üstün derecede olduğunu gösteren zarf.

G 82/4 Şikest-i mevce-i aşkın olup sefine-i dil / Yem-i muhabbetinin buldu **en** derin yerini

encüm: yıldızlar.

T 16/4 Sâyesinde doldu yer yer nûr-ı ilm ile zemîn / **Encümiyle** ba'd-ez-in fahr etmesün gerdûn-ı dîn

endîşe: düşünce, fikir.

G 4/23 Çıkub **endîşeden** târîh-i cevherdâr-ı ra'nâsı / İki mısra'da başka başka ârâyîş-fezâ oldu

engin: denizin karadan açıklara doğru ufuk hattına kadar uzanan kısmı.

G 53/6 Kıyısından sakın ayrılma yem-i insâfın / Batar **engine** düşen keşti-i deryâ-yı garaz

envâ'-ı zîb: süs çeşitleri.

T 39/12 Hilmi birisi çıkub ahruf-i bî-noktadan / Virdi şu beyt ile târîhine **envâ'-ı zîb**

envâr: nurlar, aydınlıklar, ışıklar.

K 6/39 Şânını i'lân eder âsâr-ı feyz **envâr** ise / Gün gibi eyler umûma arz-ı didâr-ı ıyân

epeyce: çok, çok fazla.

K 15/38 Versem mezâda kâle-i rengîn-i nazmını / Dânişverâna göre **epeyce** bahâ eder

1.er: erişmek, ulaşmak, kavuşmak.

K 4/95 Nihâyet **erdi** bir özge makâm-ı izzete kim / Berâber oldu o âlemde hâl-i gayb u şuhûd

2.er: asker, yiğit.

T 148/2 Şimdi kuvvet bulacak saltanat-ı Ertuğrul / **Er** ile bir geliyor ismine bak sultânın

erkân: ileri gelenler, işin erbabı kimseler.

T 20/24 Edüb bir gîcede hep ecnebî me'mûrların da'vet / Bununla pek mükemmel bir ziyâfet verdi
erkâne

er-rızku-ale'llah: rızkı veren Allah.

G 54/1 Etme **er-rızku-ale'llahı** bilüb tezkîr-i karz / Karşuluk olsa dahı lâzım degil tedbîr-i karz

Erzurum: Erzurum.

T 17/5 **Erzurum'da** yapıdırub ez-cümle işbu mektebi / Eyledi bi'l-cümle halkın kâm-yâb u kâm-bîn

es: havanın bir yönden bir yöne akması, rüzgâr.

G 37/6 Uğradıysa her kimin ârâm-geh-i ikbâline / Şimdi yeller **estirir** şûm-ı kudûm-i rûzgâr

esbâb: sebebler, vasıtalar, vesileler.

THM 1/150 Daha fer bulması mevkûf-ı inâyâtındır / Emr et **esbâbım** ey pâk-tebâr-ı devlet

esbâb-ı melâhat: güzellik sebebi.

MFR 4/1 **Esbâb-ı melâhat** o perf-rûda mükemmel/ Ez-cümle güzel zülfini gör kim kıl ayıbsız

eşedd: daha şiddetli, çok fazla şiddetli; ateş.

G 30/8 Âteşin ruhsârının hicriyle yandı sabr-ı dil / Nârdan çünkü **eşedd** imiş şerâr-ı intizâr

eser: sarf edilen bir emek, yapılan bir iş sonucunda meydana gelen, yetenek, gayret veya emek ürünü şey, yapıt II divan.

G 9/10 Tanzîr ederse câzim-i mu'ciz-beyân eger / Hilmî medâr-ı fahr olacak bu **eser** bana

esîr: köle, esir, tutsak.

G 19/3 Cennet-i rûyundaki hâle **esîrim** neyleyim / Hâce insâf eyle çok mu âdeme bir dâne hiç

esîr-i hâl-i anber-zâ: güzel kokuya sahip olan benin tutsağı.

G 7/9 Ben **esîr-i hâl-i anber-zâsı** iken Hilmîyâ / Olmamışdı nokta-i hestîye ekvân âşinâ

esîr-i kemend-i zülf: saç düğümünün esiri, tutsağı.

G 18/7 Ale't-temâdi **esîr-i kemend-i zülf**i olub / Güzâr-ı ömr bu sevdâ ile hayâl abes

esîr-i zülf: (sevgilinin) saçının esiri, tutsağı.

G 39/7 Elbet **esîr-i zülfünün** ey Leyli-i zamân / Mecnûn-sıfat güzer-gehi sahrâ vü tîh olur

esîr-i zülf-i tarrâr: (sevgilinin) hilekâr saçının esiri.

MHM 1/29 Ben değil sâde **esîr-i zülf-i tarrârın** senin / Cân u dil elhâsıl ey meh mâil olmuşdur sana

eski: çok zaman geçmiş olan.

G 71/8 Hep sükûtundur eden da'vet ümîd-i vuslatın / Çün sükût **eski** meseldir sayılır ikrârdan

esmâ: isimler.

K 17/12 Bunu isbâta delil istenilürse hâzır / Dedi çünkü kudemâ gökden inermiş **esmâ**

esvâk: sokaklar, çarşılar, pazarlar.

K 18/193 Olundu her bir **esvâkile** bâzârı dahı tecdîd / Yapıldı dahı anda ondokuz mekteb ki pek zîbâ

eşk: gözyaşı.

G 34/1 **Eşkim** akarsa pâyine şâyân degil midir / Ol şûh-ı nâz serv-i hurâmân degil midir?

eşk-i çeşm: gözyaşı.

G 38/2 Derd-i aşkın ki câne gelmededir / **Eşk-i çeşmim** revâne gelmededir

eşref: en şerefli.

T 89/9 Şu resm-i evfak üzre işbu **eşref** câmii elhak / Kılan ikmâl Alây Beg-zâde Hâcî Mustafa Ağa

etfâl: çocuklar.

K 18/127 Husûl-i mâye-i rüşd ü kemâlâtıyçün **etfâlin** / Güzel bir mekteb-i rüşdî yapıldı misli nâ-peydâ

etibbâ: tabibler, hekimler.

G 57/7 Ba'd-ez-in vermez **etibbânın** ilâcı fâide / Haste-i aşkı bana ümmîd-i sıhhat elvedâ'

etmek: etmek, eylemek.

G 35/8 İzârında hutût-ı hattını ezberlerim şimdi / **Ederdim** nüsha-i hüsnün egerçi bir zamân ezber

etrâf-ı izâr: (sevgilinin) yanağının çevresi.

G 79/6 Bâri bir gün görsem ey meh-rû bu zulmet-hânede / Zülfün **etrâf-ı izârında** perîşân olsa da

ev: ev, hane.

G 25/19 Çârsûya uymaz **evdeki** bâzârı âlemin / Anı hezâr mâni' olur nâgehân bozar

evlâd: bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk II divan.

G 56/7 Verdi gazel adlu bana bir haylice **evlâd** / Kilkimle tezevvüc edeli duhter-i elfâz

evlâd-ı pâk: saf, temiz evlat.

T 113/13 Doğub da bir nice **evlâd-ı pâk** u ahfâdı / Umûmen olalar ashâb-ı ilm u hilm u cemâl

evlen: evlenmek.

MFR 5/1 **Evlenirsen** taşı durma zenbil / Böyle zahmetlüdür işte zen bil

evrâk-ı nazm: şiirin yaprakları.

K 5/130 Gelince bahs-i eş'âra da hayli zâd-ı tab'ım var / Olur **evrâk-ı nazmım** toplanılsa bir büyük dîvân

evsâf: vasıflar, nitelikler, özellikler.

G 4/7 Kenâr-ı cûda dün açub lebin **evsâfını** rindân / Kimi mül kimi kevserdür dedi çok mâ-cerâ oldu

evvel: başlangıçta, ilk önce, ilk olarak.

K 3/5 Mukaddemsin ki nûr-ı akdesindir cümleden **evvel** / Muahharsın ki bir nâmın da Hâtem yâ Resûlellâh

1.ey: seslenme ünlemi; sevgili.

G 94/13 Bûs-ı lebünden olalı nevmîd **ey** perî / Seyl-i sirişk-i dîde-i hasret gelür geçer

2.ey: seslenme ünlemi; gönül.

T 53/1 Vâsîf Muhammed Pâşâ'nın **ey dil** / Hakka kudûmiyle cümle hurrem

eymen: kutlu, uğurlu olma.

T 1/19 Ede bi's-şevketi ve's-şân-ı hak sâl-i nevi **eymen** / Meh-i lem'a-res-i çarh-ı cemâl Abdü'l-azîz Hâna

eyne'l-mefer: Kıyamet suresi 10. ayette geçen "kaçacak yer nerede?" manasına gelen söz.

Ş 2/12 Bunlar etdikçe kaçan tertîb-i saf vakt-i sefer / Düşmenin ancak medâr-ı nutkıdır **eyne'l-meferr**

eyvâh: yazık anlamında, kötü bir haber veya olay karşısında duyulan üzüntüyü, korku, panik, pişmanlık, esef, hayıflanma gibi duyguları ifade etmek için kullanılan bir ünlem.

THM 4/9 Kocaldı şâb-ı gönlüm renciş-i cevri ile **eyvâh** / Elinden kurtuluş yok öyle bir dildâre dil verdim

eyyâm: günler.

T 35/2 Emîn Pâşâ-yı sâmi-himmetin hengâm-ı lutfında / Meserretle ider bayrâma her **eyyâmımız** taklîd

eyyâm-ı haşr: mahşer günü.

T 113/17 Sülâlesi olup **eyyâm-ı haşre** dek bâkî / Selâsil-i şerefi mümted ola rûz u leyâl

ez-ân-cümle: o cümleden.

K 18/71 **Ez-ân-cümle** kuş uçmaz râddede bir yol iken derbend / Tevessü' ederek oldu salâ-hân-ı reh-i sahrâ

ezber: ezberleme, zihinde tutma.

G 35/1 Eder kand-i nebât-ı bahs-i la'lin âşıkân **ezber** / Aceb mirâtdir hüsnün kim eyler tûtiyân **ezber**

ez-cümle: başlıca, belli başlı olarak, esas olarak.

K 5/117 Kulun da eyleyüb **ez-cümle** envâ'-ı tarab peydâ / Seyâhat-nâme nâmıyla kasîde eyledim ityân

ezel: çok eskiden beri, öteden beri, başlangıcı olmayan.

MFR 95/2 Niçün çekdin begim tüyli kadife yüzine perde / **Ezel** tüysüzden idi perde-i rû-yı pür-envârın

ezhân: zihinler, akıllar.

T 45/42 Trabzon'u sevindirdi kudûmun çünkü akdemler / Sadâ-yı adlin ile dolmuş idi halkın **ezhâmı**

ezhâr: çiçekler.

K 8/16 Bezedi sahn-ı çemenzârı nesîm-i kudret / Etdi tezyîn gülistân-ı cihâm **ezhâr**

ezhâr-ı bahâr: bahar çiçekleri.

G 70/9 Hep hazân-âlûde **ezhâr-ı bahârı** Hilmîyâ / Gülsitân-ı dehrin âsâr-ı bekâsın görmedim

ez-kazâ: kazayla, yanlışlıkla.

G 42/10 Hayâl-i ârızın teskîn-i nâr-ı hicr eder cânâ / Yanardım yohsa kalsam bir dakîka **ez-kazâ** sensiz

ezmân: zamanlar.

T 98/4 Meserret-sâz-ı âgûş-i ümîdi oldu bir duhter / Uzun **ezmân** ikisini de dâim ede Yezdânım

F

fahr et: övünmek.

G 21/7 Kemâl-i mâzi-i ecdâd ile **fahr eylemek** bâtl / Siyâdetdir tevârüs eyleyen ancak eban-an-ced

G 37/7 **Fahr ederdi** ol ki şu vîrân olası âleme / Gör terennümler eder mülkünde bûm-ı rûzgâr

fahr-i kibâr-ı devlet: devlet büyüklerinin övgüsü.

THM 1/4 Mefhar-i hey'et-i ikbâl-medâr-ı devlet / Ey güzîn-i vükelâ **fahr-i kibâr-ı devlet**

fahr-ı makâm-ı mükerrem-i mahmûd: övülmeye değer yüce makamın övgüsü.

K 4/10 Nebî ki sâhib-i pâkîze-i Livâ'ü'l-Hamd / Nebî ki **fahr-ı makâm-ı mükerrerrem-i mahmûd**

fâide: fayda, yarar.

G 57/7 Ba'd-ez-in vermez etibbânın ilâcı **fâide** / Haste-i aşkım bana ümmîd-i sıhhat elvedâ'

fâide ver: faydası olmaz.

T 90/4 Mağrûr-ı rıf'at olma kıl tahsîl-i zâd-ı Âhiret / Te'hîr-i mevte **fâide vermez** fer u câh-ı cihân

fâik: diğerinden daha değerli ve üstün.

G 35/5 Tutardı Bî-sütûn-ı aşkda rüsvâlîğım **fâik** / Edeydi kıssa-i Ferhâd'ı ol şîrîn-zebân ezber

fakat: fakat, ancak, lakin.

G 1/10 Düşürdü gulgule gülzâr-ı kevne bülbül-i dil / O gül-izâra **fakat** Hilmî etmiyor te'sîr

fâl: birtakım usullerle insanların talihi ya da geleceği hakkında bir şeyler söylemek.

T 2/16 Mansûr olur her hâlde her sâniyye her sâlde / Buldum bunu şu **fâlde** lâzım degil sâir güvâh

fâl-i hâl: durum falı.

G 88/25 Sâl-i huceste **fâl-i hâlî** eylesün fi-küll-i ân / Abdü'l-azîz Hân'e ziyâde sa'dile es'ad Hudâ

fânî: gelip geçici olan II dünya.

T 90/1 **Fânî** ile âlem adedde bir iken inde'l-hisâb / Rabt-ı dil etmez âleme bu nükteye vâkıf olan

fânûs: içinde mum yakılan fener.

G 61/2 Aceb mi tutsa dil nâr-ı gamın ol şûh-ı me'nûsın / Degil mi şem'i hıfz etmek için icâdı **fânûsun**

farazâ: diyelim ki, farzedelim ki.

G 16/3 Eylemekden ise sık sık **farazâ** ünsiyyet / Râzıyım bir nigh-i nîmine cânâ çat pat

fâriğ: dünyadan elini ayağını kesmek, ölmek.

T 81/7 Genç iken oldu **fâriğ** güldeste-i hayâtın / Mevlâ ide durağın bâğ-ı berîn-i cennet

fâris-i meydân-ı kerem: cömertlik meydanının at binicisi.

K 10/25 Bir **fâris-i meydân-ı keremsin** ki yedinde / Boynun bükerek durmada çevgân-ı adâlet

fark et: fark etmek, farkına varmak.

K 13/29 **Fark idüb** hakk u hatâyı mûcibince fasl eder / Mâ bihi'l-fetvâ deyüb niçe çetin da'vâları

fart-ı şâdumânî: sevinçli olmak, sevincin aşırı olması.

K 5/97 Aceb mi şimdi **fart-ı şâdumânî** eylesek izhâr / Büyük ıyd-ı meserret kıldı bu rûzı bize Yezdân

Fatih: Fatih (İstanbul'un ilçesi).

MFR 71/2 Feth-i bâb etmez imiş âşık-ı efgendesine / O perî çehre ki ârâm-gehidir **Fatih'de**

Fâtıma Hânım: Fatma Hanım (şairin babaannesi).

T 22/12 Dedi târîh-i fevtin eşk-i gevher-rîz ile Hilmî / İde cennetde dâim **Fâtıma Hânım** safâ yâ Rab

Fâtıma Zehrâ: Fatma Zehra.

T 91/4 Bir mübeşşir Hilmîyâ geldi dedi târîhini / Oldı müjde **Fâtıma Zehrâ** şeref-rîz-i vücûd

Fâtır: Yaratıcı, Allah.

K 2/15 Ey **Fâtır** u Gaffâr u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u Samed A'lem u Ahkem

fâtır-ı âlem: kâinatın Yaratıcısı, Allah.

K 2/18 Ey zâtı münezzeh olan evhâm-ı hıredde / Âlîsin e'âlîden eyâ **Fâtır-ı alem**

fazl: iyilik, erdem.

K 2/63 **Fazlıla** kemâl-i keremin ile İlâhî / Eyle kulunu rû'yet-i didâr ile hurrem

fazla: çok, fazla.

K 18/204 Kazâ-i Fatsa'da altı aded cîsr ile olmuşdur / Otuzdan **fazla** mekteb beş aded de medrese peydâ

fedâ etmek: kıymak, gözden çıkarmak.

G 36/6 Mâ-melekden başka nakd-i cânı bile sevdiğim / Râh-ı aşkında **fedâ etsem** de nem var nem gider

G 3/10 Bir nîm-nigâh lutfuna değmezse sevdiğim / Hilmî yolunda nâfile mi cân **fedâ eder**

fedhulûhâ hâlidîn: "Haydi ebedi kalmak üzere buraya girin." (Zümer 39/73) ayeti.

K 6/25 **Fedhulûhâ hâlidîn** âvâzı da olsa n'ola / Abd-i nâçîzin gibi nâ-çâre zîb-i gûş-ı cân

fehm eyle: anlama, idrak etme.

T 77/1 Cihân zıll-ı hayâl olduğunu **fehm eyleyüb** yâ Hû / Sakın ârâyış-i yek-rûzesine eyleme râğbet

felâket: bela, sıkıntı.

G 94/20 Zîr-i felekde böyle bulundukca Hilmiyâ / Serden Hulûsi nice **felâket** gelir geçer

Felâtun: Antik Yunan filozofu, Eflatun.

K 16/24 Aristo tıfl-ı ebced-hân olur tahkîk-i re'yinde / **Felâtun** mülzem-i tedbîridir dense sezâ oldu

felek: gök, gökyüzü; baht, keder. Çoğulu eflâktır. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, içiçe geçmiş soğan zarı gibidir. Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük felektir.³³

G 12/3 Bunca zahm-ı teber-i kahrını çekdim **felegin** / Âkıbet olamadım dehrde bir baltaya sab

fem: ağız.

MFR 83/2 Gel kerem kıl bize ey gonçe-i nekşüfte deyü / Hilmiyâ diye diye kaldı güşâde **femimiz**

fem-i gül: gül ağızlı II sevgili.

G 35/4 Huzu'l-ilme min-efvâhi'r-ricâli ahz edüb gûyâ / **Fem-i gülden** eder ders-i nevâyı bülbülân ezber

fenâ: iyi nitelikte olmayan, kötü.

K 18/99 **Fenâ** hâlde batak bir mevki-i nâ-pâk iken el-hak / Olunmakda hezârân himmet u ikdâm ile imlâ

fenn-i aded: sayı çeşidi.

G 5/9 Emele tev'em imiş **fenn-i adedde** sevdâ / Dedi bu mes'eleyi hâdis-e-gûyân-ı emel

ferah: gönül açıklığı, sevinç, sevinme.

K 16/9 Hezârâne dem-i envâ'-ı şâdi vü **ferahdır** bu / Açıldı güller işte gonciler hep leb-güşâ oldu

ferahnâk: sevinçli.

³³ İskender Pala, a.g.e., s. 149.

K 5/106 Umûm-ı halkın olub hissemend âsâr-ı şâdîden / **Ferahnâk** olarak nev'-i beşer devrânda el'ân

ferd: kişi, insan.

T 5/17 Bu mısra' hemçü cevherdir fakat her **ferdi** târîhin / Hisâbında tamâmdır Hilmîyâ tab'-ı güherzânın

fer vir: aydınlık, nur vermek; doğmak.

T 55/14 Çıkub üçler dediler Hilmîya târîh-i ra'nâsın / Muhammed Beg güzel ârâyış u **fer virdi** dünyâya

fermân: emir, buyruk.

K 4/93 O sâhada işidüb üdnü minnî **fermânın** / Takaddüm etdi Cenâb-ı Peyember-i Ma'bûd

feryâd: bağırıp çağırma, yüksek sesle yardım istemek.

G 62/9 Hilmî-i gam-dîdenin **feryâdına** imdâd eder / Yok mı yâ Rab bağ-ı âlemde bir insâfdâr gül

MFR 70/1 **Feryâdımızı** dinlemez ol gonce-i zîbâ / Cırcırda ne cırcır öterek edelim efgân

ferzend: çocuk, oğul.

T 119/1 Tevellüd etdi bir **ferzendim** etsün hazret-i Hâlik / Anı beyne'l-enâm ilm u edeble fâikü'l-akrân

ferzend-i necîb: soyu temiz evlat.

T 72/1 Bu **ferzend-i necîbi** hazret-i pîr-i cihân-kadrin / Cenâb-ı fâikü'l-emsâl kim her fende pek kâmil

fe-sübhânellâh: Allah'ı her türlü arazlardan, kusur, ayıp ve eksikliklerden tenzih etmek.

K 19/41 Emelin gelmez iken ardı **fe-sübhânellâh** / Halk-ı âlem yine cûyende-i pâyan-ı emel

feth-i dehân: ağzını açmak.

G 76/5 Gonce-i ümmîd hayfâ etmedi **feth-i dehân** / Bulmadı neşv ü nümâyış gülsitân-ı ârzû

feth-i fem: ağzını açmak.

G 30/5 Kaldı gitdi **feth-i fem** etsün deyü ol gonce-leb / Bülbul-i dil gülşen-i hayretde zâr-ı intizâr

fetvâ: bir mesele hakkında şeriatın hükmünü anlamak için sorulan soruya müftü tarafından muhâtap zikredilmeden verilen cevap.

G 85/10 Eyler hüçûm cünd-i müjen katl-i âşık / Sefk-i dimâe bir yeni **fetvâ** açılmadı

feyz: nimet, bağış, ihsan, kerem.

G 43/9 Nola zamîrimizi açsa Hilmî **fezziyle** / Cenâb-ı hâlidî pîr-i reh-i safâ bilürüz

fitrat: yaratılış.

K 4/22 Nebî ki bâdî-i temkîn-i unsur-ı Âdem / Nebî ki **fitratıdır** bâdî-i hidâyet-i Hûd

fikr: düşünce, endişe.

G 27/14 Söz yok kemâl-i aklıma âlemde Hilmîyâ / Çünkü olanca **fikrim** o gonce-dehendedir

fikr-i la'l: (sevgilinin) dudağının hayali.

THM 4/16 Gedâ-yı bî-ser ü sâ mân iken hünkâre dil verdim / Hoş eğler **fikr-i la'lin** vakt-i hasretde beni yohsa

fikr-i leb-i nigâr: sevgilinin dudağının hayali.

G 33/4 Gelür dehânıma cânım vedâ' edercesine / Ne dem ki hâtıra **fikr-i leb-i nigâr** gelür

fikr-i leb: (sevgilinin) dudağının hayali.

G 23/3 Geline hâtırına bezm-i meyde **fikr-i lebin** / Gelür dimâğ-ı dile neş'e-i şarâb-ı nebîz

firâk: ayrılık.

G 14/10 Dayanursa yeri var ey meh-i burc-ı nâzım / Künbed-i çarha **firâkıyla** figân-ı gurbet

firâr et: kaçmak, ayrılmak, terk etmek.

K 5/95 **Firâr etmişdi** bizden çünkü hâb-ı leyle-i râhat / Sen oldukça seyâhat-hâne-i iclâlde mihmân

Firdevs: cennetin tamamı veya bir bölümü için kullanılan isimlerden biri. Firdevs Kur'an'da biri "cennâtü'l-firdevs" (el-Kehf 18/107), diğeri sadece "firdevs" (el-Mü'minûn 23/11) şeklinde olmak üzere iki yerde geçer. Bu âyetlerde iman edip iyi davranışlarda bulunanların firdevs cennetlerine girecekleri, namazlarında huşu gösterip boş şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren, iffetlerini koruyan, emanete ve verdikleri söze riayet edenlerle namazlarını sürekli kılanların burayı hak edecekleri bildirilmiştir.

K 4/123 Ferîk-i ehl-i sa'âdet gidince **Firdevs'e** / Olunca ehl-i şekâvet Cehennem'e matrûd

Firengistân: Frenk ülkesi, Avrupa.

K 5/32 Olundu orada o rütbe i'lân-ı meserret kim / Sadâ-yı dest-i şâdî ile seslendi **Firengistân**

fitne: fitne, fesat.

MFR 43/2 Debistân-ı gam-ı aşkında şâkird eylemiş halkı / Hâce Pâşâ dutar üstâde **fitne** tıfl-ı ebced-hân

fukarâ: fakirler.

T 94/4 Kapucıbaşı idi anıniçün âlemde / Eylemezdi **fukarâyı** der-i cûdundan fekk

füccâr: günahkârlar, açıktan günah işleyenler.

K 2/61 **Füccârı** zebânsızca edersin o zamân kim / Teslîm-i yed-i kahr-ı zebânî-i cehennem

fûlk-i ümîd: ümit gemisi.

G 27/3 **Fûlk-i ümîde** bir gün olur bâd-ı feyz eser / Sabreyle mevc-i mihnete dâyin dümendedir

füsûn: büyü, efsun. Büyü olağanüstü hâller ortaya koyma hâlidir. Divân şiirinde sevgili büyücü olarak düşünülür. En büyük büyüsü güzelliğiyle âşıklara sihir yapmış sayılır. Büyücülük Hz. Musâ zamanında ilerlemişti. Bu nedenle beyitlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Büyüyü öğreten Hârût ile Mârût'tur. İnsanın aklını başından almak, âşık etmek, istenilen her şeyi yaptırmak vb. hususlar hep büyü eseridir³⁴, sevgilinin saçları.

THM 6/7 Bağladın bir kıl ile halkı bu ne ağreb **füsûn** / Sanma zindân-ı muhabbet içre olmazdı zebûn

³⁴ İskender Pala, a.g.e., s. 404.

G

gabgab: çene altı, ikinci gerdan, çene altında meydana gelen kıvrım.
Sevgilinin şarabı andıran la'l dudakları altında o bir meze olur.³⁵

G 84/2 Böyle vâsf etsün ser-i hâmem o nâzik-meşrebi / Gûyiyâ billûrdan tasnî olunmuş **gabgabı**

gadr: zulüm, cevr, haksız muamele.

K 8/57 **Gadrın** envâ'ı füzûn eyleyemem ben ta'dâd / Orasın ehl-i vukûf eylesün artık ihtâr

Gaferallâhu Teâla: kusurları örten yüce Allah.

T 115/4 Zevce-i pâki idi Hâcî Hüseyin Ağa'nın / **Gaferallâhu Teâla** lehüma yevm-i cezâ

³⁵ İskender Pala, a.g.e., s. 160.

Gaffâr: kullarının günahlarını affeden, bağışlaması çok olan. Allah'ın güzel isimlerindendir.

K 2/15 Ey Fâtır u **Gaffâr** u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u Samed A'lem u Ahkem

gâib: gözle görülmeyen.

MFR 81/2 Görmedim gerçi o meh-pâreyi nakle göre lîk / Oldum âşüftesi çün **gâibedir** îmânım

gâile-mend: dertli, sıkıntılı.

G 60/6 Çekelim mümkün ise safha-i vasfa hüsnün / Kilk-i gayret-eseri **gâile-mend** eyleyerek

gâlibâ: herhalde, sanırım.

G 55/6 Bir nişânı yoğidi şimdiye dek / Gizlenürdi **gâlibâ** bir yâre hat

gâliye-efşân: hoş, güzel koku saçan (sevgilinin saçı).

G 59/2 Nûkhet-efzâ-yı cihân olalı reyhân zülfün / Oldu misk-i hutene **gâliye-efşân** zülfün

gam: keder, tasa, dert. Divân şiirinde sıkça karşımıza çıkan bu ifadenin sebebi âşığın daima gamlı olmasıdır. Âşık, sevgiliyi görünce gam esiri olur. Gam âşık için mihenk taşına benzer, âşıklık yolunda ne derece istekli ve dayanaklı olduğunu ölçer.³⁶

G 2/3 Âşüfteliğim atma beyâbâna **gaminla** / Derler bana Mecnûn sana Leylâ-yı Trabzon

G 22/10 Dil zülfüne pâ-bestedir Hilmî bile âşüftedir / Aşkın **gamiyle** hastedir ey derde dermânım reşîd

gam-ı hicr: ayrılık derdi.

THM 3/12 Zevk-i vasl-ı hâlin ile gayrlar âsûde-hâl / Sâde ben kaldım **gam-ı hicrinle** dücâr-ı melâl

gam-ı nâr: (cehennem) ateşinin derdi.

THM 5/22 Kerem kıl rûz-i rustâ-hîzde cümle güneşkâra / Tahammül edemez ümmetlerin zîrâ **gam-ı nâra**

³⁶ İskender Pala, a.g.e., s. 161.

gamze: süzgün bakış, sevgilinin süzgün bakışı. Divân şiirinde sevgilinin bakışı gamzeyi doğurur ve binlerce anlam vardır. Gamze yalnızca bakışa dayanmayıp göz, kaş ve kirpiğin birlikte ortaya koyduğu bir harekettir. Gamze âşığa ızdırıp verir. Divân şiirinde gamze en çok ok ve kılıca benzetilmektedir. Gamze ok olunca yaralamak, delmek, öldürmek gibi eylemleri üstlenir.³⁷

G 100/1 Ey **gamzesi** cellâd senin yandım elinden / Kan dökmede üstâd senin yandım elinden

garaz: maksat, niyet, gaye.

G 25/11 Bünyâd-ı kasr-ı ülfeti bozmak ise **garaz** / Ahbâba eyle anı havâle hemân bozar

garb: batı, batı yönü.

K 5/85 Görenler **garbda** envâr-ı şark-ı şevket ü şânın / Yanaşdı mağribe demiş idiler neyyir-i tâbân

garîb: alışılan tarz ve surette olmamakla tuhaf görünen, acayip.

THM 4/14 Muhâl efkâre düşdüm ben dahı bildim bu günlerde / Elim ermez gücüm yetmez **garîb** ahvâl var serde

gark-ı deryâ-yı muhabbet: aşk denizinde boğulmak.

G 95/9 **Gark-ı deryâ-yı muhabbet** olalı zevrak-ı dil / Düşdü engine dirîğâ bulamaz bir yer sığ

gark-ı rahmet: merhamete boğmak.

T 73/8 Bu âlemde uzun ömr ile merzûk olalar sonra / İkisini de etsün Âhiretde **gark-ı rahmet** Hak

gayet: oldukça, pek, son derece.

G 22/1 **Gâyet** perîşânım gamınla ey perî şânım reşîd / Sevdâ-yı zülûn başa başka bir belâ cânım reşîd

gayret: çabalama, çalışma.

MFR 28/2 Bint-i matlab kocadı ey hâl-i baht artık yetiş / Kız kocayınca düşer **gayret** demişler dayıya

gazâl: ahu, ceylan, güzel.

G 64/4 Mesîre-gâh-ı gazâlâne döndü deşt-i basar / Olalı mâil o çeşmi **gazâle** didelerim

³⁷ İskender Pala, a.g.e., s. 162.

gazel: Divân edebiyatının en yaygın nazım birimidir. İran ve Türk edebiyatında sıkça karşımıza çıkmaktadır. Beyit sayısı 5-12 arasında değişmektedir.³⁸

G 56/7 Verdi **gazel** adlu bana bir haylice evlâd / Kilkimle tezevvüc edeli duhter-i elfâz

1.geç: ömrün geçmesi, yaşlanmak.

T 138/3 Ömri **geçsün** inşirâh-ı bâl ü hüsn-i hâl ile / Vermesün kalbine mihnet şâibât-ı kâsiye

2.geç: ele geçmek.

K 15/7 **Geçse** egerçi destine nâhid-i târemin / Fass-ı nigîn-i şânını necm-i semâ eder

gedâ: dilenci, fakir.

G 17/10 Oldu dahîl-i hâk-i derin Hilmi-i nizâr / Cânâ **gedâyı** bâb-ı ekârimde redd abes

Gedikli: Gedikli (Kocaeli'de bir yer).

MFR 84/2 Gedikpâşâ'da gâyetle güzel bir kûdek-i nâzik / **Gedikli** kayd olunduk defter-i üftâdegânında

1.gelmek: sevgilinin dudağını hatırlamak.

G 23/3 **Gelince** hâtırma bezm-i meyde fikr-i lebin / bGelür dimâğ-ı dile neş'e-i şarâb-ı nebîz

2.gelmek: hadi gel anlamında temenni veya emir bildiren söz.

G 101/7 Yandı cismim âteş-i aşkınla **gel** imdâdına / Ey gül-i nâzım bu hâle i'timâd etmez misin

gemi: su üstünde giden büyük taşıt, sefine.

G 25/14 Seyr-i bihâr-ı sa'yi koyub kalma kârdan / Kalur yolundan ol **gemi** kim bâd-bân bozar

genc: hayatın çocuklukla orta yaşlılık arasındaki döneminde bulunan kişi.

G 72/15 Bir **genci** sevdi koca gönül ihtiyârsız / Kullanmasun mı elde asâ ihtiyâr olan

T 82/3 **Genç** idi dünyâ murâdın almamışdı yâ İlâh / Hem-celîs olsun ana cennetde hûrî vü melek

ger: eğer, şayet.

G 87/7 Sâkıya vermese **ger** şevk-i lebünle neş'e / Ağzıma alma degil yâdına gelmezdi şarâb

³⁸ İskender Pala, a.g.e., s. 165.

gerçi: aslına bakılırsa, aslında, doğrusu.

G 24/4 İnsân-ı kâmil arar isen nâdir ey gönül / **Gerçi** cihâne muttasıl âdem gelür gider

gerdûn: dünya, felek, baht.

T 4/16 Ola neşre kadar eyyâm-ı ikbâli hemân memdûd / O eyyâm-ı eazz irişmeye **gerdûnca** noksâne

gerdûn-ı dûn: alçak dünya, felek.

T 16/4 Sâyesinde doldu yer yer nûr-ı ilm ile zemîn / Encümiyle ba'd-ez-in fahr etmesün **gerdûn-ı dûn**

gerek: gerek, lazım.

G 14/12 Gazel ise yeter ey Hilmî ne itnâb-ı suhen / Kısa olmak **gerek** âlemde zebân-ı gurbet

getirmek: dile getirme, söyleme.

MFR 23/1 Bülbül-âsâ **getürür** âşıkını feryâda / Alarak pençe-i âzârına şâhin zâde

gez: gezmek, dolaşmak.

MFR 14/1 Aşındı **gezmeden** aşıklarımız kûy-ı aşkında / Aşık Pâşâ da bir ma'sûka ey dil olalı âşık

gibi: benzetme.

G 22/4 Hüsnün gören hayrân olur âşıkların giryân olur / Bülbül **gibi** nâlân olur ey verd-i handânım reşîd

G 59/3 Kablayub kara bulut **gibi** ruh-ı tâbânın / Oldu bak hâil-i hûrşîd-i dırahşân zülfün

gice: gece.

G 1/3 Alub da bir **gice** ol meh-cebîni âgûşa / Dönüb bu vâkı'ayı hayra edelim ta'bîr

G 102/1 Şem'-veş hâlîmi ol meh-veşe yandım bu **gice** / Hâlet-i sûziş-i pervâneyi andım bu gice

gir: (dergâha) girmek, dahil olmak.

T 59/2 Tarîk-i Kâdirî'ye müntesib bir tekyedir yâ Hû / **Girenler** bu mekân-ı pâke kerr eylerler Allâh'ı

Girdkâr: Allah.

M 10/1 Hâl-i müşkildir muîn olmazsa **Girdkâr**

Giresun: Giresun.

T 75/5 İşte **Giresun'da** Beyâzîd-zâdelerden âh kim / Veysel Efendi'yi dahı etdi türâb içre defîn

girîbân: elbise yakası.

R 10/3 Zamân olur ki felek çâk eder **girîbânın** / Bugün o kimse ki fahr-ı fer-i kaba eyler

giryân: gözyaşı döken, ağlayan.

G 22/3 Hüsnün gören hayrân olur âşıkların **giryân** olur / Bülbül gibi nâlân olur ey verd-i handânım reşîd

gizlü: gizli.

G 8/6 Ruh-ı kamer-veşini şab deyü öperdim eger / Geleydi **gizlüce** bir şeb o şûh-ı şâb bana

T 76/4 Ma'sûm iken bırağub bu hânkâh-ı dehri / Dâr-ı bekâyâ **göçdü** bir necl-i ercümendi

gonce-dehen: gonca ağızlı II sevgili.

G 27/14 Söz yok kemâl-i aklıma âlemde Hilmîyâ / Çünkü olanca fikrim o **gonce-dehendedir**

gonce-i bâğ-ı letâfet: güzellik bahçesinin goncası.

G 57/1 Elvedâ' ey **gonce-i bâğ-ı letâfet** elvedâ / Elvedâ' ey verd-i gülzâr-ı melâhat elvedâ'

gonce-i zîbâ: gösterişli, süslü gonca.

MFR 70/1 Feryâdımızı dinlemez ol **gonce-i zîbâ** / Cırcırda ne cırcır öterek edelim efgân

gonce-leb: gonca dudaklı; sevgili.

G 30/5 Kaldı gitdi feth-i fem etsün deyü ol **gonce-leb** / Bülbül-i dil gülşen-i hayretde zâr-ı intizâr

göç: göçmek; vefat etmek.

T 56/6 Ammâ ne çâre mâder-i ismet-şî'âr-ı nâgehân / **Göçdi** adem-âbâda edüb terk-i gülzâr-ı cihân

gönül: aşk ve sevginin kaynağı.

G 5/ Vuslatın emr-i asîr aşkını terk ise muhâl / Şu iki sûret eder **gönlümi** hayrân-ı emel

gör: bakmak, görmek.

G 5/3 Gülşen-i nâzda **gördükce** o zîbâ revîşin / Reşk eder kâmetine serv-i hurâmân-ı emel

göre: açısından, nazaran, kıyasla.

T 2/48 Kangı birini ma'sıyyetin eyleyem ihsâ / Mümkün değil abde **göre** add-i matar u nem

görünen köy kılavuz istemez: “ne kadar gizlense de gerçekler ortadadır” anlamında atasözü.

MFR 65/1 Aşkına eşkim yeter şâhid daha söz istemez / Eski sözdür **görünen köye kılağuz istemez**

göz: göz, görme organı.

G 16/8 Etmedin şâd beni ederek icrâ-yı murâd / Hicrin etdi **gözümün** yaşını mânend-i Fırat

G 51/2 Hîrenin Türkçede ma'nâsı kafadır ser baş / Rûy yüz çeşm **gözün** adı sirişk olmuş yaş

gözden geçirmek: incelemek, göz gezdirmek.

K 7/31 Çünkü **gözden geçürüb** âlemi oldum âgâh / Geldi hep tab'-ı kerîmâne kelâl-i ihsân

gözyaşı: göz tarafından üzüntü, sevinç, yanma gibi hallerde salgılanan sıvı, eşk, sirişk.

G 100/5 **Gözyaşımı** mânend-i Fırat eyledin icrâ / Bil ki şat-ı Bağdâd senin yandım elinden

gubâr-ı pâk-i kudûm: ayağın temiz tozu.

K 4/92 Anı te'âkuben arş-ı azîme oldu hemân / **Gubâr-ı pâk-i kudûmu** medâr-ı fahr u su'ûd

güher: mücevher, inci.

G 67/1 **Güher** dehende feyiz-i zamânedir hâmem / Mücevherâtı tükenmez hizânedir hâmem

1.gül: gülmek.

K 8/7 **Güldü** ruhsâr-ı arûs-ı gül-i bâğ-ı ümmîd / Girye sedd-i dehân eyledi dâmâd-ı hezâr

2.gül: çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek.

G 93/1 Dili **gül** mevsimidir şâd edecek günlerdir / Bülbüli gussadan âzâd edecek günlerdir

gül-fem: gül dudaklı; sevgili.

G 34/7 Hicr-i izâr-ı lâle-veşi âh o **gül-femin** / Dâğ-ı derûn-ı âşık-ı sûzân değil midir

gül-had: gül yanaklı; sevgili.

G 21/1 Riyâz-ı hüsnüne sebz-i hat oldu ârız ey **gül-had** / Bu esnâda degil zevk-i çemen-zâr eylemek eb'ad

gül-i nâz: nazlı, cilveli gül; sevgili.

G 38/7 Hicr-i gonce-lebünle ey **gül-i nâz** / Bülbül-i dil figâne gelmededir

gül-i ra'nâ: yarısı kırmızı, yarısı sarı olan gül.

THM 6/15 İncidir hâr-ı müjem şâyed **gül-i ra'nâ** seni / Ey büt-i nâzım nedir bu samtına bilmem sebeb

gülistân: gül bahçesi.

T 20/16 Dönüb revzenleri kandiller ile matla-ı nûra / Çiçekler ile döndü sahn-ı salonu **gülistâne**

gülistân-ı cihân: kâinatın gül bahçesi II dünya.

K 8/16 **Gülistân-ı cihân** isterse olsun pür-tarab zîrâ / Gerekmez Hilmî-i gam-dîdeye zevk u safâ sensiz

gül-izâr: gül yanaklı; sevgili.

G 1/10 Düşürdü gulgule gülzâr-ı kevne bülbül-i dil / O **gül-izâra** fakat Hilmî etmiyor te'sîr

gül-rûy: gül yüzlü; sevgilinin yüzü.

G 60/9 Hâb-ı nâzından o **gül-rûy** uyandırır nola / Hilmîyâ bülbül-i dil âh-ı bülend eyleyerek

gülşen: gül bahçesi.

G 4/10 Sana noldu nihâl-i gülde ben mehcûr-ı dil-dârım / Şu **gülşende** a bülbül her ne olduysa bana oldu

gümrük: yurt dışına gidiş veya yurt dışından dönüş sırasında gümrük işlemlerinin yapıldığı yer, sınır kapısı.

G 25/28 Uşşâk bend-i vuslatı bozsa aceb degil / **Gümrükde** bend-i kâleyi hep dîde-bân bozar

gün: yirmi dört saatlik zaman dilimi.

K 10/77 Zerre pürüzüm olmadığı **gün** gibi bâriz / Olmaz mıyım öyle ise şâyân-ı adâlet

günâh: Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet.

K 2/37 Biraz da **günâhım** anarak abd-i hakîrin / Feryâd u enîn ile tutup kûşe-i mâtem

günâh-ı insân: insanın günahı.

T 102/8 Var ise cürmi afv et lutfın bilâ-nihâyet / Bir şey değil ana nisbetle **günâh-ı insân**

günden günü: günden güne, gün geçtikçe.

G 69/6 Azalmak üzre şîâr-ı güzîn-i hubb u hukûk / Şu kevn-gâhda **günden günü** beter sanurum

gündüz: gündüz.

K 6/49 Nice **gündüz** denmesün ol leyle-i mes`ûdeye / Bunca kandil-i cihân-efrûzdan başka inan

güneş: dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyaya en yakın yıldız, şems.

G 22/5 Rûyın meh-i burc-ı bahâ **güneş** gibi verir ziyâ / Kim görse olmaz mübtelâ ey necm-i tâbânım reşîd

gussa: acı, sıkıntı, keder, kaygı.

G 23/7 Ne **gussa** sabrımı yağma eder ise aşkın / O şâh mülkine her hükmini eder tenfiz

güşâyîş: açıklık, revnak, safa.

THM 1/44 Olsun evrâd-ı seher elsine-i murgâna / Bu **güşâyîşle** aceb mi çemen-i imkâna

gûyâ: güya, sözde.

G 35/3 Huzu`l-ilme min-efvâhi`r-ricâli ahz edüb **gûyâ** / Fem-i gülden eder ders-i nevâyı bûlbûlân ezber

güzel: güzel, hoş, giden; sevgili.

MFR 99/2 Verdi hevâya râhatımı nârgîl gibi / Marbuccılar'da bir **güzelin** nâr-ı aşkı âh

güzergâh: geçilen yer, geçit, uğrak mekan.

K 5/54 Ricâli tutdular şabkaların ellerde ta`zîmen / **Güzergâhında** durdu saff-ı tekrîme bütün nisvân

güzîde: güzel, seçkin.

G 38/11 Dehre hâmem gibi **güzîde** suhen / Hilmîyâ pek yegâne gelmededir

H

hâb: uyku.

G 83/6 Gamzesi havfiyle görmekdense dūş-i bîm-nâk / Kûşe-i çeşminde yârin **hâb** olaydım kâşkî

habâb-ı mey: şarabın köpüğü.

G 4/2 Cihân-ı gam-fezâda meskenim bezm-i belâ oldu / **Habâb-ı mey** gibi esbâb-ı sâ mânım hevâ oldu

habbezâ: ne güzel!.

K 6/1 **Habbezâ** ey dâver-i Mısır u hıdv-i kâmrân / Nîl-i ihsânın tereşsuhsâz-ı emsâr-ı cihân

haber: bilgi, havadis.

G 59/11 Düşdü başdan başa bir kara **haber** sevdâna / Mülket-i Şâm'a olaldanberü sultân zülfün

Habeş: Habeşistan.

G 29/8 Sual etmek ne hâcet gülşen-i rûyında hâlinde / O gül-ruh bâğ-ı hüsnünde **Habeş'den** bâğ-bân saklar

hâbgâh: uyku yeri II kabir.

T 21/2 Mürşid-i küll şeyh İsmâîl Efendi kim anın / **Hâbgâhdır** ziyâret kıl bu kabir-i es'adı

hâb-ı leyâl-i melâl: hüznle geçen gecelerin uykusu.

G 64/14 Yüzini görmeyeli o civân-ı meh-rûyun / Düş oldu **hâb-ı leyâl-i melâle** didelerim

hâb-ı leyle-i rahat: huzurlu gecenin uykusu.

K 5/95 Firâr etmişdi bizden çünkü **hâb-ı leyle-i râhat** / Sen oldukça seyâhat-hâne-i iclâlde mihmân

Habîbe Hânım: Habibe Hanım.

T 145/10 Dedi târîh-i fevtin Hilmîyâ kilik-i güher-perdâz / **Habîbe Hânım** itsün adn içinde rabbenâ ârâm

Habîb-i ekrem: en değerli Sevgili II Hz. Peygamber.

K 4/102 Kemâl-i lutf ile didâr-ı pâkin arz etdi / **Habîb-i Ekremine** Hazret-i Hudâ-yı Vedûd

Habîb-i Hak: Allah'ın sevgilisi II Hz. Peygamber.

K 4/131 **Habîb-i Hak** ki rızâsındadır husûl-i felâh / Kulundan ede Hudâ zât-i pâkini hoşnûd

habîr: haberi olan, haberli, vâkıf.

K 9/22 Dakîka-dân-ı hakâyık hikem-şinâs-ı umûr / Mehâmm-ı devlete vâkıf mizâc-ı asra **habîr**

habishâne: mahkûmların ceza boyunca kaldığı yer.

K 18/167 Hükûmet için ister bir konağ ile **habishâne** / Eder bunda lüzûm-ı maslahat tekrâr-ı istid'â

Hacc: İslam'ın şartlarından biri.

T 78/3 **Hacca** azîmetinde etmiş idi vasiyyet / Zü'l-mer'adan revânın bu âb-ı cân-fezânın

Hâcer Hânım: Hacer Hanım.

T 82/6 Cevher-i târîhini rızvân dedi Hilmîyâ / Dâr-ı hulde geldi **Hâcer Hânım** Allah diyerek

Hacı Ali Beg: Hacı Ali Bey.

T 47/6 İki müjdecî gelüb de didi budur işte târîh / Mutasarrıf oldu **Hacı Ali Beg** ola muvaffak

Hacı Hüseyin Ağa: Hacı Hüseyin Ağa.

T 115/3 Zevce-i pâki idi **Hacı Hüseyin Ağa'nın** / Gaferallâhu Teâla lehüma yevm-i cezâ

Hâcî Mustafa Ağa: Hacı Mustafa Ağa.

T 89/10 Şu resm-i evfak üzre işbu eşref câmii elhak / Kılan ikmâl Alây Beg-zâde **Hâcî Mustafa Ağa**

Hâcî Ömer Efendi: Hacı Ömer Efendi.

T 74/14 Târîhini çıkub dü evlâdı dedi Hilmî / **Hâcî Ömer Efendi** buldı mekân-ı rahmet

haclet: hicap, utanç.

K 2/57 Destim tutarak **haclet** ile yüzüme yâ Rab / Yapışmışam ancak der-i gufrânına muhkem

hâcet mi var: ne gereği var, gerek var mı?.

K 18/209 Nice yollar ile **hâcet mi var** teksîr-i elfâza / Yapıldı Ünye'de beş köprü dahil hâsıl-ı ma'nâ

hadd: ölçü, sınır.

T 11/3 Şeh-i a'zam ki messâh-ı cihânın olamaz haddi / Fezâ-yı vâsi'-i iclâline **hadd** eylemek ta'yîn

Hâdî: Allah'ın sıfatlarından olup “doğru yolu gösteren, hidayet veren” anlamına gelmektedir.

T 5/13 Esâs-ı şevketin ol ana dek **Hâdî** kıla muhkem / Ne mikdâr ise bâlâ-yı kaderde ömri dünyânın

hâdî-i şeh-râh-ı eslem: en doğru yolu gösteren II Hz. Peygamber.

K 3/54 Hatâ vü hakkı tefrîk ile oldu Hazret-i Fârûk / Enâma **hâdî-i şeh-râh-ı eslem** yâ Resûlellâh

hafız: gözetici, koruyucu, muhafaza eden, koruyup saklayan.

T 55/2 Reis Pâşâ-yı kân-ı cevher-i behbûd-ı ihsânın / Hazînedâr Hâfız Beg ki **hafız** genc-i dârâyâ

Hâfız Beg: Hâfız Beg.

T 55/2 Reis Pâşâ-yı kân-ı cevher-i behbûd-ı ihsânın / Hazînedâr **Hâfız Beg** ki hâfız genc-i dârâyâ

hâhiş-i ilm: ilim arzusu.

R 6/4 Emr-i âlisine peygamber-i zî-şânın uyub / **Hâhiş-i ilm** ile hatve-res-i râh-ı Sîn ol

hâ'in: ihanet eden, güveni kötüye kullanan.

K 10/40 Zâlim ki mülâyim ana nisbet ile Tîmûr / **Hâ'in** ki Hülâgû gibi düşmân-ı adâlet

hâk: toprak, türap II mezar.

G 15/2 Düşer Kaf-ı husûle bâl-i sîmurg-ı ümîd elbet / Erer cürmünde **hâke** sâye-i evrâk-ı bîd elbet

Hak: Allah.

K 3/17 Edince **Hak** seni mi'râca da'vet bu müsellemdir / Kuruldu nûrdan eflâke süllem yâ Resûlellâh

hâk-i kadem: ayağın tozu.

K 21/14 Hüsn-i nazârın mâye-i iksîr-i safâdır / **Hâk-i kademin** cevher-i kimyâ-yı vilâyet

hakikat: doğru, gerçek.

G 4/18 Tezâyüd eylesün hakkında taltîfât-ı şâhâne / **Hakikat** zâtı eltâf-ı hümayûna revâ oldu

hâk-i misk-bû-yı vatan: vatanın misk kokulu toprağı.

G 75/2 Riyâz-ı şevke verir feyz-i âb-ı cûy-ı vatan / Gül-i ferah bitirür **hâk-i misk-bû-yı vatan**

hâk-i pây: ayağın tozu.

G 6/2 Zât-ı pâk u akdesin tâc-ı rûûs-ı enbiyâ / **Hâk-i pâyın** kuhl-i ayn-ı evliyâ vü asfiyâ

hakîr: değersiz, aşağı.

K 3/80 Güneh-kârım velâkin ümmetin kim hayr-ı ümmetdir / O ümmetde kulun da bir **hakîrim** yâ Resûlellâh

hâk-i siyeh: kara toprak II ölüm.

G 63/13 Gözini **hâk-i siyeh** mi doyurur insânın / Yohsa açık mı kalur dîde-i bînâ-yı emel

hakîr: değersiz, aşağı.

K 3/80 Güneş-kârım velâkin ümmetin kim hayr-ı ümmettir / O ümmetde kulun da bir **hakîrim** yâ Resûlellâh

Hak Te'âlâ: Yüce Allah.

T 28/1 **Hak Te'âlâ** ede şâhenşeh-i âlî-bahtı / Tâ ebed revnak-ı taht-ı şeref ü şân u alâ

1.hâl: bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, vaziyet.

G 98/5 Rahm etmedi hiç **hâlimize** kuru kuruya / Bûs-ı lebi ümmîdi ile ağzı sulatdık

2.hâl: ben, vücutta meydana gelen nokta. Edebiyatta sık sık karşımıza çıkmaktadır. Yanak, saç, kaş vb. unsurlarla birlikte kullanılmaktadır. Benin dâne olduğunu şiirlerde sıkça görülmektedir. Gönül bir kuş, saçlar da tuzaktır.

G 64/1 Çevirdi mâh-ruhun hemçü **hâle** dîdelerim / Bakar mı bir dahı semt-i hilâle dîdelerim

hâlâ: bu zamana kadar, hâlen.

G 85/1 Hattı belürdi o peri **hâlâ** açılmadı / Sahn-ı çemende nergis-i şehlâ açılmadı

halâik: köle.

T 3/16 Serîr-ârâ-yı şân u şevket oldukca şu âlemde / **Halâik** sâye-i lutfında olsun behre-mend-i sûd

halel: bozukluk, eksik, kusur.

K 22/20 Tanzîmden bunu emel bulmak idi lutfâ mahal / Verdi mükâfâta **halel** lâkin o dem baht-ı melâm

hâlel ver: bozmak, sarsmak.

G 75/7 Dimâğ-ı şevke **hâlel verdi** telhî-i devrân / Olalıdanberü mahrûm-ı zevk-i sû-yi vatan

hâl-i abîr: güzel kokulu ben, siyah nokta.

K 9/54 Nikât-ı gâliye-bâr-ı sûtûr-ı eş'ârım / Olur cevânib-i ebrû-yi yâre **hâl-i abîr**

hâl-i dil-i zâr: inleyen, ağlayan gönlün hâli.

G 95/1 Edelim **hâl-i dil-i zâr** o şûha teblîğ / Ola ki merhametin etmeye bir lahza dirîğ

hâl-i sürûr: mutluluk hâli.

G 24/1 **Hâl-i sürûr** u hüzn demâdem gelür gider / Rûz-i muzî vü leyle-i muzlim gelür gider

Hâlik: Yaratıcı, Allah.

MFR 51/2 Sen iylik et de at deryâya yâhû / Anı **Hâlik** bilür bilmezse

Hâlik-ı âlem: âlemin Yaratıcısı, Allah.

T 11/15 O hâkân-ı kerîmü'l-hulkı etsün **Hâlik-ı âlem** / Kıyâm-ı haşre dek pîrâye-bahş-ı efser-i temkîn

Halîlulâh: Hz. İbrahim.

T 114/6 Mihmâne bâbı açık bir zât-ı mükrim idi / Haşr olına **Halîlulâh** ile yevm-i ukbâ

halk: ahali, insanlar.

G 34/9 Cevr eyleyüb de **halkı** usandırma lutf kıl / Nev'-i enâm bende-i ihsân degil midir

halka: daire şeklinde olan şey; ben.

G 20/4 Habbetü's-sevdâ-yı hâlin hasretiyle çekdiğim / Derdi eylersem becâdır **halka** dâne dâne şerh

halk eyle: yaratmak, yoktan var etmek.

THM 1/159 Tâ ki esbâbını **halk eyleyerek** Rabb-ı kerîm / Böyle pür-tâb ola gülzâr-ı mesârr-ı devlet

hamd ola: şükürler olsun.

T 95/2 Hazret-i Hakkı Efendî-i hakîkü'l-medhe / Verdi Hak **hamd ola** bir tıfl-ı nezâket-zâhir

Hamdülillâh: Allah'a hamdolsun, şükürler olsun.

THM 1/58 Diyelim mevsim-i âlâma zamân-ı sâbık / **Hamdülillâh** ki gösterdi bu hâli Hâlık

hâme: kalem.

MHM 1/2 Bende bir aşk-ı zarûrî hâsıl olmuşdur sana / Mâcerâyı işte **hâmem** nâkıl olmuşdur sana

hâme-i Hilmî: Hilmî'nin kalemi.

T 87/9 Dedi târîh-i cevher-dâr-ı fevtin **hâme-i Hilmî** / Naîmi eyledi Osmân Efendi mesken-i temkîn

hâme-i mu'ciz-beyân: mucizeler yazan kalem.

T 27/1 Şevk-i tâm ile hemân ey **hâme-i mu'ciz-beyân** / Safha-i devrâne bir manzûme-i mergûbe yaz

hâme-i rengîn: renkli kalem.

T 32/8 Şöhret-i inşâsı efvâh-ı beşerde dâstân / **Hâme-i rengîninin** âsârı ma'dûmu'l-misâl

Hâmid: Hz. Peygamber'in isimlerinden birisi.

K 4/20 Nebî ki müşfik-i ümmet Şefî'-i rûz-i cezâ / Nebî ki Ahmed ü **Hâmid** Muhammed ü Mahmûd

hammâl: ücret karşılığında yük taşıyan kişi II âşık.

G 28/8 Bâr-ı aşkın âşık gelmez girân / Vermedi **hammâla** ağırlık semer

handân: gülen; sevgili.

G 79/1 Dil visâl-i ârız-ı alınla **handân** olsa da / Gam yemezdim gülsitân-ı dehr vîrân olsa da

hâne: ev.

G 25/15 Düzen olursa gözleme bir **hâmede** düzen / Zîrâ evin nizâmını cem'-i zenân bozar

hâne-i hâtır: gönül evi.

G 75/4 Muzîf olalı şu mihnet-serây-ı gurbetde / Yer etdi **hâne-i hâtırda** ârzû-yı vatan

hân-ı kerem: cömert hükümdar.

K 14/15 Bir defteri-i vakt ki **hân-ı kereminde** / Sîr olmadadır bay u gedâhâ-yı Trabzon

hâr: diken.

K 8/60 Cümleden biri kemâlin yoğidi hic kadri / Bir idi zâğ ile bülbül gül ile her has u **hâr**

harâb: bozulmuş, yıkılmış, viran.

G 36/1 Olsun isterse **harâb** âlemde nem var nem gider / Şu yıkılası cihân-ı gamda nem var nem gider

harâm: din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan.

MFR 85/2 Lafz-ı harâm-ı mühmelidir Hilmîyâ merâm / Herkes bununçün oldu sanursın **harâme** râm

harf-i melâl: hüznü söz.

K 19/55 Çünkü iskât-ı ahîr ile olur **harf-i melâl** / Hâl-i kalbinde elem bu dahı yeksân-ı emel

hâr-ı müje: kipiğin dikenî.

THM 6/15 İncidir **hâr-ı müjem** şâyed gül-i ra'nâ seni / Ey büt-i nâzım nedir bu samtına bilmem sebab

harman: tahılın başaklarından ayrılma ve temizlenmesi işi, bu işin yapıldığı yer ve zaman.

MFR 82/2 Geldi hatı öb dâne-i hâminden o yârin / **Harman** sonu dervîşin olur eski meseldür

hârsız: dikensiz.

M 11/1 Hârsız gül var ise dildâr ara ağıârsız

Harûn: Hz. Harun (Hz. Musa'nın kardeşi).

THM 2/30 Gark-ı bahr-ı merg ederdik biz de Fir'avn-ı gamı / Mısır-ı îcâd içre **Harûn** ile Mûsâ yoğiken

hasedkârân: haset edenler, kıskananlar, çekemeyenler.

T 35/14 Oruç açsun nevâl-i midhatıyla ehl-i ihlâsı / **Hasedkârânı** olsun lezzet-i iftârdan nevmîd

hasîb: asil, soyu temiz.

T 39/2 Dürr-i semîn-i himem olduğu pek âşikâr / Mîr-i enîs-i edeb-mend ü **hasîb** u nesîb

hâşâ: "Allah göstermesin, Allah korusun" anlamında söylenen şeyin gerçekleşmesinin istenilmediğini belirtmek için kullanılan bir söz.

G 4/16 Hulûs üzre ne dürlü vasf edersem andan a'lâdır / Derûn-ı hâmede **hâşâ** ki endîş-i riyâ oldu

haseben: baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliği.

T 66/16 Neseben seyyid-i eşrâf-ı havâlî-i Irak / **Haseben** emced-i erkân-ı necâbet-ârâ

hâsıl ol: meydana gelmek

K 18/225 Bu az müddetde nice **hâsıl oldu** bunca i'mârât / Dimâğ-ı halka hayret bu yeni îsâl eden bûbâ

hasm: hasım, düşman.

Ş 3/5 Şemşîrimiz **hasmı** biçer / Kurşunumuz bağrın deler

hasret: bir şeyi çok isteyip, arzulayıp ona kavuşamamaktan gelen üzüntü, özlem.

G 20/3 Habbetü's-sevdâ-yı hâlin **hasretiyle** çekdiğim / Derdi eylersem becâdır halka dâne dâne şerh

hâssa ordusu: kuvvet ordusu.

T 15/5 **Hâssa ordusuna** bi'l-hâssa edüb ya'nî müşîr / Etdi ehliyyetinin hakkımı hakka icrâ

hastahâne: hastalara yatarak veya ayakta tanı, tedavi ve bakım hizmetlerinin hekim, hemşire ve diğer sağlık çalışanları tarafından verildiği sağlık kuruluşu.

G 18/169 Dahı bir **hastahâne** nabz-ı icâbı eder tahrîk / Edilmek üzre anda cümle ashâb-ı ilel îvâ

haste-dil: hasta gönül.

G 10/1 Âşık olalı **haste-dilim** ey sanem sana / Vaslın verir verir ise derd-i dile devâ

haşr ol: haşrolmak, toplanmak; kıyamet.

T 114/6 Mihmâne bâbı açık bir zât-ı mükrim idi / **Haşr olma** Hafilulâh ile yevm-i ukbâ

hatâ: yanlış, hata, kusur.

G 71/4 Bû-yı zülfün miske benzetdim meger anber imiş / Bir **hatâ** etdim zarûrî pîciş-i efkârdan

hatt: (sevgilinin) ayva tüyleri.

G 10/5 **Hattın** gelince sanma seni terk eder gönül / Verir riyâz-ı dehre çemen başka bir safâ

G 27/5 **Hattı** gelince öp leb-i meygûn-i yârdan / Bir neş'esi de nûş-ı şarâbın çemendedir

G 85/1 **Hattı** belürdi o peri hâlâ açılmadı / Sahn-ı çemende nergis-i şehlâ açılmadı

hattât: güzel yazı yazan.

T 52/5 Oldı hıfzıyla berâber **hattât** / Bu yeter vâsf-ı zekâvet hâli

havâdis: haberler.

G 103/9 Gitdi **havâdis** almak için kûy-ı dilbere / Peyk-i sabâ-yı himmete Allâh yol vere

havf: korku, endişe.

G 80/9 **Havfım** bu ki gönülüm düşecek aşkına Hilmî / Gördüm yine bir dilber-i zîbâ-yı zamâne

havf-ı matar: yağmur korkusu.

G 28/4 Seyl-i derd etsün teâkub ba'd-ez-in / Suya düşen eylemez **havf-ı matar**

hayâ et: utanmak.

K 15/34 Görse kitâb-ı mu'teber-i Münşe'ât'ımı / Bahs-ı belâgat itmege Veysî **hayâ ider**

hayâl: aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş.

G 18/8 Ale't-temâdi esîr-i kemend-i zülfi olub / Güzâr-ı ömr bu sevdâ ile **hayâl** abes

hayâl-i ârız: (sevgilinin) yanağının hayali.

G 42/9 **Hayâl-i ârızın** teskîn-i nâr-ı hicr eder cânâ / Yanardım yohsa kalsam bir dakika ez-kazâ sensiz

hayâl-i bûse-i la'l: (sevgilinin) dudağını öpme hayali.

G 8/9 Hayâl-i bûse-i la'linden olamam nevmîd / Bu hâlet olmadadır Hilmî neş'e-yâb bana

hayâl-i dâne-i hâl: (sevgilinin) ben tanesinin hayali.

G 4/5 Vazîfemdir **hayâl-i dâne-i hâlin** süveydâda / Bana ümmîd-i bûs-i sîb-i ruhsârın gıdâ oldu

hayâl-i Ka'be: Kâbe'nin hayali.

G 65/12 Harîm-i aşkına ey büt dehâlet eyleyeli / **Hayâl-i Ka'be** vü beytü's-sanem nedir bilmem

hayâl-i vuslat: (sevgiliye) kavuşma hayali.

G 18/4 Görünmez iken o meh çehrede vefâdan eser / **Hayâl-i vuslatıdır** mahz-ı iştigâl abes

hayât: hayat, yaşam.

G 41/13 Leb-i cân-bahşî ki vermekdedir uşşâka **hayât** / Bundan özge ecele var ise dermân olmaz

hayât-efzâ: hayat bahşedici.

K 3/29 Beşâret etdiğinden bi'setin olsa **hayât-efzâ** / Ba'îd olmazdım Îsâ İbn-i Meryem yâ Resûlellâh

Haydar-kudret: Hz. Ali'nin gücü.

T 147/11 Ol şehinşâh-ı şecâatkâr u **Haydar-kudretin** / Ola yâ Rab zü'l-fikâr-ı kuvve-i ikbâli tîz

hayli: epeyce, çokça.

G 56/7 Verdi gazel adlu bana bir **haylice** evlâd / Kilkimle tezevvüc edeli duhter-i elfâz

hayr: halkın muhabbet ve râğbet eylediği şey, iyi şey.

G 1/4 Alub da bir gice ol meh-cebîni âğûşa / Dönüb bu vâkı'ayı **hayra** edelim ta'bîr

hayrân: bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse.

K 5/108 Büyük şenlikler etdi pâdişâhım cümle iklimin / Şu fart-ı şevke kaldı dîde-i dünyâ bile **hayrân**

hayrât: hayır maksadıyla herkesin faydalanması için yapılan cami, köprü sebil, çeşme vb.

T 21/20 Dâhiliyye nâzındır şimdi ol kenz-i kerem / Bezl-i nakd-i cûd eder **hayrâta** zât-ı emcedi

hayr-duâ: hayırlı dua.

T 15/18 Medh-i âlisini hakkıyla edâ emr-i asîr / Artık ihlâs ile yâd eyleyelim **hayr-duâ**

hayret: bir durum veya bir şey karşısında ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık.

G 48/3 Cemâat şaşırub tekbirini **hayretde** kalmışlar / Kaçan ol nûr-ı aynım Nûr-i Osmâniyye'den geçmiş

hâzır: belli bir işe yarayacak, kullanılacak bir duruma getirilmiş.

K 9/65 Mahall-i tecrübe var imtihân ise **hâzır** / Mürâca'at edecek bulunur dahî tahrîr

hazin: hüznünlü, kederli, hüznü dolu.

G 90/1 Hicr-i ruhunla zâr u **hazin** olduğum yeter / Bu sûret ile hâdis-e-bîn olduğum yeter

Hazret-i Bârî: Allah.

T 1/15 Vücûd-ı elzemi kân-ı keremdir **Hazret-i Bârî** / Vere yıldız hisâbınca hemân müddet o hâkâna

Hazret-i Dâvûd: Hz. Davud.

K 4/40 Nebî ki na'tını nâtk idî kitâb-ı Zebûr / Demişdi vasfını eslâfa **Hazret-i Dâvûd**

Hazret-i Fâruk: Hz. Ömer. Hak ile bâtılı birbirinden ayırması ve çok âdil olması sebebiyle Hz. Ömer'in lakabı.

K 3/53 Hatâ vü hakkı tefrîk ile oldu **Hazret-i Fâruk** / Enâma hâdî-i şeh-râh-ı eslem yâ Resûlellâh

Hazret-i Hak: yüce Allah.

THM 1/88 Etdi tecdîd libâs-ı şeref-i sermedini / Her husûsunda vere **Hazret-i Hak** maksadını

Hazret-i Hâlik: Cenab-ı Allah.

T 119/1 Tevellüd etdi bir ferzendim etsün **hazret-i Hâlik** / Anı beyne'l-enâm ilm u edeble fâikü'l-akrân

Hazret-i Yûsuf: Hz. Yusuf.

T 104/6 Takdık adın Yûsuf âlemde bula / **Hazret-i Yûsuf** gibi hulk-ı cemîl

Hazret-i Zehrâ: Hz. Fatma (Hz. Peygamber'in kızı).

T 144/7 **Hazret-i Zehrâ** şefâat eyleyüb kendüsine / Eylesün bu ni`met ile Âhiretde intifâ'

hemân: çabucak, derhâl.

G 21/5 Hezâr ef`î **hemân** ser kaldırır zîr-i külâhundan / Dokunsam zülf-i anber-zâsının bir mûyına şâyed

hem-celîs: dost, yakın arkadaş.

T 82/4 Genç idi dünyâ murâdın almamışdı yâ İlâh / **Hem-celîs** olsun ana cennetde hûrî vü melek

hemîşe: daima, her zaman, devamlı.

G 1/15 **Hemîşe** ni`met-i pâk-i teveccühâtıyla / Nevâl-i fahr bulub biz de olalım dil-sîr

hengâm-ı ecel: ölüm vakti.

T 108/3 Fâide vermez hulûl etdikde **hengâm-ı ecel** / Âdeme ne kasr-ı vâlâ-cây u ne muhkem sarây

hep: her zaman.

G 3/2 Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak cefâ vü serzenişin **hep** bana eder

her an: her zaman.

T 9/12 Hâssa müşîr-i emcedi tezyîn eder o mesnedi / **Her an** uluvv-i maksadı askerleri etmek bekâm

her dem: her zaman.

G 36/3 Eylesem ol serv-i nâzın pâyine **her dem** revân / Yaşdan özge dîde-i pür-nemde nem var nem gider

her sâl: her sene.

T 2/15 Mansûr olur **her hâlde** her sâniyye her sâlde / Buldum bunu şu fâlde lâzım degil sâir güvâh

hevâ: arzu, heves, istek.

MFR 99/1 Verdi **hevâya** râhatımı nârgîl gibi / Marbuccılar'da bir güzelin nâr-ı aşkı âh

hevâ-yi vuslat: (sevgiliye) kavuşma arzusu.

G 103/1 Uyduk **hevâ-yi vuslata** Allâh yol vere / Düşdük zehî tarîkâta Allâh yol vere

heves-i zülf-i abîr: (sevgilinin) güzel kokulu saçının arzusu.

G 2/9 Lâ-kayd iken etdi **heves-i zülf-i abîrin** / Hilmî-i siyeh-tâli'i rûsvâ-yı Trabzon

heves-i zülf-i siyâh: (sevgilinin) siyah saçın isteği.

G 5/12 Tutulub biz de bu sevdâya ne dersen olduk / **Heves-i zülf-i siyâhınla** perîşân-ı emel

heveskâr: hevesli, istekli.

G 26/5 Degme âmâle **heveskâr** olma ki / Hâmil-i âlâmdır edvâr-ı dehr

hezâr: bûlbûl.

G 25/20 Çârsûya uymaz evdeki bâzârı âlemin / Anı **hezâr** mâni' olur nâgehân bozar

hicr: ayrılık, hicran.

G 15/3 Sabâ yâ vaslden yâ **hicrden** sevk-i peyâm eyler / Peyâm-ı nîk u bedden boş degil ceyb-i berîd elbet

hicr-i la'l: (sevgilinin) dudağının ayrılığı.

G 57/3 **Hicr-i la'linle** olalı cân ber-leb-âmede / Buldu güyâ ki hayât-ı ten nihâyet elvedâ'

hicr-i ruh: yanağın ayrılığı.

G 90/1 **Hicr-i ruhunla** zâr u hazin olduğum yeter / Bu sûret ile hâdis-e-bîn olduğum yeter

hidmet: hizmet, vazife, görev.

K 5/121 Bulundum sâdikâne hayli **hidmetlerde** ammâ kim / Yine gezmekdeyim bilmem ne sırdır bî-ser ü sâ mân

hıfz et: ezberlemek, ezber yapmak.

G 61/2 Aceb mi tutsa dil nâr-ı gamın ol şûh-ı me'nûsın / Degil mi şem'i **hıfz etmek** için icâdı fânûsun

hıfz-ı Fûrkân: Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek.

T 52/14 Re'y-i pâkiyle Muhammed Sâbir / **Hıfz-ı Fûrkân** idüb oldu âli

hile: bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip, düzen.

G 40/11 Revâcî **hilenin** ol rütbe câri olmada kim / Şarâba pîr-i mugân bile su katarsa satar

hilkat: yaratılışta bulunan hâl, yaratılıştan gelen mizaç, yaratılış.

G 22/7 Gılmâmı mısın cennetin cennetde midir **hilkatin** / Tûbâ mı zîbâ kâmetin serv-i hurâmânım reşid

Hilmî: Hilmî, şair.

G 1/10 Düşürdü gulgule gülzâr-ı kevne bülbül-i dil / O gül-izâra fakat **Hilmî** etmiyor te'sîr

G 3/10 Bir nîm-nigâh lutfuna değmezse sevdiğim / **Hilmî** yolunda nâfile mi cân fedâ eder

G 10/9 **Hilmî** birağub ortaya bir nev-gazel yine / Nazm-âverân-ı asra yeniden eder salâ

Hilmî-i bî-çâre: çaresiz Hilmî.

THM 5/23 Husûsâ bende-i hâk-i derin **Hilmî-i bî-çâre** / Şefâ'at kıl Şefî'ü'l-müznibînâ Behcet-i zâra

Hilmî-i gam-dîde: gamlı, kederli Hilmî.

THM 3/28 Gam degil üç günde bir arz-ı cemâl eyler isen / **Hilmî-i gam-dîdeden** teftîş-i hâl eyler isen

Hilmî-i hakîr: değersiz Hilmî.

Ş 1/14 Hûrşide mûmâsil ruh-ı zîbâ-yı münîrin / Kıl merhamet ahvâline **Hilmî-i hakîrin**

Hilmî-i nâçâr: çaresiz Hilmî.

K 10/81 Bir bende-i bâbında ola **Hilmî-i nâçâr** / İhsân-ı umûmî sana der-bân-ı adâlet

Hilmîyâ: Ey Hilmî.

G 4/11 Yeter itnâb el tut **Hilmîyâ** dergâh-ı Bâriye / Melâ'ik hâzırân-ı meclis-i hayr-ı du'â oldu

Hilmî-i zâr: ağlayan, inleyen Hilmî.

G 73/13 Görelî turra-i zülf-i siyehin **Hilmî-i zâr** / Dermeyân-ı dil ü cân eyledi sevdâ etegin

hisse: hisse, pay.

G 64/9 Beyâzını çıkarub **hisse** seyr-i ârızına / Sevâdını nazâr-ı meşk-i hâle dîdelerim

hiss et: hissetmek.

K 18/16 Ziyâ-yı şems-i adliyle karîrû'l-ayn olur âlem / Şuâ'-ı şem'-i lutfun **hiss eder** çeşmân-ı nâ-bînâ

hoş: duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel.

K 4/54 Hulâsa cümle yaradıldı nûr-ı pâkinden / Bu **hoş** delâ'il-i şer' ile müsbet ü meşhûd

Hû: Allah.

T 45/47 Trabzonu Emîn Pâşâ-yı a'lâ himmetin yâ **Hû** / Yine kıldı alâ-i makdemi berdâr-ı şâdânı

T 59/1 Tarîk-i Kâdirî'ye müntesib bir tekyedir yâ **Hû** / Girenler bu mekân-ı pâke kerr eylerler Allâh'ı

Hudâ: Allah.

G 42/2 Riyâz-ı cennet olsa ârzû gelmez bana sensiz / Beni terk etmesün dûzehde de olsam **Hudâ** sensiz

hulâsa: kısaca, özet olarak.

K 4/53 **Hulâsa** cümle yaradıldı nûr-ı pâkinden / Bu hoş delâ'il-i şer' ile müsbet ü meşhûd

hulk: huy, tabiat, yaratılış.

G 105/9 Bârekellâh hüsn-i rûyın gibi **hulkın** da güzel / Eylemiş Mevlâ sana ihsân ihsân üstüne

hulk-ı cemîl: güzel yaratılışlı, güzel yüzlü.

T 104/6 Takdîk adın Yûsuf âlemde bula / Hazret-i Yûsuf gibi **hulk-ı cemîl**

hûr-i cennet: cennet kızı; huri.

T 145/8 Yerin râhat günâhın mağfiret kabrin der-i rahmet / Enîsin **hûr-i cennet** eylesün Rabb-i şeb u eyyâm

hurrem: mutlu, sevinçli.

K 2/64 Fazlınla kemâl-i keremin ile İlâhî / Eyle kulunu rû'yet-i dîdâr ile **hurrem**

husûs: konu, mevzu.

K 18/46 Kesilüb cümle-i dal u budağı mîşe-i zulmün / Olundu bu **husûsda** dahı fârt-ı ma'delet icrâ

hûrşîd: güneş.

Ş 1/13 **Hûrşîde** mûmâsil ruh-ı zîbâ-yı mûnîrin / Kıl merhamet ahvâline Hilmî-i hakîrin

hurşîd-i mûnîr: aydınlatan güneş.

K 18/246 Ola envâr-ı adli şâmil-i aktâr-ı âlemyân / Makarr oldukça **hurşîd-i mûnîre** kubbe-i mînâ

hükm: hüküm, karar.

G 23/8 Ne gussa sabrımı yağma eder ise aşkın / O şâh mülkine her **hükmini** eder tenfiz

hükm-i meyyit: ölüm emri.

K 18/19 Nice demdir ki **hükm-i meyyite** gelmiş iken dünyâ / Eder enfâs-ı lutfıyla dem-i Îsî gibi ihyâ

hükûmet: bir memleketi idare etme, hükümet, devlet.

K 18/167 **Hükûmet** için ister bir konağ ile habishâne / Eder bunda lüzûm-ı maslahat tekrâr-ı istid'â

Hülâgû: Hülâgû, Cengiz Han'ın torunu ve İlhanlılar devletinin kurucusu olan, ordusunun acımasızlığı ve yağmacılığı ile bilinen Moğol Hanı.

K 10/40 Zâlim ki mülâyim ana nisbet ile Tîmûr / Hâ'in ki **Hülâgû** gibi düşmân-ı adâlet

hülâgû-meşreb: Hülâgû yaratılışı.

MHM 1/27 Bir **Hülâgû-meşreb** imiş çeşm-i hûnhârın senin / Gâlibâ sefk-i dimâ etmekdir efkârın senin

hüner: marifet, ustalık.

K 5/123 **Hüner** ise medâr-ı feyz kalmam mislime mâdûn / Değilsem de kemâlât ile pek de fâ'iku'l-akrân

hüsn: (sevgilinin) güzelliği.

G 22/3 **Hüsnün** gören hayrân olur âşıkların giryân olur / Bülbül gibi nâlân olur ey verd-i handânım reşîd

hüzn: gam, keder, sıkıntı.

G 24/1 Hâl-i sürûr u **hüzn** demâdem gelür gider / Rûz-i muzî vü leyle-i muzlim gelür gider

THM 1/50 Bârekallah zehî şevk u şeref kim komadı / Dehrde **hüzn** ile bir sîne-figâr-ı devlet

I

ıkd-ı süreyyâ: Ülker denilen ikişer ikişer karşılıklı yıldız kümesi.

T 20/19 Olub âvîzesi gıpta-fezâ **ıkd-ı süreyyâya** / Eder âyînesi aks-i meserret kalb-i insâne

ırak: uzak.

THM 1/32 Sîtin ârâyış-i âzân-ı berâyâ-yı Irak / Şöhretin kişver-i Keşmîr'e kadar düşdü **ırak**

ısır: (parmak) ısırmak, dişlemek.

K 20/15 Lîk engüş-i nedâmet **ısırır** bir gün olur/ Gün ki etmekte misâl-i ebr sür'atle şitâb

ıslâh: (memleketi) düzeltme, iyileştirme.

K 17/33 Az mı **ıslâhına** sa'y eyledi o iklimin / Necdi mi etmedi bâ-mecd ü zafer istîlâ

ısrâr: ayak direme, azim.

G 71/6 Eylerim vasl-i miyânın mübrimâne ârzû / Müştehirdir ki emel hâsıl olur **ısrârdan**

ısyân-ı emel: isteğe karşı gelmek.

K 19/50 Kâh olur sâhibine mûris-i tertîb-i cezâ / Şehr-i ümmîd-i mükâfâtta **ısyân-ı emel**

ıtlâf: gereksiz yere harcama, israf.

G 41/2 Kimde ki râyiha-i cennet-i irfân olmaz / Âdem **ıtlâfına** âdemcesi şâyân olmaz

ıtnâb: (sözü) uzatma, gereksiz ayrıntıya boğma.

G 4/11 Yeter **ıtnâb** el tut Hilmîyâ dergâh-ı Bârîye / Melâ'ik hâzırân-ı meclis-i hayr-ı du'â oldu

ıtnâb-ı suhen: sözü gereksiz yere uzatmak.

G 14/11 Gazel ise yeter ey Hilmî ne **ıtnâb-ı suhen** / Kısa olmak gerek âlemde zebân-ı gurbet

ıyâzen billah: Allah korusun.

T 43/23 Devr-i sâbıkda ise çünkü **ıyâzen billah** / Mûcib-i ism idi ehliyyete himmet gûyâ

ıyd: bayram.

T 4/9 Zamân-ı pâkinin her rûzı bir **ıyda** mukâbildir / Leyâlisi virir nevm-i safâ efrâd-ı ihsâne

ıyd-ı meserret: mutluluk bayramı (Ramazan Bayramı).

K 5/98 Aceb mi şimdi fart-ı şâdumânî eylesek izhâr / Büyük **ıyd-ı meserret** kıldı bu rûzı bize Yezdân

İ

1.i: ek-fiilinin şart zaman çekimi.

THM 3/26 Dil mihekdir dâğ-ı ber-sîne ıyârındır senin / Cismimiz sevdâ-yı zülfünle hilâl eyler **isen**

2.i: ek-fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi.

G 30/8 Âteşin ruhsârının hicriyle yandı sabr-ı dil / Nârdan çünkü eşedd **imiş** şerâr-ı intizâr

G 71/3 Bû-yı zülfün miske benzetdim meger anber **imiş** / Bir hatâ etdim zarûfî pîciş-i efkârdan

i'âde: geri göndermek.

G 52/8 Dil vâsita-i âh ile verdikce arıza / Lutf eyle cevâb-nâme **iâde** sana mahsûs

i'âne: yardım.

T 69/9 Cevher-i târîhini ketbe **iâne** kıldı kıl / Sâlise aldı Muîn Beg pek mübârek kıla Hakk

iâne et: yardım etmek.

T 73/5 **iâne ederek** Hâcî Memiş Pâşâ da var olsun / Husûle geldi anın himmetiyle bu eser ancak

ibâd: kullar.

R 1/4 Isbî'-ı kudretindedir çünkü / İnkılâb-ı kulûb-ı cümle **ibâd**

ibâdullâh: Allah'ın kulları.

K 5/146 Edüb ömr-i azîzin tâ zamân-ı haşre dek memdûd / Bağışlasun **ibâdullâha** zâtın Hazret-i Mennân

ibârât-ı adl: adaletli sözler.

K 9/19 Kitâb-ı fikri **ibârât-ı adl** ile meşhûn / Midâd-ı kilki eder feyz-i 'âtufet taktîr

ibkâ: bâki, devamlı.

T 24/12 Farkımızda ederek sâye-i lutfın mebsût / Beldemizde seni mansıbla ede Hak **ibkâ**

iblis: şeytan.

K 10/52 Ümmîd olunur ki ede feth-i der-i insâf / **İblisde** mümkün ise îmân-ı adâlet

ibn-i edeb-mend: edepli oğul.

T 49/3 Be-vefk-i sünnet etdirdi hitân **ibn-i edeb-mendin** / Olalar dehrde her sûret ile nâil-i maksûd

ibn-i edîb: terbiyeli, edepli oğul.

T 128/1 Cenâb-ı Hüsnî'ye verdi Hudâ bir **ibn-i edîb** / Ola cihânda hüsn-i amel ile halefi

ibn-i kerîm: cömert oğul.

T 9/6 Şehzâde-i pür-cûd kim tab'ı hâlim lutfı amîm / Zâtı kerîm **ibn-i kerîm** sâhib-şükûh u ihtîşâm

ibn-i Mahmûd Hân: II. Mahmut Han'ın oğlu; Abdülaziz Han.

T 3/13 O kim Abdü'l-azîz Hân **ibn-i Mahmûd Hândır** elbet / Olur halkı azîz u şöhreti beyne'l-beşer mahmûd

ibn-i Meryem: Hz. Meryem'in oğlu; Hz. İsa.

K 3/30 Beşâret etdiğinden bi'setin olsa hayât-efzâ / Ba'id olmazdım İsâ **İbn-i Meryem** yâ Resûlellâh

ibn-i muhterem: kıymetli, değerli oğul.

T 55/8 Kemâl-i rahmetinden Tanrı ihsân eylemiş işte / Bir **ibn-i muhterem** ol zât-ı bî-mânend ü yektâyâ

1.iç: şarap içmek.

G 93/11 Bün-i gülde mey-i gül-fâm **içelim** ey sâkî / Bezm-i câm-ı Cem'i bünyâd edecek günlerdir

THM 6/21 Mül **içüb** de Hilmî kıl terk-i humâr-ı nîk ü bed / Dürd-i derdi et sebû-yı dilden ol sûretle red

2.iç: su içmek.

T 106/1 Suyun **içdiler** yediler dediler târîhini / Adına dinse becâdır çeşme-i âb-ı hayât

3.iç: iç, bir şeyin iç kısmı; cennet.

T 99/8 Ana hüzn ü mâtem ile dedi kıl-i Hilmî târîh / Hâcî Mustafa Efendi bula adn **içinde** rahmet

îcâd: var etmek, vücuda getirmek.

R 1/1 Ey beni yokdan eyleyen **îcâd** / İhd kalbî ilâ-tarîk-i reşâd

iclâl: büyüklük, ululuk, kudret.

T 28/13 Ömr ü ikbâlini **iclâlini** müzdâd ederek / Zâtını bahş ide sultân-ı cihâna Mevlâ

icrâ: akıtmak; gözyaşı dökmek.

G 100/5 Gözyaşımı mânend-i Fırat eyledin **icrâ** / Bil ki şat-ı Bağdâd senin yandım elinden

içün: amacıyla, maksadıyla anlamında edat.

G 55/3 Seyr **içün** çıkdı ruh-i yâri velî / Açdı sinemde büyük bir yare hat

id: bayram.

T 24/8 Asr-ı pâkin ki edilüb dem-i es'addan add / Böyle **îd** üstüne **îd** olunur anda hakkâ

idâre: yönetim.

K 9/4 Buyurdu lutf ile dâri'l-hilâfete da'vet / Edüb hakîre **idâre** kitâbetin takrîr

îd et: bayram etmek.

T 28/11 Sanki **îd etdi** kudümüyle Trabzon'a vürûd / Oldu ol rütbe ahâlîde meserret peydâ

îd-geh: bayram yeri.

G 83/8 Alabilmek üzre âgûşa o tıfl-ı nevresi / **îd-gehde** kurılan dolab olaydım kâşkî

îd-i azhâ: Kurban Bayramı.

T 24/2 Hamdülillâh olub burc-ı tekerrürde bedîd / Kıldı mesrûr yine âlemi **îd-i azhâ**

T 25/1 Yine etdik hulûliyle teşerrûf **îd-i azhânın** / Hudâya edelim câ-yı senâda secde-i bî-ad

iftirâ: yalan yere birini suçlu göstermek.

K 11/51 Müstakîmü'l-hâl iken bir **iftirâya** uğrayub / Ok gibi başdan beni atdı kemân-ı merhamet

ihânet: hıyanet, hainlik.

K 5/132 Sadâkat ise re'sü'l-mâl-ı dükkân-ı hayâtumdır / **ihânet** sûretiyle etmedim ser-mâyeden noksân

ihlâs: dostluk, samimiyet, doğruluk.

MFR 9/1 **ihlâs** gerekdir âdeme bâb-ı niyâzda / Kulluk kılıkla olmaz efendi ne kıl u kâl

ihsân: cömertlik, iyilik, lütuf, bağış.

G 7/8 Cevr u rencîşdir bütün uşşâka evzân senin / Olmamış mıdır aceb tab'ınla **ihsân** âşinâ

ihât: hatırlatmak, uyarmak.

K 8/58 Gadrın envâ'ı füzûn eyleyemem ben ta'dâd / Orasın ehl-i vukûf eylesün artık **ihât**

ihimâl: bir şeyin olabilmesi durumu, olasılık.

G 18/1 Ümîd-i vasl-ı hatı dilde **ihimâl** abes / Sezâ mı hatt-ı hümâyûna arzuhâl abes

ihimâm: dikkat, özen.

THM 1/17 **ihimâmınla** olur hall-pezîr-i tehvîn / Ukde-i cümle mehâmm-ı felek-i usr-âyîn

ihirâmât: hürmetler, saygılar.

K 5/45 Hulâsa olunan fevka'n-nihâye **ihtirâmâtın** / Değil cüz'îce şerh-i metn-i vasfı kâbil-i imkân

ihtişâm: gösteriş, görkem.

K 5/20 Ne âli şân u şevket görmedi emsâlini âlem / Ne bâlâ **ihtişâm** ahbârını işitmedi insân

ihtiyâr: yaşlı olan.

G 72/16 Bir genci sevdi koca gönül ihtiyârsız / Kullanmasun mı elde asâ **ihtiyâr** olan

ikbâl: mutluluk, saadet, baht, talih.

R 5/3 Kapanık kaldığına etme keder **ikbâlin** / Açılır bir gün olur ki sana bâb-ı maksûd

iki: iki (sayı sıfatı).

G 4/24 Çıkub endîşeden târîh-i cevherdâr-ı ra'nâsı / **İki** mısra'da başka başka ârâyîş-fezâ oldu

iki cihân: iki cihan; dünya ve ahiret.

R 2/1 **İki cihânda** gonce-i fevz ü felâh açar / Gülzâr-ı pâk-i dîn-i mübîn-i Muhammedî

iklîm: ülke, memleket.

K 17/33 Az mı islâhına sa'y eyledi o **iklîmin** / Necdi mi etmedi bâ-mecd ü zafer istîlâ

iklîm-i hüsn: güzel memleket.

G 34/11 Ol şâh-ı taht-ı nahvetin **iklîm-i hüsnini** / Hıfz eyleyen asâkir-i müjgân değil midir

ikmâl et: (sözü) tamamlama, bitirme.

K 21/41 Artık sözü **ikmâl** edelim vakt-i du'âdır / Tâ-key olalım kâfiye-cûyâ-yı vilâyet

'ilâc: deva, şifa.

G 57/7 Ba'd-ez-in vermez etibbânın **ilâcı** fâide / Haste-i aşkım bana ümmîd-i sıhhat elvedâ'

İlâh: Allah.

T 82/3 Genç idi dünyâ murâdın almamışdı yâ **İlâh** / Hem-celis olsun ana cennetde hûrî vü melek

ilâh-ı âlem: âlemin Yaraticısı; Allah.

T 84/5 Bânû-yı beyt-i ismet idi **ilâh-ı âlem** / Kabrini bağ-ı cennet ede refikin îmân

i'lân: bildirmek, söylemek.

K 5/50 Kraliçe cenâbıyla kibâr-ı hey'et ü millet / Büyük şenlikler ile etdiler fahr u sürûr **i'lân**

i'lân-ı meserret: mutluluğu dile getirmek.

K 5/31 Olundu orada o rütbe **i'lân-ı meserret** kim / Sadâ-yı dest-i şâdî ile seslendi Firengistân

ile: cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan söz.

G 18/8 Ale't-temâdi esîr-i kemend-i zülfi olub / Güzâr-ı ömr bu sevdâ **ile** hayâl abes

G 94/6 Olma kemâl-i hüsnüne mağrûr sevdiğim / Senden bu hüsn ü ân **ile** şöhret gelür geçer

K 21/47 Tanzîm ederek bendesi Hilmî **ile** Âgâh / Bu nazmımızı eyledik isrâ-yı vilâyet

ilel: illetler, hastalıklar.

K 18/103 **ilelden** kurtulub kesb-i safâ-yı sıhhat etdikce / Ahâlî emr-i da'vât-ı şehinşâhı eder ifâ

illet-i aşk: aşk hastalığı.

G 96/6 Dârûsı varsa sabr-ı zarûfî degil midir / Olur denürse **illet-i aşka** devâ hilâf

illet-i ye's: ümitsizlik hastalığı.

K 7/55 Va'd-i lutfun giderir **illet-i ye'si** zirâ / Va'd-i lafzî imiş harf-i misâl-i ihsân

ilm: ilim, bilgi.

K 2/10 Ey âlem-i ahvâl-i hafâyâ-yı avâlim / Vey **ilmi** olan şâmil-i her sırr-ı musammem

iltifât: bir şeye arzu duyma, onunla ilgilenme.

G 96/13 Hakkında etme azvine ağyârın **iltifât** / A'dâ ne derse cümlesi ey dil-rübâ hilâf

îmâ: açıkça söylemeden üstü kapalı olarak anlatma, dokundurma.

T 12/18 Trabzon'da tarab-bahşây olur bir tarz-ı dil-keşde / Karârgâh-ı hükûmet yaptı hâkân-ı himem
îmâ

imâm: namazda kendisine uyulan kimse.

G 86/4 Sakın cemâat-i ehl-i dile imâme ile / Takaddüm eyleme câhil **imâm** efendi gibi

imâme: tesbihin ucuna geçirilen uzunca delik başlık.

G 87/3 Sakın cemâat-i ehl-i dile **imâme** ile / Takaddüm eyleme câhil imâm efendi gibi

İmâm-ı A'zam: Hanefî mezhebinin kurucusu Ebu Hanife.

T 146/7 Ede **İmâm-ı A'zam** u pîrânı bi'l-cümle şefî' / Ukbâda bu Hâcî İmâm'a hazret-i Rabb-ı celîl

îmân: dinî inanç.

K 2/45 Edilse fakat defter-i a'mâlîme **im'ân** / Ecnâs-ı kuyûdât-ı hatâ ile murakkam

imârât: bina, yapı.

K 18/69 **İmârâtın** görenler bârekellâh lafzını nâtık / O rütbe şimdi buldu memleket ârâyîş-i evfâ

imdâd: yardım.

G 101/7 Yandı cismim âteş-i aşkîyla gel **imdâdıma** / Ey gül-i nâzım bu hâlê i'timâd etmez misin

imkân: imkân, olanak.

T 98/2 Hasan Hâfız Efendî-i maârif-perverin el-hak / Bulunmaz nüsha-i vâsıf-ı kemâlin şerhe
imkânım

imparator: padişah; Napolyon.

K 5/13 Fransa **imparatoru** Napolyon eyleyüb da'vet / Şereflendirmek için mülkünü almak için çok
şân

imtihân: güç, direnme, dayanışma gerektiren, sonucunda deneyim
kazandıran zor bir durum, sınav.

K 9/65 Mahall-i tecrübe var **imtihân** ise hâzır / Mürâca'at edecek bulunur dahı tahrîr

imtisâl: itaat etmek, boyun eğmek.

T 67/1 Sünnet-i peygamberîye **imtisâl** edüb hemân / Lihiyesin etdi güşâde şâkir-i sâhib-kemâl

imtiyâz: ayrıcalık.

K 9/40 Benim ser-âmedi şimdi gürûh-ı küttâbın / Kitâbetim o kadar buldu **imtiyâz** kesîr

in: inmek, yukarıdan aşağıya doğru gelmek.

K 17/12 Bunu isbâta delil istenilürse hâzır / Dedi çünkü kudemâ gökden **inermiş** esmâ

inan: inanmak, bir şeyin doğruluğuna güvenmek.

G 11/2 Geldi o mâh meclise çün nâgehân bu şeb / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk **inan** bu şeb

İngiltere: İngiltere (Avrupa ülkelerinden birisi).

K 5/47 Oradan eyleyüb **İngiltere** ülkesini teşrîf / O aktârı da kıldı gıpta-bahş-ı cümle-i umrân

inkâr: kabul ve tasdik etmeme, tanımama.

MHM 1/9 Hoş kaziye zâtına zâhir yok **inkârın** yeri / Cân u dil elhâsıl ey meh mâil olmuşdur sana

inkâr-ı aşk-ı kâkûl: saçın aşkı gizlemesi.

G 104/7 **İnkâr-ı aşk-ı kâkûlüm** edüb de zâhidâ / Küfr etme öyle boynuma olsun vebâl ise

inlet: inlemek, inlemesine yol açmak.

G 12/1 Dil-i nâ-şâdımı **inletmede** mânend-i rübâb / Sîne nağme-geh-i tanbûr u müjendir mızrâb

insâf: acıma, merhamet etme.

G 19/4 Cennet-i rûyundaki hâle esîrim neyleyim / Hâce **insâf** eyle çok mu âdeme bir dâne hiç

insâfdâr: merhametli, vicdanlı; sevgili.

G 62/1 Hilmî-i gam-dîdenin feryâdına imdâd eder / Yok mı yâ Rab bağ-ı âlemde bir **insâfdâr** gül

inşâ: yapmak, meydana getirmek.

K 18/90 Yanında bir minâre serv-i mevzûn gibi boy çekmiş / Zehî resm-i nevîn üzre kılındı doğrusu **inşâ**

inşirâh-ı sadr: gönül ferahlığı.

T 85/3 **İnşirâh-ı sadr** u sıhhatle Hudâ / İkisine de vere ömr-i etemm

intisâb: bağlanmak, bir kimseye mensûp olmak.

G 8/8 Müşîr-i kişver-i fikrim tevâbiât-ı suhen / Eder vesâtet-i hâmemle **intisâb** bana

intizâm: düzen, tertip.

K 18/199 Kavağın çârşusu da yapıldı **intizâm** üzre / Olundu hem yeni bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ

irâde: bir şeyi yapıp yapmama hususunda karar verebilme ve bunu uygulama gücü.

G 23/5 Başımdan aşdı şuûrum **irâde** reft zi-dest / Kemend-i zülfüne ey dil-rübâ olalı ahîz

Îrân: İran (Türkiye'nin komşusu).

T 8/14 Bülend-âvâz ile sevk-i sadâ-yı heybet itmîşdir / Rebâb-ı izz ü şân u hey'eti **Îrân** u Turân'a

irfân: bilme, anlama.

K 5/58 O rütbe fart-ı hürmet etdiler ki görmege muhtâc / İştirmekle ihâta edemez ta'rîfini **irfân**

iriş: erişmek.

K 16/1 Dem-i nevrûz **irişdi** mevsim-i zevk u safâ oldu / Bahâristân-ı âlem mazhar-ı neşv ü nemâ oldu

irtihâl: göçme, göç etme; ölmek.

T 75/7 Bir merd-i gayretkâr idi genç iken etdi **irtihâl** / Afv ile cürmin cennet ede kabrini Rabb-i muîn

Îsâ: Hz İsa.

K 3/30 Beşâret etdiğinden bi'setin olsa hayât-efzâ / Ba'id olmazdım **Îsâ** İbn-i Meryem yâ Resûlellâh

isbât: doğruyu gösterme, meydana çıkarma, kanıt.

MFR 17/2 Elem etme o şühun olmaz olmaz didiginden kim / Bu söz vasla işâretidir fe-nefyü'n-nefyi
isbât

iskân: oturma, ikamet etme.

T 102/10 Etdi sünûh böyle târîh-i fevti Hilmî / Yâ Rabb Ömer Efendî cennetde ide **iskân**

iskender: İskender-i Zül-karneyn (iki boynuz sahibi İskender). M.Ö. 3000 yıllarında yaşamış olan peygamber. Sedd-i İskender denilen şeddi yapan; Yec'üc Mec'üc kavmini engelleyen ve Kur'an'da peygamber olduğu bildirilen ulu kişi. Hızır ve İlyas'la yola çıkıp ölümsüzlük suyunu arayan kimse. Hızır ve İlyas, bu suyu bulup içmişler, fakat İskender yolunu kaybedip ülkesine dönmüştür.

G 21/4 Olanlar seyr-i vechin dide-i ağıyârdan mâni' / Çeker bî-şübhe **İskender** gibi Ye'cûc'e muhkem sed

ism: isim, ad, nam.

G 51/5 Bulanık tîre vü hem bir kasaba **ismidir** / Sırrı izhâr ile bir karyenin adı dahı fâş

ism ü güneh: suç ve günah.

K 2/39 Nefse uyarak etmedigim **ism ü güneh** yok / Her cürmüm olur cirm-i cebelden daha a'zam

isnâd: bir sözü veya bir işi bir şeye dayandırma, ona bağlama, atfetme.

T 1/11 Güneş bir zerre mihr-i âsümân-ı lutfına **isnâd** / Yed-i ihsânını nisbet hatâdır ayn-ı ummâna

isrâf: gereksiz yere harcama, boşuna kullanma.

K 16/21 Ne yerde kuhlini **isrâf** etsün Isfahânîler / Gubâr-ı pâyi a'yân-ı umûma tûtiyâ oldu

istîlâ: bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme, yayılma.

K 17/34 Az mı islâhına sa'y eyledi o iklîmin / Necdi mi etmedi bâ-mecd ü zafer **istîlâ**

işbu: bu işaret sıfatının yazıda kullanılan eski bir şekli, işte bu.

K 9/81 Gelince söz buraya nâgehân **işbu** gazel / Hayâl-hâne-i efkâra oldu sâniha-gîr

işit: işitmek, duymak.

K 4/93 O sâhada **işidüb** üdnü minnî fermânın / Takaddüm etdi Cenâb-ı Peyember-i Ma'bûd

işte: anlatılan şeye dikkat çekmek için kullanılan bir söz.

G 72/4 Sevdâ yeminde düşdi gönül kayd-ı zülfüne / Mâre sarılr **işte** garîk-i bihâr olan

iştikâ: şikâyet etme.

G 19/2 Şevk-i rüyundan usanmak gelmez ey meh câne hiç / Şem'in etmez sûzişinden **iştikâ** pervâne hiç

işve-i hûr: sevgilinin nazı.

K 8/45 Gösterir halka edâ-yı kalemi **işve-i hûr** / Şîve-i nutku verir âdeme gül-kand-i mesâr

1.izâr: (sevgilinin) yüzü.

G 34/5 Etme irâe çeşm-i rakîbe **izârımı** / Müjgân-ı çeşmi hâr-ı mugaylân degil midir

2. izâr: (sevgilinin) yanağı.

G 35/7 **İzârında** hutût-ı hattını ezberlerim şimdi / Ederdim nüsha-i hüsnün egerçi bir zamân ezber

izâr-ı yâr: sevgilinin yanağı.

G 13/7 Yer yer **izâr-ı yârdeki** cây-ı bûseye / Şevk-i basarla eyle temâşâ zemîn gözet

Îzid: Allah.

T 25/4 Nice îrâd-ı elfâz-ı teşekkür etmeyelim kim / Zehî bir vâlî-i âlî-kerem kılmış bize **Îzid**

İzmir: İzmir.

K 18/240 Zehî pîrâye buldu sâye-i devletde elhâsıl / Olur **İzmir** gibi az vaktde bir belde-i kübrâ

izz: yücelik, değer, kıymet.

K 4/52 Anunçün etdi rubûbiyyetin Hudâ izhâr / Bu **izze** mazhar o memdûh u emced-i mevlûd

K 22/17 İhyâ-yı sünnet kıldı müjde **izz** ü şânile bu yıl / Şehzâde-i Yûsuf-likâ kim nasb-ı ayn-ı herkesân

J

jâle-i gülzâr-ı himem: yardım edilen gül bahçesinin çiy tanesi.

K 8/31 Reşha-i ma'deleti **jâle-i gülzâr-ı himem** / Çeşme-i âtîfeti menba'-ı feyz-i enhâr

jâle-i lutf: güzel çiy tanesi.

K 11/16 Cûy-ı ihsânın tarâvetsâz-ı bâğ-ı âtîfet / **Jâle-i lutfunda** feyz-i gülsitân-ı merhamet

jâle-i ter: taze çiy tanesi.

K 19/3 **Jâle-i ter** yerine sâha-i bâğ-ı hevese / Dâne-i eşk döker bülbül-i nâlân-ı emel

jeng-i gam: dert kiri.

G 91/3 Eser yok **jeng-i gamdan** çünkü mazhar sûret-i sîdka / Zamîrim öyle mir'at-i musaffâ-yı muhabbetdir

K

kabâ: üste giyilen elbise. Divân şiirinde âşîğın yaralı bedeni gül işlemeli elbiseye benzetilir. Sevgilinin güzelliği ve nazı ve âşîğın gözyaşları elbiseye benzer.³⁹

MFR 69/1 **Kabayı** kalb ile ketb eylesen bekâ mı olur / Sebeb gurûr-ı libâsa bu mâcerâ mı olur

kabâhat: yakışsız davranış, suç, kusur.

G 27/8 Maktûl-i tîğ-i aşkı olub da o meh-veşin / Sonra şikâyet etme **kabâhat** ölümlüdür

kaban (ayağa) kapanmak.

³⁹ İskender Pala, a.g.e., s.244.

MFR 58/2 Sakın bir dâne için hırmı-i âlemde mûr-âsâ / **Kabanub** pâyine nev-devletânın âb-rû dökme

Kâ'be: Mekke'de Harem-i Şerîf'in içinde bulunan kutsal bina. Kâbe, Mekke'nin çevresinde bulunan siyah taşlarla yapılmıştır. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edilmiştir. Cahiliye döneminde tamir edilmiş, içine putlar koyulmuştur. ⁴⁰

THM 5/9 Kaşındır **kâbe** kavseyn u saçın ve'l-leyl(i) izâ-yeğşâ / Nehâr-âsâ cemâlin münclâdır yâ Resûlellâh

kâbil değil: mümkün değil.

T 28/4 Ni'met-i merhametin şükrini ifâ müşkil / Lutf u ihsânını **kâbil değil** add ü ihsâ

kâbil-i ta'rîf: açıklanması, tanımlaması mümkün olan.

T 109/2 Ali Efendi ki ser-defter-i maârifdir / Degil dekâik-i efkân **kâbil-i ta'rîf**

kâbiliyyet: herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, beceriklilik, yetenek.

K 18/67 Bulunca mevkiinde **kâbiliyyet** emr-i umrâne / Olundu bu mühimme sarf-ı ikdâmât-ı müstevfâ

kabr: kabir, mezar.

K 19/16 Kiminin merkadidir bağ-ı cinân-ı ümmîd / Kiminin **kabri** olur hufre-i nûrân-ı emel

kabr-i pür-safâ: çok parlak mezar.

T 114/11 Yatdığı câyını cennet **kabr-i pür-safâsın** / Ede garîk-i nûr-ı rahmet cenâb-ı Mevlâ

kabûl itmez: kabul etmemek, onaylamamak.

T 45/22 Aristo-yı hured terkîb-sâz-ı safha-i himmet / **Kabûl itmez** tederrüs nüsha-i kübrâ-yı irfânı

T 7/10 Hulki cemîl izzî cezîl eltâf u ihsânı celîl / Sa'dî **kabûl itmez** adîl ahd-i azîzî çok saîd

kaç: (savaştan) kaçmak.

⁴⁰ İskender Pala, a.g.e., s.245.

Ş 2/11 Bunlar etdikçe **kaçan** tertûb-i saf vakt-i sefer / Düşmenin ancak medâr-ı nutkıdır eyne'l-meferr

kadar: ölçüsünde, derecesinde.

G 49/16 Yakar dünyâyı söyletme beni bir nebze şerh etsem / Derûnumda tecemmu eylemiştir ol
kadar âteş

G 52/4 Aldın yürüdün arş ederek ser-had-i hüsne / Arşa **kadar** âlây-ı fütâde sana mahsûs

kadd: boy.

G 91/12 Nola her bâr-ı lutfi bâr-i cennet olsa cânânın / Ki hüsni bâğ-ı adn ü **kaddi** tûbâ-yı
muhabbetdir

MHM 1/22 Hâtırım mahzûn u ahvâlim gamınla pek yaman / Renciş-i aşkınla **kaddim** ise mânend-i
kemân

kadeh: içki içmekte kullanılan küçük bardak, cam, piyale.

G 105/1 La'l-i nâbınla **kadeh** mercân mercân üstüne / Sanki konmuş la'lden fincân fincân üstüne

THM 1/54 Takınub zilleri bâ-zevk u sürûr-ı evfer / Yeridir elde **kadeh** kendi ayağıyla eger

kadeh-i bâde-i sâfi: temiz şarap kadehi.

G 86/10 Hilmîyâ eyleyemez kabzını basta tahvîl / Atmadıkca **kadeh-i bâde-i sâfi** sôfi

kadem: adım, ayak; doğmak, dünyaya gelmek.

T 85/6 Çıkdı Hilmî biri târîhin dedi / Sâre Hânım basdı dünyâya **kadem**

kader: Allah'ın hükmü. Kader imamın şartlarındandır. Genellikle kaza ile
birlikte kullanılmaktadır.⁴¹

G 40/16 Egerçi var ise de cüz'i medhali sa'yin / Binâ-yı matlabı ancak **kader** yaparsa yapar

kadîm: başlangıcı olmayan, daimî.

K 2/29 Zâtınla **kadîmsin** ezelisiz ebedîsin / Mevcûdsun aslâ sana yok âhir u akdem

Kâdir: güç ve kudret sahibi olan Allah.

K 2/15 Ey Fâtır u Gaffâr u Ehad **Kâdir** u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u Samed A'lem u Ahkem

⁴¹ İskender Pala, a.g.e., s. 247.

KIT 1/1 Rabbimiz **Kâdir** u Kadîm u Ehad / Huve Rezzâkunellezî Hayyun

kadr: değer, itibar, haysiyet.

G 79/8 Bende-i nâcîzi taltîf eylemek bilmez misin / Rağbet eyler mûra **kadrince** Süleymân olsa da

K 10/23 Karıncaya **kadrince** kemâl-i keremin var / Dense sana şâyeste Süleymân-ı adâlet

kafa: baş, kafa.

G 51/1 Hîrenin Türkçede ma'nâsı **kafadır** ser baş / Rûy yüz çeşm gözün adı sirişk olmuş yaş

kafes: hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme.

G 29/2 Gönül gülzâr-ı kûy-ı yârde meyl-i mekân saklar / **Kafesde** bülbül elbet ârzû-yı âşiyân saklar

kahr: kahr, sıkıntı, dert.

T 147/10 Zevk-i cennetdir şiâr-ı lutfî sıdk erbâbına / Sîne-i a'dâda **kahrıdır** ikâb-ı rûste-hîz

kahraman: yiğit, cesur.

G 99/5 **Kahramanlıkda** sana Rüstem-i âlem diyemem / O da bî-tâb-ı gamın olsa sezâdır güzelim

Kâhire: Kâhire (Mısır'ın başkenti).

K 6/5 Sâye-i lutfunda ma'mûr oldu hakkâ **Kâhire** / Çünkü etdin irs ile te'yîd-i şân-ı hânedân

kâinât: dünya, âlem, cihan.

T 17/3 Sâye-i lutfında mekteblerle doldu **kâinât** / Bağ-ı ezhâr-ı maârif oldu asrında zemîn

THM 5/6 Vücûdun şu'le-i nûr-ı Hudâdır yâ Resûlellâh / Yaratdı **kâ'inâtı** zâtın için Hazret-i Mevlâ

kâkül: alna düşen kısa saç demeti, perçem; sevgilinin saçı.

G 19/7 **Kâkülün** âgûşa almak iştîyâkı olmasa / Sîne-i âşık gibi sad-çâk olur mu şâne hiç

kalb: kalp, gönül.

K 5/136 Nem eksikdir bakıldıkca şu esbâb-ı mükâfâta / Budur ey şâh-ı âlem **kalbim** işte eyleyen vîrân

kaldırım: bir yolun, sokağın kenarında yalnız yayaların geçmesine ayrılan, azıcık yükseltilmiş dar bölüm.

K 18/107 Yapılıb **kaldırımlar** kaldırıldı cümle çirkâbî / Kılındı çârsûsı bir mutarraz resmde ibnâ

1.kalmak: sevgiliden ayrı kalmak.

G 42/10 Hayâl-i ârızın teskîn-i nâr-ı hicr eder cânâ / Yanardım yohsa **kalsam** bir dakîka ez-kazâ sensiz

2.kalmak: geriye kalmak.

G 24/8 Ey hâce tapma sîm u zere hûş-yâr isen / El kiri **kalur** âdeme dirhem gelür gider

3.kalmak: güzelliğin kalıcı olması.

MFR 21/1 Bâkî **kalursa** sende bu هفته güzelliği / Haylî tirâş-ı aşk ola yosmam sana bu nâz

4.kalmak: ağzın açık kalması.

MFR 83/2 Gel kerem kıl bize ey gonçe-i nekşüfte deyü / Hilmîyâ diye diye **kaldı** güşâde femimiz

kâlâ-yı vasl-ı yâr: sevgiliye kavuşma kumaşı.

MFR 94/2 Nizâmından mıdır bey'î yed-i vâhid ile bilmem / Ki ağyâr eylemiş **kâlâ-yı vasl-ı yâre** vaz'u'l-yed

kâm: arzu, istek.

T 79/7 Daha genç idi almamış idi **kâmın** şu âlemde / Naîm-i Âhiretle eylesün merzûk anı Allah

kâmet: boy, endam.

G 5/4 Gülşen-i nâzda gördükce o zîbâ revîşin / Reşk eder **kâmetine** serv-i hurâmân-ı emel

kâmet-i dilber: sevgilinin boyu.

G 87/9 Uzatma **kâmet-i dilber** gibi sözi Hilmî / Bu teng-i bâdîyede kâfiye tükendi gibi

kâmrân-ı merhamet: merhamet arzusuna kavuşan.

K 11/48 Hem de hem-dem idi bakmışdım hisâb-ı ebcede / Mâl ile lafz-ı hisâb ey **kâmrân-ı merhamet**

kan: vücuttaki kırmızı renkli sıvı, kan.

G 44/6 Hep şehîd-i ma'nevî-i tîğ-i müjânın olub / Sevdığım böyle heder olsun mı her dem **kanımız**

kanad: kanat, uęma organı.

K 2/36 Bir dem eser-i kudretin etmezse ta'alluk / Bir kuş **kanadın** oynadamaz yok buna şübhem

kande: nerede.

G 107/8 Sâkıyâ künc-i harâbât-ı meyin rindânı / Acaba **kande** varub def'-i humâr eylemeli

kandîl: çerağ, kandil, meşale.

K 5/111 Zemîn ol mertebe şenlendi **kandîllerle** hakkâ kim / Görünmez oldu rû-yı âsumân üzre meh-i rahşân

kandîl-i cihân-efrûz: cihanı, dünyayı aydınlatan kandil II güneş.

K 6/50 Nice gündüz denmesün ol leyle-i mes'ûdeye / Bunca **kandîl-i cihân-efrûzdan** başka inan

kangı: hangi soru sıfatı.

G 40/6 Nifâk olur uluv-engîz-i ihtilâl-i bilâd / Harîk **kangı** mahalle şerer atarsa yakar

K 2/47 **Kangı** birini ma'sıyyetin eyleyem ihsâ / Mümkün degil abde göre add-i matar u nem

kanıma girme: birini öldürmek veya öldürtmek.

MHM 1/12 Bî-muhâbâ sevdiğim her lahza gel git yanıma / Eyleyüb ağıâr ile ülfet de **girme kanıma**

Kanlıca: Kanlıca (İstanbul'da bulunan bir yer).

K 5/5 Dönüb **Kanlıca**'ya çeşmi ahâlî-i Sitanbûl'un / Azâblar içre kalmış idi ehl-i cümle-i büldân

kâr: fayda, kazanç.

K 18/105 Değil Merd ırmağına köpri yapmak **kârı** her merdin / Meğer bu hayra da mazhar idi şâh-ı kerem-peymâ

T 114/8 Ah vâlidim deyü nice çâk-i sîne etmem / Mevtiyle âha kaldı **kârım** cihânda hayfâ

kâr et: kazanç elde etmek, yarar sağlamak

G 2/8 Verdi bana bir yâre ki şemşîr-i nigâhın / **Kâr etmeye** her nev'-i müdârâ-yı Trabzon

kara: kara, siyah.

G 59/3 Kablayub **kara** bulut gibi ruh-ı tâbânın / Oldu bak hâil-i hûrşîd-i dirahşân zülfün

karar: bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı, hüküm.

K 8/54 Şimdi kurtuldular olmaz mı bi-hakkın vâcib / Secde-i şükre varub eyleseler anda **karâr**

kâr-ı dehr: dünya kazancı.

G 26/1 Derd-i dildir âdeme her **kâr-ı dehr** / Gül-i ekdâra mahaldir dâr-ı dehr

karınca: karınca.

K 10/23 **Karıncaya** kadrince kemâl-i keremin var / Dense sana şâyeste Süleymân-ı adâlet

kasaba: köyle şehir arası yerleşim yeri, küçük şehir.

G 51/5 Bulanık tîre vü hem bir **kasaba** ismidir / Sırrı izhâr ile bir karyenin adı dahı fâş

kasâid: kasideler.

T 7/18 Sâlnâme-i nasrın müdâm her sâl ide ezber enâm / Virüb **kasâid** ile nâm Hilmî de ola Müstefid

kasîde: beyit sayısı 15'den az olmayan, belli bir maksatla ve bilhassa birini veya bir şeyi övmek için aruz vezniyle yazılmış, bütün beyitlerinin ikinci mısrası ilk beyitle kafiyeli manzume.

K 6/67 Kıldım işte bu **kasîde** ile tebrîke şitâb / Açarak îrâd-ı elfâz-ı senâya da dehân

kasr-ı behişt: cennet köşkü.

T 125/4 Dedim güher gibi târîh-i fevtini Hilmî / Can atdı **kasr-ı behište** birâderim Ahmed

kasr-ı dil-i vîrân: harap olan gönül sarayı.

G 12/6 Dest-i ihsânın ile ba'de harâbi'l-Basra / Nice yıkdın ise **kasr-ı dil-i vîrânemi** yab

kaş: (sevgilinin) kaşı.

G 51/4 Ruh yanak surh kızıl alına pîşân dinür / Tüy mûydu müje kiprik adı ebrûdur **kaş**

G 95/3 Nâvek-i hicri degil sâde o **kaşı** yâyn / Hañcer-i cevri deler sînemi mânende-i tîğ

MFR 34/1 Cerrâhpâşa semtinde ki ol **kaşı** kemânım / Tîr-i nigehiyle cigerim eyledi mecrûh

kat: huzur, makam.

G 65/3 **Katımda** rütbe-i fakr u inâ müsâvîdir / Melâl-i zillet u fahr-ı haşem nedir bilmem

kâtib: bir resmî dâirede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazar, yazıcı.

G 40/20 Hafîa kîlk-i nedâmetle mahv olunmalıdır / Kelâmı sehiv ile **kâtib** galat yazarsa kazar

katre: damla.

K 18/6 Güneş envâr-ı feyz-i lutfuna nisbetle bir zerre / Kef-i ihsânına teşbîh olursa **katredir** deryâ

Kavak: Kavak (Samsun'un ilçesi).

K 18/199 **Kavağın** çârşusu da yapıldırıldı intizâm üzre / Olundu hem yeni bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ

kavi: kuvvetli, güçlü.

G 85/7 Bilmem selefde ne **kavi** efsûn okundu kim / Kufl-ı tılısm-ı genc-i atâyâ açılmadı

kayd-ı zülf: (sevgilinin) saçının zinciri.

G 47/7 Kerem kıl eyleme âzâd **kayd-ı zülfünden** / Esîrin olayım ey şâh-ı kişver-i Çerkes

G 72/3 Sevdâ yeminde düşdi gönül **kayd-ı zülfüne** / Mâre sarılır işte garîk-i bihâr olan

Kays: Leyla ve Mecnun anlatısının erkek kahramanı Mecnun.

MFR 19/1 Edelim mes'ele-i aşkda **Kays'a** taklîd / Mûcib-i feyz olur âsârına gitmek selefî

kazâ-i Fatsa: Fatsa ilçesi (Ordu'nun ilçesi).

K 18/203 **Kazâ-i Fatsa'da** altı aded cîsr ile olmuşdur / Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

kazâ-i Ünye: Ünye ilçesi (Ordu'nun ilçesi).

T 145/1 **Kazâ-i Ünye** eşref hânedânından Rızâ'nın âh / Nehâr-ı şevkî oldu zulmet-i mâtem ile ahşâm

keder: dert, sıkıntı.

G 9/4 Meyl-i safâ-yı vuslatına dût olalı dil / Olmaz müfid kıssa-i de' mâ **keder** bana

kelle kulak yerinde: beden yapısı iri ve gösterişli.

R 11/1 Eger **kelle kulak** dersin **yerinde** / Benim senden nem eksikdir efendî

kemân: yay; sevgilinin kaşı.

MFR 34/1 Cerrâhpaşa semtinde ki ol kaşı **kemânım** / Tîr-i nigehiyle cigerim eyledi mecrûh

kemend: kement, ip, urgan.

G 60/8 Kıldı zencîr-i muhabbetle dil-i zârî esîr / Zülfini boynuma muhkemce **kemend** eyleyerek

kenâr-ı cûda: akarsu kenarı.

G 4/7 **Kenâr-ı cûda** dün açub lebin evsâfını rindân / Kimi mül kimi kevserdür dedi çok mâ-cerâ oldu

kenâr-ı mevt: ölüm kıyısı.

T 111/4 Dür-i deryâ-yı ismet zevce-i pâkîzesin ammâ / **Kenâr-ı mevt** îsâl eyledi mevc-i ecel nâgâh

kendü: dönüşlülük zamiri.

G 50/4 Ne hâsıl turalım yakub kül itsen âşıkânın hep / Yakacak bulmasa bilmez misin **kendü**yi yer âteş

kerem kıl: iyilik etmek, lutfetmek.

MFR 83/1 Gel **kerem kıl** bize ey gonçe-i nekşüfte deyü / Hilmîyâ diye diye kaldı güşâde femimiz

kesb et: elde etmek, kazanmak.

T 127/1 Şuâ'-i ömrini mâhîv etmeden nûr-ı amel **kesb et** / Kimin şem'i yanar subha kadar meşkût-ı dünyâda

keskin: çok kesici, iyi kesen.

G 56/4 Bir hamlede tâ etmeli kat'-ı ser-i ta' rîz / Ol vechile **keskin** gerek hançer-i elfâz

keştî-i Nûh: Hz. Nuh'un gemisi.

K 3/35 O nûrun yümnî ile ermedi hem **keştî-i Nûh'a** / Yem-i Tufândan mevc-i gam u hemm yâ Resûlellâh

kevâkib: yıldızlar.

K 8/70 Burc-ı es'adda ola kevkeb-i bahtı lâmi' / Sâha-i çarhda oldukca **kevâkib** seyyâr

kevkeb-i baht: talih yıldızı, yıldızların hareketlerinin insanın talihi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkili olduğu inancından hareketle oluşturulmuştur.

K 8/69 Burc-ı es'adda ola **kevkeb-i bahtı** lâmi' / Sâha-i çarhda oldukca kevâkib seyyâr

kevn: kâinat, âlem.

T 14/8 Hilmiyâ bir müjdecî çıkub didi târîhini / Virdi revnak **kevne** bir şehzâde-i bâlâ-nijâd

kez: defa, kere.

THM 2/28 Eşk-rîz-i hasret itsekdi dü çeşm-i pür-nemi / Dârb edüb bir **kez** asâ-yı dest-i himmet-tev'emi

ki: ki bağlacı.

G 2/7 Verdi bana bir yâre **ki** şemşîr-i nigâhın / Kâr etmeye her nev'-i müdârâ-yı Trabzon

G 33/4 Gelür dehânıma cânım vedâ' edercesine / Ne dem **ki** hâtıra fikr-i leb-i nigâr gelür

G 33/8 Ayağının berekâtiyle neş'emiz artar / Ne dem **ki** bezme o sâkî-i gül-izâr gelür

kibâr-ı devlet: devlet büyükleri.

G 41/3 Va'd-i bî-hâsılı terk etse **kibâr-ı devlet** / Hâcet ashâbına bundan büyük ihsân olmaz

kığılcım: kıvılcım.

G 50/8 Şerâr-ı fitneye dokunma kalsun hâl-i mahfide / **Kığılcımdam** büyür tevsî'-i cem'iyet eder âteş

1.kıl: kıl, ince tüy.

THM 6/7 Bağladın bir **kıl** ile halkı bu ne ağreb füsûn / Sanma zindân-ı muhabbet içre olmazdı zebûn

G 96/2 Gönlüm hevâ-yı kâkülüne düşdü lâ-hilâf / Yok bu sözümde **kıl** kadar ey meh-likâ hilâf

2.kıl: etmek, eylemek.

K 22/17 İhyâ-yı sünnet **kıldı** müjde izz ü şânile bu yıl / Şehzâde-i Yûsuf-likâ kim nasb-ı ayn-ı herkesân

Kılburun: Kılburun (Karadeniz'in kuzeybatısında bulunan bir yer).

MFR 76/1 **Kılburun'da** burnı kıllı rast gelüb bir zâhide / Bahs-ı zülfünde o şühun eyledik çok kıl u kal

kılık: elbise

MFR 9/2 İhlâs gerekdir âdeme bâb-ı niyâzda / Kulluk **kılıkla** olmaz efendi ne kıl u kâl

kîl u kâl: dedikodu yapmak, hakkında konuşmak.

MFR 76/2 Kılburun'da burmı kılı rast gelüb bir zâhide / Bahs-ı zülfünde o şûhun eyledik çok **kîl u kal**

MFR 9/2 İhlâs gerekdir âdeme bâb-ı niyâzda / Kulluk kılıkla olmaz efendi ne **kîl u kâl**

kır: kırmak.

MFR 25/2 Peyi dün sende idi ey dildâr / **Kırlub** üstüne kaldı dil zâr

kilk: kalem, kamış kalem.

G 56/8 Verdi gazel adlu bana bir haylice evlâd / **Kilkimle** tezevvüc edeli duhter-i elfâz

kilk-i gevher-rîz-i Hilmî: Hilmî'nin inci saçan kalemi.

T 101/3 **Kilk-i gevher-rîz-i Hilmî** dedi târîhin hemân / Virdi mehd-i cânê İffet Fâtıma Hânım tarab

kilk-i Hilmî: Hilmî'nin kalemi.

T 10/12 Yıl değışdikçe dü musra' ile cevherler gibi / **Kilk-i Hilmî** dedi târîhin hemân Abdü'l-mecîd

T 44/4 Emr-i teşrîfin ile hurrem olub nazm itdi / **Kilk-i Hilmî** iki târîh-i letâfet-efzâ

kilk-i Hilmî-i nâcîz: aciz Hilmî'nin kalemi.

T 89/7 Hıtâmiyçün güher sarfıyla **kilk-i Hilmî-i nâcîz** / Çıkardı beyt-i âfide iki târîh-i müstesnâ

kilk-i mu'ciz-gûy-i Hilmî: Hilmî'nin mucize söyleyen kalemi.

T 18/5 **Kilk-i mu'ciz-gûy-i Hilmî** de didi târîhini / Mekteb-i i'dâdî a'lâ hâl ile tutdı esâs

kilk-i sürûr: mutluluk kalemi.

T 120/3 Târîh-i cevherdârını Hilmî dedi **kilk-i sürûr** / Rabb eylesün sâlin füzûn toğdı kerimem Sâime

kılı: kılı çok olan.

MFR 76/1 Kılburun'da burmı **kılı** rast gelüb bir zâhide / Bahs-ı zülfünde o şûhun eyledik çok kîl u kal

kim: "kim, hangi kişi" anlamında soru zamiri.

G 3/7 Verdi yakamı bir yed-i gaddâra dehr **kim** / Geçmez zamân-ı hâturımı çal-yaka eder

MFR 63/1 Zâlimi her **kim** iânetle ederse tenşît / Hakk eder anı o şahs üstüne elbet teslît

kiprik: (sevgilinin) kirpiği.

G 80/2 Gördüm yine bir dilber-i zîbâ-yı zamâne / **Kiprikleri** şemşîr-i belâyâ-yı zamâne

kira: bir mülkün belli bir bedel karşılığında sahibi tarafından başkasına verilmesi.

K 18/111 Bedestânın da artırdı **kirâsın** emr-i ta'mîri / Bu ıslâhâtıdan nef'-i umûmîdir garaz zîrâ

kitâb: herhangi bir konuda yazılmış manzum veya mensur eser.

K 20/12 Düşmez a'lâ-yı dolab kadrden hiçbir zamân / Bir zamân ta'tîl edilmek ile akdes bir **kitâb**

kitâb-ı ânı: güzellik kitabı II sevgilinin yüzü.

MHM 1/16 Cân u dil elhâsıl ey meh mâil olmuşdur sana / Dest-i kudret mum yapışdırmış **kitâb-ı ânına**

kitâb-ı fikri: düşünce kitabı.

K 9/19 **Kitâb-ı fikri** ibârât-ı adl ile meşhûn / Midâd-ı kilki eder feyz-i 'âtıfet taktîr

kitâb-ı ihtîşâm: gösteriş kitabı.

K 6/37 Zîver-i ser-nâme-i cümle **kitâb-ı ihtîşâm** / Revnak-ı dîbâçe-i şeh-nâme-i ikbâl ü şân

kitâb-ı Zebûr: Zebûr kitabı. Dâvut Peygamber'e indirilen ve münâcatları ihtivâ eden kitap.

K 4/39 Nebî ki na'tını nâtık idi **kitâb-ı Zebûr** / Demişdi vasfını eslâfa Hazret-i Dâvûd

kıyâmet: tek tanrılı dinlerin inancına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, kıyamet günü, mahşer günü.

G 49/6 Azâb-ı nâr-ı dūzah bahsini lâzım degil tekrâr / **Kıyâmetde** bile şevkân bana cânâ yeter âteş

K 3/75 Nigâh-ı lutfuna ger mazhar olmazsam **kıyâmetde** / N'olur hâlim benim Allahu a'lem yâ Resûlellâh

K 4/125 **Kıyâmeti** koparınca nidâ-yı vâveylâ / Edince nevha-i hayret revâk-ı arşa su'ûd

K 5/91 **Kıyâmet** ise kopdu gibi işte top sadâsından / Edince pâyitahtın halkını teşrîf ile şâdân

kıyâm-ı haşre: mahşer günü.

T 11/16 O hâkân-ı kerîmü'l-hulkı etsün Hâlık-ı âlem / **Kıyâm-ı haşre** dek pîrâye-bahş-ı efser-i temkîn

kıymet: bir şeyin taşıdığı maddî varlığa göre tespit edilen karşılık, hakkında biçilen değer.

K 20/5 Zâ'il olmaz devr-i büldân eylemekle **kıymeti** / Belki artar devr ile ser-mâye-i mâhiyyeti

kız: kız çocuğu, kız evlat.

MFR 28/2 Bint-i matlab kocadı ey hâl-i baht artık yetiş / **Kız** kocayınca düşer gayret demişler dayıya

Kızılırmak: Kızılırmak nehri.

G 101/5 Hicr-i la'linle **Kızılirmağa** döndü çeşmimiz / Seyr-i seylâb-ı hun-âlûd-ı murâd etmez misin

köprü: aralarında doğrudan doğruya geçişi önleyen bir engel bulunan iki yeri birbirine bağlayan veya bir trafik akımının diğerini kesmeden üstten geçmesini sağlayan yapı.

K 18/105 Değil Merd ırmağına **köpri** yapmak kârı her merdin / Meğer bu hayra da mazhar idi şâh-ı kerem-peymâ

K 18/82 Ubûr-i halkı teshîl eylemek kasdıyla cevfinde / Yapılmak üzere iki muntazam **köprü** dahı hâlâ

K 18/189 Yapıldı sa'y ile onbeş aded **köprü** dahı başka / Bütün enhâr-ı Çarşamba için pek muhkem u akvâ

korku: korku, endişe.

G 71/10 El urulmaz târ-ı zülf-i misk-bâr-ı yâre âh / Hilmî zîrâ **korkulur** gâyet hücum-ı mârdan

kraliçe: imparatorun eşine verilen lakap.

K 5/49 **Kraliçe** cenâbıyla kibâr-ı hey'et ü millet / Büyük şenlikler ile etdiler fahr u sürûr i'lân

kudûm: ayak basmak; Hz. Peygamber'in doğması.

K 3/20 Melekler oldu istikbâline saf-beste-i ta'zîm / **Kudûmun** çarha rif'at verdiği dem yâ Resûlellâh

kûh-ken: dağı delen II Ferhad.

K 18/76 Görürse san'at-ı kal'-ı cibâli bu siyâk üzere / Tahayyür tîşesin yabani eyler **kûh-ken** ilkâ

kul: abd, kul, yaratılan.

K 2/12 Ey rahmeti eden gazab-ı zâtını sebkât / Vey **kullarına** ümm ü ebinden daha erham

kum: deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler, kum.

K 5/26 Yanaşdıkdâ o deryâ-yı mekârim sâhil-i bahra / Saçıldı **kum** yerine reh-güzârına dür ü mercân

Kumcegiz: Kumcegiz (Samsun'a bağlı bir yer).

K 18/197 Kazâ-i Samsun ile **Kumcegiz** beynindeki köprü / Olundu kum kadar ikdâm sarfiyle dahı ibnâ

Kur'ân-ı Azîm: Kur'an-ı Kerim.

T 100/3 Dem-i hıfzında **Kur'ân-ı azîmi** tâir-i rûhı / Hemân pervâz edüb lâne-res-i arş-ı berîn oldu

kurra-i ayn: göz nuru.

T 38/6 Mûnis-i mîr-i enîs olub Emîn Pâşâ'ya da / **Kurra-i ayn** oldu bu duht-ı nezâket-şâyî'a

kurşun: mermi.

Ş 3/6 Şemşîrimiz hasmı biçer / **Kurşunumuz** bağrın deler

kuru kuru: boşuna, boşu boşuna, yararsız yere.

G 98/5 Rahm etmedi hiç hâlimize **kuru kuruya** / Bûs-ı lebi ümmîdi ile ağzı sulatdı

kuş: kuş.

K 2/36 Bir dem eser-i kudretin etmezse ta'alluk / Bir **kuş** kanadın oynadamaz yok buna şübhem

kûşe: köşe.

MFR 31/1 Bir **kûşesin** yeni dünyâya değışmez idim / Üsti bir eski dârım olsaydı Üsküdar'da

kûy: semt, mahalle.

G 33/5 Ziyâret etmişe benzer sabâ bu şeb **kûyun** / Meşâmm-ı câne yine bû-yı zülf-i yâr gelür

kûy-ı cânân: sevgilinin mahallesi.

MFR 53/2 Sen rakîbe ne gezersin burada dedim dedi / **Kûy-ı cânânında** ben dış kapunun mandalıyam

kûy-ı dilber: sevgilinin köyü, mahallesi.

G 103/9 Gitdi havâdis almak için **kûy-ı dilbere** / Peyk-i sabâ-yı himmete Allâh yol vere

L

lâ-bekâ: geçici, ölümlü II dünya.

T 81/2 Kıl cân tende iken tahsîl-i zâd-ı ukbâ / Etme şu **lâ-bekâ** dehr-i bî-vefâyâ râğbet

1.lâ-büdd: lazım, gerekli.

K 18/214 Güzâr etdikce ebnâ-yı sebil işbu mesâlikden / Duâ-yı devleti **lâ-büdd** olurlar nâtika-pîrâ

2.lâ-büdd: muhakkak, şüphesiz.

MFR 1/2 Allah ederse bir kuluna lutfı refik / Halk-ı cihân ögse **lâ-büdd** olur şefik

lâ-cerem: şüphesiz, besbelli, elbette.

K 18/171 Güzergâh-ı cünûd olduğu hâlde **lâ-cerem** elzem / Marîzânîcün öyle kesb-i sıhhat edecek me'vâ

K 13/9 Mebhas-ı her fende hem-asrı olaydı **lâ-cerem** / Fazlını teslim eylerdi İmâm-ı Eş'arî

lafz: anlamlı veya anlamsız olarak ağızdan çıkan veya yazılan söz.

K 18/69 İmârâtın görenler bârekellâh **lafzını** nâtık / O rütbe şimdi buldu memleket ârâyîş-i evfâ

lafz-ı bû: baba sözü.

T 25/25 Egerçi **lafz-ı bû** der-mısra'-ı târîh efvân-est / Velî ez-lafzeş enf-i cân-râ bû-yı safâ-âmed

lafz-ı ferğab: Ancak Rabbine yönel. (İnşirah 94/8).

T 30/29 Düşünce **lafz-ı ferğab** Hilmîya târîh-i garrâsı / Anıncün hâriciyye mesnedine itdiler rağbet

lafz-ı hisâb: hesap sözü.

K 11/48 Hem de hem-dem idi bakmışdım hisâb-ı ebcede / Mâl ile **lafz-ı hisâb** ey kâmrân-ı merhamet

lâ-hilâf: yalan yok.

G 96/1 Gönlüm hevâ-yı kâkülüne düşdü **lâ-hilâf** / Yok bu sözümde kıl kadar ey meh-likâ hilâf

lahza: an, vakit, zaman.

G 95/2 Edelim hâl-i dil-i zârı o şûha tebliğ / Ola ki merhametin etmeye bir **lahza** dirîğ

G 100/9 Bir **lahza** beni eylemedin nâil-i vuslat / Ey zâlim u bî-dâd senin yandım elinden

MHM 1/11 Bî-muhâbâ sevdiğim her **lahza** gel git yanıma / Eyleyüb ağıâr ile ülfet de girme kanıma

lâik: yakışan, uygun, münasip, layık.

G 80/4 Nûr-efgen-i pervîn-i felek vech-i münîri / Dense ana **lâik** meh-i ğarrâ-yı zamâne

T 145/6 Bırakdı öksüz Ahmed Nâzım isminde bir oğlan âh / Buna rahm ederek ağlarsa **lâik** cümle-i eytâm

lâ-kayd: kayıtsız, ilgisiz.

G 2/9 **Lâ-kayd** iken etdi heves-i zülf-i abîrin / Hilmî-i siyeh-tâli'i rüsvâ-yı Trabzon

lâkin: ama, ancak, fakat.

K 22/20 Tanzîmden bunı emel bulmak idi lutfâ mahal / Verdi mükâfâta hâlel **lâkin** o dem baht-ı melâm

THM 1/142 Şi`rimin vasfını ehl-i hüner işitmededir / **Lâkin** ashâb-ı garaz sem`ini perkitmededir

T 4/17 Bu mısra` cevherîn târîhdir **lâkin** kusurın hep / Tamâm olmak hisâbiyle çıkardım hâl-i imkâne

la'l: (sevgilinin) dudağı.

G 72/7 Naks-ı nedâmet eyler eger görse **la'lini** / Nûş-ı şarâb-ı neş'e-vere tövbe-kâr olan

G 105/7 Sâgar-ı gülğûm **la'linle** görince muttasıl / Uçuşur meyhânede rindân rindân üstüne

lâl: dilsiz.

MFR 11/2 Oldu melâl-i nükteye bak mühmil-i helâl / Âlem bununçün oldu mı ekl-i helâle **lâl**

lala: bakıcı, koruma, öğretmen.

MFR 86/2 Müdür-i dâire-i izz ü şân iken evvel / Çocuk **lalasına** döndük zamânede eyvâh

lâne-i zülf: saç yuvası.

G 3/3 Buldu karâr **lâne-i zülfünde** murg-ı dil / Murg-ı garîbe lâneyi Mevlâ binâ eder

lâ-riyâ: ikiyeüzlü olmayan.

G 88/6 Cüdâ garîk-i kulzüm-i adl-i celîlidir enâm / Cüdâ selâtinin şehîr u a'zamıdır **lâ-riyâ**

lâzım: gerekli, elzem.

K 6/27 Çıkmağa **lâzımdır** eyvân-ı bülend-i vafına / Cânâz-ı kilke habl-i fikrden bir neddübân

K 9/5 'Înâyet işte ekâbirde öyle **lâzımdır** / Bu dürlü ede derârî-i 'âttfet tebzîr

le'âl-i senâ: övgü incileri.

K 4/83 Memerr-i hümete neşr etdiler **le'âl-i senâ** / Umûm-ı ehl-i semâvât-ı nâ-sütûn u amûd

leb: dudak.

G 4/7 Kenâr-ı cûda dün açub **lebin** evsâfını rindân / Kimi mül kimi kevserdür dedi çok mâ-cerâ oldu

G 64/5 Boyadı kane **lebin** hasretile Ceyhûn'ı / Edüb dimâ-ı sirişkim isâle dîdelerim

leb-i al: (sevgilinin) kırmızı dudağı.

G 102/7 Geh **leb-i alını** geh ârızını yâd ederek / Sâgar-ı mey gibi her renge boyandım bu gice

leb lebe ver: dudak dudağa vermek.

G 84/5 **Leb lebe verüb** de ağzın öpmek isterdim fakat / Çiğnenilmez o lebi sekr-i demürden leblebi

leb-i cân-bahş: (sevgilinin) can bağışlayan dudağı.

G 41/13 **Leb-i cân-bahşı** ki vermekdedir uşşâka hayât / Bundan özge ecele var ise dermân olmaz

leb-i gül-reng: gül renkli dudak.

G 5/2 Ruh-ı şu'le-figenin mihr-i dırâhşân-ı emel / **Leb-i gül-rengin** ise la'l-i Bedahşân-ı emel

leb-i hûrân: hurilerin dudağı.

K 18/80 İki dürlü su cârî selsebil-âsâ sebîlinden / Becâdır dense lezzetde **leb-i hûrândan** ahlâ

leb-i meygûn-i yâr: sevgilinin kırmızı dudağı.

G 27/5 Hattı gelince öp **leb-i meygûn-i yârdan** / Bir neş'esi de nûş-ı şarâbın çemendedir

leblebi: dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup çerez olarak yenen nohut.

G 84/6 **Leb lebe verüb** de ağzın öpmek isterdim fakat / Çiğnenilmez o lebi sekr-i demürden **leblebi**

leşker: asker.

G 99/8 Kipriğin ceşş-i saf-ârâ-yı nigâhındır kim / Çeşmin ol **leşkere** bir mîr-livâdır güzelim

leşker-i müjgân: kirpiğin askerleri.

R 8/3 **Leşker-i müjgânın** etmiş galiba i'lân-ı harb / Rezm-gâh-ı dilde var çünkü cidâl-i ârzû

letâfet: hoşluk, güzellik, incelik.

G 73/11 Seni bu hüsn ü **letâfetle** göreydi Vâmuk / Sarılurdu sana terk ederek Azrâ etegin

ley: çamur II kabir, mezar.

M 2/1 O **ley** bizindir okuruz anın için rahmet

leyâl ü rûz: gece ve gündüz.

T 8/19 Nigâh-ı pâdişâhiye **leyâl ü rûz** olub mazhar / Ola tedbîr-i bâz-ı hey'et-i millet hakîmâna

Leylâ: Leylâ ile Mecnun halk hikâyesinin kadın kahramanı.

THM 6/10 Kays-veş lâ-büdd olurdu bend-i zencîr-i cünûn / Görmüş olsaydı eğer bu hüsn ile **Leylâ** seni

leyle-i isrâ: Miraç Gecesi.

T 149/8 Ziyâ versün cihâna çok zamân mânende-i hûşîd / Sabâhü'l-hayr-ı ikbâli bi-hakkın **leyle-i isrâ**

Leyli-i zamân: zamanın Leylası; sevgili.

G 39/7 Elbet esîr-i zülfünün ey **Leyli-i zamân** / Mecnûn-sıfat güzer-gehi sahrâ vü tîh olur

lezzet: herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, tat.

G 46/2 Aşkın gönülde hurkati bir şey'e benzemez / Hurkat içinde **lezzeti** bir şey'e benzemez

libâs-ı zîb u fer: parlak ve süslü elbise.

K 18/110 Dekâkini hacâlgâh-ı arûsa döndü hey'etde / Olundu cümleye gûyâ **libâs-ı zîb u fer** iksâ

lihye vir: sakal bırakmak.

T 67/6 Bak sana Hilmî hitâben söyledi târîh-i tâm / **Virdi lihye** rûyına Şâkir Efendî pek cemâl

lihye-i pâk: mübarek sakal.

T 142/2 Ma'den-i rüşd ü edeb Şükrî-i dânâ-dil bu sâl / **Lihye-i pâkin** güşâd etdi kemâl-i sa'd ile

liman: gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak.

K 18/241 Tasavvur üzre bir de yapılırsa muntazam **liman** / Olur her sûret ile memleket bâlâ-yı ber-bâlâ

li-rabbihî le-kenûd: Rabb'ine karşı çok nankördür (Adiyat suresi 6. ayet).

K 4/112 Gönül hevâ vü hevesle henüz harîs-i günâh / Le'im-i nefis ile hâlâ **li-rabbihî le-kenûd**

Lokmân: hikmetli sözleri ve hikâyeleri ile efsaneleşip her derdin devasını bildiği rivayet edilen hekim.

G 7/1 Olmamışken nabz-ı ehl-i aşka **Lokmân** âşinâ / Ne aceb derd-i dil-i bîmâre cânân âşinâ

lutf eyle: bağışlamak, bahşetmek.

T 40/13 Hudâ **lutf eylemiş** zâtına bir necl-i mu'azzez kim / Edebde mazhar-ı sırru ebîh ol tâli'-i es'ad

lutf-ı Bârî: Allah'ın yardımı.

T 87/6 Nihâyet sâlise rütbesini ihrâz itmişdi / Ede kat'-ı merâtib **lutf-ı Bârî** ile yevmü'd-dîn

lüle: çeşme ya da musluklara takılan küçük boru.

T 105/6 Da'vet eyler mü'minini beş vakit abdest için / **Lülenin** penç olması yâ Hû bu süslü çeşmede

lüzûm: gerek, gerekli olan.

K 18/229 **Lüzûmunda** nükûd ikrâzı için bunlara şimdi / Olunmak üzre bir sandık güşâdı emri istiksâ

lüzûm-ı maslahat: işin gerekli olması.

K 18/168 Hükûmet için ister bir konağ ile habishâne / Eder bunda **lüzûm-ı maslahat** tekrâr-ı istid'â

M

maârif-çîn: bilgi toplayan.

R 6/2 Ârif ol şekl-i mecâzide hakikat-bîn ol / Mezra'-ı sâha-i âlemde **maârif-çîn** ol

ma'âş: bir kimseye aydan aya ödenen para, ücret, aylık.

K 9/76 Can atılır idi ammâ ne çâre ki ma'lûm / **Ma'âşın** azlığı eyler idâreyi ta'sîr

maâzallâh: Allah korusun, Allah esirgesin.

G 49/2 Ruhun âteş tenin âteş cemâlin besbeter âteş / **Maâzallâh** yandım senden üstün serteser âteş

ma'bed: ibadet edilen yer.

K 18/148 Garâibden biri bir mescidi meyhâne yapmışlar / İşidilmiş mi **ma'bed** ola mecrâ-yı mül-i hamrâ

Ma'bûd: kayıtsız şartsız kulluk edilmeye layık olan, kendisine ibadet edilen; Allah.

K 4/70 Habîb-i hâsını bir şeb visâle da'vet için / Kemâl-i lutf ile Cibrîli gönderüb **Ma'bûd**

mâcera: baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven.

G 96/12 Eyler yemîn eşk-i terim fart-ı aşkına / Ey nûr-ı dîde sanma ki bu **mâcerâ** hilâf

Mâcid: şan ve şeref sahibi olan; Allah.

K 2/16 Ey Fâtır u Gaffâr u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey **Mâcid** ü Settâr u Samed A'lem u Ahkem

ma'den-i himmet: cömertlik madeni.

T 30/10 Felâtûn-ı hikem-senc-i rasadgâh-ı keremdir hem / Aristo-yı hured dâna-yı hikmet **ma'den-i himmet**

mâder: anne.

T 38/3 **Mâderi** bint-i vezîr u vâlidî mîr-i edîb / İsmet-i hilkatde cem' etdi cihât-ı câmi'a

mağfiret: Allah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi.

T 145/7 Yerin râhat günâhın **mağfiret** kabrin der-i rahmet / Enîsin hûr-i cennet eylesün Rabb-i şeb u eyyâm

mağfiret-i Mevla: Allah'ın mağfireti, bağışlaması.

T 89/6 Kılındıkca salat-ı hamse rûz-ı haşre dek bunda / Ede kendüsini ka'de-nişin **mağfiret-i Mevlâ**

mağrib: güneşin battığı yer, batı; kıyamet alâmeti olarak güneşin batıdan doğması.

K 5/90 Alâmât-ı kıyâmetden biri de çünkü mervîdir / Tulû' eyler hilâf-ı âde **mağribden** güneş ol an

mağrûr: kendini beğenen, böbürlenlen, kibirli.

G 94/5 Olma kemâl-i hüsnüne **mağrûr** sevdiğim / Senden bu hüsn ü ân ile şöhrat gelir geçer

mâh: ay II sevgili.

G 11/1 Geldi o **mâh** meclise çün nâgehân bu şeb / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

G 43/8 Sorulsa kârgah-i çârsû-yı âlemde / Metâ'-ı hüsnüni ey **mâh** bî-bahâ bilürüz

THM 4/6 Tutuldum dâm-ı zülfe dâne-i ruhsâre dil virdim / Meğer bir bî-vefâ tufl-ı cefâ-endîş imiş ol
mâh

mahâkim: mahkemeler.

G 61/6 Lisân-ı nâsda da'vâsı pek meşhûrdur ammâ / Aceb kangı **mahâkimde** verildi hükmi nâmûsun

mahalle: şehir, kasaba, nâhiye ve büyük köylerin, çeşitli isimlerle birbirinden ayrılan ve idârî yönden bir muhtarlığa bağlı olan kısımlarından her biri.

G 40/6 Nifâk olur uluv-engîz-i ihtilâl-i bilâd / Harîk kangı **mahalle** şerer atarsa yakar

mahbûb: sevilen; Hz. Peygamber.

K 2/77 Kıldım bu münâcâtıma **mahbûbunu** tevkîl / Yâ men leke'l-ihsân u eyâ Fâtır-ı ekrem

mahbûb-ı mükrem: hürmet edilen sevgili II Hz. Peygamber.

K 3/28 Fer-i tuğrâ-yi garrâ-yı le-amrukule müveşşâhdır / Berât-ı şâmin ey **mahbûb-ı mükrem** yâ Resûlellâh

mahdûm: oğul, erkek evlat.

T 71/5 Sünnet etdirdi iki dūr dânesi **mahdûmların** / İkisi de birbirinden Hak bağışlasun zarîf

mahdûm-ı memdûh: övülmüş oğul.

T 133/1 Zekî Pâşâ-yı vâlâ-himmetin **mahdûm-ı memdûhı** / Besîm Beg ki reh-i rüşd ü hıredde mazhar-ı irşâd

mahdûm-ı pâk: saf, temiz oğul.

T 86/4 Sünnet-i peygamber-i zî-şâna edüb imtisâl / Sünnet etdirdi iki **mahdûm-ı pâkin** öyle bil

mâh-ı Muharrem: Muharrem ayı, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ay.

G 24/10 Tecdid-i hüzn-i hâdise-i Kerbelâ için / Sahrâ-yı kevne **mâh-ı Muharrem** gelür gider

mâh-ı münîri: parlak ay.

G 102/4 Subha dek hasret-i hürşid-i ruhunla cânâ / Seyr edüb **mâh-ı münîri** oyalandım bu gice

mâhî: balık.

K 6/62 Öyle meh-tab-ı cilâ mâhiyyet-i nâdîde kim / Mâhdan **mâhîye** dek oldu ziyâ-bahş-ı cihân

mâhir: hünerli, becerikli.

T 95/4 Vâlideyniyle edüb kesb-i safâ-yı sıhhat / Sulehâdan ola hem fenn-i edebde **mâhir**

mahlas: şairlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad.

T 88/9 **Mahlası** Hilmi dedi târîh-i hüzn-âsârını / Mustafa Râşid Beg'e dâr-ı naîm ola mekân

Mahmûd: övülmüş; Hz. Peygamber.

K 4/20 Nebî ki müşfik-i ümmet Şefî'-i rûz-i cezâ / Nebî ki Ahmed ü Hâmid Muhammed ü **Mahmûd**

Mahmûd Efendî: Mahmud Efendi.

T 82/1 Zevcesi **Mahmûd Efendî'nin** nihâl-i nev iken / Berk ü bâr-ı ömrini âh etdi pejmürde felek

mahrem: bir kimsenin sırlarını bilecek derecede yakını ve samimi dostu olan kimse, sırdaş.

K 2/68 Her seyri olur bâdî-i efzâyiş-i âlâm / Dâyin yüzini görmeyeyim olsa da **mahrem**

mâh-ruh: (sevgilinin) ay yüzü.

G 64/1 Çevirdi **mâh-ruhun** hemçü hâle dîdelerim / Bakar mı bir dahı semt-i hilâle dîdelerim

mahsûb: hesaplanmış, hesaba geçirilmiş.

G 14/8 Acınur öyle geçen vakt-i melâlet-âsâr / Ömre **mahsûb** olunur ise zamân-ı gurbet

mahsûl: hâsıl olmuş, vücuda gelmiş olan.

K 5/79 Gülistân-ı safâ-yı tab'ının **mahsûlûdür** sünbül / Bahâr-ı lutfunun ednâ gülüdür gonçe-i handân

mahşer: mahşer, kıyamet.

K 4/122 Muhît olunca umûm-ı halâ'iki arasât / Tutunca **mahşeri** hep nâle-i şerer-âlûd

mahv ol: perişan olmak, harap olmak.

G 26/9 **Mahv olur** âlem kürûr-ı dehr ile / Hilmi olma mâil-i i'mâr-ı dehr

mâh-veş: ay gibi; sevgili.

MFR 88/1 Meşrebi serd ise de gam degil ol **mâh-veşin** / Kadri âlî olur eyyâm-ı şitâda güneşin

mahzûn: hüznü, kederli.

MFR 66/1 Âlemi birden alub satsalar olmam **mahzûn** / Ne alanla alanım var ne satanla satanım

mâ-i selsebîl: cennet suyu II zemzem.

T 146/6 Âb-ı hayât içmiş gibi dünyâda dursun çok zamân / Reyyân ede kendüsini cennetde **mâ-i selsebîl**

makâm-ı pâk: temiz makam; cennet.

T 114/14 Bir âh ile dedi târîhini Hilmî hâmem / Rabbim ide **makâm-ı pâkin** behişt-i bâlâ

makdem: ayak basma, geliş.

T 112/6 Sürûr-ı tâm ile Hilmî dedim târîh-i tebrîkin / Süleymân Âsaf oldu **makdemiyle** rûzgâr-ârây

maksad: gaye, amaç, niyet.

K 11/65 **Maksadım** kesb-i rûkıyyetdir der-i ihsânına / Eyleyüb min-gayri haddin imtihân-ı merhamet

mâlik ol: bir şeye sahip olan kimse.

K 14/25 **Mâlik olub** ol vâlî-i ridvân-ı hısâle / Cennetlere döndü gibi sahrâ-yı Trabzon

ma'nâ: anlam, kavram.

G 51/1 Hîrenin Türkçede **ma'nâsı** kafadır ser baş / Rûy yüz çeşm gözün adı sirişk olmuş yaş

mânende-i hûrşîd: güneşe benzer.

T 149/7 Ziyâ versün cihâna çok zamân **mânende-i hûrşîd** / Sabâhü'l-hayr-ı ikbâli bi-hakkın leyle-i isrâ

mânende-i tîğ: kılıca benzer; sevgilinin bakışı.

G 95/4 Nâvek-i hicri degil sâde o kaşı yâyn / Hançer-i cevri deler sînemi **mânende-i tîğ**

mânende-i tûbâ: Tûbâ ağacına benzer.

K 18/142 Beşi tecdîd olundu resm-i nevde bu minârâtın / Dokuzı da yeniden çekdi kad **mânende-i tûbâ**

mânend-i güher: inciye benzer.

T 116/5 Hilmî **mânend-i güher** dedi kalem târîhin / Dâhil-i nehc-i vücûd oldı Muhammed Hâlid

mânend-i kamer: ay gibi.

T 97/6 Yazılsun cevher-i târîhi Hilmî levha-i çarha / Muhammed toğdı **mânend-i kamer** babasına müjde

mâr: yılan II sevgilinin saçı.

G 72/4 Sevdâ yeminde düşdi gönül kayd-ı zülfüne / **Mâre** sarılır işte garîk-i bihâr olan

ma’rifet: marifet, hüner.

G 17/5 İnsâna kendi **ma’rifetidir** medâr-ı feyz / Fahr-i kemâl u ma’rifet-i eb u cedd abes

ma’rifet-efzâ: marifet arttıran.

T 33/4 Arsa semenin eyledi bu mektebin ihsân / Ol şâh-ı Sikender-haşem u **ma’rifet-efzâ**

mâsivâ: Allah dışındaki her şey.

G 43/1 Ne mâcerâ-yı dü âlem ne **mâsivâ** bilürüz / Gubâr-ı dergah-i pîriz der-i Hudâ bilürüz

Maslak: Maslak (İstanbul’da bir yer).

MFR 91/2 Maslak gibi gözyaşı döker çeşme-i çeşmim / **Maslak’da** mülâsık olalı o peri-rûya

ma’şûk: sevilmiş, sevgili.

MFR 14/2 Aşındı gezmeden aşıklarımız kûy-ı aşkında / Aşık Pâşâ da bir **ma’şûka** ey dil olalı âşık

mâtem: keder, üzüntü.

T 99/7 Ana hüzn ü **mâtem** ile dedi kıl-k-i Hilmî târîh / Hâcî Mustafa Efendi bula adn içinde rahmet

matrud: kovulmuş.

K 4/124 Ferîk-i ehl-i sa’âdet gidince Firdevs’e / Olunca ehl-i şekâvet Cehennem’e **matrûd**

Mâverâü’n-Nehr: Maverâünnehir nehri.

K 12/14 Akmadık bir yer mi vardır cûybâr-ı himmeti / Kalmadı ne **Mâverâü'n-Nehr** u ne iklim-i Şâm

mazhar: bir iyiliğe erişmiş, erişen (kimse).

K 4/52 Anunçün etdi rubûbiyyetin Hudâ izhâr / Bu ızze **mazhar** o memdûh u emced-i mevlûd

Mazhar Beg: Mazhar Bey.

T 86/5 Biri **Mazhar Beg** ki elhak mazhar-ı rüşd ü reşâd / Biri ceddi gibi Âsaf olacak tıfl-ı cemîl

mebzûl: bol, çok.

T 37/4 Hüsn-i hulki müsellemin-i âlem / Lutfi **mebzûl** u himmeti dil-keş

mecali yok: gücü, kuvveti yok.

K 11/49 Mâl-i mahsûbun ise ketme **mecâlî yok** deyü / Her muhâsib eyler insafâ beyân-ı merhamet

mecd: şan, şeref, büyüklük.

T 142/4 Ben de Hilmî söyledim târîh-i tebrîkin hemân / Salıverdi lihyesin Şükrî Efendî **mecd** ile

meclis: bezm, meclis, eğlence yeri.

G 11/1 Geldi o mâh **meclise** çün nâgehân bu şeb / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

meclis-i vâlâ: yüce meclis; cennet.

T 19/2 Şâh-ı evreng-i cihânın bir hıdîv-i a'zamı / **Meclis-i vâlâya** geçdi müjde tutdı âlemi

mecma'-ı hûbân: güzellerin toplanma yeri.

G 105/11 **Mecma'-ı hûbânı** dil sâil gibi keşkûl be-kef / Devr ile etmektedir Selmân Selmân üstüne

1.Mecnûn: Leylâ ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı.

G 2/4 Âşüfteliğim atma beyâbâna gamınla / Derler bana **Mecnûn** sana Leylâ-yı Trabzon

2.mecnûn: âşık olmak.

MFR 62/2 Trabzon'da bir âfet-sûretin meftûnudur gönlüm / O şîrîn-i sitiğnâ-pîşenin **mecnûnudur** gönlüm

mecnûn u leylâ: Leylâ ve Mecnûn.

THM 2/4 Hâdisât-ı kevn ü eşkâl u heyûlâ yoğiken / Var idi **Mecnûn u Leylâ** deşt u sahrâ yoğiken

mecrûh: yaralı.

MFR 34/2 Cerrâhpâşa semtinde ki ol kaşı kemânım / Tîr-i nigehiyle cigerim eyledi **mecrûh**

medâr-ı fahr: övünme sebebi.

G 9/10 Tanzîr ederse câzim-i mu'ciz-beyân eger / Hilmî **medâr-ı fahr** olacak bu eser bana

meded: imdat anlamlarına gelen söz.

MFR 80/1 Gönüm misâl-i gülhan olub pür-şerer **meded** / Yandım cehîm-i hasret-i Hamâmi-zâde'ye

medrese: talebe ve müderrislerin ders okudukları ve ikamet eyledikleri yer.

K 18/94 Civârında minârâtıyle vâki'dir birer mescid / Birer de **medrese** tarh-efgen olmuştur ki bî-hemtâ

meftûn: büyülenmiş, tutulmuş, tutkun.

MFR 62/1 Trabzon'da bir âfet-sûretin **meftûnıdır** gönüm / O şîrîn-i sitiğnâ-pîşenin mecnûnıdır gönüm

THM 3/7 Hâl-i anber-bûyına **meftûn** sanma sâde ben / Bağ-ı ruhsârında giryemle belürmüşdür çemen

mehcûr-ı dil-dâr: sevgiliden ayrı düşmek.

G 4/9 Sana noldu nihâl-i gülde ben **mehcûr-ı dil-dârım** / Şu gülşende a bülbül her ne olduysa bana oldu

meh-i nev: hilal.

T 39/14 Dâye-i çarhın yine dideleri rûşenâ / Toğdı **meh-i nev** gibi mîr-i süreyyâ-hasîb

meh-likâ: ay yüzlü; sevgili.

G 87/6 Debîr-i kudret usûliyle meşk-i hüsnünde / Hatın çıkarmağa ey **meh-likâ** özendi gibi

G 96/2 Gönüm hevâ-yı kâkülüne düşdü lâ-hilâf / Yok bu sözümde kıl kadar ey **meh-likâ** hilâf

meh-rû: ay yüzlü; sevgili.

G 59/5 Yohsa sarkıldığının vechi budur ey **meh-rû** / Oldu gönüm gibi ruhsârına şa'bân zülfün

G 79/5 Bâri bir gün görsem ey **meh-rû** bu zulmet-hânede / Zülfün etrâf-ı izârında perîşân olsa da

meh-veş: ay yüzlü; sevgili.

G 27/7 Maktûl-i tîğ-i aşkı olub da o **meh-veşin** / Sonra şikâyet etme kabâhat ölümlüdür

mekârim: cömertlik, kerem.

K 9/7 Müşîrdir ki **mekârim** ile müşâr-ı enâm / Vezîrdir ki 'inâyetde bî-misâl ü nazîr

mekteb: okul.

K 18/194 Olundu her bir esvâkile bâzârı dahı tecdîd / Yapıldı dahı anda ondokuz **mekteb** ki pek zîbâ

mekteb-i ra'nâ: hoş, güzel mektep.

T 33/18 Tıfl-ı kalemim söyledi târîhini Hilmî / Yapıldı güzel şekilde bu **mekteb-i ra'nâ**

melâ'ik: melekler.

G 4/12 Yeter ıtınâb el tut Hilmîyâ dergâh-ı Bârîye / **Melâ'ik** hâzırân-ı meclis-i hayr-ı du'â oldu

melâl: hüzn, keder.

G 26/8 Görmedim ömrümde ahvâl-i sürûr / Her **melâle** dâl olur imrâr-ı dehr

melek-likâ: melek yüzlü; sevgili.

G 90/9 Yetmez mi bunca cevî ü cefâ ey **melek-likâ** / Nâle-resâ-yı arş-ı berîn olduğum yeter

melûl: boynu bükük, üzgün, mahzun.

G 26/3 Sâde âlemde degil gönlüm **melûl** / Herkese vâsıl olur ekdâr-ı dehr

memâlik: memleketler, ülkeler.

K 5/109 **Memâlikde** yanan şem'-i meserret ictimâ'ından / Şeb-i teşrîfin oldu reşk-i reng ü hey'et-i rûzân

memdûd: uzatılmış; ömür.

K 5/145 Edüb ömr-i azîzin tâ zamân-ı haşre dek **memdûd** / Bağışlasun ibâdullâha zâtın Hazret-i Mennân

memleket: bir devletin, bir hükümdarın yönetimi altında bulunan yer.

K 8/24 Ya'nî bir vâlî-i âli-şiyem u memdûhun / Oldu yümn-i kademi **memlekete** feyz-nisâr

memnûn: herhangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyan, hoşnut.

G 76/7 Kangî vakt ü hâlden **memnûndur** bilmem gönül / Bir tükenmez devr-i dâimde zamân-ı ârzû

me'mûr: devlet hizmetinde çalışan maaşlı kimse; bir işi yapmakla görevlendirilen kişi.

T 20/23 Edüb bir gîcede hep ecnebî **me'mûrların** da'vet / Bununla pek mükemmel bir ziyâfet verdi erkâne

mensûb: bir yere ait.

K 18/207 Yapıldı bir de nâm-ı nâmî-i şâhâne **mensûb** / Kızılırmak yolunda çeşme-i rengîn ü revnak-zâ

merâm: arzu, istek, maksat.

MFR 85/1 Lafz-ı harâm-ı mühmelidir Hilmîyâ **merâm** / Herkes bununçün oldu sanursın harâme râm

merd-i hazîn: hüznü, üzgün kişi.

T 144/9 Hilmî târihin çıkub nutk etdi bir **merd-i hazîn** / Âişe Hânım cihâna eyledi yâ Hû vedâ'

merd-i seng-i dil: gönlü taş insan, acımasız, merhametsiz; sevgili.

G 51/10 Mihribân merhameti olana derler Hilmî / **Merd-i seng-i dil** o kimse ki ola yüregi taş

merdûd: reddolunmuş, kabul edilmemiş.

K 4/114 Bu hâl ile düşünüb ser-be-hâk-endûhum / Ki seyyi'ât-ı amel etmeye beni **merdûd**

merhabâyın: merhaba.

R 4/1 **Merhabâyın** ey gül-i nâzikter-i gülzâr-ı aşk / Sarılıb olmak diler gönlüm seninle yek-vücûd

merhamet: merhamet etme, şefkat gösterme.

G 95/2 Edelim hâl-i dil-i zârı o şûha teblîğ / Ola ki **merhametin** etmeye bir lahza dirîğ

merhûm: Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli olmuş kimse.

T 105/1 **Merhum** Abdullah Pâşâ'nın garîk-i nûr ola / Süls-i mâlından tecemmu' etdi bu su çeşmede

merkad: mezar, kabir.

K 18/91 Yapıldı Şeyh Hamza **merkadiyle** kabır-i Kutbü'd-dîn / İîî Baba'ya dahı bir müzeyyen türbe-i yektâ

merkez-i âlem: dünyanın merkezi.

T 10/14 Târümâr-ı hasm-ı dîn kılsun da bu nev-sâlde / **Merkez-i âlemde** hurrem ola Hân Abdü'l-mecîd

mersâ: liman.

K 18/216 Egerçi olmada bir iskele sâhil-res-i tanzîm / Anı ta'kibe mevc-i cân atar bir muntazam
mersâ

mertebe: aşama, derece, meretebe.

K 2/410I **meretebe** azmış ki cerâhât-ı günâhum / Bir vechile olmaz gibidir kâbil-i merhem

mescid: namaz kılınan yer.

K 18/93 Civârında minârâtiyle vâki'dir birer **mescid** / Birer de medrese tarh-efgen olmuşdur ki bî-hemtâ

mescid-i şerîf: mübarek mescit.

T 51/15 Düşdi binâsı âlî bu **mescid-i şerîfin** / Tahsîn de her âdem tarh-ı güzînin elhak

mes'ele: konu, mevzu, sorun.

G 1/8 İhâle-i nazar-ı rahm kıl fütâdelere / Olur bu **mes'ele** müstelzim-i sevâb-ı kebîr

mes'ele-i aşk: aşk meselesi.

MFR 19/1 Edelim **mes'ele-i aşkda** Kays'a taklîd / Mûcib-i feyz olur âsârına gitmek selefin

meserret: sevinç, mutluluk.

K 14/35 Ben de bu **meserretle** edüb bir gazel inşâd / Tahsîn olunur eylesem ifşâ-yı Trabzon

mesrûr: sevinçli, mutlu.

G 58/5 Olma dünyânın gam u şâdiyle **mesrûr** u melûl / Çeşm-i ibret açarak ahvâl-i kabristâne bak

mes'ûd ol: mutlu olmak.

T 7/22 Kılısun te'âkub an-be-an ahdinde bâ-hüsn ü emân / Abdü'l-azîz Hân'e hemân **mes'ûd olub** sâl-i cedîd

mevâlîd-i selâse: maden, nebat, hayvan olmak üzere tabiatın üç âleminden bahseden ilim, tabiat ilmi.

T 57/8 Olalar vâlid u mevlûd birden âfiyet üzre / **Mevâlîd-i selâse** söylenildikce velûd oldu

meşâmm-ı cân: sevgilinin burnu.

G 33/6 Ziyâret etmişe benzer sabâ bu şeb kûyun / **Meşâmm-ı cân**e yine bû-yı zülf-i yâr gelür

meşhûd-i uyûn-i dünyâ: dünya gözüyle görülen.

K 17/16 Devlete sıdkı revâc-âver-i tasdîk-i enâm / Millete himmeti **meşhûd-i uyûn-i dünyâ**

meşhûr: herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.

T 94/2 Hânedânından olub memleket-i Bayburd'un / Mîr el-hâcc Memiş-zâde ki **meşhûr** idi pek

meşreb: bir kimsenin yaratılışında bulunan huy, mizaç, karakter.

MFR 88/1 **Meşrebi** serd ise de gam degil ol mâh-veşin / Kadri âlî olur eyyâm-ı şitâda güneşin

metâ'-ı âlem: dünya sermayesi.

K 15/15 Verse **metâ'-ı âleme** kadrince bir revâc / Bâyi' ne naks-ı vezn ü ne kasd-ı ribâ eder

mevâlîd-i selâse: maden, nebat, hayvan olmak üzere tabiatın üç âleminden bahseden ilim, tabiat ilmi.

T 11/14 Benâtü'n-na'sı tevlîd eyledikce mâder-i gerdûn / **Mevâlîd-i selâse** var olunca tâ be-yevmü'd-dîn

Mevla: Allah.

G 3/4 Buldu karâr lâne-i zülfünde murg-ı dil / Murg-ı garîbe lâneyi **Mevlâ** binâ eder

Ş 1/11 İfrât-ı cemâl ile yaratmış seni **Mevlâ** / Yok zümre-i hûbânda emsâl ü nazîrin

mevlevîhâne: Mevlevî tarikatına mahsus olan tekkelere verilen isim.

K 18/87 Yapıldı tarz-ı dil-keş üzre bir de **mevlevîhâne** / Olundu şübhesiz tefrîh rûh-ı pâk-i Mevlânâ

mevsim: senenin dört kısmından her biri.

G 93/1 Dili gül **mevsimidir** şâd edecek günlerdir / Bülbülü gussadan âzâd edecek günlerdir

mevsim-i bahâr: bahar mevsimi.

G 33/2 Nihâl-i şevke ne neşv ü ne inkisâr gelür / Dem-i hazân geçer **mevsim-i bahâr** gelür

mevt: ölüm, vefat.

T 79/1 Sonu **mevt** âhürî rihlet iken bu dâr-ı dünyânın / Ana meyl ü muhabbet pek hatâdır ey dil-i âgâh

T 108/1 Var iken dâr-ı fenâda âkıbet **mevt** u adem / Âkile olmaz cihâna i'timâd etmek sezây

T 114/8 Ah vâlidim deyü nice çâk-i sîne etmem / **Mevtiyle** âha kaldı kârım cihânda hayfâ

meydân-ı nedâmet: pişmanlık meydanı; mahşer günü.

K 2/24 Ammâ ki hatâlar eden ashâb-ı şekâvet / **Meydân-ı nedâmetde** kalur ebkem ü mülzem

meyhâne: içki içilen yer, meclis.

G 105/8 Sâgar-ı gülğünü la'linle görince muttasıl / Uçuşur **meyhânede** rindân rindân üstüne

mey-i gül-fâm: gül renkli şarap; sevgili.

G 93/11 Bün-i gülde **mey-i gül-fâm** içelim ey sâkî / Bezm-i câm-ı Cem'i bünyâd edecek günlerdir

meyl et: meyletmek, gönül vermek.

THM 1/45 **Meyl edüb** gelse de âhû-yı nigâr-ı devlet / Gam-ı devrânı edüb ref' u telef kim komadı

meyl-i dil: gönül verme.

G 98/10 Açıldı bu şeb eski elem defteri Hilmî / **Meyl-i dili** Behcet yine bir şûha yamatdık

mezâr: bir kimsenin öldükten sonra gömüldüğü yer, kabir.

K 4/127 Bu na'tı okuyarak kalkayım **mezârımdan** / Diye ahâlî-i mahşer bu kangı merd-i velûd

mezheb: bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

K 3/41 Bi-hakkın çâr **mezheb** muktebesdir nûr-i vechinden / Ziyâ-yı neyyir-i gerdûn-ı çârüm yâ Resûlellâh

mezkûr: sözü edilen, zikrolunan, söylenen.

T 9/29 İşte budur **mezkûr** eser ey kurre-i çeşm-i beşer / Eyle inâyetle nazar kılsun cerîham iltiyâm

Midhat Pâşâ: Mithat Paşa.

K 17/10 Sadr-ı memdûh ki takmış idi meddâh-ı kadr / İsmi âlem-i âzâlde **Midhat Pâşâ**

mihmân: konuk, misafir.

G 29/12 Kerem-cûyân-ı hân-ı vuslatın redd etme sultânım / Gelen **mihmânı** zîrâ yer yemez her mîzbân saklar

mihir: güneş, şems.

G 106/8 Bir cevri ile harâb u yebâb etdiğin gönül / Bin **mihirle** ne çâre ki ta'mîre sığmadı

mihirâb: Cami ve mescitlerin kible tarafındaki duvarına açılan oyuk, imamın durduğu yer II sevgilinin kaşları.

MFR 49/2 Sizin seccâde-i rengîniniz var ise ey sôfi / Bizim de ebrûvân-ı yârden **mihirâbımız** vardır

mihir-i âlem: dünya güneşi.

THM 1/120 Olmada hâsiyet-i himmeti te'sîr edeli / **Mihir-i âlem** gibi pür-tâb-ı izâr-ı devlet

mihir-i ârız: (sevgilinin) yanağının güneşi.

MFR 64/1 Ârız değil ki terk edelim **mihir-i ârızın** / Bu ârzûya düşüğümüz çok zamândır

mihir-i cihân: dünya güneşi.

T 121/4 Dedi üçler gelerek Hilmî bana târîhin / Mihribân itdi bugün **mihir-i cihân** gibi tulû'

mihir-i ziyâ: parlak güneş.

T 1/8 Süreyyâ kubbe-i iclâline mahsûs âvîze / Sirâc-ı izzine **mihir-i ziyâ** meşhûn-ı pervâne

mihir ü mâh-ı enver: parlak ay ve güneş.

K 13/26 Dergeh-i vâlâ-yı sidre pâye-i ikbâlîne / Ser-fürû eyler sipihrin **mihir ü mâh-ı enveri**

mihir u mâh-ı sa'd-ı nûr-efza: nur bahşeden mübarek ay ve güneş.

T 5/15 Şeb u subhında olub **mihir u mâh-ı sa'd-ı nûr-efza** / Bula sâl-i nevi yümn-i kavî Abdü'l-azîz Hâmn

mîr: efendi, baş, komutan.

T 32/1 **Mîr** Mahmûd-ı mekârim-kâr kim devrânda / Zâtıdır bir nüsha-i kübrâ-yı irfân u kemâl

mîr-i alay: alay komutanı.

T 84/3 **Mîr-i alay** Emîn Beg zevc-i affi iken / Ayrıldı böyle bir mîr-i muhteremden el-ân

misâl: benzer, gibi.

G 14/5 Nice âh etmeyeyim bülbül-i şûrîde **misâl** / Hiç açılmadı bana gonçe-lebân-ı gurbet

misâl-i dürr: inciye benzer.

T 57/4 Cenâb-ı eşref-i bahr-ı kemâlin ya'nî sulbünden / **Misâl-i dürr** bir ibn-i mükerrerem rû-nümûd oldu

misk: Doğu Türkistan'daki bir çeşit ceylanın göbeğindeki urdan elde edilen güzel kokulu, siyah renkli bir madde. Erkek ceylanlarda bulunur hayvanı rahatsız eder misk avcılarının ceylanların sürtünmesi için çaktıkları kazıklara sürünerek uru düşürmüştü. Bu urdan daha sonra koku elde ediliyormuş. Kozmetik sanayi urdan çokça yararlanmaktadır.⁴²

G 71/3 Bû-yı zülfün **miske** benzettim meger anber imiş / Bir hatâ etdim zarûrî pîciş-i efkârdan

Mısır: Mısır ülkesi.

T 147/6 Câlîs-i taht-ı hilâfet oldu olur şübhesiz / Nâil-i nîl-i inâyâtı olan **Mısır'a** azîz

mısra: mısra, dize.

G 88/24 Târîh-i cevherdârını sıdk-ı derûn ile hemân / Terkîm kıldı hâme cümle **mısraında** Hilmîyâ

mızrâb: telli sazları çalmakta kullanılan küçük alet, tezene.

G 12/2 Dil-i nâ-şâdımı inletmede mânend-i rübâb / Sîne nağme-geh-i tanbûr u müjendir **mızrâb**

muammer: çok yaşamış, uzun ömürlü.

T 86/8 Olalar ikisi de savn-ı ilâhîde hemân / Vâlideynin de **muammer** eyleye Rabb-i celîl

⁴² İskender Pala, a.g.e., s. 324.

mübârek eyleye: “Allah mübarek eylesin, hayırlı uğurlu eylesin” anlamında dua sözü.

T 48/4 Bu kerre eyledi Hâcî Ali Beg kendüsin dâmâd / **Mübârek eyleye** cemiyet-i sûrın hemân
Mevlâ

mücevherât: elmas, zümrüt, yâkut ve benzeri gibi süs taşlarıyla bezenmiş olan takımlar, zînet eşyası.

G 67/2 Güher dehende feyiz-i zamânedir hâmem / **Mücevherâtı** tükenmez hizânedir hâmem

mu’cizât: mucizeler.

K 3/67 Füzûndur **mu’cizâtın** en azîmi hazret-i Kur’ân / Bi-hakkın her hurûfu nass-ı muhkem yâ
Resûlellâh

müddet: süre, zaman, vakit.

K 18/60 Bu def’a redd olundu muktezâ-yı ma’delet üzre / Ne **müddetde** görüldü böyle hakkâniyyet-i
ulyâ

muhabbet: sohbet, muhabbet.

M 14/1 Zevk-ı hayâtı Hakk’a **muhabbetde** buldılar

muhâl: yapılması mümkün olmayan, imkânsız.

G 5/5 Vuslatın emr-i asîr aşkını terk ise **muhâl** / Şu iki sûret eder gönlümi hayrân-ı emel

G 89/5 Hüsnün görüb de ana gönül vermemek **muhâl** / Bir dil-firîb-i memleket-i ândır o şûh

Muhammed: övülmüş, medhedilmiş; Hz. Peygamber.

K 4/20 Nebî ki müşfik-i ümmet Şeffî’-i rûz-i cezâ / Nebî ki Ahmed ü Hâmid **Muhammed** ü Mahmûd

muhkem: dayanıklı, sağlam, kuvvetli.

G 21/4 Olanlar seyr-i vechin dîde-i ağıârden mâni’ / Çeker bî-şübhe İskender gibi Ye’cûc’e **muhkem**
sed

G 60/8 Kıldı zencîr-i muhabbetle dil-i zârı esîr / Zülfini boynıma **muhkemce** kemend eyleyerek

mükemmel: kusursuz, noksansız.

K 5/39 **Mükemmel** bir geçid resmi kılındı şöyle icrâ kim / Geçid vermiş değil emsâli dense dehrde
çesbân

mül: şarap.

THM 6/21 **Mül** içüb de Hilmi kıl terk-i humâr-ı nîk ü bed / Dürd-i derdi et sebû-yı dilden ol sûretle
red

mülâyim: yumuşak huylu.

K 10/39 Zâlim ki **mülâyim** ana nisbet ile Tîmûr / Hâ'in ki Hülâgû gibi düşmân-ı adâlet

mülzem: lüzumlu, gerekli.

T 53/6 Bir dâver-i Eflâtûn-fitnat / Eder Aristo'yu fikri **mülzem**

mümkîn: imkân dâhilinde, olası, muhtemel.

K 10/52 Ümmîd olunur ki ede feth-i der-i insâf / İblîsde **mümkîn** ise îmân-ı adâlet

mümkîn değil: imkânsız.

K 21/39 **Mümkîn değil** evsâfımı hakkıyla hikâye / Tut kim olalım nâtuka-pîrâ-yı vilâyet

münâcât: yalvarıp yakarma, dua ve niyazda bulunma.

K 2/77 Kıldım bu **münâcâtıma** mahbûbunu tevkîl / Yâ men leke'l-ihsân u eyâ Fâtır-ı ekrem

münâsib: layık, yaraşır, uygun.

K 15/12 Nabz-ı niyâzın anlayub ashâb-ı hâcetin / Tab' u mizâcî üzre **münâsib** devâ eder

müncelâ: parlak, parlayan.

THM 5/10 Kaşındır kâbe kavseyn u saçın ve'l-leyl(i) izâ-yeğşâ / Nehâr-âsâ cemâlin **müncelâdır** yâ
Resûlellâh

münezzeh: kusurlardan ve noksanlardan uzak olan, tenzîh edilmiş; Allah.

K 2/17 Ey zâtı **münezzeh** olan evhâm-ı hıredde / Âlîsin e'âliden eyâ Fâtır-ı alem

müntazam: düzenli, tertipli.

K 18/82 Ubûr-i halkı teshîl eylemek kasdıyla cevfinde / Yapılmak üzre iki **mutazam** köprü dahı hâlâ

murg-ı dil: gönül kuşu.

G 3/3 Buldu karâr lâne-i zülfünde **murg-ı dil** / Murg-ı garîbe lâneyi Mevlâ binâ eder

G 72/13 Var bin esîri sâdece **murg-ı dilim** değil / Dâm-ı belâ-yı kâkül-i yâre şikâr olan

mûr-i siyâh: siyah karınca.

K 2/32 Manzûr sana cümle-i zerrât-ı halâ'ik / Bir **mûr-i siyâhı** da görürsün şeb-i muzlem

Mûsâ: Hz. Musa.

THM 2/30 Gark-ı bahr-ı merg ederdik biz de Fir'avn-ı gamı / Mısr-ı îcâd içre Harûn ile **Mûsâ** yoğiken

Müselmân: İslam dininden olan kimse, Müslüman.

MFR 52/2 Sevdi dil küfr-i zülfini bî-şekk / **Müselmân** dini âşikâre gerek

T 5/12 Duâya açalım yed ba'd-ez-in artık be-sıdku'l-bâl / Ki odur sarf-ı dîni dîni olan her **müselmânın**

mürşid-i kâmil: tasavvufta seyr-i sülukunu tamamlayıp irşad görevinde bulunan kişi, manevi terbiye edici, şeyh ile aynı manaya gelir.

G 40/17 Devâ verir maraz-ı kalbe **mürşid-i kâmil** / Lüdûğ-ı akrebi izni olan yalarsa savar

müşkil: güç, zor, sıkıntılı.

G 106/3 **Müşkil** meâl-i âyet-i nûr-ı izâr-ı yâr / Bir vechile hulâsa-i tefsîre sığmadı

T 26/4 Re'yn selîm u üstüvâr fikrin sünûhâte medâr / Dünyâda bir **müşkil** ki var kilkin olur 'ukde-güşâ

müştâk: özlemle yanan, tutkulu II âşık.

G 41/11 Recebiyûna sorulsa bile **müştâk** sana / Kim görüb de meh-i ruhsârına şa'bân olmaz

muvaffak ol: başarı kazanmış, başarmış, başarılı.

K 17/35 **Oldu** hakkıyla **muvaffak** nice ıslâhâta / Sa'yine muslih-i ahvâl-i cihân dense sezâ

mûy: (sevgilinin) saçı.

G 21/6 Hezâr ef'î hemân ser kaldırır zîr-i külâhından / Dokunsam zülf-i anber-zâsının bir **mûyma** şâyed

G 51/4 Ruh yanak surh kızıl alına pîşân dinür / Tüy **mûydu**r müje kiprik adı ebrûdur kaş

THM 3/6 Gonce-i leb-besteler hep şerm-sârındır senin / Halk esîr-i târ-ı her **mûyundur** ey nâzik
beden

mûy-ı anber-bûy: anber kokulu saç.

T 67/3 Âb-ı Zemzem'le yuya her **mû-yı anber-bûyını** / Her murâdın su gibi yürüte Rabb-i zü'l-celâl

müzdâd: artmış, çoğalmış.

K 20/27 Ede ömr ü devletin **müzdâd** Hallâk-ı kader / Çünkü budur maksad-ı her abd-i ihlâs intisâb

N

nâ mes'ûd: mutlu olmayan.

T 107/5 Necm-i ümîdi **nâ mes'ûd** oldu ümmninin âh / Râşid ki rüşde ermezden etdi terk-i dünyâ

nâ-bûd: mevcut değil, yok, olmayan.

K 4/50 Yoğidi zerre eser kâ'inâtdan o zamân / Anâsır idi nihân u zamân idi **nâ-bûd**

Nâciye Hânım: Naciye Hanım.

T 98/6 Zehî târîh-i cevherdârını Hilmî dedim ben de / Şeref virdi hele iklim-i kevne **Nâciye Hânım**

nâ-çâr: çaresiz.

MFR 54/2 Şevk-i la'lin beni bend etse nola kâkülüne / Suyu düşen kişi **nâ-çâr** yılana sarılır

nâdîde: çok değerli.

G 101/13 Müşterek vâdîde **nâdîde** Hulûsî nazm edüb / Bu gazelle Hilmî tenşit-i fuâd etmez misin

nâdir: az bulunan, seyrek.

G 24/3 İnsân-ı kâmil arar isen **nâdir** ey gönül / Gerçi cihâne muttasıl âdem gelür gider

nâdirü'l-emsâl: benzeri olmayan.

T 113/10 Kemâhı etse Kemâhî mahall-i fahr ola / Vücûdî başka amâ kendi **nâdirü'l-emsâl**

nâfi'a: faydalı işler.

THM 1/95 Re'yidir **nâfi'a** emrinde medâr-ı devlet / Değme sandal olamaz lutfına nisbetle buhûr

nâfile mi: boş yere mi, boşuna mı?

G 3/10 Bir nîm-nigâh lutfuna değmezse sevdiğim / Hilmî yolunda **nâfile mi** cân fedâ eder

nâgâh: ansızın, birdenbire.

T 79/4 Edüb cûş işte deryâ-yı ecel Tûfân Efendi'nin / Garîk-i mevc-i mevt etdi hayâtı zevrakın **nâgâh**

T 111/4 Dür-i deryâ-yı ismet zevce-i pâkîzesin ammâ / Kenâr-ı mevte isâl eyledi mevc-i ecel **nâgâh**

nâgehân: birdenbire, ansızın, aniden.

G 11/1 Geldi o mâh meclise çün **nâgehân** bu şeb / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

nağme-sâz: şarkı okuyan, ezgi söyleyen.

G 76/4 Gönlüm elhân-gâh-ı tanbûr-ı nevâ-yi aşk idi / **Nağme-sâz** olmazdan âlemde kemân-ı ârzû

nahl: fidan.

MFR 35/2 Cûy-ı sirişki pâyine icrâ abes degil / **Nahle** su vermek ey kadi bâlâ abes degil

nahl-i bülend-i himmet: cömertliğin yüce fidanı.

T 25/19 Hemân **nahl-i bülend-i himmeti** fark-ı ahâlîde / Ola zıll-efgen-i refet bi-hakkın izzet-i Ahmed

nahl-i kâmet: fidan boylu; sevgili.

MFR 57/2 Suvarmak isterem eşk-i dü çeşm-i pür-nemile / O **nahl-i kâmeti** bâr-i emel yetinceye dek

nahl-i nâz: nazlı fidan; sevgili.

G 44/10 Sâyemend-i iltifatı biz dilerse olmasun / Hilmîyâ vasla o **nahl-i nâz** ile imkânımız

nâil ola: erişmek, ulaşmak, kavuşmak.

T 74/9 Sermâye-i necâta **nâil ola** İlâhî / Kurulduğunda bâzâr-ı arsa-i kıyâmet

nâil-i kâim: muradına ermek, arzuladığını elde etmek.

T 28/15 Bendesî Hilmi-i kemter de olub **nâil-i kâim** / İki târîh ile tebrîkini eyler ifâ

nâil-i maksûd: amacına ulaşmak.

T 49/4 Be-vefk-i sünnet etdirdi hitân ibn-i edeb-mendin / Olalar dehrde her sûret ile **nâil-i maksûd**

nakd-i cân: can sermayesi.

G 25/24 Çıkdı bahâyâ kâle-i hüsnün o rütbe kim / Âlem yolunda baksana hep **nakd-i cân** bozar

nakl: başkasına âit bir sözü veya bir fikri, bir olayı bir yerde anlatma, söyleme, nakletme.

MFR 81/1 Görmedim gerçi o meh-pâreyi **nakle** göre lîk / Oldum âşüftesi çün gâibedir îmânım

nakl-i kelâm: sözü aktarma.

T 4/13 Duâyâ ideyim **nakl-i kelâm** ihlâs ile Hilmî / Tutub dest-i niyâzı bârigâh-ı pâk-i Deyyâne

nakş-efgen: güzelliği azaltan; sevgilinin ayva tüyleri.

T 68/11 Ola **nakş-efgen** hat-ı rûyî gibi / Nüşa-i ikbâline hatt-ı murâd

nâlân: inleme, figan etme.

G 22/4 Hüsnün gören hayrân olur âşıkların giryân olur / Bülbül gibi **nâlân** olur ey verd-i handânım
reşîd

nâle: inleme, feryat.

G 47/5 Bu rütbe **nâleme** hicr-i izândır bâdî / Çıkar mı seyli-i dest irmedikce defden ses

nâm: şan, şöhret.

K 3/6 Mukaddemsin ki nûr-ı akdesindir cümleden evvel / Muahharsın ki bir **nâmın** da Hâtem yâ
Resûlellâh

K 3/48 Vusûl-i Hakk'a kimse bulamaz râh-ı zafer sensiz / Ki **nâmın** nâm-ı Hallâk ile hem-dem yâ
Resûlellâh

nâmdâr: şöhretli, meşhur.

K 17/42 Geçmesi sadra tarab verdi sudûr-i nâsa / **Nâmdâr** olsun o câhunda da Midhat Pâşâ

nâme yazmak: mektup yazmak.

G 5/15 **Nâme yazmak** dilesem yâre dem-i eşkimden / Gark-ı hûnâb olur âlât-ı kalemdan-ı emel

nâ-merd: sözünün eri olmayan, güvenilmeyen.

MFR 101/1 Hele **nâ-merde** temelluk ne belâ âlemde / Etmesün bir gözi diger göze Mevlâ muhtâc

nân: ekmek.

G 51/7 Tuz nemek tuzlu nemek-nâk denilür etmege **nân** / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır aş

nâ-peydâ: görünmeyen, aşikâr olmayan, gizli.

K 18/128 Husûl-i mâye-i rüşd ü kemâlâtıyçün etfâlin / Güzel bir mekteb-i rüşdî yapıldı misli **nâ-
peydâ**

Napolyon: 1804'ten 1814'e kadar Fransa İmparatoru.

K 5/13 Fransa imparatoru **Napolyon** eyleyüb da'vet / Şereflendirmek için mülkünü almak için çok
şân

nâr: ateş, od.

G 30/8 Âteşin ruhsânının hicriyle yandı sabr-ı dil / **Nârdan** çünkü eşedd imiş şerâr-ı intizâr

THM 4/2 Sabâvetden berü çok vech-i âteşbâre dil verdim / Neler çekdim bu yüzden gûyiyâ kim **nâre** dil verdim

nâr-ı aşk: aşk ateşi.

MFR 99/2 Verdi hevâyâ râhatımı nârgîl gibi / Marbuccılar'da bir güzelin **nâr-ı aşkı** âh

nâr-ı hasret: ayrılık ateşi.

T 114/9 Yandı ciger tutuşdı dil **nâr-ı hasretiyle** / Deryâlar edemezler sûz-i derûnum itfâ

nâr-ı Nemrûd: Nemrud'un ateşi.

K 3/31 Halîl'e nûr-i pâkin berd kıldı **nâr-ı Nemrûd'u** / Bu nükte cümle indinde müsellemlâh
Resûlellâh

nâvek-i hicr: ayrılık oku; sevgilinin kaşları.

G 95/3 **Nâvek-i hicri** değil sâde o kaşı yâyn / Hañcer-i cevri deler sînemi mânende-i tîğ

nâz: cilve, işve, eda.

G 77/1 O şûh-ı telh-gû ifrât eyler cevri ü **nâzında** / Aceb bilmez mi ki lezzet olur her şeyin azında

nazar: bakış, bakma, kötü bakış.

MFR 10/1 Anı hıfz eylesün Allâh **nazardan** dilerim / Elifidir gözümün kâmetin ey serv-i revân

nâzik: ince, narin; sevgili.

THM 3/6 Gonçe-i leb-besteler hep şerm-sârındır senin / Halk esîr-i târ-ı her mûyundur ey **nâzik** beden

THM 6/12 Nâzenîn-i zümre-i hûbânsın ey gonçe-fem / Öyle **nâziksın** ki mağbût-ı gül-i bâğ-ı İrem

nâzik-meşreb: nazik huylu; sevgili.

G 84/1 Böyle vasf etsün ser-i hâmem o **nâzik-meşrebi** / Gûyiyâ billûrdan tasnî olunmuş gabgabı

nazîre: bir şairin manzum eserine başka bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve edayla yazılan benzer manzume.

G 25/29 Nazm-ı cenâb-ı eşrefe derdim **nazîredir** / Hilmî ne çâre zihnimi acz-i beyân bozar

nazm: şiir.

G 11/9 Hilmî bu **nazmı** o şeh-i hûbân-ı âlemin / Var hâk-i pâ-yı devletine ver hemân bu şeb

ne: hangi?

MFR 53/1 Sen rakîbe **ne** gezersin burada dedim dedi / Kûy-ı cânânında ben dış kapunun mandalıyam

ne a'lâ: çok güzel.

T 25/6 Ne vâli ki zamân-ı lutfının her sâati bir id / **Ne a'lâ** id kim her cüz'i bir vakt-i ferah-mersad

nebî: haber veren, bilgi getiren, peygamber; Hz. Peygamber.

K 4/1 **Nebî** ki bâ'is-i icâd-ı cümle-i mevcûd / **Nebî** ki Bârî-i peydâ-gerî-i bûd u nebûd

K 4/7 **Nebî** ki Hâdî-i minhâc-ı eslem-i İslâm / **Nebî** ki Dâ'î-i Bâbü's-Selâm-ı dâr-ı hulûd

nebî-i muhterem: değerli, kıymetli peygamber; Hz. Peygamber.

K 4/67 **Nebî-i muhteremin** ya'nî bahs-i mi'râcın / Beyân için edeyim sevk-i kilik-i şevk-i sürûd

nebîyy-i vedûd: Cenab-ı Hakk'ın Peygamberi.

K 4/76 Huzûr-ı hazrete Hakdan selâm idüb tebliğ / Dedi buyur gidelim kurba ey **nebîyy-i Vedûd**

necl-i edîb: terbiyeli evlat.

T 140/2 Verdi Hak Ca'fer Efendî-i sanâyi'-pervere / Bir güzel ibn-i mûkerrem ki odur **necl-i edîb**

necl-i pâk: saf, temiz evlat.

T 61/2 Cenâb-ı Fikrî Efendî'ye eylemiş ihsân / Bu **necl-i pâki** cenâb-ı ilâh-ı azze ve cell

necl: evlat ve baba.

T 70/7 **Necl ü peder** dünyâda dâym göreler mihr-i sürûr / Göstermesün Mevlâ birine zerre denlû bir esef

ne çâre: çaresi yok, elden ne gelir.

G 89/18 Hilmî'yi etdi çeşm-i füsûn-sâzı pek zebûn / Şevket **ne çâre** bir bût-i fettândır o şûh

ne dem: ne zaman.

T 1/14 Olur tâk-ı felekde berk u ra'd-ı nâgehân zâhir / Yed-i kahrın atarsa her **ne dem** şemşîr-i bürrâna

nefer: asker, er.

Ş 2/13 Hilmîyâ sanma sakın sen anları âdî **nefer**

nefer-i nev-civân: genç, delikanlı asker.

G 25/26 Alây-ı hüsn ü âne dehâlet edüb henüz / Tâbûr-ı sabrı bir **nefer-i nev-civân** bozar

nefes: nefes, soluk.

THM 1/77 **Nefesi** çünkü hayât-âver-i cism-i işfâk / İşte isbât bu da'vâya delîlim ey bak

nefs: pek hoş, çok beğenilen, lezzetli.

T 86/12 Mîr Mazhar Âsaf-ı a'kal ile bâ-fevz-i Hak / Eyledi de'b-i hitânın pek **nefs** icrâ bu yıl

nefs: insanda nefse ait arzu, istek ve zaafılardan meydana gelen benlik.

K 2/39 **Nefse** uyarak etmedigim ism ü günâh yok / Her cürmüm olur cirm-i cebelden daha a'zam

nemek: tuz.

G 51/7 Tuz **nemek** tuzlu nemek-nâk denilür etmege nân / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır aş

nemek-nâk: tuzlu.

G 51/7 Tuz nemek tuzlu **nemek-nâk** denilür etmege nân / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır aş

nemnâk: nemli, ıslak; gözyaşı.

MFR 50/2 Sebûdan su tereşşuh eyler elbet bunda ma'zûrum / Benim nem var elimde hicrden
nemnâkdir çeşmim

ne mümkün: mümkün değil.

T 11/10 Şümâr-ı mevce-i eltâfı elhâsıl değil kâbil / **Ne mümkün** vüs'at-i deryâyı katre eylesün
tahmîn

neseb: soy, nesil, sülale.

T 40/12 Şefîk-i ehl-i hâcet hazret-i Sâlim Efendi kim / Hasîbü'n-nesldir âlî **nesebdendir** eben-an-ced

neseben: soyca, soy bakımından.

T 66/15 **Neseben** seyyid-i eşraf-ı havâli-i Irak / Haseben emced-i erkân-ı necâbet-ârâ

nesîm: hafif hafif esen hoş ve latif rüzgâr.

THM 1/157 Sevk-i ebr-i ferah-ı halk için esdikce **nesîm** / Sâha-i âleme geldikce füyûzât-ı amîm

nesîm-i seher: sabah vakti esintisi, rüzgârı.

G 47/9 Mülâyimâne hübûb eyle ey **nesîm-i seher** / Biraz da bâğ-ı ümîd-i dil-i belâ-keşe es

neşât: sevinç, mutluluk.

R 7/2 Temâşâ-yı cemâl-i dilberi men etme ey vâiz / **Neşât** ilkâ edermiş sîneye vech-i hasen derler

neş'e-bahş: neşe veren.

G 53/4 Âkıbet şâribine derd-i ser eyler îrâs / **Neş'e-bahş** olsa dahı bâde-i hamrâ-yı garaz

neşr-i ilm: ilim yayma.

T 16/11 **Neşr-i ilm** etdikce âlemde esâtûz-i zamân / Rahle-i tadrîse şâkirdân eğdikce boyun

neşr-i leâlî-i belâgat: güzel söz incilerini dağıtma, saçma.

G 56/9 Hâmem ki eder **neşr-i leâlî-i belâgat** / Engüştüme Hilmi yaraşur cevher-i elfâz

nevbet: sıra, devir.

G 68/10 İsterim dâne-i ümmîdi öğütmek ammâ / Âsiyâb-ı emele kendime **nevbet** bulamam

nev-gazel: yeni gazel.

G 10/9 Hilmi birağub ortaya bir nev-gazel yine / Nazm-âverân-ı asra yeniden eder salâ

nev'-i beşer: insan türü.

K 19/35 Olamaz **nev'-i beşer** âlem-i hestîde iken / Fâriğ-i gâile-i hurs u peşîmân-ı emel

nev-nihâl: taze fidan; sevgili.

G 104/12 Aldıkca feyz-i terbiyet-i eşk-i dîdeden / Bir serv-i nâz-ı dehr olur ol **nev-nihâl** ise

nev-sâl: yeni yıl.

T 10/13 Târümâr-ı hasm-ı din kılsun da bu **nev-sâlde** / Merkez-i âlemde hurrem ola Hân Abdü'l-mecîd

nezd-i fazl: iyilik makamı.

K 12/26 Bû-Su'ûd-ı asr kim cüz'-i elif hükminde dir / **Nezd-i fazlında** bilâ-şekk nüsha-i 'ilm-i kelâm

nice: bir çok, hayli.

G 12/6 Dest-i ihsânın ile ba'de harâbi'l-Basra / **Nice** yıkdın ise kasr-ı dil-i vîrânemi yab

niçün: neden?

G 3/6 Bilmem smâh-ı cân ile hiç dinlemez misin / Cûy-ı sirişkim öyle **niçün** mâcerâ eder

nidelim: ne yapalım, yapacak bir şey yok.

G 98/2 Âlemde bir âhû-nigehin aşkına çatdık / Sayd olmadı ammâ **nidelim** çok kovalatdık

nifâk: arabozculuk, fitnelik.

G 40/5 **Nifâk** olur uluv-engîz-i ihtilâl-i bilâd / Harîk kangı mahalle şerer atarsa yakar

G 41/7 Taleb-i sıdka sakın düşme **nifâk** ehlinden / Kalb-i şeytânda ma'lûmdur îmân olmaz

nigâh: bakış, nazar.

MFR 24/1 Bak nice ayn-ı hıyânetle **nigâh** eyler sana / Ni'met-i seyr-i ruhunla seyr-i çeşm olan rakîb

nigâh-ı bed: kötü, fena bakış.

T 40/18 Nazardan saklasun Tanrı kemâl-i rüşd ü temkînin / İsâbet etmesün ömründe zâtına **nigâh-ı bed**

nigehbân: gözcü, bekçi.

T 45/18 İşitdim o kadar kim zât-ı memdûhü'l-fi'âlidir / Devâlib-i mehâmm-ı devletin sâdık **nigehbânı**

nigehbân-ı adâlet: adalet bekçisi.

K 10/36 Beyne'd-düvel olur nazâr-ı re'y-i selîmin / Te'mîn-i mesâfâta **nigehbân-ı adâlet**

nigeh-i nâz: (sevgilinin) nazlı bakışı.

G 100/11 Etdin **nigeh-i nâz** ile dil mülkini berbâd / Etmez misin âbâd senin yandım elinden

nihâl-i nev: taze fidan.

T 82/1 Zevcesi Mahmûd Efendî'nin **nihâl-i nev** iken / Berk ü bâr-ı ömrini âh etdi pejmürde felek

nihâyet: sonunda, en sonunda.

G 57/4 Hicr-i la'linle olalı cân ber-leb-âmede / Buldu güyâ ki hayât-ı ten **nihâyet** elvedâ'

nîl-i ihsân: cömert Nîl.

K 6/2 Habbezâ ey dâver-i Mısr u hüdîv-i kâmrân / **Nîl-i ihsânın** tereşsuhsâz-ı emsâr-ı cihân

nîm-nigâh: yarım bakış, göz ucuyla bakma.

G 3/9 Bir **nîm-nigâh** lutfuna değmezse sevdiğim / Hilmî yolunda nâfile mi cân fedâ eder

nizâm: dirlik, tertip, düzen.

G 25/16 Dü zen olursa gözleme bir hânede **düzen** / Zîrâ evin nizâmını cem'-i zenân bozar

nizâm-ı âlem: dünya düzeni.

T 20/12 Husûsâ vâlî-i vâlâ-himem kim hazret-i Muhlis / Sezâ **nizâm-ı âlem** künyesi elhak o zî-şâne

nizâm-ı mülk: memleket düzeni.

T 12/4 Olalı şübhe nüh revnak-dih-i dîhîm-i Osmânî / **Nizâm-ı mülkdür** re'y-i hakâyık-perveri hakkâ

nola: ne çıkar, şaşılır mı?.

G 91/13 Nazîre add edersem **nola** Hilmî şevket-i asra / O da Tıflî gibi ser-ceyş-i âlây-ı muhabbetdir

nücûm: yıldızlar.

K 15/27 Her şeb **nücûmun** arz ile akkâm-ı âsümân / Tenvîr-i bezm-i hudmetine i'tinâ eder

nüh: dokuz (sayı sıfatı).

T 7/15 Bizce budur ancak dilek turdukca tursun **nüh** felek / Ömrin ide Rabbü'l-melik mânend-i ömr-i Nüh medîd

nükte: anlamı ince ve nazik olan söz.

K 3/32 Halîl'e nûr-i pâkin berd kıldı nâr-ı Nemrûd'u / Bu **nükte** cümle indinde müsellemler yâ Resûlellâh

nûr: aydınlık, parlaklık, ışıık.

G 58/3 **Nûrdan** bir servdir güyâ kad-i nâzik-teri / Bu ne san'atdır yaratmış kudret-i Yezdân'e bak

K 3/18 Edince Hak seni mi'râca da'vet bu müsellemdir / Kuruldu **nûrdan** eflâke süllem yâ Resûlellâh

nûr-ı amel: amel ışığı.

T 127/1 Şuâ'-i ömrini mâlv etmeden **nûr-ı amel** kesb et / Kimin şem'i yanar subha kadar meşkût-ı dünyâda

nûr-ı ayn: göz ışığı.

G 48/4 Cemâat şaşırub tekbîrini hayretde kalmışlar / Kaçan ol **nûr-ı aynım** Nûr-i Osmâniyye'den geçmiş

nûr-ı çerâğ: mum ışığı.

G 72/12 Yok gadr u zulm-i şem'ini îkâd edenlerin / **Nûr-ı çerâğı** tâ-be-seher şu'ledâr olan

nûr-i pâk: temiz, saf ışık.

K 3/3 Olinca **nûr-i pâkin** şu'le-bahş-ı âlem-i envâr / Dururdu tıyn u mâ beyinde âdem yâ Resûlellâh

nûr-ı rahmet-i Hak: Allah'ın merhamet nuru.

T 22/10 Ziyâretgâh-ı esnâf-ı melâik ola da her gün / Tenezzül ede **nûr-ı rahmet-i Hak** kabrine her şeb

nûş-ı şarâb: şarap içmek.

G 27/6 Hattı gelince öp leb-i meygûn-i yârden / Bir neş'esi de **nûş-ı şarâbın** çemendedir

O

o: işaret sıfatı; sevgili.

G 8/6 Ruh-ı kamer-veşini şab deyü öperdim eger / Geleydi gizlüce bir şeb **o** şûh-ı şâb bana

G 9/6 Döksem ne gûne pâyine âb-ı sirişkimi / Vermez **o** nahl-i işve yine bir semer bana

G 11/1 Geldi **o** mâh meclise çün nâgehân bu şeb / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

G 18/3 Görünmez iken **o** meh çehrede vefâdan eser / Hayâl-i vuslatıdır mahz-ı iştigâl abes

G 27/14 Söz yok kemâl-i aklıma âlemde Hilmîyâ / Çünkü olanca fikrim **o** gonce-dehendedir

ocağ: ocak, ateş yakılan yer; ev.

G 32/8 Âteş-i aşkıyı itfâya nedir bu ibrâm / Kimse söndürmez **ocağımı** berây-ı hâtır

K 21/29 Söndürdün **ocağımı** bütün ehl-i şekânın / Gül öksüzüne döndü eşirrâ-yı vilâyet

oğlan: cinsiyeti erkek olan evlat.

MFR 6/2 Egerçi aldanub Fındıkcık tûrına gitdinse / Ne koz kırdın o hoş **oğlan** bilmem Cevizlik'de

T 145/5 Bırakdı öksüz Ahmed Nâzım isminde bir **oğlan** âh / Buna rahm ederek ağlarsa lâik cümle-i eytâm

T 97/1 Hasan Hâfız Efendi'ye edüb Hak bir **oğul** ihsân / Efendî ki biter vasf-ı kemâli belki bir cüzde

T 117/1 Doğdı bir **oğlum** da adımı deyince Hilmîyâ / Düşdi târîh-i vilâdet ana Yûsuf Servetî

T 141/2 Âşinâ-yı nabz-ı cism-i tıb Süleymân Neş'et'in / Hikmet-ârâ-yı vilâdet oldu bir **oğlu** belî

ohşa: (sevgilinin saçını) okşamak.

G 105/5 **Ohşayub** zülfün meyânın aldım âgûşa bu şeb / Kîl u kâlsiz eyledim isyân isyân üstüne

ok: ok; sevgilinin kirpiği.

G 72/6 Bilmem ümîd-i sıhhat eder mi zamânede / Gamzen **okıyla** gam-zede-i rûzgâr olan

oku: (hutbe) okumak.

T 8/15 **Okutdı** hutbe sahrâ-yı Yemen'de azâ ikbâlen / Zehî baht-ı berîn u yümn-i ikdâm-ı mülûkâna

ol: o işaret sıfatı; sevgili.

G 1/3 Alub da bir gice **ol** meh-cebîni âgûşa / Dönüb bu vâkı'ayı hayra edelim ta'bîr

G 13/3 Sev **ol** büt-i yegâne-i bâlâ-kıyâmı da / Ol mustazill-i sâye-i tûbâ zemîn gözet

G 49/17 Yanub yakıldığım **ol** şûha te'sîr etmedi gitdi / Eder mi Hilmî hiç âteş-mizâcâna eser âteş

G 60/1 Sevdim **ol** meh-veşi gâyetle pesend eyleyerek / Gönlümi ukde-i gîsûsına bend eyleyerek

G 74/1 Tutdı gönüm yine **ol** dilber-i zîbâ etegin / Bülbül elbette tutar bir gül-i ra'nâ etegin

ola: olsun.

T 122/7 **Ola** cennetde cenâb-ı Âsiye ile celîs / Vâlideyni böyle yalvarsun Hudâ-yı erhame

T 128/2 Cenâb-ı Hüsnî'ye verdi Hudâ bir ibn-i edîb / **Ola** cihânda hüsn-i amel ile halefî

olaldanberü: olduğundan beri.

G 59/12 Düşdü başdan başa bir kara haber sevdâna / Mülket-i Şâm'a **olaldanberü** sultân zülfün

G 56/1 Hat-âver **olaldanberüdür** dilber-i elfâz / Tab'ımca olur doğrusu şîve-ger-i elfâz

olalı: olduğundan beri.

G 9/3 Meyl-i safâ-yı vuslatına dût **olalı** dil / Olmaz müfid kıssa-i de' mâ keder bana

G 10/1 Âşık **olalı** haste-dilim ey sanem sana / Vaslın verir verir ise derd-i dile devâ

ol: olmak.

G 4/1 Cihân-ı gam-fezâda meskenim bezm-i belâ **oldu** / Habâb-ı mey gibi esbâb-ı sâ mânüm hevâ oldu

G 33/9 O mihr-i burc-ı vefâ gelmez **oldu** semtimize / Diyâr-ı âleme bunca şeb u nehâr gelür

oldukça: olduğu sürece.

K 5/96 Firâr etmişdi bizden çünkü hâb-ı leyle-i râhat / Sen **oldukca** seyâhat-hâne-i iclâlde mihmân

on bir: on bir (sayı sıfatı).

K 5/133 Bu hâl üzre tamâm **on bir** sene hizmeteyim ammâ 7 Felek göstermedi bir feyze hâlâ sûret-i imkân

onbeş: on beş (sayı sıfatı).

K 18/189 Yapıldı sa'y ile **onbeş** aded köprü dahı başka / Bütün enhâr-ı Çarşamba için pek muhkem u akvâ

ondokuz: on dokuz (sayı sıfatı).

K 18/194 Olundu her bir esvâkile bâzârı dahı tecdîd / Yapıldı dahı anda **ondokuz** mekteb ki pek zîbâ

onüç: on üç (sayı sıfatı).

K 18/195 **Onüç** su kuyusu hafrinde dahı delv-i ikdâma / Diriğ olunmadı ta'lik-i habl-i merhamet kat'â

oruç: Allah'a ibadet amacıyla yeme, içme vb. şeylerden belli bir süre veya biçimlerde kendini alıkoymak.

T 35/13 **Oruç** açsun nevâl-i midhatıyla ehl-i ihlâsı / Hasedkârâm olsun lezzet-i iftârdan nevmîd

Osmân-menkabet: Osman'ın hikâyesi; Hz. Osman.

K 13/17 Bûbekir-haslet Ömer-etvâr u **Osmân-menkabet** / Bû Hanîfe-fazl u hem-nâm-ı cenâb-ı Hayderi

ot: ot, bitki.

G 71/2 Derde düşdüm ârzû-yı sebz-i hatt-ı yârdan / Bir tutam **ot** uçurur çünkü deveyi yârdan

otuz: otuz sayısı.

K 18/204 Kazâ-i Fatsa'da altı aded cîsr ile olmuşdur / **Otuzdan** fazla mekteb beş aded de medrese peydâ

oynat: oynatmak; söz geçirmek, emir vermek.

G 45/7 Bugün at **oynatamazsak** hilâl-i cevrinde / Seninle arsa-i rûz-i kıyâma dek gideriz

öb: öpmek.

MFR 82/1 Geldi hatı **öb** dâne-i hâlinden o yârin / Harman sonu dervîşin olur eski meseldür

ög: övmek.

MFR 1/2 Allah ederse bir kuluna lutfı refik / Halk-ı cihân **ögse** lâ-büdd olur şefik

ögüd: bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat.

K 4/66 Ve ba'de-zâ diyeyim bir hikâye-i rengin / Sımâh-ı cân ile ger istimâ' edersen **ögüd**

ögütmek: öğütmek, ezmek, çiğnemek.

G 68/9 İsterim dâne-i ümmîdi **ögütmek** ammâ / Âsiyâb-ı emele kendime nevbet bulamam

öksüz: annesi ölmüş çocuk.

K 21/30 Söndürdün ocağını bütün ehl-i şekânın / Gül **öksüzüne** döndü eşirâ-yı vilâyet

T 115/5 **Öksüz** annesi idi Hak'dan ümîdimdir bu / Ede ârâm-gehini ravza-i firdevs-i alâ

T 145/5 Bırakdı **öksüz** Ahmed Nâzım isminde bir oğlan âh / Buna rahm ederek ağlarsa lâik cümle-i eytâm

ölmek: ölmek.

G 27/8 Maktûl-i tığ-i aşkı olub da o meh-veşin / Sonra şikâyet etme kabâhat **ölendedir**

G 16/6 Böyle çekmekden ise rencişi hâr-ı sitemin / Yegdir **ölmek** bize ey verd-i muattar bin kat

Ömer Efendî: Ömer Efendi.

T 102/3 Hâcî Hüseyin-zâde işte **Ömer Efendî** / Nâgâh etdi cismin teslim-i hâk-i gufrân

ömr: ömür, hayat.

G 14/8 Acımur öyle geçen vakt-i melâlet-âsâr / **Ömre** mahsûb olunur ise zamân-ı gurbet

G 26/7 Görmedim **ömrümde** ahvâl-i sürûr / Her melâle dâl olur imrâr-ı dehr

G 98/3 **Ömrüm** diyerek sarmağa ol genc-i civânı / Vâdî-i felâketde dil-i zârı kocatdık

K 2/51 Her vechile isyân ederek geçmede **ömrüm** / Yarın ne yüz ile varayım hazrete bilmem

K 2/43 Baturmadı **ömrümde** kalem sebt-i sevâba / Me'mûr-i yesârım bulunan kâtib-i mükrem

K 10/85 Hayr ile du'â eyleyeyim **ömrüm** olunca / Hâzır olub âmîne-ser u şân-ı adâlet

THM 4/8 Ne dersün bunca âh u nâleden hiç olmadı âgâh / Meyânın çekmeden **ömrüm** deyü âgûşa bir kez âh

T 22/7 Geçürdi **ömrini** eskâm ile hayfâ şu âlemde / Hudâ afv eylesün cürmin bi-hakkın âyet-i ferğab

ömr-i azîz: izzetli, yüce ömür.

K 5/145 Edüb **ömr-i azîzin** tâ zamân-ı haşre dek memdûd / Bağışlasun ibâdullâha zâtın Hazret-i Mennân

T 51/10 Halk-ı Trabzon oldu pîr ü cüvân hurrem / **Ömr-i azîzini** memdûd ede Rabb-i mutlak

ömr-i bî-'add: uzun ömür.

T 43/32 Mecd ü ikbâlini müzdâd iderek âlemde / **Ömr-i bî-'add** ile merzûk ede zâtın Mevlâ

ömr-i etemm: kusursuz ömür.

T 85/4 İnşirâh-ı sadr u sıhhatle Hudâ / İkisine de vere **ömr-i etemm**

ömr-i medîd: uzun ömür.

G 5/27 Vere Hak pâdişeh-i âleme de **ömr-i medîd** / Ki odur nâşir-i gencîne-i büldân-ı emel

T 8/26 Budur zikr-i hasen her bir zamân efvâh-ı milletde / Vire Rabb-i beşer **ömr-i medîd** o zıll-ı Yezdâna

ömr-i Nûh: Hz. Nuh'un ömrü.

T 39/9 Vâlid u ceddi ile tâ bularak **ömr-i Nûh** / Hassa-i ilm ü hüner kendüye olsun nasîb

ömr-i Nûh-âsâ: Hz. Nuh'a benzer ömür; uzun olması.

T 3/18 Kemâl-i âfiyetde olarak zât-ı hümayûn / Sinîn-i şevketi de **ömr-i Nûh-âsâ** ola memdûd

ömr-i tavîl: uzun ömür.

T 23/11 İlâhi ver hemân **ömr-i tavîl** u vüs'at-i ikbâl / Cenâb-ı vâlid u mevlûdeye bâlâ-yı ber-bâlây

T 104/10 Geldi etdi işbu âlemde karâr / Yûsuf-ı Servet bula **ömr-i tavîl**

öp: (sevgiliyi) öpmek.

G 27/5 Hattı gelince **öp** leb-i meygûn-i yârden / Bir neş'esi de nûş-ı şarâbın cemendedir

G 84/5 Leb lebe verüb de ağzın **öpmek** isterdim fakat / Çiğnenilmez o lebi sekr-i demürden leble

öt: ötmek.

MFR 20/2 Perende-i sahrâ-yı sefer olma ki zîrâ / Her kuş yuvasında **öter** âlemde meseldir

öyle: o denli, o derece.

G 3/6 Bilmem sımâh-ı cân ile hiç dinlemez misin / Cûy-ı sirişkim **öyle** niçün mâcerâ eder

G 5/13 **Öyle** meftûn-ı husûl-i emeliz kim kaldık / Çâr-ı çeşm-i dil ü cân ile nigezbân-ı emel

G 72/2 Düşmez hevâ-yı kâkülüne hûşyâr olan / Başa çıkarmaz **öyle** belâ aklı var olan

G 91/4 Eser yok jeng-i gamdan çünkü mazhar sûret-i sîdka / Zamîrim **öyle** mir'at-i musaffâ-yı muhabbetdir

öylece: bu şekilde, bu tarzda.

MFR 68/1 Firkatin **öylece** âteşde bıraktı bizi kim / Ne gicemiz gice ne gündüzümüz gündüzdür

öz: bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, iç, derun.

THM 5/2 Sözü'n vahy-i Cenâb-ı Kibriyâdır yâ Resûlellâh / **Özün** tâc-ı ru'ûs-ı enbiyâdır yâ Resûlellâh

özen: özenmek.

G 87/6 Debîr-i kudret usûliyle meşk-i hüsnünde / Hatın çıkarmağa ey meh-likâ **özendi** gibi

özge: başka, ayrı.

G 41/14 Leb-i cân-bahşı ki vermektedir uşşâka hayât / Bundan **özge** ecele var ise dermân olmaz

K 4/95 Nihâyet erdi bir **özge** makâm-ı izzete kim / Berâber oldu o âlemde hâl-i gayb u şuhûd

P

pâ-ber-câ: ayağı yerde.

K 18/244 Harâb-ı dehre dek ol bânî-i bünyâd-ı eşfâkım / Esâs-ı taht-ı baht u şevketin hakkı da **pâ-bercâ**

pâ-beste: ayağı bağlı, hareketsiz.

G 22/9 Dil zülfüne **pâ-bestedir** Hilmî bile âşüftedir / Aşkın gamiyle hastedir ey derde dermânım reşîd

pâ-beste-i zencîr-i temennâ-yı emel: istek temenni zincirinin ayağa bağlanması.

G 63/18 Ye's ile tev'em iken boş yere zahmet çekerek / Olma **pâ-beste-i zencîr-i temennâ-yı emel**

pâdişâh: padişah, hükümdar.

K 5/107 Büyük şenlikler etdi **pâdişâhım** cümle iklimin / Şu fart-ı şevke kaldı dîde-i dünyâ bile hayrân

pâdişâhân: padişahlar.

T 5/8 Şeh-i sâhib-himemdir zîb-i dîhîm-i mekârimdir / Cemîl ü ser-bülend ü erhamıdır **pâdişâhânın**

pâdişâh-ı asr: asrın, zamanın padişahı.

K 6/44 Pâdişâh-ı bâhirü'l-ihsânı da'vet eyledi / **Pâdişâh-ı asr** kim tâc-ı ser-i Osmâniyân

pâdişâh-ı bâhirü'l-ihsân: iyilik, cömertlik denizinin padişahı.

K 6/43 **Pâdişâh-ı bâhirü'l-ihsânı** da'vet eyledi / Pâdişâh-ı asr kim tâc-ı ser-i Osmâniyân

pâdişâh-ı mecd-efzâ: şöhreti çoğalan padişah.

T 5/2 Meserret-sâz olub binikiyüzseksensekiz sâli / İder te'yîd izzin **pâdişâh-ı mecd-efzânın**

pâk: saf, temiz.

G 25/3 **Pâk** eyle dûd-ı hubb-ı sevâdın derûnını / Nakş-ı büyüdü dûde-i saht-ı duhân bozar

pâkîze: pak, latif.

T 101/2 Hazret-i Tevfîk Efendî-i dekâyıkdâne Hak / Eyledi tevîk bir **pâkîze** bint-i pür-edeb

pâk-tebâr-ı devlet: devletin temiz soylusu.

THM 1/150 Daha fer bulması mevkûf-ı inâyâtındır / Emr et esbâbını ey **pâk-tebâr-ı devlet**

Paris: Paris (Fransa'nın başkenti).

K 5/33 Olinca **Paris'e** de şevket ü iclâlile pâ-res / Nevâ-yı vîv-i sultân ile doldu kubbe-i devrân

parla: parlamak, ışıldamak.

K 20/17 **Parlasun** hûrîd-i ikbâlin hemîşe âsafâ / Bu da ta'cilen geçer de' mâ keder huz mâ safâ

pâsibân-ı bâğ-ı cemâl: (sevgilinin) yüzünün bekçisi

MFR 41/1 Dil **pâsibân-ı bâğ-ı cemâlin** degil de ne / Cân andelib-i ârız-ı alin degil de ne

pây: ayak, kadem.

MFR 35/1 Cûy-ı sirişki **pâyine** icrâ abes degil / Nahle su vermek ey kadi bâlâ abes degil

G 9/5 Döksem ne gûne **pâyine** âb-ı sirişkimi / Vermez o nahl-i işve yine bir semer bana

G 34/1 Eşkim akarsa **pâyine** şâyân degil midir / Ol şûh-ı nâz serv-i hurâmân degil midir

G 36/3 Eylesem ol serv-i nâzın **pâyine** her dem revân / Yaşdan özge dide-i pür-nemde nem var nem gider

pâye: derece, mertebe.

T 62/4 Ola gehvâresi kasr-ı berîn-i izzet ü ikbâl / Cenâb-ı vâlidî etdikce kat'-ı rütbe vü **pâye**

pâye-i ikbâl: mutluluk makamı.

K 13/25 Dergeh-i vâlâ-yı sidre **pâye-i ikbâline** / Ser-fürû eyler sipihrin mihr ü mâh-ı enveri

pây-ı gadr: zulüm ayağı.

T 147/8 Verdi dünyâyâ cülûs-ı şevketi emn ü emân / Haddi yokdur gayrı **pâ-yı gadr** ide bir yerde iz

pâyidâr: devamlı.

T 15/20 Kasr-ı ikbâlini âbâd ede Rabb-i müteâl / **Pâyidâr** olduğu müddetce bu dâr-ı dünyâ

T 18/2 Mihr-i lutf-ı hazret-i Abdü'l-azîz Hân'dan eder / **Pâyidâr** oldukca âlem şu'le-i feyz iktibâs

pâyitaht: başkent.

K 5/92 Kıyâmet ise kopdu gibi işte top sadâsından / Edince **pâyitahtın** halkını teşrîf ile şâdân

pâ-zede-i sâha-i hakkâniyyet: adalet meydanının ayakaltına alınması, çiğnenmesi.

G 53/9 Hilmi ol **pâ-zede-i sâha-i hakkâniyyet** / Mevki'-i tehlikedir vâdi-i sahrâ-yı garaz

peder: baba.

T 131/1 **Pederim** Hâcî Ârif Ağa'dır / Merkadi ola makâm-ı gufrân

pejmürde: dağınık, perişan.

T 82/2 Zevcesi Mahmûd Efendî'nin nihâl-i nev iken / Berk ü bâr-ı ömrini âh etdi **pejmürde** felek

pek: çok fazla, oldukça.

G 61/5 Lisân-ı nâsda da'vâsı **pek** meşhûrdur ammâ / Aceb kangı mahâkimde verildi hükmi nâmûsun

K 7/49 Âşiyângâh-ı mekârimde edüb **pek** temkîn / Evc-i icrâda da aç lutf ile bâl-i ihsân

K 8/52 Çünkü almışdı felek cendere-i âlâma / Nice bî-kesleri evvelce edüb **pek** bi-zâr

K 18/164 Mürûr etdikce râhat bulmasıçün cünd-i şâhînin / Yapılmakda iki menzilde iki kışla **pek** ra'nâ

penâh: sığınma, sığınacak yer.

T 9/20 Ey necl-i pâk-i pâdisâh vey târem-i devletde mâh / Lutfin edüb nola **penâh** tasdia eylersem kıyâm

pençe-i âzâr: zulüm pençesi.

MFR 23/2 Bülbül-âsâ götürür âşıkını feryâda / Alarak **pençe-i âzârına** şâhin zâde

pençe-i cevri: zulüm, eziyet pençesi.

G 78/8 Bir şâhbâz-ı evc-i sitiğnâya sayd olub / Takdı ne çâre **pençe-i cevri** yakamıza

THM 3/13 **Pençe-i cevri**nden ise kurtuluş emri muhâl / Geldi hattın rûyına açdı cemâlin perr ü bâl

pençe-i firâk: ayrılık pençesi.

G 90/3 Çek **pençe-i firâkı** cism-i zebûndan / Hem-nakş-ı sadr-ı fass-ı nigîn olduğum yeter

pençe-i gadr: eziyet, zulüm pençesi.

K 8/56 Nice şükr etmeyeyim ‘abd-i derin ez-cümle / **Pençe-i gadre** düşüb kalmışidim zâr u nizâr

perde: yüzün görülmemesini engellemek için perde II peçe.

MFR 95/1 Niçün çekdin begim tüyli kadife yüzine **perde** / Ezel tüysüzden idi perde-i rû-yı pür-envârın

pergâr: pergel.

G 107/3 Sâbit-i dâire-i himmet olub çün **pergâr** / Merkez-i sabr u mekânemde karâr eylemeli

perî: çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın; sevgili.

G 22/1 Gâyet perîşânım gamınla ey **perî** şânım reşîd / Sevdâ-yı zülfün başa başka bir belâ cânım reşîd

G 45/10 Matâf-ı zümre-i uşşâk iken ser-i kûyun / Ne hâcet ey **peri** Beytû’l-harâm’a dek gideriz

G 85/1 Hattı belürdi o **peri** hâlâ açılmadı / Sahn-ı çemende nergis-i şehlâ açılmadı

perî-rû: peri yüzlü; sevgili.

MFR 4/1 Esbâb-ı melâhat o **perî-rûda** mükemmel / Ez-cümle güzel zülfünü gör kim kıl ayıbsız

MFR 91/2 Maslak gibi gözyaşı döker çeşme-i çeşmim / Maslak’da mülâsık olalı o **peri-rûya**

perîşân: acınacak durumda, zavallı.

G 22/1 Gâyet **perîşânım** gamınla ey perî şânım reşîd / Sevdâ-yı zülfün başa başka bir belâ cânım reşîd

perîşân-hâtır: perişan gönül.

K 3/74 Te’emmül eyledikce piç ü tâb-ı ukde-i ismim / **Perîşân-hâtırım** mânend-i perçem yâ Resûlellâh

perîşân-ı emel: istek perişanlığı.

G 5/12 Tutulub biz de bu sevdâyâ ne dersin olduk / Heves-i zülf-i siyâhınla **perîşân-ı emel**

perr ü bâl: kanat ve kol.

THM 3/14 Pençe-i cevrenden ise kurtuluş emr-i muhâl / Geldi hattın rûyına açdı cemâlin **perr ü bâl**

Perşembe: Perşembe (Ordu’nun ilçesi).

K 18/192 Biri nehr-i kebîr-i hevî-nâk imiş ki üstünden / Geçenler şaşırırmuş havf ile **Perşembe’den** zîrâ

pertev-sâz: 1şık yayan.

T 4/4 Zehî şâh-ı meâlî mevkib-i dîhûm-i Osmânî / Ki mihr-i lutfî **pertev-sâz** oldu cümle ekvâne

pervâne: geceleri 1şığın etrafında dönen küçük kelebek.

G 19/2 Şevk-i rûyundan usanmak gelmez ey meh cânê hiç / Şem'in etmez sûzişinden 1ştikâ **pervâne** hiç

pervâne-i dil: gönül pervanesi.

G 100/7 **Pervâne-i dil** yandı yeter şem'-i ruhunda / Yetmez mi bu îkâd senin yandım elinden

pervâz: kanat, uçma organı.

T 58/4 Cenâh-ı nesri memdûd-ı ser-i erbâb-ı inşâdır / Hümâ-yı nazmı eyler âlem-i i'câzda **pervâz**

pervîn: Ülker takımyıldızı, Süreyya.

T 11/18 Nücûm-ı âsümân-ı saltanat şehzâdegânide / Olalar âfiyetde tâ ziyâ neşr eyleye **pervîn**

peşîmân-ı adâlet: adalet pişmanlığı.

K 10/68 Sâyende tezellül mü eder çâkerin öyle / Nâ-merde ki gîlzetle **peşîmân-ı adâlet**

peşkir: havlu.

K 9/56 Görünce şî'rimi ashâb-ı nazmı devrânın / Tutar eyâdî-i şerm ile yüzüne **peşkîr**

peyâm: haber.

T 9/28 Târîh idi ser-tâ-be-ser takdîm olunmamış meger / Tahkîk kıldım bu sefer aldım tamâmiyle **peyâm**

peydâ: görünen, aşikâr.

K 3/15 Nice demler mukaddem oldu **peydâ** şeh-i hestîde / Seninçün âb-ı pâk-i çâh-ı Zemzem yâ Resûlellâh

K 5/117 Kulun da eyleyüb ez-cümle envâ'-ı tarab **peydâ** / Seyâhat-nâme nâmıyla kasîde eyledim ityân

K 18/204 Kazâ-i Fatsa'da altı aded cîsr ile olmuşdur / Otuzdan fazla mekteb beş aded de medrese **peydâ**

peygamber-i zî-şân: şanlı peygamber; Hz. Peygamber.

R 6/3 Emr-i âlisine **peygamber-i zî-şânın** uyub / Hâhiş-i ilm ile hatve-res-i râh-ı Sîn ol

peyk-i ecel: ecel habercisi II Azrail.

T 130/4 Salat-ı zuhrı tekmi̇l eyleyüb kâid iken bir gün / Gelüb **peyk-i ecel** bi'l-füc'e ukbâya revân oldu

pîciş-i efkâr: düşünceler kıvrımı.

G 71/4 Bû-yı zülfün miske benzetdim meger anber imiş / Bir hatâ etdim zarûfî **pîciş-i efkârdan**

pinhân: gizli, gizlice.

K 5/38 Hücûm-ı şu'le-i şem'-i şebistân-ı meserretten / Zalâm-ı leyl olmuşdu derûn-ı şehrdan **pinhân**

T 93/2 Hacı Muhammed Ağa'nın cenâb-ı peyk-i ecel / Bu tıfl-ı nevresini hâke eyledi **pinhân**

pîşân: alın, cephe.

G 51/3 Ruh yanak surh kızıl alına **pîşân** dinür / Tüy mûydu müje kiprik adı ebrûdur kaş

pîşgâh: huzur.

T 2/8 Zîb-i serîr-i izz ü şân ârâyîş-i Osmâniyân / Mevlâ selâtîn-i zamân şâh-ı merâhim **pîşgâh**

pîşgâh-ı kerem: cömertlik huzuru.

THM 1/113 **Pîşgâh-ı keremi** bender-i emn ü âmâl / Dergehi menzile-i kâfile-i şân u kemâl

piyâle-nûş: içki içen.

G 45/6 Hep ârzû-yı mül-i la'l-i cân-bahşın ile / **Piyâle-nûş** olarak mülk-i câma dek gideriz

puhte: kıvama gelmiş, pişmiş.

G 95/7 Âteş-i aşkın ile **puhte** olan uşşâka / Ni'met-i vuslatı gösterme degil lâik-i cığ

pür-nûr: nur dolu, nurlu, aydınlık.

T 88/8 Sâha-i firdevsde kılun Hudâ-yı lâ-yemût / Meskenin **pür-nûr** u bezm-i hûr u rûhın şadumân

pür-tâb: çok kıvrımlı, karışık.

THM 1/160 Tâ ki esbâbını halk eyleyerek Rabb-ı kerîm / Böyle **pür-tâb** ola gülzâr-ı mesârr-ı devlet

pürüz: engel, güçlük.

K 10/77 Zerre **pürüzüm** olmadığı gün gibi bâriz / Olmaz mıyım öyle ise şâyân-ı adâlet

R

râ: Arap alfabesinde harfin adı II sevgilinin boyu.

T 2/14 Erde olur maktûb-ı râ etse bu sûretle becâ / **Râ** gibi kaddini dü-tâ bed-hâhenin ol pâdisâh

T 148/4 Harf-i râda olıcak lafz-ı erin ma'kûsı / **Râ** gibi kâmetini bükse gerek a'dânın

Rabb: Allah

G 54/14 Hilmîyâ bir kimsenin âlemde levh-i sînesin / Etmesün **Rabbim** nişângâh-ı belâ-yı tîr-i karz

KIT 1/1 **Rabbimiz** Kâdir u Kadîm u Ehad / Huve Rezzâkunellezî Hayyun

T 3/20 Didi Hilmî kulu bir şevk ile târîh-i ra'nâsın / Şehinşâh-i cihâna **Rabb** ide sâl-i nevi mes'ûd

T 6/21 Binâ-yı şevketin muhkem ide **Rabbim** ile'l-abâd / Cihâna sâye-bân olarak ol şâh-ı himem-fermây

T 71/7 Ola yâ **Rabbi** mekîn-i gülsitân-ı âfiyet / Âmed u şod eyledikce mevsim-i sayf u harîf

T 120/4 Târîh-i cevherdârını Hilmî dedi kîlk-i sürûr / **Rabb** eylesün sâlin füzûn toğdı kerimem Sâime

Rabb-i âlem: âlemlerin Rabb'i.

T 27/24 Hem de tanzîm-i kasâidden duâ maksûddur / **Rabb-i âlem** mansıbın mes'ûd ide ömrin dırâz

T 32/33 Oldu **Rabb-i âlemin** lutfiyle bâ-ikbâl ü şân / Dâhiliyye müsteşârı Mîr Mahmûdu'l-celâl

Rabb-i beşer: insanların Rabb'i.

T 8/26 Budur zîkr-i hasen her bir zamân efvâh-ı milletde / Vîre **Rabb-i beşer** ömr-i medîd o zıll-ı Yezdâna

Rabb-i bî-enbâz: eşsiz, benzersiz Allah.

T 58/12 Bağışlasun cenâb-ı vâlidine tâ be-yevmü'l-haşr / O ârâyîş-resâ-yı mehd-i nâzı **Rabb-i bî-enbâz**

T 64/4 Mekîn-i kasr-ı izz ü âfiyet olsunlar âlemde / Ana lutf eylemiş bir necl-i erşed **Rabb-i bî-enbâz**

Rabb-i bî-eşbâh: eşsiz, benzersiz Allah.

T 111/6 O merhûme gürûh-ı sâlihâna mülhak olmuşdu / Günâhın mağfiret etsün bekâda **Rabb-i bî-eşbâh**

Rabb-i celîl: yüce Allah.

T 86/8 Olalar ikisi de savn-ı ilâhîde hemân / Vâlideynin de muammer eyleye **Rabb-i celîl**

Rabb-i ibâd: yaratılanların Rabb'i.

T 68/10 Sayısınca mû-yı pâk-i rîşinin / Ömrini efzûn ede **Rabb-i ibâd**

T 14/4 Nâm-ı nâmîsi Muhammed Şevket ol dür-dânenin / Anı şevketlümûze bağışlasun **Rabb-i ibâd**

Rabb-ı kerîm: cömert olan Allah.

T 40/23 Hemân **Rabb-i kerîm** ihsân ide ikisine birden / Safâ-yı bâl ile ömr-i tavîl u izzet-i sermed

THM 1/159 Tâ ki esbâbını halk eyleyerek **Rabb-ı kerîm** / Böyle pür-tâb ola gülzâr-ı mesârr-ı devlet

T 110/4 Tûl-i ömr ile mu'ammer olarak ekvânda / Vâlideynine bağışlasun anı **Rabb-i kerîm**

Rabb-ı muhîb: sevgi besleyen Allah.

T 140/4 Ca'fer-i Tayyâr-âsâ ilme vâkıf olarak / Eyleye mümtâz âlemde anı **Rabb-ı muhîb**

Rabb-i muîn: kullarına yardım eden Allah.

T 75/8 Bir merd-i gayretkâr idi genç iken etdi irtihâl / Afv ile cürmin cennet ede kabrini **Rabb-i muîn**

Rabb-i şeb u eyyâm: gündüz ve gecenin Yaratıcısı; Allah.

T 145/8 Yerin râhat günâhın mağfîret kabrin der-i rahmet / Enîsin hûr-i cennet eylesün **Rabb-i şeb u eyyâm**

Rabb-i settâr: bütün ayıpları örten Allah.

K 8/68 Vâlî-i lâhik-i bâdî-i mübâhâtımıza / Medd-i ömr ü şeref ihsân ede **Rabb-i Settâr**

rabt-ı dil: gönül bağı.

T 90/2 Fânî ile âlem adedde bir iken inde'l-hisâb / **Rabt-ı dil** etmez âleme bu nükteye vâkıf olan

rağbet: istek, ilgi, talep.

T 74/2 Var ise akl u fikrin dünyâ-yı dîna yâ Hû / Zinhâr etme cân u dil ile meyl ü **rağbet**

T 81/2 Kıl cân tende iken tahsîl-i zâd-ı ukbâ / Etme şu lâ-bekâ dehr-i bî-vefâyâ **rağbet**

T 99/2 Sonı âkıbet ademdir şu cihân-ı bî-vefânın / İnâub da iki günlük şerefine etme **rağbet**

râh: yol, istikamet.

K 18/212 Daha hayli yapılmak üzredir mülhak kazâlarda / Ne yerde var ise bozuk yıkık **râh** u pül-i mülgâ

râh-ı aşk: aşk yolu.

G 36/6 Mâ-melekden başka nakd-i cânı bile sevdiğim / **Râh-ı aşkında** fedâ etsem de nem var nem gider

râh-ı Hak: Hak yolu.

G 31/1 **Râh-ı Hak'da** şem'-i misbâh-ı hüdâdan çok ne var / Görünür güneş gibi necm-i semâdan çok ne var

râh-ı pâk-i istikâmet: doğruluğun temiz yolu.

T 133/4 Trabzon'da olub tahrîr-i emlâke reis el-hak / Kazandı **râh-ı pâk-i istikâmetde** büyük bir ad

râh-ı rızâ-yı Hak: Allah'ın rıza yolu.

T 120/1 **Râh-ı rızâ-yı Hak'da** edüb sarf-ı enfâs-ı hayât / Dünyâda fart-ı iffet u sıhhatle olsun dâime

râh-ı safâ: mutluluk yolu.

G 103/12 Biz kaldık ise merve-i hayretde Hilmîyâ / Râh-ı safâda Behcet'e Allâh yol vere

râh-ı zafer: zafer, galibiyet yolu.

K 3/47 Vusûl-i Hakk'a kimse bulamaz **râh-ı zafer** sensiz / Ki nâmın nâm-ı Hallâk ile hem-dem yâ Resûlellâh

rahm: esirgeme, merhamet etme.

G 97/12 Cevri füzûndur o büt-i nâzın fütâdeye / **Rahme** gelince sorma hiç anı ne var ne yok

G 101/2 Hâtır-ı nâ-şâdımı lutfunla şâd etmez misin / Hâlîme ey şâh-ı hüsnüm **rahm** u dâd etmez misin

rahm etme: merhamet etmemek.

G 98/5 **Rahm etmedi** hiç hâlimize kuru kuruya / Bûs-ı lebi ümmîdi ile ağzı sulatdık

rahmet-i Bârî: Allah'ın merhameti.

T 130/5 Ola müstağrak-ı envâr-ı lutf u **rahmet-i Bârî** / Denildikçe kıyâmet kopdu vakt âhir-zamân oldu

rakîb: aynı sevgiliye gönül verenlerden her biri, klasik şiirde sevgiliyi âşıktan uzaklaştırmaya çalışan, sevgili ile âşığın kavuşmasına engel olan kimse.

MFR 24/2 Bak nice ayn-ı hıyânetle nigâh eyler sana / Ni'met-i seyr-i ruhunla seyr-i çeşm olan **rakîb**

MFR 53/1 Sen **rakîbe** ne gezersin burada dedim dedi / Kûy-ı cânânında ben dış kapunun mandalıyam

G 3/1 Ol meh **rakîbe** hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak cefâ vü serzenişin hep bana eder

raks et: dans etmek.

THM 1/55 Gülşene **raks ederek** gelse nigâr-ı devlet / Oldu hengâm-ı ferahnâk u tarab-zâ lâhik

ra'na: hoş, güzel, parlak.

K 18/164 Mürûr etdikce râhat bulmasıyçün cünd-i şâhînin / Yapılmakda iki menzilde iki kışla pek **ra'nâ**

T 115/8 Lafz u ma'nâda müsâvî görünür târîhi / Hilmîyâ mısra'-ı âtiye bakınca **ra'nâ**

rast gel: rastlamak, tesadüf etmek.

MFR 76/1 Kılburun'da burmı kılılı **rast gelüb** bir zâhide / Bahs-ı zülfünde o şûhun eyledik çok kıl u kal

ravza-i firdevs-i alâ: yüce cennet bahçesi.

T 115/6 Öksüz annesi idi Hak'dan ümîdimdir bu / Ede ârâm-gehini **ravza-i firdevs-i alâ**

ravza-i pâk: saf, temiz kabir.

G 6/5 **Ravza-i pâkin** ziyâretgâh-ı ins ü cândır / Dergeh-i rahmet-meâbın merci'-i bay u gedâ

râzı: rıza gösteren.

G 16/4 Eylemekden ise sık sık farazâ ünsiyyet / **Râziyım** bir nigh-i nîmine cânâ çat pat

MFR 46/1 **Râziyım** bir nigh-i lutfına ben bir senede / Zâmin ol da bunu gel rabt edelim bir senede

redd etme: kişinin dileklerini, isteklerini kabul etmemek.

G 29/11 Kerem-cûyân-ı hân-ı vuslatın **redd etme** sultânım / Gelen mihmânı zîrâ yer yemez her mîzbân saklar

refîk: arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş.

G 40/1 Zamâne halkı **refîkin** işe yararsa arar / Cerîha-i bedenın sanma ki yararsa sarar

MFR 1/1 Allah ederse bir kuluna lutfı **refîk** / Halk-ı cihân ögse lâ-büdd olur şefik

T 84/6 Bânû-yı beyt-i ismet idi ilâh-ı âlem / Kabrini bâğ-ı cennet ede **refîkin** îmân

reftâr: (sevgilinin) salınarak yürümesi.

Ş 1/6 Tab'ımca benim hâsılı bir şûh-ı cihânsın / O nâz ile **reftârına** bin cân ola kurbân

rehber: kılavuz, yol gösterici.

K 42/3 Diyâr-ı kudse **rehber** hızr-ı tevfikın olur yohsa / Varılmaz meslek-i aşk u muhabbetde sana sensiz

reis: amir, başkan.

T 133/3 Trabzon'da olub tahrîr-i emlâke **reis** el-hak / Kazandı râh-ı pâk-i istikâmetde büyük bir ad

reîs-i meclis: meclis başkanı.

K 6/52 Anda zât-ı pâdişâhî mâh-ı âlem-tâb idi / Sadr-ı âlî vü **reîs-i meclis** ise ahterân

renciş: (sevgilinin) eziyeti.

G 62/1 Gam degil uşşâka **renciş** etse o ruhsâr-ı gül / Bûlbüle bâdî-i fart-ı şevkdir âzâr-ı gül

reng: renk.

G 102/8 Geh leb-i alımı geh ârızını yâd ederek / Sâgar-ı mey gibi her **reng**e boyandım bu gice

Resûlellâh: Hz. Peygamber.

K 3/1 Seninçün halk olunmuşdır dü âlem yâ **Resûlellah** / Bu da âyetle sâbit hulkun a'zam yâ **Resûlellâh**

K 3/2 Seninçün halk olunmuşdır dü âlem yâ **Resûlellah** / Bu da âyetle sâbit hulkun a'zam yâ **Resûlellâh**

K 3/4 Olinca nûr-i pâkin şu'le-bahş-ı âlem-i envâr / Dururdu tıyn u mâ beyinde âdem yâ **Resûlellâh**

K 3/6 Mukaddemsin ki nûr-ı akdesindir cümleden evvel / Muahharsın ki bir nâmın da Hâtem yâ **Resûlellâh**

K 3/8 Zuhûr-ı kâf u nûna bâ'is oldu hilkatın hakkâ / Ki rûh-ı atyebinden yokdur akdem yâ **Resûlellâh**

K 3/10 Vücûd-ı nâzenînin âlemîne ayn-ı rahmetdir / Anı tebyîn eder Furkân-ı muhkem yâ **Resûlellâh**

reşk et: kıskanmak.

K 8/18 Buldu bir zevk Trabzon-ı tarab-efzâ kim / **Reşk eder** behcet-i hâliyyesine cümle diyâr

G 5/4 Gülşen-i nâzda gördükce o zîbâ revîşin / **Reşk eder** kâmetine serv-i hurâmân-ı emel

THM 1/130 Eline aldığı dem kilik-i beyâz u tesvîd / **Reşk eder** birbirine leyl ü nehâr-ı devlet

revâ: layık, uygun, yaraşır.

G 10/4 Zîr-i külehde zülf-i siyâhın nihân edüb / Uşşâkı başdan atma degildir sana **revâ**

revâc: itibar, değer, kıymet.

G 40/11 **Revâc**ı hilenin ol rütbe câri olmada kim / Şarâba pîr-i mugân bile su katarsa satar

revâ değil: layık, uygun değil.

G 1/6 Talebgerân-ı visâlin niyâzın et ta'cil / **Revâ değil** güzelim hayrı eylemek te'hîr

revân: akan, akıcı; gözyaşı.

G 36/3 Eylesem ol serv-i nâzın pâyine her dem **revân** / Yaşdan özge dîde-i pür-nemde nem var nem gider

revân ol: akıp gitmek.

T 130/4 Salat-ı zuhrı tekmiî eyleyüb kâid iken bir gün / Gelüb peyk-i ecel bi'l-füc'e ukbâya **revân oldu**

revnak: güzellik, parlaklık, tazelik.

T 14/8 Hilmîyâ bir müjdecî çıkub didi târîhini / Virdi **revnak** kevnê bir şehzâde-i bâlâ-nijâd

revnak-ı cennet: cennetin güzelliği, parlaklığı.

T 77/8 Dedi Hilmî hemân târîh-i cevher-dârını hâmem / Murâdhân-zâde İbrâhim Beg oldu **revnak-ı cennet**

revnak-sâz: parlaklığı arttıran.

T 64/6 Dedi târîhini fart-ı ferahla hâme-i Hilmî / Bu yıl mîr-i Ömer Lütfî cihânda oldu **revnak-sâz**

revzen-i gadr: zulüm penceresi.

T 28/10 Dest-i tedbîri açar halka der-i emniyyet / **Revzen-i gadre** çeker perde-i mâni' hakkâ

re'y: fikir, düşünce.

K 7/5 **Re'yin** ârâyış-i tanzîm-i derârî-i umûr / Fikretin râbîta-i silk-i le'âl-i ihsân

K 8/39 **Re'yi** hayretde Resito-yı 'ukûl u hikmet / Şâhid-i fikreti engüşt-i ta'accüble müşâr

K 10/32 Her hükmün eder dâ'ire-i hikmeti te'yîd / Her **re'yin** olur kuvve-i bünyân-ı adâlet

reyhân: fesleğen denilen güzel kokulu bir bitki.

G 59/1 Nühket-efzâ-yı cihân olalı **reyhân** zülfün / Oldu misk-i hutene gâliye-efşân zülfün

re'y-i pâk: saf, temiz düşünce.

T 52/13 **Re'y-i pâkiyle** Muhammed Sâbir / Hıfz-ı Fûrkân idüb oldu âlî

re'y-i sâib: doğru, hatasız düşünce.

T 36/4 Medâr-ı intizâm-ı memleketdir zübde-i fikri / Tutar her **re'y-i sâib** kûşe-i tab'ında bir mesken

T 69/4 İstikâmetle arîf u sâdk ile şöhret-şîâr / **Re'y-i sâib** ma'deni hem sâhib-i fikr-i edakk

reyyân-ı âb-ı rahmet-i Hak: Cenab-ı Hakk'ın merhamet suyuna doyması.

K 18/125 Ola **reyyân-ı âb-ı rahmet-i Hak** sular akdıkca / Zamân-ı haşre dek tâ rûh-ı Mahmûd Hân-ı cennet-câ

reyyân-ı adâlet: adalete doymuş.

K 10/84 Ya'nî olayım bâb-ı veliyyü'n-ni'amîde / Ser-çeşme-i lutfun ile **reyyân-ı adâlet**

Rezzâkunellezî: bütün mahlûklara rızkını veren Allah.

KIT 1/2 Rabbimiz Kâdir u Kadîm u Ehad / Huve **Rezzâkunellezî** Hayyun

rihlet: dünyadan ahirete göçmek.

T 76/6 Târîh-i fevtini göz yaşıyla yazdı Hilmî / Kıldı cinâne **rihlet** Abdü's-samed Efendi

T 77/4 Trabzon hânedânından Murâdhân-zâde'ye bak kim / Bırağub bunca mülkin eyledi ukbâya dek **rihlet**

T 79/1 Sonu mevt âhiri **rihlet** iken bu dâr-ı dünyânın / Ana meyl ü muhabbet pek hatâdır ey dil-i âgâh

T 88/6 Olmuş iken hayli defterdârlıklarla benâm / İşte Râşid Beg Efendi etdi **rihlet** nâgehân

rızâ-yı Hakk: Allah'ın rızası.

T 89/2 Ulubeg hânedânından Alay Beg-zâde kılmışdır / **Rızâ-yı Hakk** için bu câmi'-i pâkîzeyi inşâ

ricâl: büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları.

K 5/53 **Ricâli** tutdular şabkaların ellerde ta'zîmen / Güzergâhında durdu saff-ı tekrîme bütün nisvân

rikâb: büyük bir kimsenin katı, huzuru.

T 132/2 Trabzon hânedânından İmâm Ağa-yı eşher kim / **Rikâb** kapucıbaşısı olup fer verdi dünyâya

rindân: dünya işlerini hoş görerek, keyfekeder yaşayan, aldırışsız, kalender kimse.

G 4/7 Kenâr-ı cûda dün açub lebin evsâfını **rindân** 7 Kimi mül kimi kevserdür dedi çok mâ-cerâ oldu

rîş-i latîf: hoş, güzel sakal.

T 133/7 Yuyub zemzem ile **rîş-i latîfin** olmaya dil-rîş / Husûl-i matlabiyle dilerim âlemde olsun şâd

rîş-i şerîf: mübarek sakal.

T 109/8 Güher misâl dedim Hilmî ben de târîhin / Ali Efendi'ye çünkü yakışdı **rîş-i şerîf**

riyâ: ikiyüzlülük, gösteriş yapma.

G 86/5 Mübtelâ-yı alel aceb u **riyâdır** olamaz / Mazhar-ı sırr-ı şifâhâne-i şâfi sôfi

riyâz-ı âlem: dünya bahçesi.

G 93/3 Mazhar-ı neşv ü nemâ oldu **riyâz-ı âlem** / Bülbul-i gam-zede feryâd edecek günlerdir

T 103/4 Muammer olarak dünyâda ola fâikü'l-emsâl / Vere necl-i kemâli de **riyâz-ı âleme** sâye

riyâz-ı cennet: cennet bahçesi.

G 42/1 **Riyâz-ı cennet** olsa ârzû gelmez bana sensiz / Beni terk etmesün dûzehde de olsam Hudâ sensiz

riyâz-ı dehr: dünya bahçesi.

G 10/6 Hattın gelince sanma seni terk eder gönül / Verir **riyâz-ı dehre** çemen başka bir safâ

riyâz-ı hüsn: güzellik bahçesi; sevgilinin ayva tüyleri.

G 21/1 **Riyâz-ı hüsnüne** sebz-i hat oldu ârız ey gül-had / Bu esnâda degil zevk-i çemen-zâr eylemek eb'ad

rûh-ı Dârâ: Dârâ'nın ruhu (eski İran'ın meşhur şahı).

K 5/67 Der-i dârâtı dâr-ı ilticâdır rûh-ı Dârâyâ / Olurdu ber hayât olsaydı Kayser kasrına derbân

rûh-ı Enverî: Enverî'nin ruhu (İranlı ünlü şair).

K 13/4 Öyle bir zât-ı felek-kadr u münîrû'l-vech kim / İktisâb-ı nûr eder bezminde **rûh-ı Enverî**

rûh-ı Îsâ: Hz. İsa'nın ruhu.

THM 2/25 Heykel-i hestîde Hızr u **rûh-ı Îsâ** yoğiken / Şübhesiz Tûfân-ı Nûh'a basdırdı âlemi

rûh-ı pâk-i Mevlânâ: Mevlânâ'nın temiz ruhu.

K 18/88 Yapıldı tarz-ı dil-keş üzre bir de mevlavîhâne / Olundu şübhesiz tefrîh **rûh-ı pâk-i Mevlânâ**

ruhsâr-ı gül: gül yanaklı; sevgili.

G 62/1 Gam degil uşşâka renciş etse o **ruhsâr-ı gül** / Bülbüle bâdî-i fart-ı şevkdir âzâr-ı gül

rüsvâ: rezillik.

G 35/5 Tutardı Bî-sütûn-ı aşkda **rüsvâlıgım** fâik / Edeydi kıssa-i Ferhâd'ı ol şîrin-zebân ezber

rütbe-i bâlâ: yüce, ulu makam.

T 32/19 Kadr-i âli'l-âlî şimdi **rütbe-i bâlâ** ile / Cism-i istihkâka biçdi câme-i hüsn ü cemâl

rûy: (sevgilinin) yüzü.

G 22/5 **Rûyın** meh-i burc-ı bahâ güneş gibi verir ziyâ / Kim görse olmaz mübtelâ ey necm-i tâbânım reşîd

rü'yet-i dîdâr: yüzünü görmek.

K 2/64 Fazlınla kemâl-i keremin ile İlâhî / Eyle kulunu **rü'yet-i dîdâr** ile hurrem

rûz: gün, gündüz.

K 5/98 Aceb mi şimdi fart-ı şâdumânî eylesek izhâr / Büyük ıyd-ı meserret kıldı bu **rûzı** bize Yezdân

T 4/9 Zamân-ı pâkinin her **rûzı** bir ıyda mukâbildir / Leyâlisi virir nevm-i safâ efrâd-ı ihsâne

rûz u leyâl: gündüz ve gece.

T 32/28 Neyyireyn-i burc-ı ikbâli ola pertev-nisâr / Sâha-i âlemde devr etdikce tâ **rûz u leyâl**

rûz u şeb: gündüz ve gece.

T 8/7 Binâ-i devlete virmekde kuvvet **rûz u şeb** sa'yi / Tedâbîri de temkîn-sâzdır inşâ-i büldâna

rûz-ı haşr: mahşer günü.

T 108/7 Hall ede engüşt-i gufrân ile **rûz-ı haşrde** / Ukde-i cürm ü günâhın hazret-i müşkül-güşây

T 89/5 Kılındıkca salat-ı hamse **rûz-ı haşre** dek bunda / Ede kendüsini ka'de-nişîn mağfîret-i Mevlâ

rûz-i muzî: parlayan gün, ışık veren gündüz.

G 24/2 Hâl-i sürûr u hüzn demâdem gelür gider / **Rûz-i muzî** vü leyle-i muzlim gelür gider

S

sâat: vakit, zaman.

G 94/2 Sürmez dakıka vakt-i meserret gelür geçer / Durmaz bi-kadr-i sâniye **sâat** gelür geçer

sabâ: sabaha doğru kuzeydoğudan hafif hafif esen serin, hoş, latif bahar rüzgârı, tan yeli.

G 259/ Şemîm-i kâkülün bî-hûde hıfz eyler **sabâ** sanma / Meşâmm-ı âhuvân-ı deşt-i Çin'e armağan saklar

G 33/5 Ziyâret etmişe benzer **sabâ** bu şeb kûyun / Meşâmm-ı câne yine bû-yı zülf-i yâr gelür

sabâh: gün başlangıcı, kuşluk.

M 21/1 **Sabâh** olunca lüzûmı kalur mı misbâhın

sabâvet: çocukluk.

THM 4/1 **Sabâvetden** berü çok vech-i âteşbâre dil verdim / Neler çekdim bu yüzden gûyiyâ kim nâre dil verdim

sabî: küçük çocuk.

T 83/4 Ecdâdına şefâat için dem-i cezâda / Azm eyledi **sabî** iken cennet-i alâya

sâbit: delil, kanıt.

K 3/2 Seninçün halk olunmuşdır dü âlem yâ Resûlellah / Bu da âyetle **sâbit** hulkun a'zam yâ Resûlellâh

sabr: sabır, dayanma, katlanma.

G 23/7 Ne gussa **sabrımı** yağma eder ise aşkın / O şâh mülkine her hükmini eder tenfiz

sabr et: sabretmek.

THM 1/59 **Sabr** ederse bu letâfetle degildir lâ'ik / Şâ' ir-i pâk-dil ü nükte-nisâr-ı devlet

sabr-ı dil: gönlün sabrı.

G 30/7 Âteşin ruhsârının hicriyle yandı **sabr-ı dil** / Nârdan çünkü eşedd imiş şerâr-ı intizâr

saç: baş derisini kaplayan kıllar, saç.

THM 5/9 Kaşındır kâbe kavseyn u **saçın** ve'l-leyl(i) izâ-yeğşâ / Nehâr-âsâ cemâlin müncelâdır yâ Resûlellâh

saçıl: dağılmak, yayılmak.

K 5/26 Yanaşdıkdâ o deryâ-yı mekârim sâhil-i bahra / **Saçıldı** kum yerine reh-güzârına dür ü mercân

sa'd: kutlu, mübarek.

G 88/26 Sâl-i huceste fâl-i hâli eylesün fi-küll-i ân / Abdü'l-azîz Hân'e ziyâde **sa'dile** es'ad Hudâ

sada: ses, avaz, yankı.

G 42/6 Veren hep gulgule şevk-i zuhûr-ı verd-i hüsnündür / Çıkar mı bak gülüm gülşende bülbülden **sadâ** sensiz

K 18/48 Nevâ-yi mûhiş-i zencîr-i gadrin dinledi zâlim / **Sadâ** yok artık âh-ı zümre-i mazlûmdan aslâ

sadâ-yı adl: adalet sesi.

T 45/42 Trabzon'u sevindirdi kudûmun çünkü akdemler / **Sadâ-yı adlin** ile dolmuş idi halkın ezhâmı

sâde: sadece, yalnızca.

G 52/1 Bu an ki bu anda ola **sâde** sana mahsûs / Gezmek yaraşur semt-i Vefâ'da sana mahsûs

THM 3/12 Zevk-i vasl-ı hâlin ile gayrlar âsûde-hâl / **Sâde** ben kaldım gam-ı hicrinle düçâr-ı melâl

sade-i âlem: kâinatın incisi.

K 10/5 Görmez **sade-i âlemi** gözden geçürenler / Zâtın gibi bir dürre-i ummân-ı adâlet

sâdık-ı devlet: devlete sadık, bağlı.

K 20/22 Dest-gîr-i millet-i beyzâ-yı İslâmyânsın / **Sâdık-ı devlet** vezîr-i a'kal u zî-şânsın

sadr: başkan.

K 13/5 **Sadrıdır** mecmû'a-i âsâr-ı fazl u âtîfet / Zât-ı ulyâsı sudûrân-ı izâmın serveri

K 17/41 Geçmesi **sadra** tarab verdi sudûr-i nâsa / Nâmdâr olsun o câhında da Midhat Pâşâ

sadr-ı a'zam: sadrazam.

G 88/19 Mahmûd-ı emced **sadr-ı a'zam** âsaf-ı vâlâ-şiyem / Destûr-ı âlî-câh u kân-ı himmet ü lutf-âşinâ

sadr-ı âlî: yüce sadrazam.

K 6/52 Anda zât-ı pâdişâhî mâh-ı âlem-tâb idi / **Sadr-ı âlî** vü re'îs-i meclis ise ahterân

sadr-ı güzîn: seçilmiş başkan.

T 6/23 Dahı **sadr-ı güzîni** zîb ü iclâlile âlemce / Mehâmm-ı devlete zîver vire bâ-asveb-i ârây

safâ: eğlence, zevk, neşe.

G 10/6 Hattın gelince sanma seni terk eder gönül / Verir riyâz-ı dehre çemen başka bir **safâ**

G 70/2 Hiç o serv-kaddın esmâr-ı vefâsın görmedim / Sâyemend-i vuslatı olup **safâsın** görmedim

safâ-yı bâğ-ı na'im: cennetin huzurlu bahçesi.

K 4/15 Nebî ki buldu muhibbi **safâ-yı bâğ-ı Na'im** / Nebî ki oldu adûsu dahîl-i küllhan-ı od

sâgar-ı gülgûn: gül renkli içki kadehi.

G 105/7 **Sâgar-ı gülgûnı** la'linle görince muttasıl / Uçuşur meyhânede rindân rindân üstüne

sâgar-ı mey: şarap kadehi.

G 102/8 Geh leb-i alımı geh ârızını yâd ederek / **Sâgar-ı mey** gibi her renge boyandım bu gice

sağır için iki ezân okunmaz: sağır için iki kere kamet olmaz. Bir toplulukta herkesin net ve açık olarak duyup işittiği söz, dikkatsiz ve dalgın kişi için tekrar söylenmez.

M 19/1 **Sağır için** meseldür **iki ezân okunmaz**

sağlık: esenlik, sıhhat, afiyet.

T 131/7 **Sağlığında** bunu etdi inşâ / Şimdi târîhini etdim ityân

sâha: meydan, ortalık.

K 4/93 O **sâhada** işidüb üdnü minnî fermânın / Takaddüm etdi Cenâb-ı Peyember-i Ma'bûd

K 4/78 Hemân-dem eylediler azm-i Mescid-i Aksâ / O **sâhaya** olıcak sâye-sâz-ı izz-i vürûd

K 6/22 Dürre-i eltâfa deryâdır dil-i dâd-âverin / Tab'-ı pâkin **sâhasıdır** gevher-i ihsâna kân

sâha-i âlem: dünya meydanı.

T 32/28 Neyyireyn-i burc-ı ikbâli ola pertev-nisâr / **Sâha-i âlemde** devr etdikce tâ rûz u leyâl

THM 1/158 Sevk-i ebr-i ferah-ı halk için esdikce nesîm / **Sâha-i âleme** geldikce füyûzât-ı amîm

sâha-i bâğ-ı heves: arzu, istek meydanının bahçesi.

K 19/3 Jâle-i ter yerine **sâha-i bâğ-ı hevese** / Dâne-i eşk döker bülbül-i nâlân-ı emel

sâha-i çarh: dünya meydanı.

K 8/70 Burc-ı es'adda ola kevkeb-i bahtı lâmi' / **Sâha-i çarhda** oldukca kevâkib seyyâr

sâha-i rahmet: merhamet meydanı.

T 77/6 Hudâ afv eyleyüb cümle günâh u cürmini itsün / Enîs-i hûr u ârâmgâh-ı zâtın **sâha-i rahme**

sâhib-i îmân: iman sahibi.

K 5/142 Du'â-yı devletin tezkâr edelim ba'd-ezîn Hilmî / Ki odur hidmet-i mefrûza-i her **sâhib-i îmân**

sâhib-i şevket ü şân: şan ve büyüklük sahibi.

T 66/4 Şâh-ı şâhân-ı zamân nuhbe-i âl-i Osmân / **Sâhib-i şevket ü şân** revnak-ı evreng-i alâ

sahîhan: doğru olarak, gerçekten.

K 18/34 Hafâ hâlinde de iskât-ı hasm etmek tarîkiyle / **Sahîhan** ortalıkda oynadı yüzbin kadar lîrâ

sâhil: deniz, nehir veya göl kenarı, kıyı.

K 18/217 Bulundu **sâhilinde** hayli hâlî arsa bi't-tahkîk / Olundu ka'r-i yemden celb-i dürr-i menfaat gûyâ

sâhil-i bahr: deniz kıyısı.

K 5/25 Yanaşdıkdâ o deryâ-yı mekârim **sâhil-i bahra** / Saçıldı kum yerine reh-güzârına dür ü mercân

sahrâ-yı dünyâ: dünya meydanı.

T 141/6 Ben de Hilmî söyledim târîh-i cevherdârımı / Toğdı mânend-i kamer **sahrâ-yı dünyâda** Alî

sahrâ-yı Trabzon: Trabzon ovası.

K 14/26 Mâlik olub ol vâlî-i rıdvân-ı husâle / Cennetlere döndü gibi **sahrâ-yı Trabzon**

said: kutlu, uğurlu.

T 2/2 Oldu yine sâl-i cedîd burc-ı tekerrürde bedîd / Etsün sana Mevlâ **saîd** ey husrev-i âlem-penâh

T 7/10 Hulki cemîl izzî cezîl eltâf u ihsânı celîl / Sa'dî kabûl itmez adîl ahd-i azîzi çok **saîd**

saîd ola: mübarek olsun.

T 8/30 Bu sâl-i mes'adet-efgen dahî bi'l-lutf-ı Yezdânî / **Saîd ola** şeh-i cümle beşer Abdü'l-azîz Hân'a

sakal: sakal.

T 109/5 Sakalın etdi güşâd imtisâl-i sünnet edüb / **Sakallu** göstere evlâdın ana Rabb-i latîf

sâkî: kadeh, içki sunan; sevgili.

G 93/11 Bün-i gülde mey-i gül-fâm içelim ey **sâkî** / Bezm-i câm-ı Cem'i bünyâd edecek günlerdir

THM 4/20 Lebindir mest eden bezm-i muhabbetde beni yohsa / Sakın zann etme **sâkî** sâgar-ı ser-şâre dil verdim

sâkî-i gül-izâr: gül yanaklı saki; sevgilinin yanağı.

G 33/8 Ayağının berekâtiyle neş'emiz artar / Ne dem ki bezme o **sâkî-i gül-izâr** gelür

sâkî-i müdâm: şarap kadehi.

MFR 3/2 Ey dil varalım elde iken dâmen-i fırsat / Kul olalım ayağına **sâkî-i müdâmın**

sakın: “dikkat et, dikkatli ol” anlamında uyarı sözü.

G 33/13 Hased-girândan etme keder **sakın** Hilmi / Çok olsa müşteri kâlâya iştiâr gelür

sakla: gizlemek, korumak.

G 66/3 **Saklarım** fikr-i dürr-i dendâmın / Bu mezâyâda san sadef gibiyim

sâl: sene, yıl.

T 2/19 İtsün yeni **sâlin** hemân çok yümn ile Ferhat-resân / Sultân-ı zühre iktirân Abdü'l-azîz Hân'e ilâh

T 26/8 Bahse edüb de intikâl ikmâl-i vasfın çün muhâl / Ya'nî teceddüd etdi **sâl** tes'ide kıldım i'tinâ

1.sal: sal, göl veya deniz taşıtı.

K 6/58 Atarak salkım sacak nâdide bî-ad dahmeler / **Sal** dahı sallatdı deryâyı kökünden nâgehân

2.sal: (kanat) açmak; ahirete göç etme.

T 93/4 Dedi sirişk-i güher-rîz-i Hilmî târîhin / Saîd Efendi cenâh **saldı** uçmağa elân

salât: Hz. Peygamber'e edilen dua.

K 3/86 Huzûr-ı nâşirü'n-nûrunla cümle âl ü ashâba / **Salât** ile selâm olsun dem-â-dem yâ Resûlellâh

salât-ı cum'a: Cuma namazı.

K 18/132 Cemââti cevâmi' câmi' olmazdı mukaddemler / **Salât-ı cum'ayı** güc hâl ile eylerdiler ifa

salat-ı hamse: beş vakit namaz.

T 89/5 Kılındıkca **salat-ı hamse** rûz-ı haşre dek bunda / Ede kendüsini ka'de-nişîn mağfîret-i Mevlâ

salıver: bırakmak.

G 73/9 **Salıverdim** suya deryâ-yı gam-ı aşkında / Bâd-bân-ı kühen-i keşti-i pervâ etegin

sâl-i âtî: gelecek yıl.

K 18/221 Telegraf hattı temdîd üzre ammâ **sâl-i âtîde** / Eder bâ-lutf-ı Rabbanî kabûl-i hey'et-i inşâ

sâl-i cedîd: yeni yıl.

G 88/1 Etdi yine tekrâr-ı hâl-i mes'adet **sâl-i cedîd** / Mihr ü meh-i yümn ile versün çeşm-i ekvâne ziyâ

sâl-i huçeste: hayırlı, uğurlu yıl.

G 88/25 **Sâl-i huçeste** fâl-i hâli eylesün fi-küll-i ân / Abdü'l-azîz Hân'e ziyâde sa'dile es'ad Hudâ

sâl-i nev: yeni yıl.

T 1/19 Ede bi's-şevketi ve's-şân-ı hak **sâl-i nevi** eymen / Meh-i lem'a-res-i çarh-ı cemâl Abdü'l-azîz Hâna

salkım sacak: dağınık, düzensiz.

K 6/57 Atarak **salkım sacak** nâdide bî-ad dahmeler / Sal dahı sallatdı deryâyı kökünden nâgehân

salla: sallamak, yerinden oynatmak.

K 6/58 Atarak salkım sacak nâdide bî-ad dahmeler / Sal dahı **sallatdı** deryâyı kökünden nâgehân

Samed: her şey kendisine muhtaç, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, mutlak malik olan Allah.

K 2/16 Ey Fâtır u Gaffâr u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü Settâr u **Samed** A'lem u Ahkem

Samsûn: Samsun (Karadeniz sahilinde bulunan bir şehir).

K 18/25 Olunca sâye-res **Samsûn'a** nasfetgâh-ı teftîşe / Verildi altubın evrâk-ı dil-sûzende-i şekvâ

sandal: insan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi.

THM 1/96 Re'yidir nâfi'a emrinde medâr-ı devlet / Değme **sandal** olamaz lutfına nisbetle buhûr

sandık: içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası.

K 10/59 **Sandıkda** bulundumsa da sıdk eyledim izhâr / Âsârımı görmekdedir a'yân-ı adâlet

sanma: zannetmemek, olduğunu düşünmemek.

G 29/5 Şemîm-i kâkülün bî-hûde hıfz eyler sabâ **sanma** / Meşâmm-ı âhuvân-ı deşt-i Çin'e armağan saklar

sanem: put, çok güzel kadın; sevgili.

G 10/1 Âşık olalı haste-dilim ey **sanem** sana / Vaslın verir verir ise derd-i dile devâ

sanki: sanki, güya.

G 64/8 O serv-i nâzın akıdub ayağına eşkin / Su verdi **sanki** yine bir nihâle dîdelerim

G 105/2 La'l-i nâbınla kadeh mercân mercân üstüne / **Sanki** konmuş la'lden fincân fincân üstüne

sap: tutulacak yer, kabza.

G 83/10 Kat'-ı şâh-ı kâme ki kudret bulunmaz destde / Hilmî bir keskin teberde **sap** olaydım kâşkî

sar: sarmak, sarıp sarmalamak.

G 104/6 Bin cân fedâyâ nezr edeyim vaslına eger / **Sarmak** o şûh-ı cilvegeri ihtimâl ise

G 106/5 Bir hâl ile o sîm-teni **sarmak** istedim / Sîm-i murâd bûte-i tedbîre sığmadı

sarf-ı himem: emek harcama.

T 135/2 Bucak kaimmakâmı mîr Mahmûdu'l-hasâildir / Eden bu câmiin inşâsına **sarf-ı himem** hakka

Sarıgüzel: Sarıgüzel (Kahramanmaraş'ta bir bölge).

MFR 60/1 **Sarıgüzel'de** sarı ünlüce bir güzel / Hilmî sarartdı benzimi derd-i firâk ile

sâye: gölge.

K 10/67 **Sâyende** tezellül mü eder çâkerin öyle / Nâ-merde ki gızzetle peşimân-ı adâlet

MFR 8/2 Olalı câlis-i taht-ı meâli baht-ı Osmânî / Cihân Abdül-azîz Hân **sâyesinde** hep emînü'l-hâl

sâyebân: gölgelik, koruyan, şemsiye.

K 6/16 Olduğundan zıll-ı lutfun şâmil-i fark-ı enâm / Fark-ı iclâlinde zıll-ı lutf-ı Mevlâ **sâyebân**

T 6/22 Binâ-yı şevketin muhkem ide rabbim ile'l-abâd / Cihâna **sâyebân** olarak ol şâh-ı himem-fermây

sebeb: bir durumun ortaya çıkmasına neden olan şey.

G 28/5 Seng-i ta'na hep kemâlimdir **sebeb** / Tutulur taşâ dirâht-i pür-semer

K 9/79 Buna da kesret-i ensâb olur **sebeb** yohsa / Nigâh-ı sâde-i lutfı yeter bana iksîr

K 16/6 Açıldı çeşm-i nergis intibâh-ı nev-bahâr ile / **Sebeb** tahrîk-i berg-i sünbûle bâd-ı sabâ oldu

MFR 69/2 Kabayı kalb ile ketb eylesen bekâ mı olur / **Sebeb** gurûr-ı libâsa bu mâcerâ mı olur

sebû: şarap testisi.

MFR 50/1 **Sebûdan** su tereşşuh eyler elbet bunda ma'zûrum / Benim nem var elimde hicrden nemnâkdir çeşmim

sebû-yı dil: gönül testisi.

THM 4/22 Cihânda mâsivâyâ ârzû-rîşin yolub şimdi / **Sebû-yı dil** müdâm-ı feyz-i aşk ile dolub şimdi

THM 6/22 Mül içüb de Hilmî kıl terk-i humâr-ı nîk ü bed / Dürd-i derdi et **sebû-yı dilden** ol sûretle red

sebz-i hatt-ı gül-ruh: (sevgilinin) gül yanağında bulunan ayva tüyleri.

THM 3/9 Çeşm-i terdir **sebz-i hatt-ı gül-ruhun** şâdâb iden / Gülşen-i aşkında eşkim cûybârındır senin

secde-i bî-ad: sayısız secde.

T 25/2 Yine etdik hulûliyle teşerrûf îd-i azhânın / Hudâya edelim câ-yı senâda **secde-i bî-ad**

secde-i şükr: şükür secdesi.

K 18/134 Yedi câmi yapıldı gerçi ıslâhât-ı diğerde / Kılındı **secde-i şükr** edecek denlü himem-itâ

K 8/54 Şimdi kurtuldular olmaz mı bi-hakkın vâcib / **Secde-i şükre** varub eyleseler anda karâr

sed: geçilmesi, aşılması zor engel.

G 21/4 Olanlar seyr-i vechin dîde-i ağıârden mâni' / Çeker bî-şübhe İskender gibi Ye'cüc'e muhkem
sed

sedd-i Sikender: İskender'in seddi. İskender'in Yecüc ve Mecüc kavmine karşı yaptırdığına inanılan, şiirlere zaman zaman sağlamlığı ve aşılmazlığıyla şiirlere konu olan set.

K 8/29 Dergehi cünd-i gama **sedd-i Sikender** gibidir / Südde-i re'feti Ye'cüc-ı kerûba dîvâr

sefine: gemi, kayık.

G 39/10 Ta'n-ı sefâhat etme kapudâne Hilmîyâ / Nûnun sükûtu ile **sefine** sefih olur

sefine-i dil: gönül gemisi.

G 82/3 Şikest-i mevce-i aşkın olup **sefine-i dil** / Yem-i muhabbetinin buldu en derin yerini

sehâb-ı zulümât-ı ekdâr: kederlerin karanlık bulutu.

K 8/2 Bârekallâh zehî vakt-i letâfet-âsâr / Nâ-bedîd oldu **sehâb-ı zulümât-ı ekdâr**

selâm et: selam etmek, selamlamak.

K 4/75 Huzûr-ı hazrete Hakdan **selâm idüb** tebliğ / Dedi buyur gidelim kurba ey nebîyy-i Vedûd

selâtîn-i cihân: cihanın sultanları.

T 45/6 Medâr-ı fahridir tâc-ı seridir tâc-dârânın / **Selâtîn-i cihân** ser-âmedîdir hem de sultânı

selâtîn-i zamân: zamanın sultanları.

T 2/8 Zîb-i serîr-i izz ü şân ârâyış-i Osmâniyân / Mevlâ **selâtîn-i zamân** şâh-ı merâhim pîşgâh

semâ: gök, gökyüzü.

G 11/3 Çıkdı **semâya** hasret-i zülfünle bang-i âh / Tutdu zemîni nâle-i çâpük-resân bu şeb

Semender: ateşte yanmayan efsanevi hayvan. Denizatına benzeyen bu hayvan ateşe girdiğinde bir çeşit yağ ile kendini koruyor, ateşten çıkınca ölüyormuş. Bu hayvanın bir kuş olduğunu söyleyenlerde vardır.⁴³

G 49/14 Nola gönülüm ederse âteş-i aşkın ile ülfet / **Semenderdir** ana olmak gerek cây u makarr âteş

semer: hamalların yük taşırken kullandığı deriden sırt yastığı, arkalık.

G 28/8 Bâr-ı aşkın âşika gelmez girân / Vermedi hammâla ağırlık **semer**

semt: semt, köy; sevgilinin bulunduğu yer.

G 33/9 O mihr-i burc-ı vefâ gelmez oldu **semtimize** / Diyâr-ı âleme bunca şeb u nehâr gelür

G 69/7 Gelüb geçenlere **semtinden** eyleme âzâr / Civâr-ı kûyını uşşâk için memerr sanurum

MFR 16/2 Oldum esîr-i zencîr-i zülf ü çâh-ı aşkı / Zencirlikuyı **semtinde** bir büt-i zamânın

sen: ikinci teklik şahıs zamiri.

G 55/8 Yol bulunmazdı visâle evvelâ / Şimdi bari **sen** bir işe yâre hat

G 73/4 Gül-ruhâ bağ-ı muhabbetde tutarsam tutarım / **Sen** şeh-i nâz gibi bir gül-i ra'na etegin

sende: ikinci teklik şahıs zahirine bulunma hâl ekinin gelmesi.

MFR 21/1 Bâkî kalursa **sende** bu هفته güzelliği / Haylî tirâş-ı aşk ola yosmam sana bu nâz

senâ-hân: dua eden, öven.

THM 1/135 Ey **senâ-hânı** kibâr ile sığâr-ı devlet / Sebeb-i mahz-ı sudâ' ise de bu ta'cizim

sene: yıl, sene.

K 5/133 Bu hâl üzre tamâm on bir **sene** hizmetdeyim ammâ / Felek göstermedi bir feyze hâlâ sûret-i imkân

seng-i kabr-i dârâ: Dârâ'nın kabir taşı (eski İran'ın meşhur şahı).

⁴³ İskender Pala, a.g.e., s. 399.

T 127/4 Sakın aldanma dârât-ı cihâna zıll-ı vehm olmuş / Yazılmışdır bu kıssa böyle **seng-i kabr-i Dârâ da**

seng-i ta'na: kınama, ayıplama taşı.

G 28/5 **Seng-i ta'na** hep kemâlimdir sebeb / Tutulur taş dıraht-i pür-semer

ser: baş, kafa.

G 21/5 Hezâr ef'î hemân **ser** kaldırır zîr-i külâhundan / Dokunsam zülf-i anber-zâsının bir mûyına şâyed

ser-âmed: ileri gelen, önde gelen.

K 9/35 Sen olduğun gibi **ser-âmedi** müşîrânın / Bu hoş devâ'ir-i 'âlemde emr-i gayr-ı setîr

ser-â-ser: baştan başa, tamamen.

THM 5/14 Bu kıssa nezd-i erbâb-ı huredde gayr-ı mübhemdir / **Ser-â-ser** kâ'inâta zât-ı pâkin cüz'-i a'zamdır

serây-ı visâl: kavuşma sarayı.

G 104/14 Kaldım verâ-yı bâb-ı temennâda Fehmiyâ / Açılmaz oldu Hilmî **serây-ı visâl** ise

G 85/11 Açma rakîb-i dîve **serây-ı visâlini** / Şeytâna bâb-ı cennet-i me'vâ açılmadı

ser-germ-i hevâ: arzu, istek sarhoşluğu.

THM 2/9 Bâde-i hasretle **ser-germ-i hevâ** vü aşk idik / Sâki vü humhâne vü dünyâ vü ukbâ yoğiken

sergeşte: sersem, başı dönmüş.

G 29/9 Olur **ser-geşte** hâl-i mahv u isbât-ı kazâ elbet / O kim müsvedde-i hâtırda kayd-ı nâm u şân saklar

ser-i hâme: kalem ucu.

G 84/1 Böyle vasf etsün **ser-i hâmem** o nâzik-meşrebi / Gûyiyâ billûrdan tasnî olunmuş gabgabı

ser-i kûy: sokak başı.

G 45/9 Matâf-ı zümre-i uşşâk iken **ser-i kûyun** / Ne hâcet ey peri Beytü'l-harâm'a dek gideriz

ser-i zülf-i muanber: anber kokulu saçın tepesi.

MFR 105/1 Yâd-ı sünbül den **ser-i zülf-i muanberdir** garaz / Vâsf-ı gülşenden ruh-ı zîbâ-yı dilberdir
garaz

sermâye-i hayât: hayat sermayesi.

T 134/4 Dâd u sited ederken bir muktezâ-yı takdîr / **Sermâye-i hayâtı** bu şehrde tükendi

serîr-ârâ-yı şân u şevket: büyüklük ve yücelik tahtını süsleyen.

T 3/15 Serîr-ârâ-yı şân u şevket oldukca şu âlemde / Halâik sâye-i lutfında olsun behre-mend-i sûd

sermâye-i ömr: ömür sermayesi.

G 42/11 Bahâ-yı kâle-i vaslın iken **sermâye-i ömrüm** / Geçer âlemde böyle hayf kim bâd-ı hevâ
sensiz

sermest idi: kendinden geçmek.

THM 2/5 Âşıkân **sermest idi** Cemşîd u sahbâ yoğiken / Biz mukaddem mest-i sahbâ-yı safâ vü aşk
idik

serserî: başıboş dolaşmak.

MHM 1/7 Hûşyâr-ı dehr iken oldum gamınla **serserî** / Kıssa-i Mecnûn'ı kâle kim alur şimden geri

serv: selvi ağacı.

THM 3/1 **Servden** maksad kad-i tûbâ-vakârındır senin / Âdeme maksûd firdevs-i izârındır senin

serv-i hırâmân: salınarak yürüyen selvi boylu; sevgili.

G 34/2 Eşkim akarsa pâyine şâyân degil midir / Ol şûh-ı nâz **serv-i hırâmân** degil midir

serv-i nâz-ı dehr: zamanın nazlı dilberi; sevgili.

G 104/12 Aldıkca feyz-i terbiyet-i eşk-i dîdeden / Bir **serv-i nâz-ı dehr** olur ol nev-nihâl ise

serzeniş: sitem.

G 3/2 Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak cefâ vü **serzenişin** hep bana eder

settâr: gizleyen, örten; Allah.

K 2/16 Ey Fâtır u Gaffâr u Ehad Kâdir u Kayyûm / Vey Mâcid ü **Settâr** u Samed A'lem u Ahkem

sev: sevgi duymak, gönlünde bir muhabbet beslemek.

G 72/15 Bir genci **sevdi** koca gönül ihtiyârsız / Kullanmasun mı elde asâ ihtiyâr olan

G 13/3 **Sev** ol büt-i yegâne-i bâlâ-kıyâmı da / Ol mustazill-i sâye-i tûbâ zemîn gözet

sevâb: Allah'ın rızasını kazanmaya mahsus iyi amel ve hayırlı işler.

K 3/78 Nükûd-ı kem-ayâr-ı cürmüm olmaz kâbil-i ta'dâd / **Sevâbım** ise yok mikdâr-ı dirhem yâ
Resûlellâh

T 135/3 **Sevâbım** defter-i amâline kayd etdire İzid / Kılındıkca salat-ı hamse anda haşre dek îfâ

sevdâ-yı zülf: (sevgilinin) saçının sevdası.

MFR 7/1 O âdem-zâdenin **sevdâ-yı zülf** ü dâne-i hâli / Beni kendimden edüb mübtelâ-yı dâm-ı derd
etdi

sevdâ-yı zülf-i müşgîn: (sevgilinin) misk kokulu saçının sevdası.

G 45/3 Düşünce hâtıra **sevdâ-yı zülf-i müşgîn** / Değil diyâr-ı Habeş belki Şâm'a dek gideriz

seyâhat-nâme: seyahat, gezi kitabı.

K 5/118 Kulun da eyleyüb ez-cümle envâ'-ı tarab peydâ / **Seyâhat-nâme** nâmıyla kasîde eyledim
ityân

seylâb: sel, sel suyu.

G 83/4 Bir kütük belki kapardım cûşîş-i devrândan / Cûy-ı âmâle akar **seylâb** olaydım kâşkî

seyr et: seyretmek.

G 102/4 Subha dek hasret-i hûrşîd-i ruhunla cânâ / **Seyr edüb** mâh-ı münîri oyalandım bu gice

seyyâr: gezici, gezen, dolaşan.

K 8/70 Burc-ı es'adda ola kevkeb-i bahtı lâmi' / Sâha-i çarhda oldukça kevâkib **seyyâr**

sezâ: münasip, yaraşır, uygun.

G 99/6 Kahramanlıkda sana Rüstem-i âlem diyemem / O da bî-tâb-ı gamın olsa **sezâdır** güzelim

K 9/69 Anınçün istesem Allah için değil mi **sezâ** / Cenâh-ı devletine ilticâyı hem-çü esîr

sıhhat: sağlık, sıhhat, afiyet.

G 2/13 **Sıhhat** ile bu belde ikisi de yâ Rab / Dâ'im ola bir vefk-ı temennâ-yı Trabzon

T 7/14 Geldi duâmın nevbeti bulsun vücûd-ı devleti / Dâim selâm u **sıhhati** bâ-hakk-ı fûrkân-ı mecîd

sihr: büyü, efsun.

T 19/19 Cümleler şî'rine **sihr** itlâk eder bi'l-ittifâk / Gelmedi inşâda dünyâyâ misâl ü tev'emi

sihr-i helâl: helal büyü, güzel söz. Şiirde, birinci beytin sonunda yer alan bir kelimenin, ikinci beytin başına getirildiğinde anlamlı olmasına denir.

T 32/6 Nesri yâhud şâmil-i mecmû'a-i i'câzdır / Nazm-ı Firdevsî-edâ-yı tab'ı da **sihr-i helâl**

silsile-i zülf: (sevgilinin saçının zinciri).

G 89/9 Halk-ı cihân **silsile-i zülfüne** esîr / Temlik-sâz-ı gerden-i insândır o şûh

sîne: gönül, kalp, yürek.

G 11/8 Bir müsteşâr-ı pîr-i mugân olmuşam meger / Aks-i piyâle **sîneme** düşdi nişân bu şeb

G 12/2 Dil-i nâ-şâdımı inletmede mânend-i rübâb / **Sîne** nağme-geh-i tanbûr u müjendir mızrâb

G 55/4 Seyr için çıkdı ruh-i yâri velî / Açdı **sînemde** büyük bir yare hat

K 2/71 Fikrinle kılıp **sînemi** pür-nûr-ı muhabbet / Zikrinle de ver lezzet-i bisyâr-ı dil ü fem

MHM 1/23 **Sînemi** de eylemiş tîr-i müjen levh-i nişân / İhtiyâr elden gidüb hüsnin görünce nâgehân

sırât-ı müstakîm: doğru yol.

MFR 55/1 Sakın çıkma **sırât-ı müstakîmden** / Sırât üstünde zîrâ korkuluk var

sirişk: gözyaşı.

G 51/2 Hîrenin Türkçede ma'nâsı kafadır ser baş / Rûy yüz çeşm gözün adı **sirişk** olmuş yaş

Sitanbul: İstanbul.

T 72/6 Dedi tebrîk için târîh-i ra'nâsın hemân Hilmî / **Sitanbul'dan** rûûs aldı cenâb-ı Fâik-i kâbil

sitem: zulüm, eziyet, cefa.

MFR 96/2 Ne çiçekdir o çiçekli giyen âfet-i zamân kim / Yüzi gülmez oldu kaldı **sitemiyle** âşıkânın

sofi: dinin buyruk ve yasaklarına bütünüyle uyan kimse.

G 86/1 Geh dizer silk-i ekâvil-i güzâfî sôfi / Geh çözer rişte-i mecmûa-i lâfî **sôfi**

G 86/8 Ka'beye her ne kadar etse de ta'zîme kıyâm / Bilmez esbâb-ı riâyât-ı tavâfî **sôfi**

MFR 49/1 Sizin seccâde-i rengîniniz var ise ey **sôfi** / Bizim de ebrûvân-ı yârden mihrâbımız vardır

sor: (hatır)sormak.

G 41/6 Hâl-i ikbâlde muhlis geçinen çok ammâ / Vakt-i idbârda hâtır **soran** ihvân olmaz

söndür: (ateşi) söndürmek.

T 46/4 Şeb-çerâğ-ı keremî reşk-i nücûm-ı gerdûn / **Söndürür** şem'a-i ikbâlî ziyâ-yı kameri

söylemek: demek, söylemek, dile getirmek.

THM 1/123 Vasfını bak ne güzel **söyledi** işte şâ'ir / Hüneri pîş-rev-i nağme-i nesr-i tâ'ir

söz: ağızdan çıkan bir veya daha fazla heceden meydana gelen, mana ifade eden kelime veya kelime topluluğu.

G 16/9 Kısa **söz** muteber-i mahzar-ı erbâb-ı hüner / Hilmîyâ bes bu temâdî-i edâ-yı kelimât

G 87/9 Uzatma kâmet-i dilber gibi **sözi** Hilmî / Bu teng-i bâdîyede kâfiye tükendi gibi

sual etmek: soru sormak.

G 29/7 **Sual etmek** ne hâcet gülşen-i rûyında hâlinden / O gül-ruh bâğ-ı hüsnünde Habeş'den bâğ-bân saklar

subh: sabah vakti, sabah.

G 102/3 **Subha** dek hasret-i hûrşîd-i ruhunla cânâ / Seyr edüb mâh-ı münîri oyalandım bu gice

süedâ: mutlu olanlar.

T 24/10 İsm-i pâkin gibi ahdin de olunca Es'ad / İnkıyâdınla denilsün bize de hep **süedâ**

suhen: söz.

G 38/11 Dehre hâmem gibi güzîde **suhen** / Hilmîyâ pek yegâne gelmededir

THM 1/28 Dehenin gonçe-i ra'nâ-yı nihâl-i ikbâl / **Suhenin** gâliye-bahşâ-yı meşâmm-ı âmâl

suhen-ı nâçîz: değersiz söz.

THM 1/137 Dilerim ki bula rağbet **suhen-ı nâcîzim** / Bâhusûs işte şu tahmîs-i letâfet-rîzim

sülâle: soy sop, sülale.

T 113/5 Bu cûd kendüsine tâ **sülâleden** mevrûs / Bu irs zâtına mevhûb-ı Îzîd-i müteâl

T 113/17 **Sülâlesi** olub eyyâm-ı haşre dek bâkî / Selâsil-i şerefi mümted ola rûz u leyâl

sultân-ı asr: asrın, zamanın padişahı.

K 22/25 **Sultân-ı asrı** tâ ebed zâtınile Hallâk Ehad / Bâ-nasr u avn-i mu'temed tahtında etsün müstedâm

sultân-ı cihân: âlemin sultanı.

T 28/14 Ömr ü ikbâlini iclâlini müzdâd ederek / Zâtını bahş ide **sultân-ı cihâna** Mevlâ

sultân-ı ferhat: mutluluk padişahı.

T 7/3 Sultân-ı ferhat hem-demin mevlâ mülûk-i âlemin / Ya'nî ider o ekremin dehr-i yemen-rîzin mezîd

sultân-ı sâhib-cûd: cömertlik sahibi padişah.

T 3/6 Meh-i tâbende evc-i himem-i bedr-i cihân-efrûz / Zekâ-yı âsümân-ı ma'delet **sultân-ı sâhib-cûd**

sultân-ı selâtîn-i zamân: zamanın padişahlar padişahı.

T 10/4 Mihr-i evc-i saltanat bedr-i sipihr-i ma'delet / Ya'nî **sultân-ı selâtîn-i zamân** Abdü'l-mecîd

sünbül: daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçek.

K 5/79 Gülistân-ı safâ-yı tab'ının mahsûlüdür **sünbül** / Bahâr-ı lutfunun ednâ gülüdür gonçe-i handân

sünnet et: erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi, sünnet ettirmek.

T 71/5 **Sünnet etdirdi** iki dür dânesi mahdûmların / İkisi de birbirinden Hak bağışlasun zarîf

sürme: göze çekilen maruf siyah madde.

G 31/11 Başka **sürme** sürmege yok ihtiyâcım dîdeye / Hâkipây-ı yâr-teg kuhl-i safâdan çok ne var

sürur: mutluluk, eğlence.

T 61/3 **Sürûr** ile olalar hissemend-i ömr-i tavîl / Cidâr-ı dâr-ı şu'ûnât tâ ki tuta temel

sûzân: yakan, yakıcı; sevgili.

G 49/3 Bakınca böyle şiddet üzre **sûzân** etmesi halkı / Cehennem tâbiş-i aşkından almışdır meger âteş

sûz-i derûn: gönül yangını, içten gelen ah.

T 114/10 Yandı ciger tutuşdı dil nâr-ı hasretiyle / Deryâlar edemezler **sûz-i derûnum** itfâ

sûziş: yanma.

G 19/2 Şevk-i rûyundan usanmak gelmez ey meh câne hiç / Şem'in etmez **sûzişinden** isticâ pervâne
hiç

Ş

şab: sevgilinin yanağından öpmek.

G 8/5 Ruh-ı kamer-veşini **şab** deyü öperdim eger / Geleydi gizlüce bir şeb o şûh-ı şâb bana

şa'bân: üç ayların ikincisi.

G 41/12 Recebiyûna sorulsa bile müştâk sana / Kim görüb de meh-i ruhsârına **şa'bân** olmaz

şabân-ı ârzû: istek ayı.

G 76/12 Doğmayur çarh-ı talebde Hilmîyâ bedr-i ümîd / Geçmede târîki-i gamla **şabân-ı ârzû**

şâd eyle: mutlu etmek.

THM 1/89 Yine **şâd eyledi** yümn-i kademi mesnedini / Buldu tüccâr-ı felek nef' u yesâr-ı devlet

şâd ol: mutlu olmak.

T 34/22 Didi Hilmî-i kemter besmele sırrıyla târîhin / Emîn Pâşâ kudûmiyle Trabzon ehli **şâd oldu**

şâdâb: suya kanmış, suya doymuş, sulu.

THM 3/9 Çeşm-i terdir sebz-i hatt-ı gül-ruhun **şâdâb** iden / Gülşen-i aşkında eşkim cûybârındır senin

şâdirevân: cami avlularında ortadaki havuzun çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fiskiyeden su akan, üzeri kubbeli abdest yeri, şadırvan.

T 73/1 Güzel yapırdı bu **şâdirevânı** şâd ola dâim / Cenâb-ı pîr-i tahrîr u fezâil-perver u esdak

şâd-mân: memnun, sevinçli.

K 6/42 Eyleyüb teşrîf ez-cümle kemâl-i şân ile / Şehr-i İstanbûl'u edince kudûmı **şâd-mân**

şâdumân: sevinçli, bahtiyar.

T 88/8 Sâha-i firdevsde kalsun Hudâ-yı lâ-yemût / Meskenin pür-nûr u bezm-i hûr u rûhın **şâdumân**

şâh: padişah, hükümdar.

G 23/8 Ne gussa sabrımı yağma eder ise aşkın / O **şâh** mülkine her hükmini eder tenfîz

şâhbâz: beyaz ve iri doğan kuşu.

THM 3/15 **Şâhbâzım** gayrı murg-i dil şikârındır senin / Şevk-i ruhsârınla gönlüm kûşe-i ekdârda

şâhenşeh-i encüm-sipâh: ihtişamlı büyük padişah.

T 2/4 Ne husrev-i dârâ-gulâm hakan-ı Cemşid-ihtişâm / Şâh-ı süreyyâ-intizâm **şâhenşeh-i encüm-sipâh**

şâh-ı adâlet-efzâ: adaleti arttıran padişah.

K 17/2 Ola pîrâye-i dihîm-i güzîn-i şevket / İntihâ-yı deme dek **şâh-ı adâlet-efzâ**

şâh-ı âlem: cihanın padişahı.

K 17/3 **Şâh-ı âlem** ki keremkâr u kerâmet-güster / Kalb-i şâhânesidir mehbit-i ilhâm-ı Hudâ

K 5/136 Nem eksikdir bakıldıkca şu esbâb-ı mükâfâta / Budur ey **şâh-ı âlem** kalbim işte eyleyen vîrân

şâh-ı aşk: aşk padişahı.

G 44/1 **Şâh-ı aşkız** kasr-ı gamdır tahtgâh-ı şânımız / Kışver-i mihnet itâat-perver-i fermânımız

şâh-ı ‘asr: asrın, zamanın padişahı.

T 3/3 Ne **şâh-ı ‘asr** kim zîb-âver-i evreng-i Osmânî / Kemâl-i merhamet nezd-i hümâyûnunda pek maksûd

K 5/61 Ne **şâh-ı asr** kim revnak-dih-i dihîm-i Osmânî / Hıdv-i kâmrân Abdülazîz Hân-ı hakâyıktan

şâh-ı azîm-i erâ’ik-i melekût: hükümdarlık tahtının yüce padişahı; Hz. Peygamber.

K 4/11 Nebî ki **şâh-ı azîm-i erâ’ik-i melekût** / Nebî ki tâc-ı rü’ûs-ı peyemberân-ı Vedûd

şâh-ı cefâ-pîşe: zalim, gaddar padişah; sevgili.

G 52 Uşşâkın olur muntazır-ı ni’met-i vuslat / Ey **şâh-ı cefâ-pîşe** irâde sana mahsûs

şâh-ı cihân: cihanın padişahı.

T 6/1 İder **şâh-ı cihânın** izdiyâden mecdini tes’id / Yine müjde teceddüd-sâz olub sâl-i saâdet-zây

şâh-ı hüsn: güzellik padişahı; sevgili.

G 48/1 O **şâh-ı hüsn** kim sahrâ-yı Sultâniyyeden geçmiş / Görünce anı aklım fark-ı irfâniyyeden geçmiş

G 48/10 Daha etmez tenezzül Hilmiyâ semt-i gedâyâna / O **şâh-ı hüsn** kim sahrâ-yı Sultâniyye'den geçmiş

şâh-ı kamer-pîşân: alnı ay gibi parlayan padişah; sevgili.

K 5/84 Şehinşâh-ı felek-câhâ zekâ-yı ufk-ı ihsânâ / Eyâ bedr-i münîr-i merhamet **şâh-ı kamer-pîşân**

şâh-ı melek-sîret: melek huylu padişah.

K 5/65 Meh-i gerdûn-i rahm u ma'delet **şâh-ı melek-sîret** / Şehinşâh-ı serîr-i saltanat mihr-i felek-eyvân

şâh-ı memdûh: övülmüş padişah.

T 12/8 Hemândem sa'y-i meşkûr iderek inşâsı bahsinde / Müşîr erişdi evvel **şâh-ı memdûhun** Emîn Pâşâ

şâh-ı mu'azzam: yüce padişah; Hz. Peygamber.

K 3/26 Rızâ-yı devletindir zübde-i maksûd kim sensin / Feterdâ tahtına **şâh-ı mu'azzam** yâ Resûlellâh

şâh-ı şâhân-ı zamân: zamanın padişahlar padişahı.

T 66/3 **Şâh-ı şâhân-ı zamân** nuhbe-i âl-i Osmân / Sâhib-i şevket ü şân revnak-ı evreng-i alâ

şâh-ı sâhib-i şân: şöhrat sahibi padişah.

T 8/12 Dem-i Cemşîd u Cem'de ân-ı dârâda aceb hûrşîd / İrişdirmiş midir göz böyle **şâh-ı sâhib-i şâna**

şâh-ı târem: göğün padişahı.

K 22/2 Abdü'l-azîz Hân-ı kamer ruhsâr u bedr-i burc-ı zeyn / Mihr-i sipihr-i rahmdır ol **şâh-ı târem** âsitân

şâh-ı ümmîd: istek padişahı.

R 8/1 **Şâh-ı ümmîd** açmadı bu bâğda bir berg-i kâm / Vermedi hiç miyve-i matlab nihâl-i ârzû

şâhid: bir şeyin olduğu yerde hazır bulunup olanları gören kimse.

MFR 65/1 Aşkına eşkim yeter **şâhid** daha söz istemez / Eski sözdür görinen köye kılağuz istemez

MHM 1/33 Zerdî-i rûyım bu hâle gerçi kim **şâhid** yeter / Al sözün doğrusını gel bir de Hilmîden haber

şâhid-i ra'nâ-yı zamân: zamanın güzel şahidi.

Ş 1/3 Zîbinde edâ **şâhid-i ra'nâ-yı zamânsın** / Hûrî mi nesin rûh-ı musavver mi ne cânsın

şâh-reh: padişah yolu.

K 18/85 Anadoluca tanzîmi ehem bir **şâh-rehdir** kim / Anı ta'mîr şân-ı pâdisâh-ı âleme ahrâ

şahs: kimse, kişi.

MFR 63/2 Zâlimi her kim iânetle ederse tenşît / Hakk eder anı o **şahs** üstüne elbet teslît

şâir: şiir söyleyen veya şiir yazan kimse.

THM 1/123 Vasfını bak ne güzel söyledi işte **şâir** / Hüneri pîş-rev-i nağme-i nesr-i tâ'ir

şâir-i mâhir: yetenekli şair.

G 77/9 Bulunmaz şimdicek Hilmî gibi bir **şâir-i mâhir** / Aransa büsbütün ecnâs-ı nâsın sınıf-ı Lazında

şâkirdân: talebeler.

T 16/12 Neşr-i ilm etdikce âlemde esâtîz-i zamân / Rahle-i tedrîse **şâkirdân** eğdikce boyun

şakk-ı mû: kılı kırk yarmak.

K 13/14 Re'y-i hikmet-perveri müşkil-güşâ-yı her umûr / **Şakk-ı mû** eyler dahı fikr-i dekâyık-güsteri

Şâm: Şam (Suriye'nin başkenti).

G 45/4 Düşünce hâtıra sevdâ-yı zülf-i müşğînin / Değil diyâr-ı Habeş belki **Şâm'a** dek gideriz

şâm u rûz: gece ve gündüz.

G 88/11 Nasr-ı azîze **şâm u rûz** mazhar ede perverdigâr / O tâcidâr-ı eşheri rû-yı zemîn durdukca tâ

şâmil: çevreleyen, içine alan.

T 72/4 Sezâdır rütbe-i bâlâ-yı ber-bâlâ-yı ikbâl / Uluvv-i himmeti cümle kemâl u fazlıdır **şâmil**

şâmil-i aktâr-ı âlemyân: dünyanın etrafını çevreleyen.

K 18/245 Ola envâr-ı adli **şâmil-i aktâr-ı âlemyân** / Makarr oldukca hurşîd-i münîre kubbe-i mînâ

şâmil-i aktâr-ı cihân: cihanın etrafını kaplayan.

T 66/5 Sâye-i merhameti **şâmil-i aktâr-ı cihân** / Dergeh-i ma'deleti merci'-i hâcât ü mînâ

şâne: tarak.

G 19/8 Kâkülün âgûşa almak iştîyâkı olmasa / Sîne-i âşık gibi sad-çâk olur mu **şâne** hiç

şân-ı iclâl: büyüklük şöhreti.

K 6/10 Sît-i ikbâlin şehir-i çâr-rûkn-i kâ'inât / **Şân-ı iclâlinde** şöhret-efgen-i kevn ü mekân

şân-ı pâdisâh-ı âlem: dünya padişahının büyüklüğü.

K 18/86 Anadoluca tanzîmi ehem bir şâh-rehdir kim / Anı ta'mîr **şân-ı pâdisâh-ı âleme** ahrâ

şarâb: sarhoşluk veren sıvı.

G 12/8 Sâkıya vermese ger şevk-i lebünle neş'e / Ağzıma alma degil yâdıma gelmezdi **şarâb**

G 40/12 Revâcî hilenin ol rûtbe câri olmada kim / **Şarâba** pîr-i mugân bile su katarsa satar

şasır: şaşırmak, hayret etmek.

THM 4/3 **Şaşırdım** böyle iken bir büt-i gaddâre dil verdim / Yine bâğ-ı emelde serv-kad bir yâre dil verdim

G 84/4 Secde-i mihrâb-ı ebrûsın eder ta'lim-i halk / O büt-i nâzım ne hâl ise **şaşırmış** mezhebi

şat-ı Bağdâd: Bağdat nehri.

G 100/6 Gözyaşımı mânend-i Fırat eyledin icrâ / Bil ki **şat-ı Bağdâd** senin yandım elinden

şâyân: layık, yaraşır, uygun.

G 34/1 Eşkim akarsa pâyine **şâyân** degil midir / Ol şûh-ı nâz serv-i hurâmân degil midir

şâyân-ı adâlet: adalete layık.

K 10/78 Zerre pürüzüm olmadığı gün gibi bâriz / Olmaz mıyım öyle ise **şâyân-ı adâlet**

şâyed: belki, muhtemelen.

G 21/6 Hezâr ef'î hemân ser kaldırır zîr-i külâhından / Dokunsam zülf-i anber-zâsının bir mûyına
şâyed

şeb: gece.

G 8/6 Ruh-ı kamer-veşini şab deyü öperdim eger / Geleydi gizlüce bir **şeb** o şûh-ı şâb bana

G 11/1 Geldi o mâh meclise çün nâgehân bu **şeb** / Aydınlık aldı dîde-i uşşâk inan bu şeb

G 11/8 Bir müsteşâr-ı pîr-i mugân olmuşam meger / Aks-i piyâle sîneme düşdi nişân bu **şeb**

şeb-i ikbâl ü şân: büyüklük ve talih gecesi.

K 5/75 **Şeb-i ikbâl ü şânı** matla'-ı necm ü meh-i eltâf / Sabâh-ı şevketi vakt-i zuhûr-ı neyyir-i ihsân

şeb-i târ: karanlık gece.

K 6/48 Donadub kandîl-i bî-adle der ü dîvârını / Halka gösterdi **şeb-i târ** içre gündüzden nişân

şeb-i yeldâ: yılın en uzun gecesi.

G 73/8 Rûyî nûr-efgen-i hûrşiddir ammâ zülfi / Boyadı reng-i sevâda **şeb-i yeldâ** etegin

şebnem: gece yağan rutubet, çiğ.

T 19/8 Mîve-i iclâli zîb-i şâhsâr-ı âtûfet / Feyz-i ikbâli gülistân-ı cihânın **şebnemi**

şefâat: günahkâr insanlar için affına vesile olmak.

T 83/3 Ecdâdına **şefâat** içün dem-i cezâda / Azm eyledi sabî iken cennet-i alâya

şefî'-i âhiret: ahirette şefâat eden.

T 100/5 Ede âbâsına Mevlâ **şefî'-i âhiret** zîrâ / Hadîsü's-sin iken sahrâ-yı rahmetde defîn oldu

T 125/2 Bu tıfl-ı nevresi el-hâc Ârif Ağa'ya / **Şefî'-i âhiret** etsün cenâb-ı Hayy-ı samed

şefî'-i rûz-i cezâ: kıyamet günü günahkârların affedicisi; Hz. Peygamber.

K 4/19 Nebî ki müşfik-i ümmet **Şefî'-i rûz-i cezâ** / Nebî ki Ahmed ü Hâmid Muhammed ü Mahmûd

şefîk: şefkatli, merhamet ve sevgisi bol.

MFR 1/2 Allah ederse bir kuluna lutfı refîk / Halk-ı cihân ögse lâ-büdd olur **şefîk**

Şeff'ü'l-müznibînâ: ey günahkârların affı için şefa'at eden, kulların suçlarının bağışlanması için Allah katında aracılık eden; Hz. Peygamber.

THM 5/24 Husûsâ bende-i hâk-i derin Hilmî-i bî-çâre / Şefâ'at kıl **Şeff'ü'l-müznibînâ** Behcet-i zâra

şehâ: ey padişah.

G 10/8 Her târ ü mâr-ı zülfün eder halkı târ ü mâr / Verme o ef'i-sûrete ruhsat aman **şehâ**

şehîd-i kerbelâ: Kerbela şehidi; Hz. Hüseyin.

T 105/10 Hilmîyâ mânend-i gevher söyledim târîhini / Kan **şehîd-i Kerbelâ'nın** aşkına bu çeşmede

şehir: insanların toplu yaşadığı yerleşim yeri.

G 88/8 Cüdâ garîk-i kulzüm-i adl-i celîlîdir enâm / Cüdâ selâtinin **şehîr** u a'zamıdır lâ-riyâ

şehr-i İstanbul: İstanbul şehri.

K 12/35 **Şehr-i İstanbulla** ihzâr etdürüb de çâkerin / Şimdicek eytâm-ı merkûme eder gadre kıyâm

K 6/42 Eyleyüb teşrîf ez-cümle kemâl-i şân ile / **Şehr-i İstanbul'u** edince kudümü şâd-mân

şehr-i Samsûn: Samsun şehri.

K 18/65 Güzergâh-ı azîm olduğu hâlde **şehr-i Samsûn'un** / Görenler sûret-i hâl-i harâbın derdiler hayfâ

şehr-i Trabzon: Trabzon şehri.

T 20/9 Olunca bu haber **şehr-i Trabzon'a** tarab-efzâ / Kanâdîl-i meserret yakdı her kâşâne vü hâne

şehzâdegân: şehzadeler.

K 22/9 Şimdi de sünnet iderek **şehzâdegânın** sıdk ile / Kıldı zamânın halkını mesrûr u şâd u kâmurân

şehzâde-i bâlâ-nijâd: yüce soylu şehzade.

T 14/8 Hilmîyâ bir müjdecî çıkub didi târîhini / Virdi revnak kevne bir **şehzâde-i bâlâ-nijâd**

şehzâde-i pâk: saf, temiz şehzade.

T 11/2 Şehinşâh-ı muazzam Hazret-i Abdü'l-azîz Hân'ın / Cihânı etdi bir **şehzâde-i pâki** yine tezyîn

şem'-i meserret: mutluluk mumu.

K 5/109 Memâlikde yanan **şem'-i meserret** ictimâ'ından / Şeb-i teşrîfin oldu reşk-i reng ü hey'et-i rûzân

şems-i devvâr: devreden güneş.

K 8/4 Burc-ı 'akrebde idi şimdi be-lutfu'l-Mevlâ / Evc-i es'adda karâr eyledi **şems-i devvâr**

Şems-i Tebrîzî: Şems-i Tebrîzî olarak bilinen Şemsüddîn Muhammed bin Alî bin Melikdâd Tebrîzî'dir. 13. yüzyılda Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ile Konya'da tanışmış ve onu kendi düşünceleriyle etkilemiş bir mutasavvıftır.

THM 1/118 Şemsden şu'le-i şem'-i hüneri hayli celî / **Şems-i Tebrîzî** de var olsa buna derdi belî

şemşîr: kılıç II kalem.

K 9/42 Ketübedir ketebe nezd-i ahkârânemde / Elimde hâme-i tîz-i zebândır **şemşîr**

şemşîr-i bürrân: keskin kılıç.

T 1/14 Olur tâk-ı felekde berk u ra'd-ı nâgehân zâhir / Yed-i kahrın atarsa her ne dem **şemşîr-i bürrâna**

şenlen: neşelenmek, mutlu olmak.

K 5/111 Zemîn ol mertebe **şenlendi** kandillerle hakkâ kim / Görünmez oldu rû-yı âsumân üzre meh-i rahşân

şenlik: toplu olarak yapılan eğlence, kutlama.

K 5/50 Kraliçe cenâbıyla kibâr-ı hey'et ü millet / Büyük **şenlikler** ile etdiler fahr u sürûr i'lân

şerâr-ı intizâr: sevgiliyi beklemek, gözlemek.

G 30/8 Âteşin ruhsârının hicriyle yandı sabr-ı dil / Nârdan çünkü eşedd imiş **şerâr-ı intizâr**

şeref: yücelik, manevi ululuk, onur, haysiyet.

G 82/9 Meyân-ı ehl-i suhende yeter bana şu **şeref** / Tutarsa Hilmî bu nazmın bir âferin yerini

şeref vir: şereflendirmek, onurlandırmak.

T 65/4 Söyledi târîhin üçler gelerek Hilmîyâ / Dâr-ı cihâna **şeref virdi** Muhammed Besîm

T 62/6 Tulû' itdi bu gûne Hilmîyâ târîhi tab'ımdan / Muhammed Müncî Beg **virdi şeref** sa'diyle dünyâya

şevk: arzu, istek, heves.

G 49/6 Azâb-ı nâr-ı dūzah bahsini lâzım degil tekrâr / Kıyâmetde bile **şevkım** bana cânâ yeter âteş

şevk-i basar: (sevgiliyi) görme arzusu.

G 13/8 Yer yer izâr-ı yârdeki cây-ı bûseye / **Şevk-i basarla** eyle temâşâ zemîn gözet

şevk-i la'l: (sevgilinin) dudağının arzusu, isteği.

MFR 54/1 **Şevk-i la'lin** beni bend etse nola kâkülüne / Suya düşen kişi nâ-çâr yılana sarılır

şevk-i ruhsâr: (sevgilinin) yanağının arzusu.

THM 3/16 Şâhbâzım gayrı murg-i dil şikârındır senin / **Şevk-i ruhsârımla** gönlüm kûşe-i ekdârda

şeytân: Hz. Âdem' e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kıskırtan, kötülüğe yönelten cin.

G 85/12 Açma rakîb-i dîve serây-ı visâlini / **Şeytâna** bâb-ı cennet-i me'vâ açılmadı

şimdi: şimdi, şu an.

G 35/7 İzârında hutût-ı hattını ezberlerim **şimdi** / Ederdim nüsha-i hüsnün egerçi bir zamân ezber

şi'r ü inşâ: şiir ve düzyazı.

THM 1/122 Zâtıdır evc-i ma'ârifde hü mâ-yı nâdir / **Şi'r ü inşâ** da ana iki cenâh-ı hâzır

şîrâzelen: kitap sayfalarının dikilerek ciltlenmesi.

K 21/26 Bir nüsha-i mazbûta-i emniyyete döndü / **Şîrâzelenüb** cild-i mutarrâ-yı vilâyet

şîrîn-leb: (sevgilinin) şirin, tatlı dudağı.

G 68/7 Tadalı lezzet-i güftârını ey **şîrîn-leb** / Zevk-i şehd-âb-ı musaffâda halâvet bulamam

şöhret: her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, nam.

THM 1/32 Sîtin ârâyış-i âzân-ı berâyâ-yı Irak / **Şöhretin** kişver-i Keşmîr'e kadar düşdü irak

şöyle: şöyle, şu şekilde.

K 5/39 Mükemmel bir geçid resmi kılındı **şöyle** icrâ kim / Geçid vermiş değil emsâli dense dehrde çesbân

şu: işaret sıfatı.

G 4/10 Sana noldu nihâl-i gülde ben mehcûr-ı dil-dârım / **Şu** gülşende a bülbül her ne olduysa bana oldu

G 5/6 Vuslatın emr-i asîr aşkı terk ise muhâl / **Şu** iki sûret eder gönlümü hayrân-ı emel

G 82/9 Meyân-ı ehl-i suhende yeter bana **şu** şeref / Tutarsa Hilmî bu nazmım bir âferin yerini

şûh: işveli, cilveli; sevgili.

G 49/17 Yanub yakıldığım ol **şûha** te'sîr etmedi gitdi / Eder mi Hilmî hiç âteş-mizâcâna eser âteş

G 89/1 Bir nâzenîn-i zümre-i hûbândır o **şûh** / Bir nev-resîde verd-i gülistândır o **şûh**

G 89/2 Bir nâzenîn-i zümre-i hûbândır o **şûh** / Bir nev-resîde verd-i gülistândır o **şûh**

G 89/4 Her bir cihetle hüsnini teslîm eder gören / Gâyet güzel bir âfet-i devrândır o **şûh**

G 89/6 Hüsnün görüb de ana gönül vermemek muhâl / Bir dil-firîb-i memleket-i ândır o **şûh**

G 89/10 Halk-ı cihân silsile-i zülfüne esîr / Temlik-sâz-ı gerden-i insândır o **şûh**

G 89/12 İşrâb ederse zevk-i şarâb-ı visâlini / Denür o demde menba'-ı ihsândır o **şûh**

şûh-ı cihân: dünyalar güzeli; sevgili.

Ş 1/5 Tab'ımca benim hâsılı bir **şûh-ı cihânsın** / O nâz ile refâtına bin cân ola kurbân

şükür etmek: şükretmek, Allah'a duyulan minneti dile getirme.

K 8/55 Nice **şükür etmeyeyim** 'abd-i derin ez-cümle / Pençe-i gadre düşüb kalmışidim zâr u nizâr

şuûr: akıl, bilinç, idrak.

G 23/5 Başımndan aşdı **şuûrum** irâde ref zi-dest / Kemend-i zülfüne ey dil-rübâ olalı ahîz

T

tâ: bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartarak anlatan bir söz.

K 5/145 Edüb ömr-i azîzin **tâ** zamân-ı haşre dek memdûd / Bağışlasun ibâdullâha zâtın Hazret-i Mennân

T 17/2 Hazret-i Abdü'l-azîz Hân'ın dem-i iclâlini / **Tâ** be-mahşer eyleye memdûd Rabbü'l-âlemîn

K 10/75 **Tâ** bir senedir böyle süründüm ola hâşâ / Bu asrda bir kimse perîşân-ı adâlet

taaffün: çürüyüp kokma, leş kokma, kötü koku çıkarma.

K 18/98 Hevâ-yı memleket yanındaki nâ-sâz-ı sazlıktan / **Taaffün** cezb ile eylerdi neşr-i illet-i şettâ

taahhüd: bir şeyi yapmak üzere üstüne alma, üstlenme.

K 18/32 Sübût-ı madde ile bi't-tehaküm verilen nakdin / **Taahhüd** edemez bir dürlü hıfzın kîse-i ihsâ

tab': tabiat, huy, yaratılış.

G 7/8 Cevr u rencîşdir bütün uşşâka evzâm senin / Olmamış mıdır aceb **tab'mla** ihsân âşinâ

tâ-be-seher: sabaha kadar.

G 72/12 Yok gadr u zulm-i şem'ini ikâd edenlerin / Nûr-ı çerâğı **tâ-be-seher** şu'ledâr olan

G 100/3 Şeb **tâ-be-seher** âhımı eflâke yetürdün / Bin dâd ile feryâd senin yandım elinden

tab'-ı hümayûn: mübarek yaratılış.

T 7/6 Sultân-ı dehr-i cûd kim adli bütün nâse amîm / **Tab'-ı hümayûnı** kerîm şâhenşeh-i eltâf-ekîd

tab'-ı insân: insanın tabiatı.

T 24/6 Çünkü asrında hulûl eyleyen a'yâd-ı şerîf / **Tab'-ı insâna** verir kesret-i şâdî vü safâ

tab'-ı pâk: temiz yaratılışlı.

K 6/22 Dürre-i eltâfa deryâdır dil-i dâd-âverin / **Tab'-ı pâkin** sâhasıdır gevher-i ihsâna kân

tabîi: doğal, olağan, alışılmış.

G 49/8 Soğuk bakışlarındır sevdiren hep âteş-i rûyun / Sever hengâm-ı sermâda **tabîî** her beşer âteş

tâbiş-i aşk: aşk parlaklığı.

G 49/4 Bakınca böyle şiddet üzre sûzân etmesi halkı / Cehennem **tâbiş-i aşkından** almışdır meger âteş

tâc-ı ser: baş tacı; Hz. Peygamber.

T 45/5 Medâr-ı fahrıdır **tâc-ı seridir** tâc-dârânın / Selâtîn-i cihân ser-âmedîdir hem de sultân

tâcir: ticaretle uğraşan kimse, tüccar.

K 7/47 Nerde emsâl ki sûf **tâcirinin** rütbesi var / Zîb-i dûş etdi gezer hil'at-i âl-i ihsân

tadalı: tatmak.

G 68/7 **Tadalı** lezzet-i güftârını ey şîrîn-leb / Zevk-i şehd-âb-ı musaffâda halâvet bulamam

tagallüb: galip gelmek, mağlup etmek, güç yetirmek.

G 13/9 Düşmen **tagallüb** eylediği demde Hilmîyâ / Ol reh-neverd-i semt-i medâra zemîn gözet

tahammül edemez: katlanamamak, dayanamamak.

THM 5/22 Kerem kıl rûz-i rustâ-hîzde cümle günehkâra / **Tahammül edemez** ümmetlerin zîrâ gam-ı nâra

tahayyür: hayran olmak, hayrete düşmek, şaşırmaq.

K 18/76 Görürse san'at-ı kal'-ı cibâli bu siyâk üzre / **Tahayyür** tîşesin yabani eyler kûh-ken ilkâ

tahayyür-bahşâ: hayranlık veren.

K 17/22 Şîve-i nesri neşât-efgen-i rûh-ı Veysî / Nazm-ı rengîni Nizâmîye **tahayyür-bahşâ**

tahdis: söyleme, nakletme.

Ş 3/11 **Tahdis** ile deriz hemîn / Askerleriz ejderleriz

tahkîk: bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme.

K 18/22 İbâdullâha fart-ı şefkatinden ol şehinşâhın / Umûr-ı mülki **tahkîka** müfettişler edüb isrâ

tahkîk kıl: hakikati meydana çıkarmak.

T 9/28 Târîh idi ser-tâ-be-ser takdîm olunmamış meger / **Tahkîk kıldım** bu sefer aldım tamâmiyle peyâm

tahliye: boşaltmak, boşaltılmak.

G 31/7 Kalbi hubb-i mâsivâdan kim ederse **tahliye** / Feyz-i pîrân-ı hakâyık-âşinâdan çok ne var

tahmin: yaklaşık olarak değerlendirme, oranlama.

T 11/10 Şümâr-ı mevce-i eltâfı elhâsıl değil kâbil / Ne mümkün vüs'at-i deryâyı katre eylesün **tahmîn**

tahrîr: yazma, kaleme alma.

G 106/12 Derd-i derûmî Hilmî ne gûne edem beyân / Behcet beyâna gelmedi **tahrîre** sığmad

tahsîl-i vasl: (sevgiliye) kavuşma isteği.

G 81/5 **Tahsîl-i vasla** mâni' olur hâr-ı tâliim / Âgûşa almak istese gönüm o gül teni

tahsîn: beğenme, güzel bulma.

K 14/36 Ben de bu meserretle edüb bir gazel inşâd / **Tahsîn** olunur eylesem ifşâ-yı Trabzon

taht: hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk.

K 3/26 Rızâ-yı devletindir zübde-i maksûd kim sensin / Feterdâ **tahtına** şâh-ı mu'azzam yâ Resûlellâh

taht-ı berîn-i saltanat: saltanatın yüce tahtı.

T 20/1 Vere **taht-ı berîn-i saltanatda** dâimâ Mevlâ / Kemâl-i fevz u nusret hazret-i Abdü'l-azîz Hân'e

taht-ı şâh-ı adl-ârâ: adaleti süsleyen padişahın tahtı.

T 45/3 Utârid-baht-ı târem **taht-ı şâh-ı adl-ârâ** kim / İhâta eylemiş aktân nûr-ı mihr-i ihsânı

taht-ı saltanat: hükümdarlık tahtı.

T 14/6 Hem Muhammed aşkına ol şâh-ı memdûhu'l-hısâl / Dura **taht-ı saltanatda** tâ be-hengâm-ı tenâdd

tâir: uçan, uçucu; ahirete göç etmek.

T 83/6 Hilmî gelüb yediler târîhin etdiler yâd / Vasfiyye Hânım uçdı **tâir** gibi bekâya

tâir-i rûh: ruhun uçması.

T 100/3 Dem-i hıfzında Kur'ân-ı azîmi **tâir-i rûhı** / Hemân pervâz edüb lâne-res-i arş-ı berîn oldu

takmak: isim koymak.

T 55/11 Muhammed **takdılar** nâmin bi-hakkın Ahmedü'l-muhtâr / Emanet olalar her nev'-i gamdan savn-ı Mevlâ'ya

T 104/5 **Takdık** adın Yûsuf âlemde bula / Hazret-i Yûsuf gibi hulk-ı cemîl

takarrüb et: yaklaşma, yakın olma.

T 37/14 Didi üçler gelüb güher târîh / Burc-ı sa'de **takarrüb itdi** güneş

tâkat: bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

R 9/4 Dâmen-i hâlimi âlûde-i fisk eyleme kim / Yokdur âteş-gede-i dûzehe **tâkat** tende

takdîr-i Hak: Allah'ın takdiri.

T 35/8 Bi-hakkın ehl-i lutf olduğuna bürhân-ı kâfidir / Sevâb üzre ider **takdîr-i Hak** her re'yini te'yîd

takdîr-i Hudâ: Allah'ın takdiri.

T 144/3 Lâkin ehl-i beyti **takdîr-i Hudâ** hükmünce âh / Habl-i hestî vü hayâta verdi nâgâh inkıtâ'

taklîd: belli birine veya bir şeye benzemeye çalışma.

MFR 19/1 Edelim mes'ele-i aşkda Kays'a **taklîd** / Mûcib-i feyz olur âsârına gitmek selefin

taksîrât: kusurlar, suçlar.

T 27/17 Ya'nî vasfında kemâl-i acz ü **taksîrât** ile / Tevsen-i efkâre verdim arsa-i ruhsat birâz

taleb: istek, dileme.

T 25/16 Hudâ noksânını göstermesün bu beldeden yohsa / **Talebde** bedr-i vasl-ı zâtını her mansıb u mesned

talebgerân-ı visâl: (sevgiliye) kavuşma isteği.

G 1/5 **Talebgerân-ı visâlin** niyâzın et ta'cil / Revâ değil güzelim hayrı eylemek te'hîr

tâlib: talep eden, bekleyen, isteyen.

G 102/9 **Tâlibin** mazhar-ı envâr-ı füyûzât idüğün / Hilmî ilham-ı İlâhiyle inandım bu gice

taltîfât-ı şâhâne: padişah tarafından gönderilen mükâfatlar, hediyeler.

G 4/17 Tezâyüd eylesün hakkında **taltîfât-ı şâhâne** / Hakikat zâtı eltâf-ı hümayûna revâ oldu

ta'mîr: bozuk olan bir şeyi düzeltme.

G 93/5 Geldi **ta'mîre** yine âlemi mi'mâr-ı bahâr / Bâğ-ı şehîr-i dili âbâd edecek günlerdir

ta'n-ı ağyâr: rakiplerin ayıplaması, kötölemesi.

G 62/5 **Ta'n-ı ağyâr** ârzû-yı ârızın mahv eylemez / Mânî'-i şevk-i hezâr olmaz vücûd-ı hâr-ı gül

Tanrı: Allah.

T 40/17 Nazardan saklasun **Tanrı** kemâl-i rüşd ü temkînin / İsâbet etmesün ömründe zâtına nigâh-ı bed

T 55/7 Kemâl-i rahmetinden **Tanrı** ihsân eylemiş işte / Bir ibn-i muhterem ol zât-ı bî-mânend ü yektâyâ

T 126/2 Eder târif-i cevher-dâr ile Hilmî hemân tebrîk / Nikâhın eylesün **Tanrı** cenâb-ı Muhlis'in eyyen

tanzim: düzenlemek, nizama koymak.

K 18/183 Olundu Terme'de bir câmi' ile medrese **tanzîm** / Yanında hayli hücre zamm kılın etdi istircâ

K 18/85 Anadoluca **tanzîmi** ehem bir şâh-rehdir kim / Anı ta'mîr şân-ı pâdisâh-ı âleme ahrâ

K 21/47 **Tanzîm** ederek bendesi Hilmî ile Âgâh / Bu nazmımızı eyledik isrâ-yı vilâyet

K 22/19 **Tanzîmden** bunı emel bulmak idi lutfâ mahâl / Verdi mükâfâta hâlel lâkin o dem baht-ı melâm

tanzîm-i kasâid: kasidelerin düzeni.

T 27/23 Hem de **tanzîm-i kasâidden** duâ maksûddur / Rabb-i âlem mansıbın mes'ûd ide ömrin dırâz

tap: tapmak, kulluk etmek.

G 24/7 Ey hâce **tapma** sîm u zere hûş-yâr isen / El kiri kalur âdeme dirhem gelür gider

târ: (sevgilinin) saçının teli.

THM 6/6 Gökde ararken yerde buldum ey meh-i garra seni / Kâkülün **târına** asılmış dil-i âlem bütün

tarab-âvâz: sevinç narası.

G 77/6 Acebdir söz ü sâzile ferah-nâk olmak âlemde / **Tarab-âvâzı** yokken mutribân-ı nağme-sâzında

taraşşuh: gözleme, gözetleme, dikkatle bakma.

K 16/29 Mül-i himmet **taraşşuh** eylemekde câm-ı fikrinden / Derûnun mehbit-i ilhâm-ı feyz-i kibriyâ oldu

tarh-efgen: kuran, düzenleyen.

K 18/94 Civârında minârâtıyla vâki'dir birer mescid / Birer de medrese **tarh-efgen** olmuştur ki bî-hemtâ

târ-ı zülf-i misk-bâr-ı yâr: sevgilinin misk saçan saçının teli.

G 71/9 El urulmaz **târ-ı zülf-i misk-bâr-ı yâre** âh / Hilmî zîrâ korkulur gâyet hücum-ı mârdan

târîh: bir olayın meydana geldiği gün, ay ve yıl.

K 17/40 Sadrı teşrîf ile kıldıkca cihânı mesrûr / Etdi Hilmî dahı şevk ile dü **târîh** imlâ

T 4/17 Bu mısra' cevherin **târîhdir** lâkin kusurın hep / Tamâm olmak hisâbiyle çıkardım hâl-i imkâne

T 6/27 Bu mısra' cevherin **târîhdir** bâkîlere bakma / Tamâmâ buldı anlar sâhasın bâlâ-yı ber-bâlây

târîh-i dühûl-ı ukbâ: ahirete katılma tarihi; ölüm tarihi.

T 115/10 Sene binikiyüzaltmışdokuz oldu bi'ttab' / Fâtuma Hânım'a **târîh-i dühûl-ı ukbâ**

târîh-i fevt: ölüm tarihi.

T 102/9 Etdi sünûh böyle **târîh-i fevti** Hilmî / Yâ Rabb Ömer Efendî cennetde ide iskân

T 111/7 Dedim **târîh-i fevtin** Hilmîyâ gâyet teessüfle / Naîm olsun Emîne Hânım'a bâb-ı emân-Allâh

T 22/11 Dedi **târîh-i fevtin** eşk-i gevher-rîz ile Hilmî / İde cennetde dâim Fâtuma Hânım safâ yâ Rab

T 122/9 Ben de hüzn ile dedim **târîh-i fevtin** Hilmîyâ / Âsiye Hânım vedâ' kıldı vefâsız âleme

T 145/9 Dedi **târîh-i fevtin** Hilmîyâ kilik-i güher-perdâz / Habîbe Hânım itsün adn içinde rabbenâ ârâm

târîh-i mîlâd: doğum günü.

T 57/9 Yediler çıkdı Hilmî söyledi **târîh-i mîlâdın** / Muhammed Rüşdî Beg ârâyiş-i kevn ü vücûd oldu

târîh-i müstesnâ: benzersiz tarih.

T 89/8 Hıtâmiyçün güher sarfıyla kil-k-i Hilmî-i nâçîz / Çıkardı beyt-i âtîde iki **târîh-i müstesnâ**

târîh-i rihlet: ölüm tarihi.

T 134/7 **Târîh-i rihleti** düşdi Hilmî cevherîden / Azm itdi tâk-ı hulde ammim Ali Efendî

târîh-i vilâdet: doğum tarihi.

T 117/2 Doğdı bir oğlum da adını deyince Hilmîyâ / Düşdi **târîh-i vilâdet** ana Yûsuf Servetî

tarîk: yol.

K 18/83 Amâsiye **tarîki** de yol aldı hadd-i ta'mîre / Yürüdüldü bu yolda dahı pâ-yı himmet-i uzma

K 18/187 Kızılırmak **tarîki** de yapıldı çok mesâiyle / Kazâ-i Köprü'ye şimdi geçen görmez kazâ aslâ

tarîkat: ibadet ve zikirlerle kalben ilerleme yolları.

G 103/2 Uyduk hevâ-yi vuslata Allâh yol vere / Düşdük zehî **tarîkata** Allâh yol vere

tarla: tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası.

K 18/228 Ahâlî batdığınan kesret-i erbâhdan nâşî / Yedinde çoklarının ne arâzi kaldı ne **tarla**

ta'rîz: kapalı bir biçimde, dolaylı olarak söz söyleme, taşlama.

K 9/63 Hased-girân ger eylerse bunlara **ta'rîz** / O i'tirâza deriz biz makâle-i tezvîr

târ ü mâr: dağınık, karmakarışık, perişan.

G 10/7 Her târ ü mâr-ı zülfün eder halkı **târ ü mâr** / Verme o ef'i-sûrete ruhsat aman şehâ

târ ü mâr-ı zülf: (sevgilinin) saçının dağınıklığı, perişanlığı.

G 10/7 Her **târ ü mâr-ı zülfün** eder halkı târ ü mâr / Verme o ef'i-sûrete ruhsat aman şehâ

taş: kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde; acımasız, merhametsiz.

G 51/10 Mihribân merhameti olana derler Hilmî / Merd-i seng-i dil o kimse ki ola yüregi **taş**

tasavvur: göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma.

K 18/241 **Tasavvur** üzere bir de yapılırsa muntazam liman / Olur her sûret ile memleket bâlâ-yı ber-bâlâ

tasdîk: doğrulamak, onaylamak.

K 3/52 Ulüvvü'l-menkabe zeynü's-sahâbe Hazret-i Sıddîk / Seni **tasdîk** edendir en mukaddem yâ Resûlellâh

tavl-i ömr: ömrün uzunluğu.

T 70/5 Edüb de **tavl-i ömr** ile kesb-i kemâl-i ma'rifet / Âlemde bulsun çok şeref bâ-hürmet-i şâh-ı Necef

tavsîf: nitelikler, vasıflar.

MFR 45/1 Rûyını **tavsîfe** kudret yok dil-i gam-gînede / Zerrenin ta'rîf-i hûrşîd etmesi emr-i muhâl

tazallüm: sızlanıp, yanıp yakılmak.

K 18/51 **Tazallümden** eser yok rezmgâh-ı mefsedet nâbûd / Cünûd-ı adli kıldı kişver-i ıslâhı istilâ

tâze: yeni, taze; delikanlı.

Ş 1/2 Bir gonçe-fem-i bâğçe-i şîve vü ânsın / Gülzâr-ı nezâket töresi **tâze** civânsın

Te'âlâ: Allah.

G 74/10 Hilmîyâ eyleme âlemde tezellül halka / Tut tevekkeltü ale'llahi **Te'âlâ** etegin

teber: balta.

G 83/10 Kat'-ı şâh-ı kâme ki kudret bulunmaz destde / Hilmî bir keskin **teberde** sap olaydım kâşkî

teblîğ: eriştirme, ulaştırma.

G 95/1 Edelim hâl-i dil-i zârı o şûha **teblîğ** / Ola ki merhametin etmeye bir lahza dirîğ

tebrîk: uğurlu ve hayırlı olmasını dileme, kutlama.

K 6/67 Kıldım işte bu kasîde ile **tebrîke** şitâb / Açarak îrâd-ı elfâz-ı senâya da dehân

T 15/21 Mühmelâtiyle çıkar Hilmî berâyî **tebrîk** / Gelecek beytde târîh-i letâfet-efzâ

tecdîd: yenileme.

K 18/141 Beşi **tecdîd** olundu resm-i nevde bu minârâtın / Dokuzı da yeniden çekdi kad mânende-i tûbâ

tecellî: görünme, zahir olma.

T 32/22 Muntazır her rütbe-i ulyâ-yı devlet zâtına / Bu **tecellîyi** sana bahş itdi Rabb-i zü'l-celâl

tedfîn: gömmek, defîn.

T 87/2 Giresun'da kemâl-i izz ile kâimmakâm iken / Ecel Osmân Efendi'yi zemîne eyledi **tedfîn**

teessüf: kederlenme, tasalanma, acıma.

T 111/7 Dedim târîh-i fevtin Hilmîyâ gâyet **teessüfle** / Naîm olsun Emîne Hânım'a bâb-ı emân-Allâh

tefekkkür: düşünmek.

T 122/2 Her gelen eyler adem-âbâda lâ-büdd irtihâl / Kalmadı dünyâ **tefekkkür** kıl cenâb-ı Âdem'e

tefrîk: ayrılık.

K 3/53 Hatâ vü hakkı **tefrîk** ile oldu Hazret-i Fârûk / Enâma hâdî-i şeh-râh-ı eslem yâ Resûlellâh

tekrâr: bir daha, yine, yeniden.

T 131/3 Kenan Beg Efendi ile **tekrâr** bu âvân / Âmedcilige fer u şeref geldi muhakkak

teksîr: çoğaltmak, artırmak.

T 41/5 Neslini **teksîr** için işte diyâr-ı gaybdan / Kıldı bir bint-i perî-peyker ana Mevlâ nasîb

tekye: dergâh, tekke.

T 59/1 Tarîk-i Kâdirî'ye müntesib bir **tekyedir** yâ Hû / Girenler bu mekân-ı pâke kerr eylerler Allâh'ı

1.tel: telgraf teli.

K 18/223 **Telin** ger hazf edersem ol zamân lafz-ı telegrafın / Olur kâlâ-yı târîh-i hitâmı kâbil-i tamga

2.tel: sakal.

T 123/2 Hilmî cevher gibi târîh-i güşâdıdır bu / Mâlik oldum şu iki **telden** ibâret sakala

temâşâ: bakıp seyretme, izleme.

G 13/8 Yer yer izâr-ı yârdeki cây-ı bûseye / Şevk-i basarla eyle **temâşâ** zemîn gözet

THM 6/14 Cismine zannım girânî-i nazar verir elem / Hüsni ruhsârın **temâşâ** etmege vehm eylerem

temâşâ-yı cemâl-i dilber: sevgilinin yüzünü seyretmek.

R 7/1 **Temâşâ-yı cemâl-i dilberi** men etme ey vâiz / Neşât ilkâ edermiş sîneye vech-i hasen derler

ten: beden, vücut.

G 17/8 Başdan aşağı her neresinden bulursan öp / Zîrâ o **tende** bûseye ta'yîn-i hadd abes

tenşît: neşelendirme, neşe verme.

MFR 63/1 Zâlimi her kim iânetle ederse **tenşît** / Hakk eder am o şahs üstüne elbet teslît

tereşşüh: sızıntı.

MFR 50/1 Sebûdan su **tereşşuh** eyler elbet bunda ma'zûrum / Benim nem var elimde hicden nemnâkdir çeşmim

terk edelim: terk etmek.

MFR 64/1 Ârız degil ki **terk edelim** mihr-i ârızın / Bu ârzûya düşdigimiz çok zamândır

terk-i cihân: dünyayı terk etme, ahirete göçmek.

T 84/2 Eryâle-i hümayûn Hâlid Beg'in bu duhtı / **Terk-i cihân** ile kıldı azm-i dâr-ı gufrân

terk-i dünyâ: dünyayı terk etme, ahirete göçmek.

T 115/2 İrcîi emrini gûş eyleyüb ümm-i pederim / Eyledi Fâtıma Hânım heni **terk-i dünyâ**

terk-i şikâyet: şikayeti bırakmak.

T 30/23 Fakat **terk-i şikâyetle** cefâ-yı çarhdan şimdi / Duâ-yı devletidir bendegâne lâzım-ı zimmet

Terme: Terme (Samsun'un ilçesi).

K 18/183 Olundu **Terme'de** bir câmi' ile medrese tanzîm / Yanında hayli hücre zamm kulin etdi istircâ

tertîb: düzen, intizam.

R 3/3 **Tertîb** üzerine severiz âl-i resûli / Sanma bizi sen Şîi-tabîat Acemîyiz

teslît: musallat etme, sataştırma, sataştırılma.

MFR 63/2 Zâlimi her kim iânetle ederse tenşît / Hakk eder anı o şahs üstüne elbet **teslît**

teşbîh: benzetme.

T 3/9 Kef-i lutfına **teşbîh** ile deryâ katre-i nâçîz / Güneş envâr-ı ihsânına nisbet zerre-i nâbûd

teşne: susamış.

G 94/15 **Teşne** isem de gerçi zülâl-i visâline / Fikr-i lebünle hâl-i harâret gelür geçer

teşrîf: gelmesiyle bir yeri onurlandırma, şereflendirme.

K 5/47 Oradan eyleyüb İngiltere ülkesini **teşrîf** / O aktârı da kıldı gıpta-bahş-ı cümle-i umrân

tevâtür: bir haberin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması.

T 50/2 Vasfî Pâşâ-yı mekârimkâr ki devrânda / Hüsn-i vasf u sîti düşmüşdür **tevâtürle** dile

tevellüd: doğum.

T 128/3 **Tevellüdine** budur Hilmî cevher-i târîh / Alî Rızâ ile buldı cihân evi şerefi

tevsî: genişletme, genişletilme.

K 18/135 Kimi de kubbeler zammı ile **tevsî** olunmuştur / Ne gûne kubbeler kim gıpta-bahş-ı künbed-i hazrâ

tevsî'-i mezâr: mezarı genişletme.

G 107/12 Âhırî âlem-i kevnin ki ademdir Behcet / Hilmîyâ hâkde **tevsî'-i mezâr** eylemeli

te'yîd: doğrulama, doğruluğunu kanıtlama.

K 10/31 Her hükmün eder dâ'ire-i hikmeti **te'yîd** / Her re'yin olur kuvve-i bünyân-ı adâlet

tezkîr edelim: hatıra getirme.

G 1/12 Gazel dükendi beyân-ı niyâz u hâl ile bes / Du'â-yı devletini artık **edelim tezkîr**

tezyîn: süsleme.

K 8/16 Bezedi sahn-ı çemenzârı nesîm-i kudret / Etdi **tezyîn** gülistân-ı cihâmı ezhâr

tıfl: çocuk.

G 1/1 Bu iydeghde verirsen o **tıfla** meyl-i zamîr / Dolâb-ı ‘aşkı dü dest-i tahammül ile çevir

tıfl-ı pâk: saf, temiz çocuk.

T 55/9 Ne **tıfl-ı pâk** kim revnak-dih-i gehvâre-i dünyâ / Necâbetde nazîri girmedî âğûş-i lâlâya

tîh: çöl.

G 39/8 Elbet esîr-i zülfünün ey Leyli-i zamân / Mecnûn-sıfat güzêr-gehi sahrâ vü **tîh** olur

Tîmûr: bacağındaki aksaklık sebebiyle Timurleng olarak anılan Moğol hükümdarı.

K 10/39 Zâlim ki mülâyim ana nisbet ile **Tîmûr** / Hâ’in ki Hülâgû gibi düşmân-ı adâlet

tîr-i müjgân: (sevgilinin) kirpiğinin oku.

MFR 92/2 Mîh-ı âhen gibi geçdi sîne-i mecrûhuma / **Tîr-i müjgânı** o şûhun hayf Çivizâde’de

tîr-i nîgeh: (sevgilinin) bakışının oku.

MFR 34/2 Cerrâhpaşa semtinde ki ol kaşı kemânım / **Tîr-i nîgehiyle** cigerim eyledi mecrûh

tîz: çabucak, hızlıca, derhal.

K 20/3 **Tîz** geçüb haylûlet-i ebr-i serî’ü’l-inkılâb / Şu’le-i zâtın yine eyler irâ’e âfitâb

toğ: doğmak, dünyaya gelmek.

T 97/6 Yazılsun cevher-i târîhi Hilmî levha-i çarha / Muhammed **toğdı** mânend-i kamer babasına müjde

töre: âdet, erkan, görgü, tutulan yol.

Ş 1/2 Bir gonçe-fem-i bâğçe-i şîve vü ânsın / Gülzâr-ı nezâket **töresi** tâze civânsın

tövbekâr: tövbe eden kimse.

G 72/8 Naks-ı nedâmet eyler eger görse la’lini / Nûş-ı şarâb-ı neş’e-vere **tövbekâr** olan

Trabzon: Trabzon.

G 4/26 Bekir Pâşâ-yı Rüstem menkabet memdûhü’l-etvârın / **Trabzon’a** kudûm-ı devleti fevz-i Hudâ oldu

tûbâ: bütün cennete gölge saldıgına inanılan, kökü yukarıda dalları aşağıda bulunan ağaç.

G 73/2 Tutub ol serv-i gülistân-ı sitiğna etegin / Tutdum âlemde bu takrîb ile **tûbâ** etegin

tûfân: çok şiddetli ve her tarafı kaplayan yağmur.

K 5/12 Olunca râkib-i fülk-i azîmet ya'nî Nûh-âsâ / Hemân etmişdi eşk-i çeşm-i âlem bir büyük **tûfân**

tuğrâ: fermanlarda imza yerine kullanılan işaret.

K 3/57 Aliyyun bâbühâ **tuğrâsı** da menşûr-ı vâsfinda / Aliyyun menba'u ilmin murakkam yâ Resûlellâh

tulû': doğma, doğuş.

K 5/90 Alâmât-ı kıyâmetden biri de çünkü mervîdir / **Tulû'** eyler hilâf-ı âde mağribden güneş ol an

Tuna nehri: Tuna nehri, Almanya'nın güneyinde bulunan, Donaueschingen kasabasından geçen iki nehri birleşmesiyle birlikte meydana gelir.

K 17/29 Tuna'da eylediği himmet ile ez-cümle / Vâridâtun **Tuna nehri** gibi etdi icrâ

türâb: toprak II kabir.

MFR 32/1 **Türâb** olunca yeri âkıbet her insânın / Ne için olmalı bilmem esîri dünyânın

T 75/6 İşte Giresun'da Beyâzîd-zâdelerden âh kim / Veysel Efendi'yi dahı etdi **türâb** içre defîn

1.tut: âşık olmak.

G 5/11 **Tutulub** biz de bu sevdâyâ ne dersin olduk / Heves-i zûlf-i siyâhınla perîşân-ı emel

2.tut: gizlemek, saklamak.

G 5/19 **Tutalım** mes'ele-i aşkını fâş etmeyelim / Gayr-ı kâbil taleb-i vaslâda kitmân-ı emel

tutam: dört parmak genişliğinde bir ölçü, uzun bir nesnenin yumulmuş bir elle hesaplanan ölçüsü, kabza.

G 71/2 Derde düşdüm ârzû-yı sebz-i hatt-ı yârdan / Bir **tutam** ot uçunur çünkü deveyi yârdan

tûtiyân: papağanlar.

G 35/2 Eder kand-i nebât-ı bahs-i la'lin âşıkân ezber / Aceb mirâtdir hüsnün kim eyler **tûtiyân** ezber

tutuş: tutuşmak.

T 114/9 Yandı ciger **tutuşdı** dil nâr-ı hasretiyle / Deryâlar edemezler sûz-i derûnum itfâ

tüysüz: vücudun herhangi bir yerinde kıl bulunmaması.

MFR 95/2 Niçün çekdin begim tüyli kadife yüzine perde / Ezel **tüysüzden** idi perde-i rû-yı pür-envârın

tuz: kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan madde.

G 51/7 **Tuz** nemek tuzlu nemek-nâk denilür etmege nân / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır aş

tuzlu: tuz miktarı çok olan.

G 51/7 Tuz nemek **tuzlu** nemek-nâk denilür etmege nân / Hürden oldu yemek hem yemegin adıdır aş

U

uçurum: su kıyılarında veya karada dik yer, yar.

G 40/14 Sakın mezâlik-i ikdâm olan akâiddin / Kişi **uçuruma** elbet ayak basarsa kayar

ûd-ı anber: misk kokulu ağaç.

K 13/20 Dâhil-i gülzâr-ı cennet-sây-ı ihsâm olan / Bâğ-ı âlemde daha şemm etmez **ûd-ı anberi**

uğra: iftiraya maruz kalmak.

K 11/51 Müstakîmü'l-hâl iken bir iftirâyâ **uğrayub** / Ok gibi başdan beni atdı kemân-ı merhamet

uhûd: yeminler, sözleşmeler.

K 4/30 Nebî ki hürmet-i şânında enbiyâ-yı izâm / Hudâyâ eylediler hep kavî yemîn ü **uhûd**

ukbâ: ahiret, öbür dünya.

K 2/76 Hilmî kulunu cümle mesâ'ibden emîn et / Dünyâda da **ukbâda** da gösterme gam u hemm

T 118/1 Ola dünyâda azîz u muhterem **ukbâda** şâd / Diye hep hakkında ebnâ-yı beşer hayr-ı halef

THM 2/10 Bâde-i hasretle ser-germ-i hevâ vü aşk idik / Sâki vü humhâne vü dünyâ vü **ukbâ** yoğiken

'ukde-güşâ: düğüm çözmek; zorlukları aşmak.

T 26/4 Re'yin selîm u üstüvâr fikrin sünûhâte medâr / Dünyâda bir müşkil ki var kilkin olur **'ukde-güşâ**

ukde-i zencîr: zincirin düğümü; sevgilinin saçı.

G 102/6 Başıma kayd-ı azîm oldu hevâ-yı zülfün / Bir aceb **ukde-i zencîre** dolandım bu gice

ulu: büyük, yüce.

T 89/3 Umûr-ı hayrda tab'ı **ulu** bir zât-ı muhsindir / Eder ordu-yı hayrâta alây-ı himmetin isrâ

ulüvv-i fikr: düşüncenin büyüklüğü.

T 64/2 Hüma-yı evc-i himmet hazret-i Fikrî Efendi'dir / **Ulüvv-i fikr** ile beyne'l-ekâbir nüsha-i mümtâz

ulüvv-i menzilet: makamın büyüklüğü.

K 18/8 Kıbâb-ı dergehi peyveste tâk-ı çâr-ı mînâyâ / **Ulüvv-i menziletde** âsitâmdır felek-âsâ

ulüvv-i şân: şöhretin büyüklüğü.

K 3/69 **Ulüvv-i şânın** olmaz kâbil-i tavsîf el-hâsıl / Medîha-gûyun iken Rabb-i erham yâ Resûlellâh

umulmaz: beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmak.

MFR 73/2 Kavuşmaz ise de dağ dağa insân kavuşur derler / **Umulmazken** kavuşdum o büte semt-i Cibâli'de

ummân: deniz.

K 5/74 Zemîn bir nokta-i mevhûmedir sahrâ-yı adlinde / Kef-i lutfuna nisbet katre-i ma'dûmedir **ummân**

umûm: herkes.

T 34/5 **Umûma** virdi âsâr-ı meserret emr-i teşrîfi / Kudûm-ı devleti müstelzim-i emn-i ibâd oldu

umûm-ı halâ'ik: yaratılan her şey.

K 4/121 Muhît olunca **umûm-ı halâ'iki** arasât / Tutunca mahşeri hep nâle-i şerer-âlûd

umûm-ı halk: insanların hepsi.

K 5/105 **Umûm-ı halkın** olub hissemend âsâr-ı şâdiden / Ferahnâk olarak nev'-i beşer devrânda el'ân

umûm-ı ibâd: kulların hepsi.

T 96/4 Hükûmetin her umûrunda hüsn-i hıdmet eder / Sadâkatin dahı tasdik eder **umûm-ı ibâd**

umûr-ı hayr: hayırlı işler.

T 89/3 **Umûr-ı hayrda** tab'ı ulu bir zât-ı muhsindir / Eder ordu-yı hayrâta alây-ı himmetin isrâ

umûr-ı mülk: memleket işleri.

K 18/22 İbâdullâha fart-ı şefkatinden ol şehinşâhın / **Umûr-ı mülki** tahkîka müfettişler edüb isrâ

urmak: vurmak; söz etmek.

T 53/10 İbrâz-ı acz eyler bu husûsda / Gerçi **urur** hayli nükteden dem

urul: vurulmak; âşık olmak, tutulmak.

MFR 15/1 **Uruldum** Zülfikâr-ı ebrûvânna nedir çâre / Alî nâmında görüb bir civânı semt-i Haydar'da

usanmak gelmez: usanmamak, bıkmamak.

G 19/1 Şevk-i rüyundan **usanmak gelmez** ey meh cânê hiç / Şem'in etmez sûzişinden iştikâ pervâne hiç

uslûb-ı dil-keş: gönlü cezbeden tarz.

K 18/113 Şereflendikce bu **uslûb-ı dil-keş** üzre her dükkân / Olunmakda iki katlı icârât ile istikrâ

usûl: bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem.

T 26/9 Zîrâ **usûldendir** hemân bir meslek-i nazm-âverân / Sâliye virmek bî-gümân îrâd edüb hayr-ı du'â

uşşâk: âşıklar, rakipler, sevgiliye gönül vermiş kimseler.

G 10/4 Zîr-i külehdê zülf-i siyâhın nihân edüb / **Uşşâkı** başdan atma degildir sana revâ

G 25/27 **Uşşâk** bend-i vuslatı bozsa aceb degil / Gümrükde bend-i kâleyi hep dîde-bân bozar

G 41/13 Leb-i cân-bahşî ki vermektedir **uşşâka** hayât / Bundan özge ecele var ise dermân olmaz

G 52/5 **Uşşâkı**n olur muntazır-ı ni'met-i vuslat / Ey şâh-ı cefâ-pîşe irâde sana mahsûs

G 62/1 Gam degil **uşşâka** renciş etse o ruhsâr-ı gül / Bülbüle bâdî-i fart-ı şevkdir âzâr-ı gül

uşşâk-ı zâr: ağlayan âşıklar.

G 13/5 Her ne edersen eyle de **uşşâk-ı zârının** / Bâğ-ı dilinde ey gül-i ra'nâ zemîn gözet

uyanmak: uyku durumundan çıkmak, uyanmak.

G 60/9 Hâb-ı nâzından o gül-rûyî **uyandır**sa nola / Hilmîyâ bülbül-i dil âh-ı bülend eyleyerek

uymak: birbiriyle bağdaşmak, uyuşmak, mutabık olmak.

G 55/11 **Uyarız** belki o mehle ba'd-ez-in / Hilmî giderse eger o yâre hat

uzun: başlangıcı ile bitişi arasında fazla zaman bulunan, çok süren.

T 33/2 Mazhar ide böyle nice hayr u hasenâta / Sultân Azîz Hân'ı **uzun** ömr ile Mevlâ

T 73/7 Bu âlemde **uzun** ömr ile merzûk olalar sonra / İkisini de etsün Âhiretde gark-ı rahmet Hak

T 98/4 Meserret-sâz-ı âgûş-i ümîdi oldu bir duhter / **Uzun** ezmân ikisini de dâim ede Yezdânım

Ü

ü: ve bağlacı.

G 20/2 Bahs-i aşkın eyleyüb cânâ kitâb-ı cânê şerh / Şerh düşdüm metn-i hüsn ü ânına ammâ ne şerh

G 25/25 Alây-ı hüsn ü âne dehâlet edüb henüz / Tâbûr-ı sabrı bir nefer-i nev-civân bozar

G 73/11 Seni bu hüsn ü letâfetle göreydi Vâmık / Sarılurdu sana terk ederek Azrâ etegin

G 29/3 Ne bahs-i Kevser ü ne ârzû-yı âb-ı Hızır eyler / O kim ümmîd-i la'lin sînede mânend-i cân saklar

G 90/9 Yetmez mi bunca cevri ü cefâ ey melek-likâ / Nâle-resâ-yı arş-ı berîn olduğum yeter

G 33/1 Nihâl-i şevke ne neşv ü ne inkisâr gelür / Dem-i hazân geçer mevsim-i bahâr gelür

K 20/19 Bedr-i mecd ü şân u iclâlin bi-hakkın Mustafâ / Bulmasun noksân durdukca sipihr-i nühh kıbâb

üç: üç (sayı sıfatı).

THM 3/27 Gam degil üç günde bir arz-ı cemâl eyler isen / Hilmî-i gam-dîdeden tefûş-i hâl eyler isen

üçler: halkın inançlarına göre ermişler topluluğu.

T 36/9 Gelüb üçler dediler Hilmîyâ târîh-i tebrîkin / Emîn Pâşâ-yı vâlâ-kadre îd-i fitr ola ey men

T 37/13 Didi üçler gelüb güher târîh / Burc-ı sa'de takarrüb itdi güneş

T 51/14 Evvelki mısra'ı düşdi Hilmî tām târîh / İkincisine verdi üçler acîb revnak

T 55/13 Çıkub üçler dediler Hilmîyâ târîh-i ra'nâsın / Muhammed Beg güzel ârâyış u fer virdi dünyâyâ

T 65/3 Söyledi târîhin üçler gelerek Hilmîyâ / Dâr-ı cihâna şeref virdi Muhammed Besîm

T 70/9 Üçler çıkub Hilmî güzel nutk etdiler târîhini / Ahmed Kemâl Beg virdi iklim-i vücûda çok şeref

üdnü minnî: “Bana yaklaş” Miraç Gecesi Allah'ın Hz. Peygamber'e hitabıdır.

K 4/93 O sâhada işidüb üdnü minnî fermânın / Takaddüm etdi Cenâb-ı Peyember-i Ma'bûd

ülfet: alışma, kaynaşma.

G 49/13 Nola gönüm ederse âteş-i aşkın ile **ülfet** / Semenderdir ana olmak gerek cây u makarr âteş

MHM 1/12 Bî-muhâbâ sevdiğim her lahza gel git yanıma / Eyleyüb ağyâr ile **ülfet** de girme kanıma

ülke: ülke, memleket.

K 5/47 Oradan eyleyüb İngiltere **ülkesini** teşrîf / O aktârı da kıldı gıpta-bahş-ı cümle-i umrân

ümem: ümmetler.

T 44/6 Makdemi şehr-i Trabzon'ı idüb mesken-i adl / Oldı şâdî-res-i cümle **ümem** Âsım Pâşa

ümîd: beklenti, ümit.

K 9/77 Fakat **ümîd** olunur başka öyle hidmet kim / Ma'âş eyleye çeşm-i kifâyeti tenvîr

T 115/5 Öksüz annesi idi Hak'dan **ümîdimdir** bu / Ede ârâm-gehini ravza-i firdevs-i alâ

T 132/6 Geçürdi bâd-ı ihlâs ile el-hak keşti-i ömrin / **Ümîdim** ola müstağrak yem-i eltâf-ı Mevlâ'ya

ümîd-i cennet: cennet arzusu, isteği.

G 72/10 Ağyâr veyl-i hicrde vasl-ı ruhun diler / Elbet **ümîd-i cennet** eder ehl-i nâr olan

ümîd-i la'l-i gül-fâm: (sevgilinin) gül renkli dudağının arzusu.

G 49/11 **Ümîd-i la'l-i gül-fâmı**la hurkat vardır dilde / Tabîdir mey-i hâlisde olmak müstetir âteş

ümîd-i şefkat: merhamet arzusu.

THM 5/17 **Ümîd-i şefkatinle** eyledin isyânda kesret / Velî bakılsa zâhir ehl-i fehme ma'nî-i killet

ümîd-i vasl-ı hat: (sevgilinin) ayva tüylerine kavuşma isteği.

G 18/1 **Ümîd-i vasl-ı hatı** dilde ihtimâl abes / Sezâ mı hatt-ı hümayûna arzuhâl abes

ümîd-i vuslatın: (sevgiliye) kavuşma arzusu.

G 17/1 Etmek **ümîd-i vuslatın** ey serv-kadd abes / Bâlâ-yı nahle hâhiş-i îsâl-i yed abes

ümm: anne ve baba.

K 2/12 Ey rahmeti eden gazab-ı zâtını sebkât / Vey kullarına **ümm ü ebinden** daha erham

ümm ü peder: anne ve baba.

T 46/12 Tûl-i ömr ile alub kendüsi dünyâ kâmin / Görmeye dehrde gerd-i elem **ümm ü pederi**

ümmet: bir peygamberin kendi dinine davet etmekle görevli olduğu topluluk, kendilerine peygamber gönderilen topluluk.

K 3/80 Güneh-kârım velâkin **ümmetin** kim hayr-ı ümmetdir / O **ümmetde** kulun da bir hakîrim yâ Resûlellâh

K 3/79 Güneh-kârım velâkin **ümmetin** kim hayr-ı ümmetdir / O **ümmetde** kulun da bir hakîrim yâ Resûlellâh

THM 5/22 Kerem kıl rûz-i rustâ-hîzde cümle günehkâra / Tahammül edemez **ümmetlerin** zîrâ gam-ı nâra

ümm-i peder: babaanne.

T 115/1 İrcî emrini gûş eyleyüb **ümm-i pederim** / Eyledi Fâtıma Hânım heni terk-i dünyâ

ümmîd-i la'l: (sevgilinin) dudağının arzusu.

G 29/4 Ne bahs-i Kevser ü ne ârzû-yı âb-ı Hızr eyler / O kim **ümmîd-i la'lin** sînede mânend-i cân saklar

ün: ün, şan, şöhret.

MFR 60/1 Sangüzel'de sarı **ünlüce** bir güzel / Hilmî sarardı benzimi derd-i firâk ile

ünvân-ı emel: istek makamı.

K 19/8 Var ise ser-suhen-i safha-i ahlâk olmuş / Nüsha-i hulkat-i insânda **ünvân-ı emel**

Ünye': Ünye (Ordu'nun ilçesi).

K 18/210 Nice yollar ile hâcet mi var teksîr-i elfâza / Yapıldı **Ünye'de** beş köprü dahı hâsıl-ı ma'nâ

T 144/1 **Ünye** eşrâf-ı fütüvvet ittisâfından Rızâ / Kim odur etmiş meh-i irfândan kesb-i şu'â'

Üsküdar: Üsküdar (İstanbul'un ilçesi).

MFR 31/2 Bir kûşesin yeni dünyâya değışmez idim / Üsti bir eski dârım olsaydı **Üsküdar'da**

üstâd: bir ilim veya sanat alanında seçkin yeri olan kimse, usta.

G 100/2 Ey gamzesi cellâd senin yandım elinden / Kan dökmede **üstâd** senin yandım elinden

V

vâcib: İslam dinine göre yapılması gerekli olan.

K 8/53 Şimdi kurtuldular olmaz mı bi-hakkın **vâcib** / Secde-i şükre varub eyleseler anda karâr

K 22/12 Oldukca bâkî hükm-i sünnet buk'a-i devrânda / **Vâcib** duâsı eylemek sıdk-ı hulûs ile beyân

va'd-i bî-hâsıl: doğru olmayan söz.

G 41/3 **Va'd-i bî-hâsıl** terk etse kibâr-ı devlet / Hâcet ashâbına bundan büyük ihsân olmaz

vâdî-i ihlâs: doğruluk meydanı.

K 20/26 Çâkerin Hilmî-i gerd-i râh-ı ashâb-ı hüner / **Vâdî-i ihlâsda** da'vât-ı haber îrâd eder

vâdî-i şer: kötülük meydanı.

K 18/149 Ayağın gezdiren bu **vâdî-i şerde** zamâniyle / Nasıl mest-i şerîr-i bâde-i gaflet imiş âyâ

vâdî-i tezvîr: yalan söyleme meydanı.

K12/37 **Vâdî-i tezvîrde** at oynadub nâırları / Arsa-i da'vâ-yı zûra ederek 'atf-ı licâm

vahy-i Cenâb-ı Kibriyâ: Allah'ın vahyi hükmü.

THM 5/1 Sözü'n **vahy-i Cenâb-ı Kibriyâdır** yâ Resûlellâh / Özün tâc-ı ru'ûs-ı enbiyâdır yâ Resûlellâh

vâiz: dini öğütlerde bulunan kişi.

G 8/3 Uzatma silsile-i dûzehi amân **vâiz** / Gam-ı müselsel-i zülfi yeter azâb bana

R 7/1 Temâşâ-yı cemâl-i dilberi men etme ey **vâiz** / Neşât ilkâ edermiş sîneye vech-i hasen derler

vâkıf: bilen, haberi olan.

T 90/2 Fânî ile âlem adedde bir iken inde'l-hisâb / Rabt-ı dil etmez âleme bu nükteye **vâkıf** olan

vâkıf-ı aşk: aşk sırrına vâkıf olan.

G 61/7 Degildir **vâkıf-ı aşk** olmayan insândan ma'dûd / Adedde var mı dahli bir hesâb et sıfır-ı makûsun

vakit: zaman, vakit.

G 76/7 Kangı **vakt** ü hâlden memnûndur bilmem gönül / Bir tükenmez devr-i dâimde zamân-ı ârzû

vakt-i du'â: dua zamanı.

K 21/41 Artık sözü ikmâl edelim **vakt-i du'âdır** / Tâ-key olalım kâfiye-cûyâ-yı vilâyet

vakt-i hasret: ayrılık zamanı.

THM 4/16 Gedâ-yı bî-ser ü sâ mân iken hünkâre dil verdim / Hoş eğler fikr-i la'lin **vakt-i hasretde** beni yohsa

vakt-i meserret: mutluluk zamanı.

G 94/1 Sürmez dakika **vakt-i meserret** gelir geçer / Durmaz bi-kadr-i sâniye sâat gelir geçer

vakt-i sâ'at: kıyamet vakti.

K 5/87 Bu takdîrce yanaşdı **vakt-i sâ'at** dense câ'izdir / Ki döndün garbdan mânend-i hûşîd-i fûrûğ-efşân

vakt-i sefer: savaş zamanı.

Ş 2/11 Bunlar etdikçe kaçan tertîb-i saf **vakt-i sefer** / Düşmenin ancak medâr-ı nutkıdır eyne'l-meferr

vakt-i seher: seher vakti.

MHM 1/32 Hicr-i zülfinle neler çekmekdeyim bilsen neler / Hâb gelmez dîdeme derdinle tâ **vakt-i seher**

vâlî: bir ilde devleti temsil eden en büyük mülkî âmir.

K 5/115 Ne **vâlî** kim hem işe muktedir hem muhlis-i devlet / Hemîşe kendüsinden de ahâlî hep teşekkür-hân

K 14/21 Bir **vâlî** ki devrinde abâ-pûş-i hafâdır / Ketm edüb izin fitne-i ber-pâ-yı Trabzon

T 20/29 Görüb **vâlmizin** bu tarz ile âsâr-ı şâdîsin / Edâ-yı secde-i şükr eyledik bi'l-cümle Yezdân'e

T 25/5 Ne **vâlî** ki zamân-ı lutfının her sâati bir îd / Ne a'lâ îd kim her cüz'i bir vakt-i ferah-mersad

vâlid: baba.

K 11/25 **Vâlidî** Şemsü'l-Eimme gibi meşhûr-ı enâm / Zât-ı pâki de müşâr bi'l-benân-ı merhamet

K 12/31 **Vâlidim** olalı tilmûz-i debistân-ı bekâ / Dest-i gamda levha-i âmed-şode döndüm müdâm

vâlîde: anne.

T 107/7 Doymadı **vâlidesi** âlemde lezzetinden / Etsün cenâb-ı Bârî bârî şefî'-i ukbâ

vâlideyn: anne baba.

T 86/8 Olalar ikisi de savn-ı ilâhîde hemân / **Vâlideynin** de muammer cyleye Rabb-i celîl

vâlîd-i mâcid: şeref sahibi baba.

T 21/23 **Vâlîd-i mâcid** ki tahrîr-i vahîd-i dehr iken / Kıldı nâgeh azm-i gülzâr-ı diyâr-ı sermedi

vâlî-i âlî: yüce vali.

T 43/3 **Vâlî-i âlî** vü destûr-ı kerem-pîrâ kim / Şem'-i ikbâline ğıpta getirür mihr-i duhâ

vâlî-i âlî-kerem: yüce cömert vali.

T 25/4 Nice îrâd-ı elfâz-ı teşekkür etmeyelim kim / Zehî bir **vâlî-i âlî-kerem** kılmış bize İzzid

vâlî-i memdûh: övülmüş vali.

K 14/17 Bir **vâlî-i memdûh** ki saçılса becâdır / Hakkında le'âlî-i senâyâ-yı Trabzon

vâlî-i pâk: temiz vali.

K 5/114 Husûsiyla büyük icrâ-yı şehr-âyîn etmiştir / Trabzon **vâlî-i pâki** kim oldur ma'den-i irfân

T 22/3 Trabzon **vâlî-i pâki** cenâb-ı muhlisin işte / Çerâğ-ı devleti lâmi' iken mânende-i kevkeb

vâlî-i vâlâ: yüce vali.

T 12/11 Kıla **vâlî-i vâlâ** şânını hem Hâlik-ı ekvân / Mekîn-i mesken-i sıhhat bi-hakkın nâm-ı Yemlîhâ

vâlî-i zîşân: şanlı vali.

T 43/1 İtdi bir **vâlî-i zîşân** ile tecdîd-i şeref / Yine şehr-i tarab-efzâ-yı Trabzon hakkâ

Vâmık: meşhur Arap aşk hikâyesinin erkek karakteri.

G 73/11 Seni bu hüsn ü letâfetle göreydi **Vâmık** / Sarııurdu sana terk ederek Azrâ etegin

vapur: su buharı gücüyle çalışan gemi.

K 6/59 Her biri döndü yanardağa dahil **vapurların** / Âsumâne olarak meh-tâb ile âteş-feşân

1.var: elde bulunan her şey; can.

MFR 93/2 Nakd-i cânımla sana nem **var** ise olsun fedâ / Varını veren utanmamış demişler dilberâ

2.var: varmak, ulaşmak.

G 11/10 Hilmî bu nazmı o şeh-i hûbân-ı âlemin / **Var** hâk-i pâ-y-ı devletine ver hemân bu şeb

vasf: nitelik, özellik.

Ş 2/1 **Vasfını** dinle umûm-ı leşker-i şâhânenin / Ya'nî ecnâd-ı celâdet-peyker-i şâhânenin

THM 1/123 **Vasfını** bak ne güzel söyledi işte şâ'ir / Hüneri pîş-rev-i nağme-i nesr-i tâ'ir

THM 1/141 Şi'rimin **vasfını** ehl-i hüner işitmededir / Lâkin ashâb-ı garaz sem'ini perkitmededir

vasf-ı gülşen: gül bahçesinin özellikleri.

MFR 105/2 Yâd-ı sünbül den ser-i zülf-i muanberdir garaz / **Vasf-ı gülşenden** ruh-ı zîbâ-yı dilberdir
garaz

vasf-ı leb: (sevgilinin) dudağının özelliği.

G 97/3 **Vasf-ı lebinde** lutf ile açdırma ağzımı / Ben lâl-i aşka göre dehâm ne var ne yok

Vasfi Pâşâ: Vasfî Paşa.

T 50/12 Hilmî iki müjdecî çıkdı dedi târîhini / **Vasfi Pâşâ** buldı câhı mîr-i mîrânlık ile

vâsıl: erişen, ulaşan.

G 77/3 Olur nâm-ı huredmendisi sem'-i râze dek **vâsıl** / Sebât-ı himmeti olan zevâtın ketm-i râzında

MHM 1/4 Cân esîr-i zülfin âşüfte-dil olmuşdur sana / Bu haber aks ile zannım **vâsıl** olmuşdur sana

vâsıl-ı ravza-i cennet: cennet bahçesine kavuşmak, ulaşmak.

T 94/10 Cevherîden dedi târîhini hâtif Hilmî / **Vâsıl-ı ravza-i cennet** ola İsmâil Beg

vasiyyet: bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.

T 78/3 Hacca azîmetinde etmiş idi **vasiyyet** / Zü'l-mer'adan revânın bu âb-ı cân-fezânın

vasl-i miyân: (sevgilinin) ince beline kavuşma.

G 71/5 Eylerim **vasl-i miyânın** mübrimâne ârzû / Müştehirdir ki emel hâsıl olur ısrârdan

vasl-ı ruh: (sevgilinin) yüzüne kavuşmak.

G 72/9 Ağyâr veyl-i hicrde **vasl-ı ruhun** diler / Elbet ümîd-i cennet eder ehl-i nâr olan

vatân: bir kimsenin doğduğu, yaşadığı yer, memleket.

MFR 38/2 Hâl ü aslım sorar olursa cevâb-ı sâfi / Yerlüyem cây-ı ademde **vatânım** kûy-ı hayâl

vazîfe: bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş.

G 4/5 **Vazîfemdir** hayâl-i dâne-i hâlin süveydâda / Bana ümmîd-i bûs-i sîb-i ruhsârın gıdâ oldu

vebâl: günah, kötülük.

G 104/8 İnkâr-ı aşk-ı kâkülüm edüb de zâhidâ / Küfr etme öyle boynuma olsun **vebâl** ise

vech: (sevgilinin) yüzü.

G 11/5 **Vechin** şua'-bahş-ı cihân olduğun görüb / Burc-ı hicâba girdi meh-i âsümân bu şeb

G 59/5 Yohsa sarkıldığıнын **vechi** budur ey meh-rû / Oldu gönlüm gibi ruhsârına şa'bân zülfün

K 4/107 Olub bu **vehile** mesrûr-ı rû'yet-i didâr / Zemîne eyledi bi'l-avde neşr-i şu'le-i sûd

vech-i hasen: (sevgilinin) güzel yüzü.

R 7/2 Temâşâ-yı cemâl-i dilberi men etme ey vâiz / Neşât ilkâ edermiş sîneye **vech-i hasen** derler

vech-i münîr: parlak yüz.

G 80/3 Nûr-efgen-i pervîn-i felek **vech-i münîri** / Dense ana lâik meh-i ğarrâ-yı zamâne

vedâ' et: ayrılık vakti.

G 33/3 Gelür dehânıma cânım **vedâ' edercesine** / Ne dem ki hâtıra fikr-i leb-i nigâr gelür

K 5/10 O rûh-ı cism-i âlem ki seyâhat kıldı mülkünden / **Vedâ' etmişdi** gûyâ cümle-i ervâhdan ebdân

vedâ' kıl: veda etmek; dünyadan göç etmek.

T 122/10 Ben de hüzn ile dedim târîh-i fevtin Hilmîyâ / Âsiye Hânım **vedâ' kıldı** vefâsız âleme

vedhuli: Allah'ın "cennete gir" emri dile getirilmiştir (Fecr suresi 30. ayet).

T 144/6 Ehl-i ismet idi olsun meskeni dâr-ı naîm / **Vedhuli** emr-i celîlin eylesün de istimâ'

vefâ: dostluk ve muhabbette sebat etme, bağlılık ve sadakat.

G 24/13 Ben diyemem o meh-veşe Hilmî **vefâsı** yok / Gel semt-i kûy-ı vuslata dersem gelür gider

MFR 98/1 **Vefâ** ümmîdi ile dökme yaş ol servden ey dil / Diraht-ı huşke versen ne kadar su feyz-yâb olmaz

G 28/2 Cân u dil cânâ seni gâyet sever / Sende ise yok **vefâdan** hiç eser

Vefâ semti: Vefa semti (İstanbul Fatih'te bulunan bir yer).

MFR 97/1 **Vefâ semtinde** meşy-i hatve-i ihsânı terk etdik / Daha gezmez misin etrâf-ı İhsâniyye'de cânâ

M 17/1 Sevdim **Vefâ'lı** bir güzeli kim vefâsı yok

velâkin: ama.

K 3/79 Güneh-kârım **velâkin** ümmetin kim hayr-ı ümmetdir / O ümmetde kulun da bir hakîrim yâ Resûlellâh

ve'l-leyl(i) izâ-yeğşâ: örttüğü zaman geceye ant olsun (Leyl suresi 1. ayet).

THM 5/9 Kaşındır kâbe kavseyn u saçın **ve'l-leyl(i) izâ-yeğşâ** / Nehâr-âsâ cemâlin münclâdır yâ Resûlellâh

velvele: patırtı, yaygara, şamata.

T 20/4 Güzergâh-ı seyâhat eyledikde Avrupa mülkin / Sadâ-yı ihtîşâmı **velvele** verdi o büldâne

vere: versin; ihsan etmek.

THM 1/88 Etdi tecdîd libâs-ı şeref-i sermedini / Her husûsunda **vere** Hazret-i Hak maksadını

T 1/16 Vücûd-ı elzemi kân-ı keremdir Hazret-i Bârî / **Vere** yıldız hisâbınca hemân müddet o hâkâna

verd: gül.

T 45/36 Gül-i müşkîn-i miskin bir çiçek kalur desem câiz / Riyâz-ı lutfının var mu'teber bin **verd** u reyhânı

verd-i ahmer: kırmızı gül.

K 13/28 Gülsitâna eylese medd-i nigâh-ı âtîfet / Boyatur al kana haclet ile **verd-i ahmeri**

verd-i bâğ-ı mekârim: iyilik, cömertlik bağının gülü.

T 60/4 Meşâm-ı halka şemîm-i vefâ eder îsâl / O **verd-i bâğ-ı mekârim** cenâb-ı defterdâr

verd-i gülistân: gül bahçenin gülü; sevgili.

G 89/2 Bir nâzenîn-i zümre-i hûbândır o şûh / Bir nev-resîde **verd-i gülistândır** o şûh

verd-i handân: gülen gül.

G 22/4 Hüsnün gören hayrân olur âşıkların giryân olur / Bülbül gibi nâlân olur ey **verd-i handânım** reşîd

veyl-i hicr: ayrılık feryadı.

G 72/9 Ağyâr **veyl-i hicrde** vasl-ı ruhun diler / Elbet ümîd-i cennet eder ehl-i nâr olan

vezîr: Osmanlılarda sivil ve askerî yetkileri olan ve paşa sanına erişmiş bulunan en yüksek aşamalı görevli.

K 9/8 Müşîrdir ki mekârim ile müşâr-ı enâm / **Vezîrdir** ki ‘inâyetde bî-misâl ü nazîr

vîrân: yıkık, harabe.

G 37/7 Fahr ederdi ol ki şu **vîrân** olası âleme / Gör terennümler eder mülkünde bûm-ı rûzgâr

G 79/2 Dil visâl-i ârız-ı alınla handân olsa da / Gam yemezdim gülsitân-ı dehr **vîrân** olsa da

K 5/136 Nem eksikdir bakıldıkca şu esbâb-ı mükâfâta / Budur ey şâh-ı âlem kalbim işte eyleyen **vîrân**

visâl: buluşma; Cebrail (a.s) ile Hz. Peygamber’in buluşması.

K 4/69 Habîb-i hâsını bir şeb **visâle** da’vet içün / Kemâl-i lutf ile Cibrîli gönderüb Ma’bûd

visâl-i ârız-ı al: (sevgilinin) kırmızı yanağına kavuşmak.

G 79/1 Dil **visâl-i ârız-ı alınla** handân olsa da / Gam yemezdim gülsitân-ı dehr vîrân olsa da

vü: ve bağlacı.

G 3/2 Ol meh rakîbe hasr-ı kemâl-i vefâ eder / Ancak cefâ **vü** serzenişin hep bana eder

G 39/8 Elbet esîr-i zülfünün ey Leyli-i zamân / Mecnûn-sıfat güzêr-gehi sahrâ **vü** tîh olur

vücûd-ı nâzenîn: nazik beden.

K 3/9 **Vücûd-ı nâzenîn**in âlemîne ayn-ı rahmetdir / Anı tebyîn eder Furkân-ı muhkem yâ Resûlellâh

vuslat: kavuşmak, ulaşmak.

G 5/5 **Vuslatın** emr-i asîr aşkını terk ise muhâl / Şu iki sûret eder gönlümi hayrân-ı emel

vusûl-i hakk: Cenab-ı Hakk'a kavuşmak.

K 3/47 **Vusûl-i Hakk'a** kimse bulamaz râh-ı zafer sensiz / Ki nâmın nâm-ı Hallâk ile hem-dem yâ Resûlellâh

vusûl-i haşr: kıyamete kavuşmak.

T 19/35 Ber-karâr olub riâyâsetde **vusûl-i haşre** dek / Meclis-i vâlâya revnak vire zât-ı ekremi

Y

1.yâ: ya... ya... bağlacı.

G 15/3 Sabâ **yâ** vaslden **yâ** hicrden sevk-i peyâm eyler / Peyâm-ı nîk u bedden boş degil ceyb-i berîd elbet

T 129/2 Cenâb-ı mîr Abdü'l-vâhid'in menkûhası işte / **Ya** var **ya** yoğidi dünyâda oldu hâke bak mülhak

2.yâ: “ey” seslenme II Allah.

T 59/1 Tarîk-i Kâdirî'ye müntesib bir tekyedir **yâ** Hû / Girenler bu mekân-ı pâke kerr eylerler Allâh'ı

T 71/7 Ola **yâ** Rabbi mekîn-i gülsitân-ı âfiyet / Âmed u şod eyledikce mevsim-i sayf u harîf

T 74/1 Var ise akl u fikrin dünyâ-yı dîna **yâ** Hû / Zinhâr etme cân u dil ile meyl ü rağbet

T 77/1 Cihân zıll-ı hayâl olduğunu fehm eyleyüb **yâ** Hû / Sakın ârâyış-i yek-rûzesine eyleme rağbet

T 82/3 Genç idi dünyâ murâdın almamışdı **yâ** İlâh / Hem-celis olsun ana cennetde hûrî vü melek

T 144/10 Hilmî târîhin çıkub nutk etdi bir merd-i hazîn / Âişe Hânım cihâna eyledi **yâ** Hû vedâ'

3.yâ: “ey” seslenme ünlemi; Hz. Peygamber.

THM 5/1 Sözü'n vahy-i Cenâb-ı Kibriyâdır **yâ** Resûlellâh / Özün tâc-ı ru'ûs-ı enbiyâdır **yâ** Resûlellâh

THM 5/3 Yüzün lem'a-res-i mihr-i duhâdır **yâ** Resûlellâh / Cemâlin şem'-i minhâc-ı hüdâdır **yâ** Resûlellâh

THM 5/5 Vücûdun şu'le-i nûr-ı Hudâdır **yâ** Resûlellâh / Yaratdı kâ'inâtı zâtın içün Hazret-i Mevlâ

yabani: vahşi, yabani.

K 18/76 Görürse san'at-ı kal'-ı cibâli bu siyâk üzre / Tahayyür tîşesin yabani eyler kûh-ken ilkâ

yâd etmek: hatırlamak.

G 102/7 Geh leb-i alını geh ârızını **yâd ederek** / Sâgar-ı mey gibi her renge boyandım bu gice

yâd gelmez: akla gelmemesi.

G 12/8 Sâkiya vermese ger şevk-i lebünle neş'e / Ağzıma alma degil **yâduma** gelmezdi şarâb

yağma: zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, talan.

G 23/7 Ne gussa sabrımı **yağma** eder ise aşkın / O şâh mülkine her hükmini eder tenfiz

yâhû: söylenen söze dikkati çekmek ve anlamını güçlendirmek için kullanılır.

MFR 51/1 Sen iyilik et de at deryâya **yâhû** / Anı Hâlik bilür bilmezse balık

yâhûd: veya, ya da.

K 3/65 Kemâl-i şerm ile **yâhûd** güneş nûr-i cemâlinden / Ederdi bir sehâbı araya zam yâ Resûlellâh

yak: ateşe vermek, tutuşturmak.

G 49/15 **Yakar** dünyâyı söyletme beni bir nebze şerh etsem / Derûnumda tecemmu eylemişdir ol kadar âteş

G 50/2 **Yakamazsın** cihânı olsan ey meh ser-te-ser âteş / Yakar meşhûrdur kim cürmi mikdârınca yer âteş

yakın: yakın, arada az mesafe bulunan.

K 17/32 Alalım bir de havâlî-i Irak'ı bahse / Diyerek âşıkâ Bağdâd **yakındır** farazâ

yakış: güzel durmak, uygun olmak.

T 68/7 Lihyesi pek **yakışub** ruhsârına / Murg-ı hüsnî gûyiyâ açdı kanad

yalvar: ısrarlı bir şekilde yardımda ve istekte bulunmak.

T 122/8 Ola cennetde cenâb-ı Âsiye ile celîs / Vâlideyni böyle **yalvarsun** Hudâ-yı erhame

yama: âşık olmamak, gönül vermemek.

G 98/10 Açıldı bu şeb eski elem defteri Hilmî / Meyl-i dili Behcet yine bir şûha **yamatdık**

yaman: çetin, zor.

MHM 1/21 Hâtırım mahzûn u ahvâlîm gamınla pek **yaman** / Renciş-i aşkınla kaddim ise mânend-i kemân

yanmak: acı çekmek, ızdırap duymak.

G 100/1 Ey gamzesi cellâd senin **yandım** elinden / Kan dökmede üstâd senin yandım elinden

yanak: (sevgilinin) yanağı.

G 51/3 Ruh **yanak** surh kızıl alına pîşân dinür / Tüy mûydur müje kiprik adı ebrûdur kaş

yanardağ: lav tabakasının, yerkabuğundaki çatlaklardan yararlanarak yüzeye çıktığı yer.

K 6/59 Her biri döndü **yanardağa** dahı vapurların / Âsumâne olarak meh-tâb ile âteş-feşân

ya'nî: sözün kıyası, doğrusu.

G 66/2 Tîr-i derd ü gama hedef gibiyim / **Ya'nî** âmâc-ı her esef gibiyim

K 4/67 Nebî-i muhteremin **ya'nî** bahs-i mi'râcın / Beyân için edeyim sevk-i kilik-i şevk-i sürûd

K 8/23 **Ya'nî** bir vâfî-i âli-şiyem u memdûhun / Oldu yümn-i kademi memlekete feyz-nisâr

K 10/83 **Ya'nî** olayım bâb-ı veliyyü'n-ni'amîde / Ser-çeşme-i lutfun ile reyyân-ı adâlet

yanub yakılmak: sızlanmak, şikâyet etmek.

K 4/109 Biraz da hâlîme **yanub yakılayım** Hilmî / Edüb te'emmül-i hâl-i Cehîm-i zâtü vekûd

1.yapmak: inşa etmek; cami.

K 18/133 Yedi câmi **yapıldı** gerçi ıslâhât-ı diğerde / Kılındı secde-i şükr edecek denlü himem-itâ

2.yapmak: inşa etmek; çeşme.

K 18/199 Kavağın çârşusu da **yaptırıldı** intizâm üzere / Olundu hem yeni bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ

K 18/205 Dahı beş yerde çeşme **yaptırıldı** çârşûsında / Miyâhına Elekci ırmağıdır bunların mecrâ

3.yapmak: inşa etmek; mektep.

T 17/5 Erzurum'da **yaptırub** ez-cümle işbu mektebi / Eyledi bi'l-cümle halkın kâm-yâb u kâm-bîn

4.yapmak: inşa etmek; şadırvan.

T 73/1 Güzel **yaptırdı** bu şâdırevânı şâd ola dâim / Cenâb-ı pîr-i tahrîr u fezâil-perver u esdak

yâr: sevgili.

G 55/6 Bir nişânı yoğidi şimdiye dek / Gizlenürdi gâlibâ bir **yâre** hat

G 55/12 Uyarız belki o mehle ba'd-ez-in / Hilmî giderse eger o **yâre** hat

G 91/5 İki ebrûsı **yârin** safha-i menşûr-i hüsnünde / Sanî'-i kîlk-i kudret çifte tuğrâ-yı muhabbetdir

K 8/38 Hüsn-i tedbîri verir şöyle nizâm âleme kim / **Yâr** cevri etmez eder terk-i rekâbet ağyâr

MFR 82/1 Geldi hatı öb dâne-i hâlinden o **yârin** / Harman sonu dervîşin olur eski meseldür

THM 4/4 Şaşırdım böyle iken bir büt-i gaddâre dil verdim / Yine bâğ-ı emelde serv-kad bir **yâre** dil verdim

yaraşur: layık, uygun.

G 52/2 Bu an ki bu anda ola sâde sana mahsûs / Gezmek **yaraşur** semt-i Vefâ'da sana mahsûs

yarın: ahiret.

K 2/52 Her vechile isyân ederek geçmede ömrüm / **Yarın** ne yüz ile varayım hazrete bilmem

1.yaş: gözyaşı.

G 16/8 Etmedin şâd beni ederek icrâ-yı murâd / Hicrin etdi gözümün **yaşını** mânend-i Fırat

2.yaş: doğumdan beri geçen yıl.

T 145/3 Yigirmi **yaşına** varmış iken bir duhterin hayfâ / Felek cânına kıyub etdi anı dehrde bî-nâm

yatmak: yatmak.

T 122/5 Hastelikle çok zamân **yatub** döşekde âkıbet / İrtihâl ile bıraktı akrabâsın mâteme

T 114/11 **Yatdığı** câyını cennet kabr-i pür-safâsın / Ede garîk-i nûr-ı rahmet cenâb-ı Mevlâ

yâver: yardımcı.

G 78/6 Olur masûn-ı mevc-i keder keşti-i ümîd / **Yâver** olursa lutf-ı Hudâ nâ-hudâmıza

yay: ok atma aracı; sevgilinin kaşları.

G 95/3 Nâvek-i hicri degil sâde o kaşı **yâyın** / Hançer-i cevri deler sînemi mânende-i tîğ

yazmak: kaleme almak.

G 69/9 **Yazılsa** Hilmî hüner-nâme-i belâgatda / Bu nev-gazel dahı bir âferîn deger sanurum

yebâb: yıkık, virane.

G 106/7 Bir cevri ile harâb u **yebâb** etdigin gönül / Bin mihriyle ne çâre ki ta'mîre sığmadı

Ye'cûc: Ye'cûc ve Me'cûc Kur'an'da zikri geçen "Kehf sûresi 18. Âyet: 93 "zulüm ve fitne" çıkaran bir kavim ve İskender bu kavmin geçit yolu olan iki dağ arasından dışarı çıkmamaları için set yaptırmıştır.

G 21/4 Olanlar seyr-i vechin dide-i ağıyarden mâni' / Çeker bî-şübhe İskender gibi **Ye'cûc'e** muhkem sed

yedi: yedi (sayı sıfatı).

K 18/133 **Yedi** câmi yapıldı gerçi ıslâhât-ı diğerde / Kılındı secde-i şükr edecek denli himem-itâ

yed-i gaddâr: insafsız el.

G 3/7 Verdi yakamı bir **yed-i gaddâra** dehr kim / Geçmez zamân-ı hâtırımı çal-yaka eder

yed-i ihsân: iyilik eli.

T 25/10 Güşâde bârgâh-ı himmeti ashâb-ı âmâl / **Yed-i ihsânı** da cünd-i gama çekmiş kavî bir sed

T 1/12 Güneş bir zerre mihri-âsümân-ı lutfına isnâd / **Yed-i ihsânını** nisbet hatâdır ayn-ı ummâna

yediler: Allah tarafından âlemi mânen idâre etmekle görevlendirildiğine ve kendilerine âleme hükmetme izni verilmiş olduğuna inanılan velîlerin belli bir mertebeye olan yedisine verilen isim.

T 57/9 **Yediler** çıkdı Hilmî söyledi târîh-i milâdın / Muhammed Rüşdî Beg ârâyiş-i kevn ü vücûd oldu

yed-i yemîn: sağ el.

K 9/23 **Yed-i yemînine** söyler yemîn edüb dünyâ / Lisân-ı midhat ile hurmen-i nevâl-i gafir

yed-i yesâr: sol el.

K 9/25 **Yed-i yesârı** verir bâb-ı dâr-ı âmâlin / Husûl-i fethine miftâh-ı sûret-i teysîr

T 81/9 Hilmî çıkub **yediler** târîhin etdiler yâd / Oldı Hüseyin Efendi mevsûl-i sahn-ı rahmet

T 83/5 Hilmî gelüb **yediler** târîhin etdiler yâd / Vasfiyye Hânım uçdu tâir gibi bekâyâ

yek-vücûd: tek vücut.

R 4/2 Merhabâyın ey gül-i nâzikter-i gülzâr-ı aşk / Sarılıb olmak diler gönlüm seninle **yek-vücûd**

yel: havanın yer değiştirmesi sonucunda meydana gelen esinti, rüzgâr.

G 37/6 Uğradıysa her kimin ârâm-geh-i ikbâline / Şimdi **yeller** estirir şûm-ı kudûm-i rûzgâr

yem: deniz.

G 36/8 Geçsün isterse zemîn-i mahva bahr-ı kâinât / Fülk-i sâ mânımı yâ o **yemde** nem var nem gider

yemek: yemek, aş.

G 51/8 Tuz nemek tuzlu nemek-nâk denilür etmege nân / Hürden oldu **yemek** hem yemegin adıdır aş

yem-i efkâr: üzüntü denizi.

T 9/2 Ey dil ele bir hâme al fikrin derin deryâya sal / Ya'nî **yem-i efkâre** dal bâ-cezr ü medd-i şevk-i tâm

yem-i insâf: merhamet denizi.

G 53/5 Kıyısından sakın ayrılma **yem-i insâfın** / Batar engine düşen keşti-i deryâ-yı garaz

yem-i lutf: cömertlik denizi.

K 14/13 Bir vâlî-i mükrim ki **yem-i lutfına** nisbet / Kalur bir içim su gibi deryâ-yı Trabzon

yem-i mağfiret: merhamet denizi.

K 2/53 Edince **yem-i mağfiretin** lîk te'emmül / Âsâm-ı ümem bir kuşa belki olamaz yem

yem-i Tufân: her yeri kaplayan deniz.

K 3/36 O nûrun yümnî ile ermedi hem keşti-i Nûh'a / **Yem-i Tufândan** mevc-i gam u hemm yâ Resûlellâh

yeni: daha önce hiç kullanılmamış olan.

K 18/200 Kavağın çârşusu da yapıldı intizâm üzre / Olundu hem **yeni** bir çeşmeye âb-ı lezîz icrâ

yeni sâl: yeni yıl.

T 6/26 Olub âvâz-ı adl-i lutfım her sâati mu'lin / **Yeni sâli** ola Abdü'l-azîz Hân'ın sa'âd-efzây

yeniden: yine, bir daha, tekrar.

G 10/10 Hilmi birağub ortaya bir nev-gazel yine / Nazm-âverân-ı asra **yeniden** eder salâ

yerlü: yerli, bir yerin, memleketin ahalisi olan, orada doğup yaşayan kişi.

MFR 38/2 Hâl ü aslım sorar olursa cevâb-ı sâfi / **Yerlüyem** cây-ı ademde vatanım kûy-ı hayâl

ye's: ümitsizlik.

G 63/17 **Ye's** ile tev'em iken boş yere zahmet çekerek / Olma pâ-beste-i zencîr-i temennâ-yı emel

G 65/5 Gelince **ye's** ile tev'em hisâb-ı ebcedde / Emelden el çeker oldum elem nedir bilmem

yeşillenmiş: tazelenmek, canlanmak.

MFR 37/2 Çemenzâr-ı ümîdi tâzelenmiş kesb-i fer kılmış / Emirlerde görüb bir dilberi âşık
yeşillenmiş

yeter: kâfi, yeterli.

G 8/4 Uzatma silsile-i dûzehi amân vâiz / Gam-ı müselsel-i zülfi **yeter** azâb bana

G 9/2 Şevk-ı ruhunla şimdi kebâb-ı cigar bana / Hayrî't-ta'âm-ı mâ-hazar olsa **yeter** bana

yetişmek: yetişmek, büyümek.

K 10/46 Bu hâr-ı müezzî bulunur gerçi hezârân / Gül-handa **yetişmiş** gül-i handân-ı 'adâlet

yevm-i cezâ: ceza günü; kıyamet.

T 115/4 Zevce-i pâki idi Hâcî Hüseyin Ağa'nın / Gaferallâhu Teâla lehüma **yevm-i cezâ**

yevmü'd-dîn: din günü.

T 87/6 Nihâyet sâlise rütbesini ihrâz itmişdi / Ede kat'-ı merâtib lutf-ı Bârî ile **yevmü'd-dîn**

yevm-i ukbâ: ahiret günü.

T 114/6 Mihmâne bâbı açık bir zât-ı mükrim idi / Haşr olına Halîlulâh ile **yevm-i ukbâ**

Yezdân: Allah.

K 5/98 Aceb mi şimdi fart-ı şâdumânî eylesek izhâr / Büyük ıyd-ı meserret kıldı bu rûzı bize **Yezdân**

T 98/4 Meserret-sâz-ı âgûş-i ümîdi oldu bir duhter / Uzun ezmân ikisini de dâim ede **Yezdânım**

yigirmi: yirmi (sayı sıfatı).

T 145/3 **Yigirmi** yaşına varmış iken bir duhterin hayfâ / Felek cânına kıyub etdi anı dehrde bî-nâm

yık: (kalp) kırmak.

G 12/6 Dest-i ihsânın ile ba'de harâbi'l-Basra / Nice **yıkdm** ise kasr-ı dil-i vîrânemi yab

yıl: sene, yıl.

K 14/1 Oldukda bu **yıl** hatve-res-i cây-ı Trabzon / Gördüm ki güler rûy-ı dil-ârâ-yı Trabzon

T 10/11 **Yıl** değışdikçe dü mısra' ile cevherler gibi / Kilk-i Hilmî dedi târîhin hemân Abdü'l-mecîd

T 35/15 Nice emsâlini görsün de çok **yıl** zât-ı ulyâsı / Tevârîhin bu gûne eylesün hâmem dahı tecdîd

T 63/6 Gönülden böyle doğdu Hilmîya târîh-i ra'nâsı / Bu **yıl**da geldi me'vâ-yı vücûba Âyişe Hânım

yıldız: geceleri gökte, kimileri parlakça, kimileri de donuk bir ışıık noktası gibi görünen cisimlere verilen ad.

G 37/9 Etmeyince Hilmî **yıldızım** o mehle imtizâc / Hâke düşsün gökden isterse nücûm-ı rûzgâr

T 1/16 Vücûd-ı elzemi kân-ı keremdir Hazret-i Bârî / Vere **yıldız** hisâbınca hemân müddet o hâkâna

yine: bir daha, tekrar, gene.

G 9/6 Döksem ne gûne pâyine âb-ı sirişkimi / Vermez o nahl-i işve **yine** bir semer bana

yoğidi: bulunmayan, mevcut olmayan.

G 55/5 Bir nişâmı **yoğidi** şimdiye dek / Gizlenürdi gâlibâ bir yâre hat

K 4/97 Denilmez ol yere âlem ki **yoğidi** orada / Cihât-ı muhtelif ile cevânib-i mahdûd

yol almak: yolda ilerlemek.

K 18/83 Amâsiye tarîki de **yol aldı** hadd-i ta'mîre / Yürüdüldü bu yolda dahı pâ-yı himmet-i uzmâ

yol vere: geçmesine izin vermek.

G 103/2 Uyduk hevâ-yı vuslata Allâh **yol vere** / Düşdük zehî tarîkata Allâh **yol vere**

yosma: işveli kadın; sevgili.

MFR 21/2 Bâkî kalursa sende bu هفته güzelliği / Haylî tirâş-ı aşk ola **yosmam** sana bu nâz

yuya: yumak, temizlemek, yıkamak.

T 67/3 Âb-ı Zemzem'le **yuya** her mû-yı anber-bûyını / Her murâdın su gibi yürüte Rabb-i zü'l-celâl

yüksek: altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan, alçak karşıtı.

MFR 29/2 Bahs-i da'vâ-yı taazzümde ne lâzımdır cedel / Yol geçer üstünden olsa ne kadar **yüksek** cebel

yümn: uğur, bereket.

K 3/35 O nûrun **yümn**i ile ermedi hem keşf-i Nûh'a / Yem-i Tufândan mevc-i gam u hemm yâ Resûlellâh

yümn-i kadem: ayağın bereketi.

K 16/13 Neşât-ı bâğa bir **yümn-i kadem** te'sîri var zannım / Egerçi her çemen perverde-i ebr-i semâ oldu

yürek: gönül, kalp.

G 51/10 Mihribân merhameti olana derler Hilmî / Merd-i seng-i dil o kimse ki ola **yüregi** taş

Yûsuf-ı tab': Hz. Yusuf yaratılışlı; güzellik.

G 91/7 Nice tahlîs-i dâmen edebilsin **Yûsuf-ı tab'im** / O şûh-ı Mısır-ı behcet kim Zelîhâ-yı muhabbetdir

1.yüz: sevgilinin yüzü.

G 64/13 **Yüzini** görmeyeli o civân-ı meh-rûyun / Düş oldu hâb-ı leyâl-i melâle dîdelerim

2. yüz: Hz. Peygamber'in yüzü.

THM 5/3 **Yüzün** lem'a-res-i mihr-i duhâdır yâ Resûlellâh / Cemâlin şem'-i minhâc-ı hüdâdır yâ Resûlellâh

yüz tutmak: yönelmek, olmak üzere bulunmak, gerçekleştirmeye yaklaşmak.

K 8/14 Çüb-ı huşk olmuş iken tâze meserrâtından / Mîve-dâr olmağa **yüz tutdu** nihâl-i eşcâr

Z

zâbitân: subaylar.

Ş 2/5 **Zâbitânıdır** usûl-i harb u gavgadan habîr / Yedlerinde kabza-i tîğ-i şecâatdir esîr

zabt etmek: hatırında tutmak.

T 56/3 Mektûb-i dehre böyle **zabt etsün** felek evsâfım / Küttâb-ı asrın ser-firâzı bir debîr-i nükte-dân

zafer: galibiyet.

K 17/34 Az mı ıslâhına sa'y eyledi o iklimin / Necdi mi etmedi bâ-mecd ü **zafer** istîlâ

zâğ: karga.

K 8/60 Cümleden biri kemâlin yoğidi hic kadri / Bir idi **zâğ** ile bülbül gül ile her has u hâr

zahemdâr: yaralı.

G 101/11 Tîğ-i müjgânınla ağıyârı **zahemdâr** eyleyüb / Sevdigim hiç rağbet-i ecr-i cihâd etmez misin

zâhid: çok aşırı sofu, kaba sofu.

MFR 76/1 Kılburun'da burnı kılı rast gelüb bir **zâhide** / Bahs-ı zülfünde o şûhun eyledik çok kıl u kal

zâhir: meydanda olan, görünen.

MHM 1/9 Hoş kaziye zâtına **zâhir** yok inkârın yeri / Cân u dil elhâsıl ey meh mâil olmuşdur sana

zahmet çek: sıkıntı, eziyet, güçlük.

G 63/17 Ye's ile tev'em iken boş yere **zahmet çekerek** / Olma pâ-beste-i zencîr-i temennâ-yı emel

zahm-ı teber-i kahrını: dertli baltanın yarası.

G 12/3 Bunca **zahm-ı teber-i kahrını** çekdim felegin / Âkıbet olamadım dehrde bir baltaya sab

zahm-nâk-i tîğ-i müjgân: kirpiklerin kılıç yarası; sevgilinin bakışı.

G 31/5 **Zahm-nâk-i tîğ-i müjgânın** olalı dilberâ / Âşk-ı dil-hastede meyl-i devâdan çok ne var

zâik-i câm-ı muhabbet: aşk şarabını tadan.

MFR 44/1 **Zâik-i câm-ı muhabbet** olmak istersen eger / At hemân bezm-i hayât-bahş-i hakîkiye ayağ

zâ'il: kalıcı olmayan, sona eren, yok olan.

K 20/5 **Zâ'il** olmaz devr-i büldân eylemekle kıymeti / Belki artar devr ile ser-mâye-i mâhiyyeti

zalâm-ı leyl: gecenin karanlığı.

K 5/38 Hücûm-ı şu'le-i şem'-i şebistân-ı meserretten / **Zalâm-ı leyl** olmuşdu derûn-ı şehrden pinhân

zâlim: acımasız davranan, eziyet eden.

G 100/10 Bir lahza beni eylemedin nâil-i vuslat / Ey **zâlim** u bî-dâd senin yandım elinden

K 10/39 **Zâlim** ki mülâyim ana nisbet ile Tîmûr / Hâ'in ki Hülâgû gibi düşmân-ı adâlet

zamân: zaman, vakit.

K 2/61 Füccârı zebânsızca edersin o **zamân** kim / Teslîm-i yed-i kahr-ı zebânî-i cehennem

K 4/43 Nebî ki nehr-i azîm-i inâyeti o **zamân** / Akar mecârî-i sahrâ-yı haşre nâ-uhdûd

K 5/100 Tesâdüf etdi lafz-ı ıyd seksen dört ile zîrâ / **Zamân** târîh-i şâdîdir ki başka istemez bürhân

K 5/137 **Zamânı** gelmiş ise sâye-i şâhânede elbet / Husûl-i maksad-ı abd-i hakîre olunur fermân

K 4/49 Yoğidi zerre eser kâ'inâtdan o **zamân** / Anâsır idi nihân u zamân idi nâ-bûd

K 22/10 Şimdi de sünnet iderek şehzâdegânın sıdk ile / Kıldı **zamânın** halkını mesrûr u şâd u kâmurân

MFR 64/2 Ârız degil ki terk edelim mihr-i ârızın / Bu ârzûya düşdigimiz çok **zamândır**

zamân-ı ârzû: istek zamanı.

G 76/8 Kangi vakt ü hâlden memnûndur bilmem gönül / Bir tükenmez devr-i dâimde **zamân-ı ârzû**

zamân-ı devlet: mutluluk zamanı.

G 88/15 Bâ-lutf-ı Hak her şeb **zamân-ı devletinde** bedr-veş / Necm-i zafer etrâfa envâr-efgen ola dâimâ

zamân-ı ecmel: en güzel zaman.

T 5/4 Veliyyü'n-ni'met-i cümle enâm sultân-ı ekrem kim / **Zamân-ı ecmeli** rûz-i emânîdir şu devrânın

zamân-ı haşr: mahşer zamanı.

K 18/126 Ola reyyân-ı âb-ı rahmet-i Hak sular akdıkca / **Zamân-ı haşre** dek tâ rûh-ı Mahmûd Hân-ı cennet-câ

K 5/145 Edüb ömr-i azîzin tâ **zamân-ı haşre** dek memdûd / Bağışlasun ibâdullâha zâtın Hazret-i Mennân

zamân-ı lutf: iyilik zamanı.

T 25/5 Ne vâli ki **zamân-ı lutfının** her sâati bir îd / Ne a'lâ îd kim her cüz'i bir vakt-i ferah-mersad

zamân-ı pâk: temizlik zamanı.

T 4/9 **Zamân-ı pâkinin** her rûzı bir ıyda mukâbildir / Leyâlîsi virir nevm-i safâ efrâd-ı ihsâne

zamân-ı şevket: büyüklük zamanı.

T 16/1 Hazret-i Abdü'l-azîz Hân'ın **zamân-ı şevketi** / Oldu hakka matla'-ı envâr-ı envâ'-ı fûnûn

zamîr: derun, kalp, gönül.

G 43/9 Nola **zamîrimizi** açsa Hilmî feyziyle / Cenâb-ı hâlidî pîr-i reh-i safâ bilürüz

zan etmek: zannetmek, öyle sanmak.

THM 4/20 Lebindir mest eden bezm-i muhabbetde beni yohsa / Sakın **zann etme** sâkî şâgar-ı ser-şâre dil verdim

K 18/118 Fakat düşdü ahâlî ârzû-yı kâr-ı i'mâra / Geçer **zann ederim** bir mislini az günde ser-tâ-pâ

zanbak: güzel kokulu çiçek.

THM 2/17 Buna **zanbak** sığmaz ol hâl ile ülfetdâr idik / Bülbül-i rıdvân enîs-i gonce-i bî-hâr idik

zâr: ağlayan, inleyen.

G 90/1 Hicr-i ruhunla **zâr** u hazin olduğum yeter / Bu sûret ile hâdis-e-bîn olduğum yeter

MFR 25/2 Peyi dün sende idi ey dildâr / Kırılıb üstüne kaldı dil **zâr**

THM 3/30 Her helâk-i aşkı zâlim suâl eyler isen / Âsım u dil-haste vü **zâr** u nizârındır senin

zarar: bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç.

G 50/10 Sen eyle sa'y edüb kat'-ı makâm-ı hullet âlemde / Halîl-i hazret-i Bârî'ye vermez bir **zarar** âteş

zarîf: görünüş ve davranışlarıyla hoş a giden, beğenilen.

T 71/6 Sünnet etdirdi iki dür dânesi mahdûmların / İkisi de birbirinden Hak bağışlasun **zarîf**

zarûrî: zorunlu olarak, mecburi.

G 71/4 Bû-yı zülfün miske benzetdim meger anber imiş / Bir hatâ etdim **zarûrî** pîciş-i efkârdan

zât-ı ekrem: çok cömert kişi.

T 23/10 Ez-an cümle atâ kıldı ilâh-i lem-yelüd şimdi / O **zât-ı ekreme** ahter gibi bir duhter-i zîbây

T 19/36 Ber-karâr olub riyâsetde vusûl-i haşre dek / Meclis-i vâlâya revnak vire **zât-ı ekremi**

zât-ı hümayûn: mübarek kişi.

T 3/17 Kemâl-i âfiyetde olarak **zât-ı hümayûnı** / Sinîn-i şevketi de ömr-i Nûh-âsâ ola memdûd

zât-ı muallâ: yüce kişi.

T 66/12 İşte eşrâf-ı izâmından Irâk-ı Arabın / Etdi bir **zât-ı muallâya** vezâret i'tâ

zât-ı muhterem: saygıdeğer kişi.

K 4/55 Mûkevvênâta esâs oldu **zât-ı muhteremi** / Yüzünden aldı ziyâ âfitâb-ı çarh-ı kebûd

zât-ı şerîf: mübarek kişi.

T 71/4 Bak mümeyyizlikle olmuş meclis-i bahriyyede / Vâsıl-ı mersâ-yı izz ü rıf'at ol **zât-ı şerîf**

K 12/2 Safha-i vâsıf-ı bülendinde eder hâmem hıram / Öyle bir **zât-ı şerîfin** ki veliyyü'l-ihtişâm

zâyi': kaybolmuş, yitmiş.

G 25/21 Nakd-i visâlin edeli **zâyi'** gönül melûl / Keyfin ticâret ehlinin elbet ziyân bozar

zebûn: güçsüz, çaresiz.

G 89/17 Hilmî'yi etdi çeşm-i füsûn-sâzı pek **zebûn** / Şevket ne çâre bir bût-i fettândır o şûh

THM 6/8 Bağladın bir kıl ile halkı bu ne ağreb füsûn / Sanma zindân-ı muhabbet içre olmazdı **zebûn**

zehî: ne güzel.

G 103/2 Uyduk hevâ-yi vuslata Allâh yol vere / Düşdük **zehî** tarîkâta Allâh yol vere

K 9/1 **Zehî** inâyet-i mâhsûsa-i cenâb-ı müşîr / Lisân-ı lutf ile edüb de zikr-i nâm-ı hakîr

K 18/90 Yanında bir minâre serv-i mevzûn gibi boy çekmiş / **Zehî** resm-i nevîn üzre kılındı doğrusu inşâ

zekât: Müslümanlıkta sahip olunan mal ve paranın kırkta birinin, helal olmasını sağlamak için her yıl sadaka olarak dağıtılması.

G 69/3 **Zekât** bahsini takrîr eder iken nâsîh / Taallük eyledi dinâre harf-i cer sanurum

Zelîhâ-yı muhabbet: Zelîhâ muhabbetli. Hz. Yusuf'a âşık olduğu bilinen ve Hz. Yusuf tarafından gençliğine tekrar kavuşturulan kişi.

G 91/8 Nice tahlîs-i dâmen edebilsin Yûsuf-ı tab'ım / O şûh-ı Mısır-ı behcet kim **Zelîhâ-yı muhabbetdir**

zemîn: dünya, âlem, yeryüzü.

G 11/4 Çıkdı semâya hasret-i zülfünle bang-i âh / Tutdu **zemîni** nâle-i çâpûk-resân bu şeb

zemzem: Kâ'be'deki mübarek kuyu suyu.

T 133/7 Yuyub **zemzem** ile rîş-i latîfin olmaya dil-rîş / Husûl-i matlâbiyle dilerim âlemde olsun şâd

zen: kadın.

G 25/15 Dü **zen** olursa gözleme bir hânede düzen / Zîrâ evin nizâmını cem'-i zenân bozar

zencîr: birbirine geçmiş madenî halkalardan meydana gelen bağ.

K 9/62 Çekerse 'âlemi hâmem müselsel erkâma / Urur çok ehl-i hisâbın ayagina **zencîr**

zencîr-i cünûn: delilik zinciri.

G 59/7 Hayli sevdâ-zedeyi bağladı **zencîr-i cünûn** / Zîr-i fesden olalı halka nümâyân zülfün

zencîr-i muhabbet: aşk zinciri.

G 60/7 Kıldı **zencîr-i muhabbetle** dil-i zân esîr / Zülfini boynuma muhkemce kemend eyleyerek

Zencirlikuyı: Zincirlikuyu semti (İstanbul'un ilçesi).

MFR 16/2 Oldum esîr-i zencîr-i zülf ü çâh-ı aşkı / **Zencirlikuyı semtinde** bir büt-i zamânın

zer: altın.

G 24/7 Ey hâce tapma sîm u **zere** hûş-yâr isen / El kiri kalur âdeme dirhem gelür gider

zerre: çok küçük parça.

G 97/6 Terk et şu zıll-ı mahzda varlık tasavvurun / Bir **zerre** ol ki âlem-i fânî ne var ne yok

K 4/49 Yoğidi **zerre** eser kâ'inâtdan o zamân / Anâsır idi nihân u zamân idi nâ-bûd

zevâl: son bulma, tükenme.

MFR 102/1 Her kemâlin bir **zevâli** var imiş meşhûrdur / Bedr olunca naksa meyl eyler hilâl-i âsümân

zevce: bir erkeğin nikahlı eşi, karısı.

T 82/1 **Zevcesi** Mahmûd Efendî'nin nihâl-i nev iken / Berk ü bâr-ı ömrini âh etdi pejmürde felek

T 122/4 Arnebûd-zâde Hasan Hüsnî Efendî'nin dahı / **Zevcesi** genç iken olub mübtelâ derd ü gama

zevce-i pâk: saf, temiz eş.

T 115/3 **Zevce-i pâki** idi Hâcî Hüseyin Ağa'nın / Gaferallâhu Teâla lehüma yevm-i cezâ

zevk: eğlence.

K 8/17 Buldu bir **zevk** Trabzon-ı tarab-efzâ kim / Reşk eder behcet-i hâliyyesine cümle diyâr

zevk-i cennet: cennetin zevki.

T 147/9 **Zevk-i cennetdir** şîâr-ı lutfî sıdk erbâbına / Sîne-i a'dâda kahrıdır ikâb-ı rüste-hîz

zevk-i şarâb-ı visâl: kavuşma şarabının zevki.

G 89/11 İşrâb ederse **zevk-i şarâb-ı visâlini** / Denür o demde menba'-ı ihsândır o şûh

zevk-i vasl-ı hâl: vücutta bulunan bene kavuşma zevki.

THM 3/11 **Zevk-i vasl-ı hâlin** ile gayrlar âsûde-hâl / Sâde ben kaldım gam-ı hicrinle düçâr-ı melâl

zevrak-ı dil: gönül kayığı.

G 95/9 Gark-ı deryâ-yı muhabbet olalı **zevrak-ı dil** / Düşdü engine dirîğâ bulamaz bir yer sığ

zîb: süs, güzellik.

Ş 1/3 **Zîbinde** edâ şâhid-i ra'nâ-yı zamânsın / Hûrî mi nesin rûh-ı musavver mi ne cânsın

zîbâ: güzel, süslü; sevgili.

G 5/3 Gülşen-i nâzda gördükce o **zîbâ** revîşin / Reşk eder kâmetine serv-i hurâmân-ı emel

G 22/8 Gılmânı musın cennetin cennetde midir hilkatın / Tûbâ mı **zîbâ** kâmetin serv-i hurâmânım reşîd

zîb-i dîhîm-i mekârim: cömertlik tacının süsü.

T 5/7 Şeh-i sâhib-himemdir **zîb-i dîhîm-i mekârimdir** / Cemîl ü ser-bülend ü erhamıdır pâdişâhânın

zîb-i dûş: omzun süsü.

K 7/48 Nerde emsâl ki sûf tâcirinin rütbesi var / **Zîb-i dûş** etdi gezer hil'at-i âl-i ihsân

zîkr: sözünü etme, ismini söyleme, anma.

K 2/72 Fikrinle kılıp sînemi pür-nûr-ı muhabbet / **Zikrinle** de ver lezzet-i bisyâr-ı dil ü fem

zîll-ı tûbâ: Tuğba ağacının gölgesi. Cennette kökü göklerde dalları aşağıda olan ağaç.

T 127/8 Maâsîsin Hudâ afv eylesün de Hilmîyâ varsun / Otursun cennet içre sâyelensin **zîll-ı tûbâda**

zîll-ı Yezdân: Cenab-ı Hakk'ın gölgesi.

T 8/26 Budur zîkr-i hasen her bir zamân efvâh-ı milletde / Vire Rabb-i beşer ömr-i medîd o **zîll-ı Yezdâna**

zîl: zil, çingirak.

THM 1/53 Takınub **zîlleri** bâ-zevk u sîrûr-ı evfer / Yeridir elde kadeh kendi ayağıyla eger

zînet: süs.

T 30/12 Arûs-ı re'yi ârâyîş-fezâ-yı hacle-i temkîn / Ruh-ı akla verir meşşâta-i fikri zehî **zînet**

zînet-res-i dünyâ: cihanı süsleyen; sevgili.

Ş 1/9 Bu hüsn ile sen olalı **zînet-res-i dünyâ** / Gitdi adem-âbâda kadar şöhret-i Azrâ

zînhâr: “aman ha” anlamında bir söz.

T 74/2 Var ise akl u fikrin dünyâ-yı dîna yâ Hû / **Zînhâr** etme cân u dil ile meyl ü rağbet

zîrâ: çünkü, bundan dolayı.

G 17/8 Başdan aşağı her neresinden bulursan öp / **Zîrâ** o tende bûseye ta'yîn-i hadd abes

zî-şân: şanlı, şerefli.

K 20/22 Dest-gîr-i millet-i beyzâ-yı İslâmîyânsın / Sâdık-ı devlet vezîr-i a'kal u **zî-şânsın**

T 20/12 Husûsâ vâlî-i vâlâ-himem kim hazret-i Muhlis / Sezâ nizâm-ı âlem künyesi elhak o **zî-şâne**

ziyâ: parlaklık, aydınlık; sevgilinin yüzü.

G 22/5 Rûyın meh-i burc-ı bahâ güneş gibi verir **ziyâ** / Kim görse olmaz mübtelâ ey necm-i tâbânım reşîd

ziyâ-bahş-ı cihân: âleme aydınlık saçan; sevgili.

K 6/62 Öyle meh-tab-ı cilâ mâhiyyet-i nâdide kim / Mâhdan mâhiye dek oldu **ziyâ-bahş-ı cihân**

ziyâde: çok, artık, fazla.

G 88/26 Sâl-i huceste fâl-i hâli eylesün fi-küll-i ân / Abdü'l-azîz Hân'e **ziyâde** sa'dile es'ad Hudâ

ziyâfet ver: ziyafet vermek.

T 20/24 Edûb bir gîcede hep ecnebî me'mûrların da'vet / Bununla pek mükemmel bir **ziyâfet verdi** erkâne

ziyâret etmek: bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme.

G 33/5 **Ziyâret etmişe** benzer sabâ bu şeb kûyun / Meşâmm-ı câne yine bû-yı zülf-i yâr gelir

zuhûr: görünme, meydana çıkma; sevgilinin yüzünde beliren ayva tüyleri.

G 38/5 Hatların mû-be-mû **zuhûr** edişi / Nakş-ı hüsne bahâne gelmededir

zülf: yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, beyitlerde sevgilinin saçını dile getirilir. Sevgilinin saçında âşıklar asılıdır.

G 22/9 Dil **zülfüne** pâ-bestedir Hilmî bile âşüftedir / Aşkın gamiyle hastedir ey derde dermânım reşîd

G 49/10 Desem girdi aceb mi mezhep-i âteş-perestâne / Ki **zülfün** rûyına secde eder gâyet sever âteş

G 59/1 Nûkhet-efzâ-yı cihân olalı reyhân **zülfün** / Oldu misk-i hutene gâliye-efşân **zülfün**

G 59/8 Hayli sevdâ-zedeyi bağladı zencîr-i cünûn / Zîr-i fesden olalı halka nümâyân **zülfün**

zûlf-i abîr-i dil-keş: gönül çeken güzel kokulu saç.

G 94/7 **Zûlf-i abîr-i dil-keşine** olalı esîr / Semt-i hayâle her dem o âfet gelür geçer

zûlf-i anber: (sevgilinin) misk kokulu saçı.

G 82/2 Ruhı tutarsa meh-i târem-i berin yerini / Tutar mı şâm-ı felek **zûlf-i anberin** yerini

zûlf-i müşgîn: (sevgilinin) misk kokulu saçı.

G 99/3 **Zûlf-i müşgînini** bilmem neye teşbîh etsem / Anber-i çîn desem belki hatâdır güzelim

zûlf-i siyâh: (sevgilinin) siyah saçı.

G 10/3 Zîr-i külehde **zûlf-i siyâhın** nihân edüb / Uşşâkı başdan atma degildir sana revâ

zulmet: karanlık, küfür.

K 4/71 Ne şeb ki **zulmeti** reşk-i sevâd-ı kâkûl-i hûr / Ne şeb ki matla'-ı envâr-ı farkdan su'ûd

zümre-i hûbân: güzeller topluluğu.

Ş 1/12 İfrât-ı cemâl ile yaratmış seni Mevlâ / Yok **zümre-i hûbânda** emsâl ü nazîrin

zümre-i hûbân-ı cihân: âlemin güzeller topluluğu.

K 10/13 Şerm-efgen olur **zümre-i hûbân-ı cihâna** / Ruhsâre-i lutfunda olan ân-ı adâlet

zümre-i uşşâk: âşıklar topluluğu.

R 7/3 Demiş dün **zümre-i uşşâka** ben cevri eylemem ammâ / Aceb ol tıfl-ı nâze Hilmîyâ zâlim neden derler

zâlim: acımasız davranan, eziyet eden; sevgili.

R 7/4 Demiş dün zümre-i uşşâka ben cevri eylemem ammâ / Aceb ol tıfl-ı nâze Hilmîyâ **zâlim** neden derler

THM 3/29 Her helâk-i aşkını **zâlim** suâl eyler isen / Âsım u dil-haste vü zâr u nizârındır senin

SONUÇ

Divan edebiyatı yüzyıllar boyu süregelen zengin bir kültürün aktarımıdır. Bu zengin kültürün yıllar boyu devam etmesi şairlerin mükemmel şiirler meydana getirmesini imkân tanımıştır. Arap ve Fars dillerini çok iyi bilen şairler mükemmel şiirler vücuda getirmişlerdir. Bunu gerçekleştiren de birçok konuya değinmişlerdir. Beyitlerde ilahî aşk ve beşerî aşkın sık sık işlendiği görülmektedir. Şair “sevgili” kelimesini beşerî aşk gibi gösterse de ilahî aşkı da kastettiği görülmektedir.

Divan edebiyatı aşk üzerine kurulmuştur. Sevgili, beyitlerde acımasız olarak nitelenirken âşık ise sevgili uğruna canını veren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma divan edebiyatının son döneminde yaşamış olan Trabzonî Emin Hilmî Efendi Divanı’nın Bağlamsal Sözlük incelemesidir. Beyitler incelediğinde hikemî tarz ile bağdaşlaşan Nâbî akla gelmektedir. Hilmî Efendi’nin beyitlerinde sıkça hikemî tarzı işlediği görülmektedir. Hikemî tarzın yanında klasik üslubun da yer aldığını söyleyebiliriz. Eserde âşık, maşuk ve rakip üçlemesinin yanı sıra bade, meyhâne ve sâkî üçlemesi klasik üslubun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Memurluğundan dolayı birçok yeri görme ve o yerleri eserinde dile getiren şair başka bir açıdan tarihe de katkı sağlar. Özellikle Karadeniz bölgesini ve İstanbul’u eserinde sıkça işlemiştir. Şairin bu bölgelere yer verirken gözlem gücünün hayli yüksek olduğu da görülmektedir.

Beyitler incelendiğinde başarılı bir eser meydana getiren Hilmî Efendi kendini övüp ve Nef’î ile bir tutmaktadır. Almış olduğu eğitimden dolayı Arapça ve Farsça kelimeleri rahatlıkla kullanabilen şair, kelimeleri çok farklı kullanmakta bazen esprili beyitler oluşturmaktadır. Şairin cinas sanatına eserinde sıkça yer verdiği görülür.

Naksibendî tarikatine mensup olan Hilmî Efendi beyitlerde dergâhın huzurundan söz etmektedir. Beyitlerde de “dergâh” kelimesi sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Şair, mahlasını kullanırken beyitlerde kendini “aciz, değersiz” olarak nitelendirmektedir. Beyitlerde kendini öven hatta dönemin en iyisi olarak gören Hilmî Efendi bazı beyitlerde ise alçak gönüllü olarak karşılar.

Emin Hilmî Efendi, padişahları ve valileri beyitlerde işlemektedir. Abdülaziz Han ve Abdülmecid hakkında beyitleri bulunan şairin dönemin Trabzon valilerini de eserinde işlediği görülür.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2009). *Necati Bey Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksoyak, İ. H. (2016). *Söylenmemiş Sözler*, Ankara: Kesit Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Akaydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Dilçin, D. (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, A. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erul, B. (2016). *Hadislerin Dili Hemmâm Sahîfesi'nin Yorumlu Metodik Tertibi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İmamoğlu A. H. (2009). *Şair-i Mâhir Trabzonî Emin Hilmî Efendi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı*, Serander Yayınları.
- İpekten, H. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya, B. A. (2010). *Osman Nevres ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kesik, B, Özer Şenödeyici (2015). *Aruz – Teori ve Uygulama*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Kesik, B. (2015). ‘‘Klasik Türk Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler’’. Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Klavuzu. Ed. Özer Şenödeyici, İstanbul: Kesit Yayınları.

Levend, A. S. (2005). Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Mengi, M. (2011). Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: Akçağ yayınları.

Onay, A. T. (2009). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, İstanbul: H Yayınları.

Öztürk, F. (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pala, İ. (2008). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.

Parlatır, İ. (2012). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı yay.

Saraç, Y. (2012). Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.

Selçuk, B. (2004). Ahenk Unsurları Bakımından Nef’i Divânı’nın Tahlili, Malatya: Özserhat Yayınları.

Şenödeyici, Ö. (2014). Gazeller ve Güzeller Üzerine Osmanlı Şiir Şerhleri, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

Şenödeyici, Ö. (2017, Winter). Üslûp Araştırmaları Açısından Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâilî Örneği. *Journal of Turkish Language and Literature*.

Tebdiz Anasayfa, <http://www.tebdiz.com/index.php?sayfa=hakkimizda> 05.07.2019.

Tuncer, E. (2016). *Sükkerî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Uzun, M. (1995). ‘‘Emin Hilmî Efendi’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İstanbul: TDV Yayınları.

Yeşilyaprak, Y. (2017). *Adlî Dîvânı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Ardahan.

Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul: Özdemir Yayıncılık.

Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ